

รายงานการวิจัย

เรื่อง

ศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม
ขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี

A Study of the Processes of Natural Resources and Community Organization
Culture Management in Ubonratchathani Province

โดย

พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
พ.ศ.2556

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610656055

รายงานการวิจัย

เรื่อง

ศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม
ขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี

A Study of the Processes of Natural Resources and Community Organization
Culture Management in Ubonratchathani Province

โดย

พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

พ.ศ.2556

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610656055

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

A Study of the Processes of Natural Resources and Community Organization Culture Management in Ubonratchathani Province

By

Phrabaidega Supot Tabaselo

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Ubonrachatani Cambas
B.E. 2556

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610656055

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานวิจัย: ศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัด
อุบลราชธานี
ผู้วิจัย: พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล
ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี
ปีงบประมาณ: ๒๕๕๖
ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ประกอบด้วยการศึกษาถึงกระบวนการจัดการการมีส่วนร่วมและเสนอแนวทางการจัดการในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของวัฒนธรรมองค์กรชุมชนท้องถิ่น ในจังหวัดอุบลราชธานีผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการศึกษากลุ่มแม่มูลม้ายืน บ้านหัวเหว่ ต.โขงเจียม อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านคูขาด ต.หนองเหล่า อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี และกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านท่าลาด ต.ก่อเอ้ อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานีผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากสามแหล่งนี้ โดยการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวน 15 รูป/คน โดยคัดจากผู้เป็นแกนนำและที่เป็นสมาชิกในกลุ่ม

ผลวิจัยวัฒนธรรมองค์กรการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัฒนธรรมองค์กรชุมชนท้องถิ่น ในจังหวัดอุบลราชธานีพบว่ากระบวนการจัดการในองค์กรชุมชน คือ การมีส่วนร่วมในการทำงาน การยึดมั่นในอุดมการณ์ การวางแผนการทำงาน การเปิดโอกาสในการแสดงความคิดเห็น การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงาน ลักษณะการมีส่วนร่วมได้แก่ การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเรียนรู้จากประสบการณ์กับกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งร่วมกันหาทางออกในการจัดการกับปัญหาด้วยความเข้าใจในระบบนิเวศแนวทางการพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนท้องถิ่น ในจังหวัดอุบลราชธานี คือ การทำงานเป็นทีม ความคิดสร้างสรรค์ เพิ่มศักยภาพสมาชิกในองค์กรเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานภายในองค์กรการเรียนรู้และการเปิดรับวัฒนธรรมองค์กรการเสริมแรงพฤติกรรมซึ่งจะเป็นการแก้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการสิ่งแวดล้อมในจังหวัดอุบลราชธานีได้อย่างยั่งยืนสืบไป

Research Title: A Study of the Processes of Natural Resources and Community Organization culture Management in Ubonratchathani Province

Researcher: Phrabaidega Supot Tabaselo

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Ubonratchahani Campus

Fiscal Year: 2556/2013

Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The objectives of this research were to study the participatory management process and procedure in natural resource conservation and environment management in relation to community organization culture in Ubonratchathani Province. The process used was qualitative research by studying three target groups in the Province including Mae Moon Man Yuen group, Hua Hew village, Tambon Khongchiam, Khongchiam district and the other two community forest conservation groups at Koo Khad village, Tambon Nonglao and Tahlad village, Tambon Koh-ae, Khueangnai district. Data were collected from the three groups by the methods of non-participatory observation and informal interview with fifteen laymen and monks who were selected from the members of each group.

The research findings revealed that the process of local community organization culture management included the participation in community work, attachment of an ideology, working plan, giving an opportunity for expression, having common vision, and transferring and exchanging work experiences. The aspects of participation were the exchange of views and learning from experiences with various groups together with collaboratively seeking the ways of coping with problems through a right understanding of ecological system. The developmental approaches of community organization culture were teamwork, creativity, enhancement of members' capacity and efficiency of organization administration, learning and opening for other applicable organization culture and behavioral reinforcement which will

sustainably help solve the problems of natural resources and environmental management in the long run.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง ศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้เป็นอย่างดีจึงขอขอบพระคุณ พระครูสารกิจโกศล รองอธิการบดีวิทยาเขตอุบลราชธานี ที่ปรึกษางานวิจัย และได้รับความอนุเคราะห์จาก อาจารย์สมนึก จันทร์โสดา ที่ช่วยแปลบทคัดย่อรวมทั้งการได้รับความร่วมมือในการให้ข้อมูลจากกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดอุบลราชธานี เป็นอย่างดี

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ผู้ทรงคุณวุฒิ เจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ให้การสนับสนุนในการทำวิจัยในครั้งนี้ด้วย

พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล

๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๖

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	จ
สารบัญแผนภาพ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ซ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย.....	๕
๑.๔ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๕
๑.๕ นิยามศัพท์.....	๖
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗
๑.๗ วิธีการดำเนินการวิจัย และสถานที่ทำการทดลอง/เก็บข้อมูล.....	๑๑
๑.๘ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๑๓
๑.๘ การตรวจสอบข้อมูล.....	๑๓
๑.๑๐ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๑๔
๑.๑๑ ประโยชน์ของการวิจัย.....	๑๔
๑.๑๒ การจัดเรียงบท.....	๑๔
บทที่ ๒ กระบวนการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นขององค์กรชุมชน.....	๑๖
๒.๑ ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน.....	๑๖
๒.๒ การจัดการป่าชุมชน.....	๑๙
๒.๓ สิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น.....	๒๖
บทที่ ๓ การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและจัดการสิ่งแวดล้อม ขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี.....	๓๕
๓.๑ การรวมกลุ่มของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ.....	๓๕
๓.๒ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี.....	๓๘
๓.๓ วัฒนธรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี.....	๖๑
บทที่ ๔ แนวทางพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี.....	๖๘
๔.๑ ทูทางสังคมกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ.....	๖๘
๔.๒ การจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยองค์กรท้องถิ่น.....	๗๒
๔.๓ แนวทางการพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี.....	๘๐

บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๙๓
๕.๑ สรุปผลการศึกษา.....	๙๓
๕.๒ อภิปรายผลการศึกษา.....	๙๗
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๐๑
บรรณานุกรม.....	๑๐๓
ภาคผนวก.....	๑๑๑
ผนวก ก บทความวิจัย.....	๑๑๑
ผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๓๖
ผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ.....	๑๓๗
ผนวก ง แบบสัมภาษณ์ไม่มีโครงสร้าง.....	๑๓๙
ผนวก จ รูปภาพการเก็บรวมข้อมูล.....	๑๔๐
แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๑๗๑
ประวัติผู้วิจัย.....	๑๗๖

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๓.๑ โครงสร้างการทำงานของคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านท่าลาด.....	๕๑
๔.๑ กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมองค์กรท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี.....	๘๗
๔.๒ แนวทางพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี.....	๙๑
๕.๑ แนวทางพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี.....	๙๖

สารบัญภาพ

ภาพประกอบที่	หน้า
๓.๑ การจัดตั้งหมู่บ้านแม่มูนมันยืน ๘ ในเครือข่าย “สมัชชาคนจน”	๓๙
๓.๒ วิธีชีวิตชาวบ้านหาปลาเมื่อประตู่เขื่อนปากมูลทั้ง ๘ บาน เปิด.....	๔๐
๓.๓ ชาวบ้านให้ข้อมูลผลกระทบที่เกิดจากการสร้างเขื่อนปากมูล.....	๔๓
๓.๔ ผลผลิตที่ได้จากป่าชุมชนบ้านท่าลาด.....	๕๓
๓.๕ ป้ายประกาศรางวัลป่าชุมชนตัวอย่างบ้านท่าลาด.....	๕๓
๓.๖ โครงการป่าชุมชนบ้านคูขาด.....	๖๐
๓.๗ ป้ายประกาศกฎระเบียบป่าชุมชนบ้านคูขาด.....	๖๐

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมย่อมมีความสำคัญต่อมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง เพราะทรัพยากรธรรมชาติได้เอื้อประโยชน์ต่อมนุษย์ ด้านปัจจัย ๔ อย่าง ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เป็นต้น และทรัพยากรป่าไม้ยังเป็นแหล่งพลังงานที่ดี สิ่งอำนวยความสะดวกความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งในอดีตกาลนั้น ทรัพยากรธรรมชาติสามารถเอื้อประโยชน์ต่อมนุษย์อย่างไม่ขาดแคลนแล้วค่อย ๆ ลดน้อยถอยลง ทั้งในปริมาณและคุณภาพ จวบจนปัจจุบันแสดงให้เห็นเด่นชัดว่า มีแนวโน้มที่จะขัดสนในการเอื้อประโยชน์ดังกล่าวในอนาคต ทำนองเดียวกันธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเพื่อการดำรงชีพของมนุษย์มีการเปื้อนมลพิษในอัตราที่เพิ่มขึ้นทั้งในดิน บรรยากาศ น้ำ อาหาร และสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ

จากสถานการณ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้มากขึ้น การปฏิรูประบบราชการที่ได้จัดตั้งกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขึ้นมาดูแลและบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศอย่างเป็นระบบและครอบคลุม พื้นที่การดำเนินงานทั้งในระดับภูมิภาคและจังหวัด โดยมีสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค (๑๖ภาค) และสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด (๗๗ จังหวัด) เป็นหน่วยงานในพื้นที่ที่มีอำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการและส่งผ่านนโยบายในระดับชาติไปสู่ท้องถิ่นได้อย่างถูกต้องชัดเจนและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังนั้น ในการดำเนินงานเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้บังเกิดผลสำเร็จตามนโยบายของชาติ จึงจำเป็นต้องบูรณาการแผนงานและโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง มาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการจัดทำแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมระดับภาคฯ ซึ่งจะมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙)^๑ และกรอบแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙ จึงเป็นแผนยุทธศาสตร์ (Strategic Plan) ระดับชาติและใช้เป็นกรอบแนวทางในการทำแผนการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมระดับภาคฯ ซึ่งเป็นแผนกลยุทธ์ (Tactical Plan) มีการเชื่อมโยง

^๑ <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=๓๙๕> สืบค้นเมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๕๖

นโยบายระดับชาติไปสู่แผนปฏิบัติการ (Action Plan) เพื่อให้เกิดผลเป็นรูปธรรม ทั้งในด้านการกำหนดโครงการในการจัดการแก้ไขปัญหาด้าน สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นในพื้นที่ การกำหนดหน่วยงานที่จะต้องมีการกิจและบทบาทสำคัญในการดำเนินโครงการดังกล่าว ตลอดจน การกำหนดวงเงินงบประมาณ แหล่งเงินทุนที่จะใช้ในการดำเนินโครงการ และกำหนดกระบวนการหรือวิธีการในการติดตามประเมินผลการดำเนินโครงการดังกล่าว ทั้งนี้ ได้ใช้หลักการ AFP (Area-Function-Participation) ในการกำหนดลักษณะพื้นที่ - การกิจ - การมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดการวางแผนการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในภูมิภาคนี้ โดยให้องค์กรในระดับจังหวัดและท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการนำเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการในการจัดการเพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ได้รับการป้องกัน ปั่นฟู ดูแลรักษา และมีการใช้ประโยชน์โดยอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน และสามารถจัดลำดับความสำคัญของปัญหา พื้นที่ดำเนินการและโครงการให้สอดคล้องกับนโยบายของประเทศ ความต้องการของชุมชน รวมถึงลำดับความจำเป็นเร่งด่วนในการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น ทั้งในระยะสั้น (๑ - ๓ ปี) และระยะกลาง (๕ ปี) ทั้งนี้ จะดำเนินการควบคู่ไปกับการพัฒนาฐานข้อมูลเพื่อการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในภูมิภาค ที่จะทำให้หน่วยงานและประชาชนเข้าถึงได้ง่ายที่สุดตามที่บัญญัติในรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้บัญญัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้หลายมาตราโดยสรุป ดังนี้ “มาตรา ๔๖ บุคคลซึ่งรวมตัวกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน มาตรา ๕๖ สิทธิของบุคคลที่มีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษา การได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และในการส่งเสริมรักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อมได้รับการคุ้มครองเช่น การดำเนินโครงการหรือกิจกรรม อาจก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม ก่อนการศึกษาหรือประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สิทธิในการฟ้องร้องหน่วยงานราชการหรือหน่วยงานของรัฐให้ปฏิบัติตามที่กฎหมายบัญญัติ ย่อมได้รับการคุ้มครอง มาตรา ๗๙ รัฐต้องจัดการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดูแล บำรุงรักษา ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและและความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริมบำรุงรักษาและคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน มาตรา ๒๙๐ ให้อำนาจองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการ การบำรุงรักษา ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่และการเข้าไปมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือมีส่วนร่วม ในการพิจารณาเพื่อเพิ่ม

โครงการหรือกิจกรรมในนอกเขตพื้นที่ เฉพาะกรณีที่อาจส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต สุขภาพอนามัยหรือคุณภาพสิ่งแวดล้อมในเขตพื้นที่”^๒

จากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ดังกล่าวข้างต้น ประชาชนในท้องถิ่น จึงต้องตระหนักและทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทและมีส่วนร่วมในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และนับวันแต่จะมีความทวิคูณและเป็นสิ่งใหม่ ๆ ออกมาอยู่เสมอ ผู้วิจัยรับรู้และตระหนักว่า เป็นภาระอันหนักที่ผู้นำนองค์กรในท้องถิ่น จะสำเร็จจุล่งตามความมุ่งหวังเพียงใด ขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถในการปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขององค์กรชุมชนท้องถิ่นเอง ซึ่งถ้าสามารถทราบได้ว่า บทบาทและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขององค์กรชุมชนอยู่ในระดับใดก็จะเป็นประโยชน์ในการวางแผน การพัฒนา ส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขององค์กรส่วนท้องถิ่น อันจะเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สำคัญยิ่ง ซึ่งจากรายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ ๑๒ พ.ศ.๒๕๕๔^๓ พบว่า จังหวัดอุบลราชธานีตามแหล่งน้ำเพื่อการชลประทานส่วนใหญ่บางบริเวณประสบปัญหาการบุกรุก ขาดการดูแลเอาใจใส่ และปัญหาการตื่นเงิน ทั้งนี้เนื่องจากองค์กรชุมชนที่เป็นผู้ดูแลและใช้ประโยชน์โดยตรงขาดการดูแลเอาใจใส่ หรือขาดความรู้ความเข้าใจในการดูแลรักษาแหล่งน้ำอย่างถูกวิธี ซึ่งทางหน่วยงานของรัฐเองไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง นอกจากนี้ในหลาย ๆ บริเวณยังประสบปัญหาขาดแคลนแหล่งน้ำ โดยเฉพาะแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร แม้หน่วยงานของกรมชลประทานจะได้เข้าไปพัฒนาพื้นที่แล้วก็ตาม แต่ยังไม่เพียงพอความต้องการของประชาชน นอกจากนั้นยังพบว่า แนวโน้มของปัญหาทรัพยากรการท่องเที่ยว ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาเพื่อรองรับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในการสร้างรายได้ อย่างขาดความสมดุลเนื่องจากหน่วยงานที่เป็นผู้ดูแลจัดการสิ่งแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวตามกฎหมาย โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับ อบต. ยังมีข้อจำกัดในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมบริเวณแหล่งในพื้นที่ของตน ประกอบกับขาดการวางแผนจัดการสิ่งแวดล้อม และขาดการวางแผนกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณแหล่งท่องเที่ยว จึงทำให้มีสิ่งก่อสร้างในพื้นที่ที่ควรสงวนรักษาการก่อสร้างใด ๆ และมีรูปลักษณะของสิ่งก่อสร้างที่ไม่กลมกลืนกับสภาพภูมิประเทศ อีกทั้งยังมีการปล่อยปละละเลยการบังคับใช้มาตรการทางกฎหมาย จนทำให้มีผู้ประกอบการได้ลุกล้ำพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวบดบังทัศนียภาพและมลภาวะจนกลายเป็นปัญหามานปลายยุ่งยากในภายหลังที่จะรื้อถอนสำหรับนักท่องเที่ยว พบว่า

^๒ สหประชาชาติสิ่งแวดล้อมแห่งประเทศไทย, **รวมกฎหมายสิ่งแวดล้อมสำหรับผู้ปฏิบัติ**, (กรุงเทพฯ: มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑.

^๓ <http://www.ubon.go.th/dept/dtdetail.php?id=๖๔๙> สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๕๖.

ยังขาดจิตสำนึกในการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ซึ่งได้กระทำการในลักษณะที่เป็นการทำลายให้แหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม และเสื่อมคุณค่าแหล่งศิลปกรรม วัฒนธรรม และโบราณคดี อย่างไรก็ตามแหล่งศิลปกรรม วัฒนธรรม และโบราณคดี นอกจากจะต้องเผชิญกับการถูกทำลายให้เสื่อมสภาพตามธรรมชาติด้วยกาลเวลาแล้ว แล้วการกระทำของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ก็เป็นอีกปัจจัยที่ทำให้แหล่งศิลปกรรม วัฒนธรรมและโบราณคดี ถูกทำลายลงไป

ดังนั้น การใช้วัฒนธรรมองค์กรชุมชนท้องถิ่น เพื่อการแก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นของตน เช่น การใช้ระบบความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ ซึ่งเป็นศักยภาพของชุมชน ใช้ความเชื่อในการสร้างความร่วมมือในการแลกเปลี่ยนและแสวงหาแนวทางในการแก้ปัญหาและพัฒนาในลักษณะของเครือข่ายทางสังคมและการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน วัฒนธรรมองค์กรชุมชนท้องถิ่นจัดเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญอยู่คู่ชุมชนมาตั้งแต่ครั้งอดีต เพราะเครือข่ายทางสังคมคือความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับชุมชน ความสัมพันธ์ที่มีอยู่แต่เดิมในชุมชน เช่น เครือญาติ การนับถือผีบรรพบุรุษ ศาสนสถาน ไม่มีใครสามารถอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ เนื่องจากภัยจากธรรมชาติ โรคภัยไข้เจ็บ โจรผู้ร้าย ในสถานะเช่นนี้ผู้คนในชุมชนจึงต้องมีการพึ่งพาอาศัยกันและกันและความสัมพันธ์ยังได้แผ่ขยายไปยังหมู่บ้านอื่น ๆ ทั้งใกล้และไกลอีกด้วยกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชน ทำให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาในชุมชนด้วยตนเอง เป็นการบูรณาการเชื่อมโยงมิติต่างเข้าด้วยกัน เช่น อยากให้เป็นคนดี แต่ภาวะเศรษฐกิจบีบคั้นมากทำให้เป็นคนดีไม่ได้ การแก้ปัญหาทุกอย่างพร้อมกันจึงเป็นธรรมชาติแบบบูรณาการ ธรรมชาติ ความรู้ การจัดการ สามารถเชื่อมโยงเป็นกลไกในการขับเคลื่อนแบบองค์รวมที่สามารถมองทุกเรื่องอย่างเชื่อมโยงเป็นเรื่องเดียวกันทั้งหมดได้

การพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนเพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมกันของประชาชนในชุมชนในการแก้ไขปัญหาและฟื้นฟูทรัพยากรที่หลงเหลืออยู่ เนื่องจากไม่สามารถแก้ปัญหาด้วยระบบราชการได้ จากปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษา การมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และกระบวนการเรียนรู้ในการแก้ปัญหาที่ชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีกำลังเผชิญอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนในลักษณะเครือข่ายอย่างเป็นระบบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี

๒. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัฒนธรรมองค์กรชุมชน ในจังหวัดอุบลราชธานี

๓. เพื่อเสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านพื้นที่และแหล่งข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่การศึกษากลุ่มองค์กรชุมชนอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่าง ๓ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแม่ภูม้นันยีน บ้านหัวเหว ต.โขงเจียม อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านคูขาด ต.หนองเหล่า อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี และกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านท่าลาด ต.ก่อเอ้ อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี

ส่วนแหล่งข้อมูลที่ศึกษานั้นผู้วิจัยได้กำหนด ดังนี้

ก.กลุ่มผู้นำชุมชน	จำนวน ๓ คน
ข.กลุ่มประชาชนในพื้นที่	จำนวน ๑๐ คน
ค.เจ้าหน้าที่สำนักงานจัดการทรัพยากรป่าไม้ เขต ๗	จำนวน ๒ คน

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ก.ลักษณะพื้นฐานของชุมชน

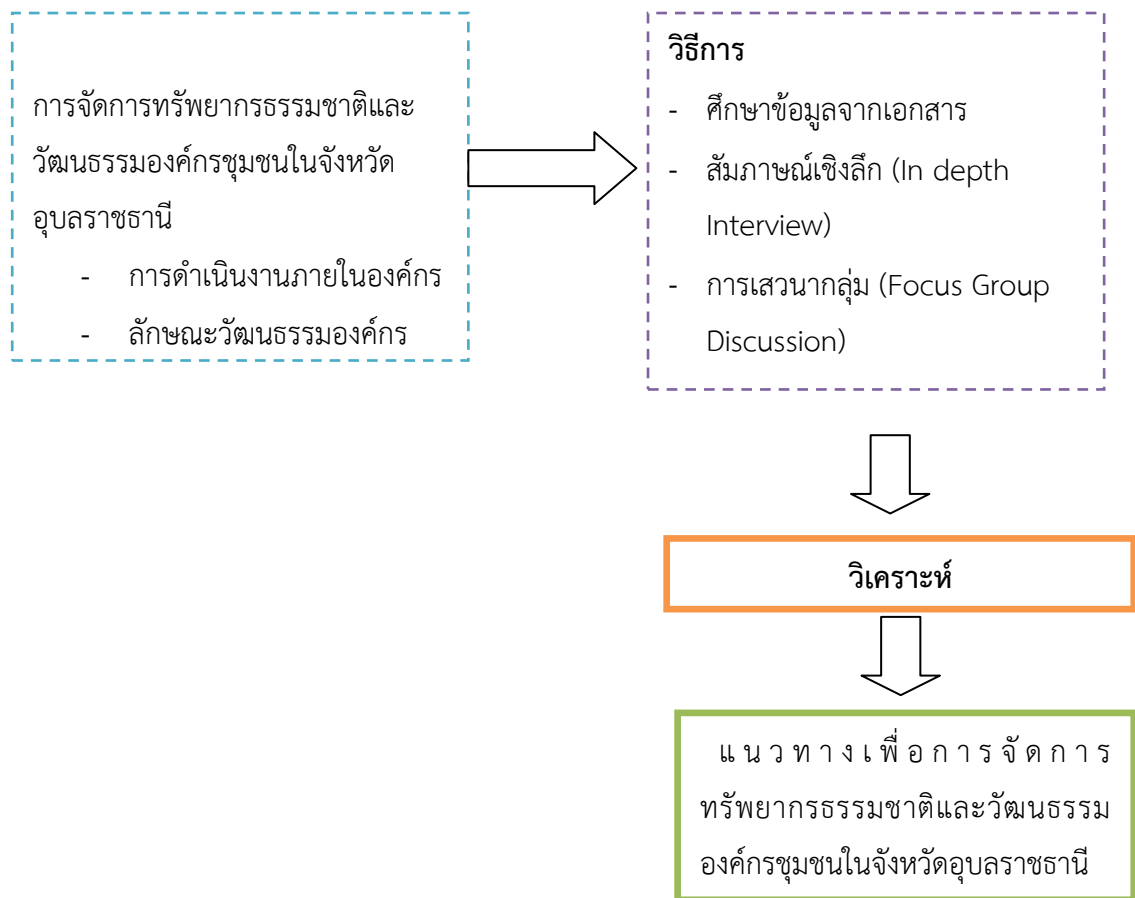
- โครงสร้างของหมู่บ้าน
- ทรัพยากรในท้องถิ่น
- องค์กร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ข.การมีส่วนร่วมของชุมชน

- ลักษณะ/รูปแบบการใช้ประโยชน์จากพื้นที่
- ประเภทของทรัพยากร
- วิธีการ
- กระบวนการหลอมรวมและประยุกต์ใช้

๑.๔ กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยได้สรุปกรอบแนวคิดของการวิจัย ผู้วิจัยมุ่งศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อที่จะสามารถหาเหตุผลและวิธีการจัดการถ่ายทอดค่านิยมผสมผสานกับการบริหารในองค์กรให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด รวมทั้งสามารถสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เข้มแข็งให้เกิดขึ้นและรักษาอุดมการณ์ให้คงอยู่ สิ่งนี้จะทำให้วิเคราะห์ถึงผลสำเร็จที่เกิดขึ้นกับชุมชนต่อไป

๑.๕ นิยามศัพท์

กระบวนการการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด ด้วยการดูแลรักษา ปลูกเสริม โดยใช้ให้น้อยเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด คำนึงถึงระยะเวลาในการใช้ให้ยาวนานและก่อให้เกิดผลเสียต่อสังแวดล้อมน้อยที่สุดรวมทั้งต้องมีการกระจายการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างทั่วถึง

วัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี หมายถึง ค่านิยมและความเชื่อที่มีร่วมกันอย่างเป็นระบบที่เกิดขึ้นในองค์กร และใช้เป็นแนวทางในการกำหนดพฤติกรรมของคนในชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ งานวิจัยด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

วิรัช นิภาวรรณ^๔ ได้ศึกษาเรื่องบทบาทขององค์กรในท้องถิ่นที่มีต่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี พบว่าในเรื่องเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น องค์กรภายในท้องถิ่นส่วนใหญ่ต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจและลงมือปฏิบัติงานในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้นกว่าเดิม ในขณะเดียวกันการมีส่วนร่วมขององค์กรจะเป็นลักษณะการทํานุบำรุงและรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่แล้วรวมทั้งการป้องกันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลาย การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและการเสริมสร้างทรัพยากรธรรมชาติ ประชาชนโดยทั่วไปจะมีส่วนร่วมในการบริจาคแรงงานมากกว่าการออกเงินสมทบเนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มีฐานะยากจน

ประสพสุข ตีอินทร์^๕ ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในภาคเหนือพบว่า การเป็นสมาชิกของสังคมไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในภาคเหนือ ส่วนการเข้ารับการฝึกอบรมจากหน่วยงานต่าง ๆ มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

สมใจ เข้มเจริญ^๖ ได้ทำการศึกษาศาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ พบว่า การได้รับข่าวสารของประชาชนในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

วิไลพร สมบูรณ์ชัย^๗ ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในจังหวัดลำปาง พบว่าการมีส่วนร่วมของผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนในการอนุรักษ์

^๔ วิรัช นิภาวรรณ, บทบาทขององค์กรในท้องถิ่นที่มีต่อการบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี, วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๑), หน้า ๙๓ – ๙๖.

^๕ ประสพสุข ตีอินทร์, การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในภาคเหนือ, วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕๖.

^๖ สมใจ เข้มเจริญ, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่, วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑), หน้า ๘๘.

^๗ วิไลพร สมบูรณ์ชัย, การมีส่วนร่วมของผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จังหวัดลำปาง, วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๐ – ๑๒๐.

ทรัพยากรธรรมชาติอยู่ในระดับปานกลาง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมได้แก่ เพศ ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในท้องถิ่น การมีตำแหน่งทางสังคมและการรับรู้ข่าวสาร ปัจจัยที่ไม่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้และพื้นที่ถือครอง

ชัยโรจน์ ธนสันติ^๘ ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของกรรมการสภาตำบลในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ศึกษากรณีจังหวัดอุบลราชธานี พบว่าการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสภาตำบลในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอยู่ในระดับปานกลาง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมได้แก่ ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในท้องถิ่น สถานภาพการดำรงตำแหน่งในตำบล จำนวนพื้นที่ถือครอง การได้รับข่าวสาร การได้รับการอบรม การเป็นกรรมการในกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ปัจจัยที่ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่ง จำนวนบุตรและความตระหนักในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติที่แตกต่างกัน

สถาพร อิทธิพงษ์^๙ ได้ศึกษา การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสภาตำบลในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอท่าใหม่และกิ่งอำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรีพบว่า การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสภาตำบลในการอนุรักษ์ป่าชายเลนอยู่ในระดับปานกลาง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมได้แก่ อายุ จำนวนบุตร ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น อาชีพ สถานภาพในตำบล การมีตำแหน่งอื่น ๆ ในชุมชน ประสบการณ์ที่ได้รับจากการอบรม ความรู้ การใช้ประโยชน์และการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับป่าชายเลน ปัจจัยที่ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมได้แก่ การใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน

ดวงจันทร์ สุธาโรจน์^{๑๐} ได้ศึกษาการรับรู้ข่าวสาร ความรู้ ความตระหนักและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์ พบว่าประชาชนในเขตบึงบอระเพ็ดค่อนข้างยากจนส่วนใหญ่อาศัยการจับสัตว์น้ำในบึงเป็นอาชีพหลัก และบางครั้งก็มีการจับน้ำไปขายในตลาดด้วย ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรนกน้ำ

^๘ ชัยโรจน์ ธนสันติ , การมีส่วนร่วมของกรรมการสภาตำบลในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดอุบลราชธานี, วิทยานิพนธ์ดุขฎิบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๒ – ๑๑๓.

^๙ สถาพร อิทธิพงษ์, การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสภาตำบลในการอนุรักษ์ป่าชายเลนศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอท่าใหม่และกิ่งอำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี, วิทยานิพนธ์ดุขฎิบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๓ -๑๖๔.

^{๑๐} ดวงจันทร์ สุธาโรจน์, การรับรู้ข่าวสาร ความรู้ ความตระหนักและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์, วิทยานิพนธ์ดุขฎิบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๘๓.

สำหรับข่าวสารส่วนใหญ่ได้รับจากสื่อบุคคลเป็นสำคัญ เช่น เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่ประมง ซึ่งจะคอยให้ความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่บึงบอระเพ็ด นอกจากนี้ยังมีโทรทัศน์และวิทยุประชาชนส่วนใหญ่ตระหนักและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในระดับสูง

พรทิพย์ อังกุลดี^{๑๑} ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของสตรีผู้นำในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในจังหวัดราชบุรี พบว่า สตรีผู้นำมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับปานกลาง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา การเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ ความรู้ความเข้าใจและการได้รับข่าวสาร ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมได้แก่ รายได้และระยะเวลาที่อาศัยอยู่

ชอบ ชอบชื่นชม^{๑๒} ได้ศึกษาเรื่อง ความรู้และความตระหนักของอาสาพัฒนาชุมชนที่มีต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในชนบท จังหวัดจันทบุรี กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาคือ อาสาพัฒนาชุมชน จำนวน ๒๖๘ คน ผลการศึกษาพบว่า อาสาพัฒนาชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมในชนบท (ด้านป่าไม้ ดิน และน้ำ) อยู่ในระดับสูงและพบว่าระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน ระยะเวลาที่อาศัยในหมู่บ้านและการได้รับข่าวสารมีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมในชนบท อาสาพัฒนาชุมชนมีความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมในชนบท (ด้านป่าไม้ ดินและน้ำ) อยู่ในระดับสูงและพบว่า อายุ รายได้ต่อเดือน ระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์กับความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมในชนบท ความรู้เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันเชิงบวกกับความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม

นฤตพงษ์ ไชยวงศ์^{๑๓} ได้ศึกษาเรื่อง ความพร้อมในการจัดการป่าชุมชน ศึกษากรณีคณะกรรมการหมู่บ้าน อำเภอบัว จังหวัดน่าน ผลการศึกษาพบว่า คณะกรรมการหมู่บ้านมีความพร้อมในการจัดการป่าชุมชนในระดับปานกลาง โดยปัจจัยด้านอายุมีผลต่อความพร้อมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ รายได้ครอบครัวต่อเดือนและการรับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับป่าชุมชนมีผลต่อความพร้อมในการจัดการป่าชุมชน ความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนและการให้คุณค่ากับป่าชุมชนมีผลต่อความพร้อมในการจัดการป่าชุมชน

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นพอสรุปได้ว่า องค์กรภายในท้องถิ่นส่วนใหญ่ต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจและลงมือปฏิบัติงานในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา

^{๑๑} พรทิพย์ อังกุลดี, การมีส่วนร่วมของสตรีผู้นำในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในจังหวัดราชบุรี, วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๖๙ - ๗๓.

^{๑๒} ชอบ ชอบชื่นชม, ความรู้และความตระหนักของอาสาพัฒนาชุมชนที่มีต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในชนบท จังหวัดจันทบุรี, วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐๔ - ๑๑๓.

^{๑๓} นฤตพงษ์ ไชยวงศ์, ความพร้อมในการจัดการป่าชุมชน ศึกษากรณีคณะกรรมการหมู่บ้าน อำเภอบัว จังหวัดน่าน, วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๔), หน้า ๗๓ - ๗๔.

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้นกว่าเดิม ประชาชนโดยทั่วไปจะมีส่วนร่วมในการบริจาคแรงงานมากกว่าการออกเงินสมทบ การเป็นสมาชิกของสังคมไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากร ส่วนการเข้ารับการฝึกอบรมจากหน่วยงานต่าง ๆ มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากร การได้รับข่าวสารของประชาชนในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากร การมีส่วนร่วมของกรรมการสภาตำบลในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อยู่ในระดับปานกลาง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมได้แก่ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในท้องถิ่น สถานภาพการดำรงตำแหน่งในตำบล จำนวนพื้นที่ถือครอง การได้รับข่าวสาร การได้รับการอบรม

๑.๖.๒ งานวิจัยด้านวัฒนธรรมองค์กร

ยุวดี เกตสัมพันธุ์^{๑๔} ได้ทำการวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมองค์กรมีผลต่อการจัดการความรู้อย่างไร ใน รพ.ศิริราช และอีก ๒ หน่วยงาน โดยนิยาม “วัฒนธรรมองค์กร” ว่าหมายถึง “แบบแผนพฤติกรรมที่บุคลากรในองค์การยึดถือเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติที่มีพื้นฐานมาจากความเชื่อ ค่านิยมและสิ่งที่องค์กรคาดหวังจากผู้ปฏิบัติการในองค์กรนั้น ๆ” ศึกษามิติทางวัฒนธรรม ๔ มิติ คือ (๑) ความเหลื่อมล้ำของอำนาจ (๒) การหลีกเลี่ยงความไม่แน่นอน (๓) ปัจเจกชนนิยม-กลุ่มนิยม (๔) หยิน-หยาง ศึกษาว่ากระบวนการ KM ๖ ขั้นตอนตาม Xerox Model (การจัดการการเปลี่ยนแปลงและพฤติกรรม, การสื่อสาร, กระบวนการและเครื่องมือ, การฝึกอบรมและการเรียนรู้, การวัดผล, และการยกย่องชมเชยและการให้รางวัล) กับมิติทางวัฒนธรรมแต่ละมิติมีความสัมพันธ์กันอย่างไรผลลัพธ์ในภาพรวม วัฒนธรรมองค์กรกับกระบวนการ KM มีความสัมพันธ์กัน ร้อยละ ๓๕ ในขณะที่ผลการศึกษาในอเมริกา คือ ร้อยละ ๘๐ มิติทางวัฒนธรรมที่ส่งเสริมกระบวนการ KM ทั้ง ๖ กระบวนการคือ หยาง (ความกระตือรือร้น สนใจความก้าวหน้า มีความก้าวร้าว) ในทางตรงกันข้าม หยิน (ความอ่อนน้อมถ่อมตนการคำนึงถึงจิตใจหรือความรู้สึกของผู้อื่น เน้นความสัมพันธ์มากกว่าเรื่องงาน) เป็นอุปสรรคมิติทางวัฒนธรรมด้านความเหลื่อมล้ำของอำนาจ เป็นอุปสรรคต่อการจัดการการเปลี่ยนแปลง/เปลี่ยนพฤติกรรม และต่อการเรียนรู้ความเป็นปัจเจกนิยมช่วยส่งเสริมกระบวนการ KM ด้านกระบวนการและเครื่องมือ และด้านการยกย่องชมเชยและให้รางวัล และเป็นอุปสรรคต่อการวัดผล เช่นเดียวกับการหลีกเลี่ยงความไม่แน่นอน ช่วยส่งเสริมการยกย่อง ชมเชย และให้รางวัล

^{๑๔} ยุวดี เกตสัมพันธุ์, วัฒนธรรมองค์กรมีผลต่อการจัดการความรู้อย่างไร, วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๙), หน้า ๑๐๑ - ๑๐๒.

วนิดา พรพิรุฬห์^{๑๕} ได้ศึกษาถึงการเปรียบเทียบความแตกต่างด้านวัฒนธรรมองค์กรระหว่างบริษัทญี่ปุ่นกับบริษัทอเมริกาในประเทศไทย มีปัจจัยที่ใช้ในการศึกษา ๘ ปัจจัยที่แบ่งวัฒนธรรมออกตามลักษณะพื้นฐานทางสังคม ได้แก่ ลักษณะความเป็นเพศ ลักษณะความเป็นปัจเจกบุคคล ลักษณะเน้นความมีมนุษยธรรม ลักษณะการหลีกเลี่ยงความไม่แน่นอน ลักษณะการใช้อำนาจ ลักษณะเน้นความสำเร็จ ลักษณะเน้นอนาคต และ ลักษณะความเป็นส่วนรวม โดยประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือ ชาวต่างชาติระดับผู้บริหารและพนักงานชาวไทยของบริษัทญี่ปุ่นและบริษัทอเมริกาที่เข้ามาดำเนินธุรกิจในประเทศไทย ผลการวิจัย พบว่า บริษัทอเมริกาและบริษัทญี่ปุ่นมีลักษณะพื้นฐานทางสังคมที่แตกต่างกันใน ลักษณะความเป็นเพศ ลักษณะความเป็นปัจเจกบุคคลลักษณะเน้นความมีมนุษยธรรม ลักษณะการหลีกเลี่ยงความไม่แน่นอน ลักษณะเน้นความสำเร็จ ลักษณะเน้นอนาคต และ ลักษณะความเป็นส่วนรวม แต่มีลักษณะการใช้อำนาจที่ไม่แตกต่างกัน เมื่อลงเข้าไปในรายละเอียดของการใช้อำนาจพบว่า มีความแตกต่าง การปรับตัวด้านวัฒนธรรมองค์กรของบริษัทอเมริกันั้นมีความยืดหยุ่นในการปรับตัวได้ดีกว่า บริษัทญี่ปุ่น และบริษัทญี่ปุ่นมีลักษณะความหลีกเลี่ยงความไม่แน่นอนและความเป็นส่วนรวมอยู่มาก เช่น การเชื่อฟังผู้มีประสบการณ์หรือผู้ที่มีอาวุโสกว่า การปฏิบัติตามกรอบที่มีอยู่เพื่อลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นพบว่า วัฒนธรรมองค์กรก่อนจะเป็นแนวปฏิบัติของบุคคลกรในองค์กรซึ่งมีพื้นฐานมาจากความเชื่อ ค่านิยม และเป็นสิ่งที่องค์กรคาดหวังจากผู้ปฏิบัติการภายในองค์กร เน้นความมีส่วนร่วม การยกย่องชมเชย ส่งเสริมกระบวนการ Km เชื่อฟังผู้มีประสบการณ์ และปฏิบัติตามกรอบที่มีอยู่เพื่อลดความเสี่ยงที่เกิดขึ้นในขณะเดียวกัน การคิด พูด กิน อยู่ และทำงานร่วมกัน รวมทั้งการยอมรับค่านิยม และวัฒนธรรมนอกองค์กรเข้ามาในองค์กร จะทำให้เกิดการพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรให้แข็งแรงมากขึ้น หรืออาจมีการปรับปรุงเปลี่ยนไปทั้งหมด โดยเฉพาะในยุคโลกาวิวัฒน์อันเป็นยุคข่าวสารไร้พรมแดนเช่นที่เป็นอยู่ในขณะนี้

๑.๗ วิธีการดำเนินการวิจัย และสถานที่ทำการทดลอง/เก็บข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีวิธีการศึกษา ดังนี้ เลือกกลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มแม่มุสลิมย่าน บ้านหัวเหว่ ต.โขงเจียม อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านคูขาด ต.หนองเหล่า อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี และกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านท่าลาด ต.ก่อเอ้ อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี เนื่องจากมีบทบาทต่อเนื่องต่อสังคมท้องถิ่น และระดับประเทศ ซึ่งการศึกษาครั้งนี้มุ่งอธิบายถึงกระบวนการจัดการและเสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของ

^{๑๕} วนิดา พรพิรุฬห์, การเปรียบเทียบความแตกต่างด้านวัฒนธรรมองค์กรระหว่างบริษัทญี่ปุ่นกับบริษัทอเมริกาในประเทศไทย, วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ๘๓ – ๘๕.

องค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี รวมทั้งศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและจัดการสิ่งแวดล้อมของวัฒนธรรมองค์กรชุมชนท้องถิ่น ในจังหวัดอุบลราชธานี ด้วยลงพื้นที่สัมภาษณ์ และนำคำตอบที่มาเรียบเรียงเป็นร้อยแก้วบรรยายผลที่ได้ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้เป็นทางเลือกที่จะช่วยให้ระดับนโยบายกำหนดแนวทางการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบสำหรับองค์กรชุมชนท้องถิ่น ในจังหวัดอุบลราชธานีต่อไปซึ่งขั้นตอนของการวิจัยประกอบไปด้วย

๑.๗.๑ กลุ่มเป้าหมาย/วิธีดำเนินการวิจัย

เพื่อให้การดำเนินการวิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดขั้นตอนของการวิจัยดังนี้ คือ

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ก. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นขั้นตอนแรกโดยการศึกษาและค้นคว้าหนังสือ และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมองค์กร และเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาวิเคราะห์เป็นแนวทางในการศึกษาภาคสนามต่อไป

ข. ประชากร กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี

ค. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ คือ การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non -Structured interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่ต้องการข้อมูลที่ละเอียดลึกซึ้ง เปิดกว้าง ไม่จำกัดคำตอบ บางครั้งจึงเรียกว่า การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เนื่องจากเป็นการสัมภาษณ์ที่มีความยืดหยุ่นสูง มีจุดความสนใจเฉพาะ เรียกว่า การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) รวมทั้งเครื่องมือต่าง ๆ ตามกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ เช่น สมุดบันทึก กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง ซึ่งเตรียมประเด็นต่าง ๆ ไว้ล่วงหน้า เพื่อจัดหมวดหมู่ของข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล เทปบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างครบถ้วน

ง. กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่การศึกษากลุ่มองค์กรชุมชนอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่าง ๓ กลุ่มดังนี้ กลุ่มที่ ๑ ผู้นำชุมชน กลุ่มที่ ๒ พระสงฆ์ และกลุ่มประชาชนที่เข้าใช้ประโยชน์ในพื้นที่อนุรักษ์ทั้งชาย หญิง กลุ่มที่ ๓ เจ้าหน้าที่สำนักงานจัดการทรัพยากรป่าไม้ เขต ๗ รวมทั้งหมด จำนวน ๑๕ รูป/คน

๑.๘ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๑) การศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนจากเอกสาร ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๒) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เป็นวิธีการหลักที่ผู้วิจัยใช้ระหว่างศึกษาในพื้นที่ ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ใช้วิธีการสุ่มอย่างง่ายได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และกลุ่มประชาชนในท้องถิ่น

๓) การสนทนากลุ่มย่อยอย่างไม่เป็นทางการ เป็นการจัดเวทีโดยธรรมชาติซึ่งมีผู้นำชุมชนบางส่วนเข้ามามีส่วนร่วม ช่วงก่อนหรือหลังจากปฏิบัติการกิจประจำวัน การสนทนาลักษณะนี้จะไม่มีการเตรียม ไม่มีการวางแผนล่วงหน้า แล้วแต่ว่าช่วงนั้นมีสถานการณ์อะไรน่าสนใจ ซึ่งผู้วิจัยจะเข้าร่วมแลกเปลี่ยน และตั้งคำถามในกลุ่มอย่างเป็นกันเอง โดยไม่มีใครเป็นผู้นำกระบวนการ

๑.๙ การตรวจสอบข้อมูล

เพื่อตรวจสอบข้อมูลที่ได้อาจถูกต้องและเชื่อถือได้นั้น ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการบันทึกภาคสนาม โดยนำข้อมูลดังกล่าวมาตรวจสอบความน่าเชื่อถือด้วยวิธีการดังนี้

การตรวจสอบความครบถ้วนและคุณภาพของข้อมูล

ตรวจสอบความสอดคล้องกันของข้อมูลจากการบอกเล่ากับการกระทำ โดยการตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านข้อมูล เพื่อตรวจสอบแหล่งข้อมูลในด้านเวลา สถานที่ บุคคล พิจารณาว่าถ้าต่างเวลา ต่างสถานที่แล้ว ข้อมูลยังเหมือนเดิมหรือไม่โดยข้อมูลที่เป็นความคิดเห็นหรือทัศนะของผู้ถูกสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ผู้ให้ข้อมูลได้ทำการประเมินตนเองแล้วรู้สึกอย่างไรต่อหัวข้อที่กำลังพูดถึง ข้อมูลชนิดนี้ได้แก่สภาวะทางอารมณ์ ค่านิยมทัศนคติ และความเห็นของผู้พูดต่อหัวข้อที่กำลังพูดถึง ซึ่งการตรวจสอบข้อมูลทำโดยการเชื่อมโยงระหว่างการกระทำหรือพฤติกรรมและความเห็น ของผู้พูดที่ปรากฏว่าสอดคล้องกันหรือไม่ และตรวจสอบว่าการแสดงออกของข้อมูลด้านนี้มีความต้องการอย่างอื่นแอบแฝงอยู่หรือไม่ เช่น ความอยากเอาใจผู้วิจัย ความกลัวการมีผลกระทบที่ไม่ดีต่อตนเอง ความต้องการในข้อมูลบิดเบือน เป็นต้น

ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของผู้ให้ข้อมูล ข้อมูลที่เป็นการให้รายละเอียดหรือเล่าเหตุการณ์ เพื่อตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของผู้ให้ข้อมูล ค้นหาความลำเอียงส่วนตัวหรืออคติของผู้ให้ข้อมูลว่ามีการรับรู้ต่อเหตุการณ์ที่กำลังให้รายละเอียดอย่างไร บุคลิกภาพอย่างไร และเรื่องเล่าสอดคล้องหรือแตกต่างจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงหรือไม่ อย่างไร ด้วยวิธีการเปรียบเทียบเรื่องเล่าของผู้ให้ข้อมูลหลาย ๆ คน และหลาย ๆ ที่เกี่ยวข้อง

การตรวจสอบอคติ ความลำเอียงของผู้วิจัย

การตรวจสอบอคติ ความลำเอียงของผู้วิจัยเป็นวิธีการตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูลที่สำคัญ เนื่องจากผู้วิจัยใช้ตัวเองเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะต้องตรวจสอบอคติ

ความลำเอียงของตัวเอง เช่น ความชอบ ความเกลียด ที่เกี่ยวกับกลุ่มที่ศึกษา ตั้งแต่เริ่มต้นการศึกษา ระหว่างที่มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปในช่วงต่าง ๆ และเมื่อสิ้นสุดการศึกษา เพื่อให้ผลการวิจัยมีความถูกต้อง ดังนั้นผู้วิจัยจึงดำเนินการตรวจสอบความรู้สึกโน้มเอียงและความคิดเห็น ของตนเองที่มีต่อสถานการณ์และที่ได้บันทึกในระหว่างการเก็บบันทึกข้อมูล

๑.๑๐ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อใช้ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ

ข้อมูลปฐมภูมิ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะของข้อความที่บรรยายเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจ หรือความคิดเห็นในประเด็นที่กำหนดอย่างลึกซึ้ง ซึ่งเป็นข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยการนำเอาข้อมูลมาดำเนินการตามขั้นตอนของการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องจากกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้อง กับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ผลการปฏิบัติงาน ภาวะเทียบข้อบังคับขององค์กร รวมถึงผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และระบบออนไลน์ (Internet)

๑.๑๑ ประโยชน์ของการวิจัย

๑. ทราบถึงบทบาทและการมีส่วนร่วมขององค์กรภาคประชาชนด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งข้อมูลที่ได้รับจะเป็นประโยชน์สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๒. เป็นข้อมูลในการวางแผนจัดการ และกำหนดยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในจังหวัดอุบลราชธานี

๓. เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการวางแผนจัดการและกำหนดยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับชาติ

๑.๑๒ การจัดเรียงบท

รายงานการวิจัยเรื่อง “ศึกษาการกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี” เป็นรายงานการวิจัยที่มีการจัดแบ่งเนื้อหาสาระของผลการวิจัยออกเป็น ๕ บท กล่าวคือ

บทที่ ๑ สาระสำคัญในบทแรกดังที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยครอบคลุมหัวข้อเกี่ยวกับความเป็นมาและความสำคัญในการวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ นิยามศัพท์เฉพาะ และการจัดเรียงบท ภายใต้การวิจัยนี้เนื้อหาสาระของบทที่ ๑ นี้ครอบคลุมถึงแผนและกระบวนการวิจัย การเลือกใช้

รูปแบบการวิจัยกรณีศึกษา ลักษณะประชากร รวมทั้งการสร้างแบบสัมภาษณ์ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

บทที่ ๒ เป็นการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวกับกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

บทที่ ๓ กรอบแนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี

บทที่ ๔ เสนอแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี โดยให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ครอบคลุมเนื้อหา ดังนี้ สภาพการดำเนินการ ลักษณะวัฒนธรรมองค์กร ปัญหาและอุปสรรคขององค์กร และแนวทางแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี **บทที่ ๕** ซึ่งเป็นบทสุดท้าย ได้เสนอสรุปผลการวิจัย การตีความ สิ่งค้นพบ รวมทั้งข้อเสนอแนะต่าง ๆ เกี่ยวกับการวิจัย ภายใต้อำนาจของเรื่อง “ศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี”

บทที่ ๒

กระบวนการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นขององค์กรชุมชน

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงได้มุ่งเน้นไปที่การจัดการดูแลรักษาทรัพยากรท้องถิ่นที่ประชาชนเป็นผู้มีบทบาท โดยที่รัฐเป็นผู้ที่ให้การสนับสนุนและเปิดโอกาสในการมีส่วนร่วมกับประชาชนมากขึ้น ซึ่งในด้านหนึ่งรัฐต้องให้การยอมรับในสิทธิการจัดการของประชาชนในรูปแบบของ “ป่าชุมชน” ดังนั้นในการศึกษาจึงได้ใช้แนวความคิด และทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน, แนวความคิดการจัดการป่าชุมชน และแนวความคิดในเรื่องสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อช่วยในการอธิบายถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในจังหวัดอุบลราชธานีโดยแบ่งหัวข้อดังต่อไปนี้

๒.๑ ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน

๒.๒ การจัดการป่าชุมชน

๒.๓ สิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น

๒.๑ ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน

เนื่องจากในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น โดยที่มีหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ให้การสนับสนุนและคอยให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ดังนั้นต้องใช้ทฤษฎีการมีส่วนร่วมเป็นกรอบในการอธิบาย ดังนี้

ความหมายของการมีส่วนร่วม

ในการให้ความหมายของการมีส่วนร่วม (People's Participation) นั้นมีผู้ให้ความหมายในหลายลักษณะแตกต่างกันออกไปตามเนื้อหา และวัตถุประสงค์ในการศึกษาของแต่ละบุคคลซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ด้วยกันดังนี้

องค์การสหประชาชาติ^๑ ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนคือการสร้างโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมกิจกรรมเพื่อได้รับประโยชน์โดยเท่าเทียมกันบนพื้นฐานความสมัครใจการตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมาย นโยบาย การวางแผนและการดำเนินงานโครงการพัฒนา

^๑ อานันท์ กาญจนพันธุ์, พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร: กระบวนทัศน์และนโยบาย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๕), หน้า ๙๙.

United Nations Research Institute of social Development (UNRISD)^๒ ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า “เป็นกระบวนการของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประชาชนในด้านการตัดสินใจ, การเข้าร่วมในการพัฒนา และการรับเอาผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมนั้นอย่างเป็นธรรม”

Royal Fisheries Department and Egat^๓ ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า “การที่บางส่วนของกลุ่มหรือขบวนการ ซึ่งเป็นผู้อยู่ในส่วนนอก ได้เพิ่มความสามารถในการควบคุมทรัพยากรและสถาบันต่างๆตามสภาวะที่สังคมเป็นอยู่”

ส่วน อานันท์ กาญจนพันธุ์^๔ กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนคือ การที่ประชาชนเป็นผู้กระทำกิจกรรมอย่างสร้างสรรค์และได้รับประโยชน์จากการดำเนินงานนั้น ส่วน ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ^๕ ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชนหมายถึง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และยังใช้ควบคู่ไปกับการดำเนินงาน (Implementation) ด้วยในขณะที่ทวิทอง หงส์วิวัฒน์^๖ ได้อธิบายไว้ว่า “การมีส่วนร่วมคือ การที่ประชาชน หรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้ และกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม ในการมีส่วนร่วมประชาชนได้รับการพัฒนาความรู้ และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกมาในรูปแบบการตัดสินใจ ในการกำหนดชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของตัวเอง ส่วน ธนาทิพย์ แหลมคม^๗ กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการให้โอกาสประชาชนเข้าร่วมในการดำเนินงานตั้งแต่กระบวนการเบื้องต้น จนถึงกระบวนการสิ้นสุดโดยที่การเข้าร่วมในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหรือครบวงจรก็ได้ การเข้าร่วมมีทั้งรายบุคคล กลุ่มหรือ องค์กร ซึ่งมี

^๒สุริชัย หวันแก้ว, การใช้ทรัพยากรกับความขัดแย้งทางสังคม: พลวัตของการเป็นนิกับทางเลือกการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๕๗.

^๓Royal Fisheries Department and Egat, Report of Research Project on Fundamental Data of Fisheries Resources and Migratory Behaviors of Fishes in Pak Mun Project Area, (Phase ๒; September, ๑๙๙๕), หน้า ๒๑-๒๒.

^๔อานันท์ กาญจนพันธุ์, พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร: กระบวนทัศน์และนโยบาย, หน้า ๑๗.

^๕ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ (ถอดความและเรียบเรียง), ภัยพิบัติเขื่อนปากมูล: บทสรุปผลการศึกษารณีเขื่อนปากมูลโดยคณะกรรมการเขื่อนโลก (WCD), (Executive Summary, Pak Mun Case Study WCD: Summary for Forum ๒๒ March, ๒๐๐๑), หน้า ๕๒.

^๖จันทนา สุทธิจारी, กระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐด้านสาธารณูปการ: ศึกษาการสร้างเขื่อนเพื่อการผลิตกระแสไฟฟ้า, รัฐศาสตร์ดุสิตบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐), หน้า ๔๓.

^๗ธนาทิพย์ แหลมคม, การศึกษาความหลากหลายทางนิเวศวิทยาและระบบการเกษตรบริเวณเขื่อนปากมูล, (คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๐.

ความคิดเห็นสอดคล้องกัน การรับผิดชอบร่วมกัน เพื่อดำเนินการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการโดยกระทำผ่านกลุ่มหรือองค์กร เพื่อให้บรรลุถึงการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์

นอกจากนี้ Royal Fisheries Department and Egat^๔ ได้แบ่งขอบเขตของการมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ ๔ ลักษณะคือ

๑. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
๒. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานหรือปฏิบัติการ
๓. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์
๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

ในขณะที่ ทวี ทองสว่างและทัศนีย์ ทองสว่าง^๕ ได้แบ่งวิธีการวัดการมีส่วนร่วมออกเป็น ๔ แบบ คือ

๑. วัดตามประเภทของขั้นตอนการมีส่วนร่วม ในขั้นตอนเริ่มการพัฒนา การค้นหาปัญหาและสาเหตุ การกำหนดความต้องการ และการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการขั้นตอนการวางแผน ขั้นตอนการดำเนินการ ขั้นตอนการรับผลประโยชน์ และขั้นตอนประเมินผล
๒. วัดตามระดับความเข้มของการมีส่วนร่วม โดยแบ่งระดับการตัดสินใจ ระดับความร่วมมือ และระดับการใช้ประโยชน์
๓. จำแนกตามประเภทของผู้มีส่วนร่วม ซึ่งแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท คือ บุคคลในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่รัฐ และเจ้าหน้าที่ต่างชาติ
๔. จำแนกตามรูปแบบการมีส่วนร่วม แบ่งออกเป็น การมีส่วนร่วมทางตรง และการมีส่วนร่วมทางอ้อม

จากความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนของนักวิชาการแต่ละท่าน รวมทั้งสาเหตุของการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ นั้นได้แสดงให้เห็นว่า ในการจัดการทรัพยากรที่ผู้ที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรป่าไม้นั้นจำเป็นอย่างยิ่งในการจัดการป่าชุมชน ซึ่งเป็นกรณีศึกษาที่ผู้ทำการศึกษาได้นำมาเป็นตัวอย่างนั้น จะต้องอาศัยการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างมาก เพราะนอกจากที่ประชาชนจะเป็นผู้ปฏิบัติเองแล้วยังจะต้องทำหน้าที่ในการควบคุมดูแล รักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้มากกว่าด้วย และที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งนั่นคือการที่ประชาชนในชุมชนนั้นจะเป็นผู้ที่จะได้รับผลกระทบโดยตรงจาก

^๔Royal Fisheries Department and Egat, Report of Research Project on Fundamental Data of Fisheries Resources and Migratory Behaviors of Fishes in Pak Mun Project Area, หน้า ๓๔.

^๕ทวี ทองสว่างและทัศนีย์ ทองสว่าง, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๓.

ปัญหาต่างๆเกิดจากการลดลงของทรัพยากรป่าไม้ จึงทำให้ความสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นนั้นมากยิ่งขึ้นอีกด้วย แต่ทั้งนี้ทางผู้ศึกษาได้นำเอาแนวความคิดการจัดการป่าชุมชนมาประกอบการอธิบายถึงความสำคัญของการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน ดังต่อไปนี้

๒.๒ การจัดการป่าชุมชน

ความหมายของป่าชุมชน ความหมายของป่าชุมชนนั้นมียุ่ด้วยกันหลากหลายออกไปตามแต่ละแนวทางของผู้ศึกษา ซึ่งสามารถที่จะหยาบยมาเสนอได้ดังนี้

FAO^{๑๐} ได้ให้คำจำกัดความของแนวคิดทางด้านการป่าไม้ป่าชุมชนว่า “การป่าไม้ชุมชนจะครอบคลุมถึงสภาพการใด ๆ ก็ตามที่เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับประชาชนในท้องถิ่นในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการป่าไม้”

ป่าชุมชน^{๑๑} คือ รูปแบบของการจัดการป่าไม้ที่นำเอาความต้องการพึงพิงป่าของประชาชนมาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่านั้น และให้ประชาชนผู้ได้รับประโยชน์จากป่าดังกล่าวเป็นผู้กำหนดแผนการ และควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพื่อผลประโยชน์ต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอตามความต้องการของชุมชน

ป่าชุมชน^{๑๒} หมายถึง พื้นที่ป่าไม้ที่จัดแบ่งหรือกำหนดไว้ให้เป็นของชุมชน มีการจัดการโดยชุมชนและเพื่อชุมชน จะได้นำไปใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และถาวรตามกฎหมายเกณฑ์ที่ชุมชนกำหนดไว้ พื้นที่ป่าชุมชนนี้อาจเป็นป่าธรรมชาติ หรือป่าปลูกก็ได้

ป่าชุมชน^{๑๓} หมายถึง ป่าธรรมชาติหรือป่าที่สร้างขึ้น เพื่อให้ประชาชนในชุมชนนั้นได้ประโยชน์ร่วมกัน โดยมีจุดหมายของการพัฒนาชุมชนเพื่อยกระดับรายได้ให้กับประชาชน ผู้นำชุมชนสถานที่ที่จะสร้างป่าชุมชนควรเป็นที่ดินสาธารณะ การเลือกพืชพรรณที่จะปลูกในป่าชุมชนควรที่จะ

^{๑๐}นิคม พุทธา และนุจิรัตน์ อ่องพะ, การอนุรักษ์ป่าดอยป่าเมียง: การจัดการป่า การใช้ประโยชน์จากป่าโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนป่าเมียง, (กรุงเทพมหานคร: การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๑.

^{๑๑}ทวีศักดิ์ สุทวาทิน, การถ่ายโอนความสามารถด้านการจัดการทรัพยากรมนุษย์ จากองค์การกลางบริหารงานบุคคลภาครัฐให้กับหัวหน้าส่วนราชการ, วารสารประชุมวิชาการรัฐศาสตรระดับประเทศ ครั้งที่ ๑, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘.

^{๑๒}นิสสารก์ เวชยานนท์, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, เอกสารประกอบการเรียนการสอน วิชาการ.๖๒๐ การบริหารทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๕๔.

^{๑๓}สมาคมหยดฝน, บทบาททรัพยากรป่าไม้กับการบรรเทาความยากจน กรณีศึกษา: จากป่าต้นน้ำเทือกเขาบรรทัดสู่ป่าชายเลนชุมชนในจังหวัดตรัง, (กรุงเทพมหานคร: การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๕.

เป็นไม้โตเร็วเพื่อที่จะได้ให้ผลเร็ว เพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ประชาชน แรงงานที่ใช้ในการปลูกป่าควรเป็นชาวบ้านเพื่อให้เกิดจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของ การใช้ประโยชน์และผลประโยชน์จากป่าชุมชนให้คณะบุคคลหรือกรรมการหมู่บ้านสภาตำบลเป็นผู้แบ่งปันผลประโยชน์

การดำเนินงานเกี่ยวกับป่าชุมชน เป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของวนศาสตร์ชุมชน ซึ่งหมายถึงพื้นที่ป่าไม้ที่ได้จัดแบ่งหรือกำหนดไว้ให้เป็นของชุมชน มีการจัดการโดยชุมชน และเพื่อชุมชนจะได้นำไปใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและถาวรตามกฎหมายเกณฑ์ที่ชุมชนกำหนดไว้ ทั้งนี้ต้องสอดคล้องกับความเชื่อและวัฒนธรรมของประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆเป็นสำคัญ นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ได้ให้ความหมายไว้ว่าเป็นพื้นที่ซึ่งรัฐกำหนดไว้ให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ด้านป่าไม้ตามวัตถุประสงค์แห่งชุมชนนั้น โดยชุมชนเป็นผู้ดำเนินการให้เกิดประโยชน์อย่างต่อเนื่องและถาวร นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ^{๑๔} ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นขบวนการทางสังคมหรือการรวมตัวกันขององค์กรประชาชนในระดับชุมชน และ/หรือระดับเครือข่ายระบบนิเวศน์แห่งหนึ่ง เพื่อทำการใช้ประโยชน์และจัดการทรัพยากรดิน-น้ำ-ป่า ซึ่งถือเป็นทรัพย์สินส่วนรวมของท้องถิ่น อย่างยั่งยืนและเป็นธรรมบนฐานของระบบ ความคิด ภูมิปัญญา อุดมการณ์ และสิทธิชุมชน ซึ่งเน้นหลักการทางศีลธรรมและความมั่นคงในการยังชีพของชุมชนเป็นสำคัญ

สรุปความหมายป่าชุมชนได้ว่า ป่าชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ มีประชาชนในท้องถิ่นเป็นศูนย์กลาง โดยเปลี่ยนบทบาทของนักวิชาการและเจ้าหน้าที่ป่าไม้จากผู้ปกครอง หรือผู้ครอบครองมาเป็นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมในระดับชุมชน นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติเสนอแนวความคิดว่าป่าชุมชนยังเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการพัฒนาชนบท โดยอยู่บนพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับป่าไม้ โดยมีหลัก อยู่ ๓ ประการคือ

๑. สนองความจำเป็นพื้นฐานของประชาชนในท้องถิ่น
๒. การมีส่วนร่วมของประชาชน
๓. สำนึกในความเป็นเจ้าของ

รูปแบบของป่าชุมชน

อาจกล่าวได้ว่าป่าชุมชนในประเทศไทยนั้นได้เกิดขึ้นมาเป็นเวลานานแล้ว และมีรูปแบบการจัดการต่าง ๆ กันออกไปในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งมีความสอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ สภาพทางเศรษฐกิจและนิเวศวิทยาของท้องถิ่นนั้น ๆ สภาพการพึ่งพิงใช้ประโยชน์จากป่าไม้ของ

^{๑๔}สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อมของประเทศ ไทย พ.ศ.๒๕๕๐ - ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๔๕.

ท้องถิ่นจะมีลักษณะแตกต่างกัน ตามความจำเป็นจะต้องพึ่งพิงป่า สภาพของชุมชนสามารถแบ่งออกได้ ๓ ลักษณะดังนี้^{๑๕}

๑. ชุมชนที่อยู่ในเขตพื้นที่เกษตรกรรม เป็นพื้นที่ซึ่งอยู่ไกลจากแหล่งป่าไม้ มีความขาดแคลนไม้ใช้สอยในลักษณะต่าง ๆ เช่น ไม้เพื่อการก่อสร้าง ไม้เพื่อพลังงาน มีการแข่งขันในการใช้ที่ดินเพื่อกิจการต่างๆ แหล่งป่าไม้ที่จะมีขึ้นได้จึงเป็นแหล่งป่าไม้ที่ตั้งอยู่บนที่ดินซึ่งจะมีการควบคุมและคุ้มครองโดยหลายหน่วยงาน

๒. ชุมชนที่อยู่ใกล้เขตป่าไม้ เป็นชุมชนที่ประกอบการเกษตรกรรม ซึ่งอาจจะไม่มีดินไม่เพียงพอ มีความต้องการที่ดินเพิ่มและขณะเดียวกันได้อาศัยแหล่งป่าไม้ที่อยู่ใกล้เคียงเป็นที่พึ่งพิงทางด้านไม้ใช้สอย แหล่งอาหาร ยารักษาโรค แหล่งชับน้ำ

๓. ชุมชนที่อยู่ในเขตป่าไม้ เป็นชุมชนที่มีชีวิตพึ่งพิงกับพื้นที่ป่าไม้ ต้องการป่าไม้เป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรค แหล่งชับน้ำต่าง ๆ

โดยทั้งนี้สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ^{๑๖} ได้จัดแบ่งรูปแบบของป่าชุมชนในประเทศไทยออกเป็น ๒ รูปแบบคือ ป่าชุมชนแบบดั้งเดิม กับ ป่าชุมชนที่พัฒนาขึ้นใหม่

๑. ป่าชุมชนแบบดั้งเดิม ป่าชุมชนแบบเดิมเป็นป่าชุมชนที่ประชาชนได้รักษาพื้นที่ป่าไม้โดยมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไปดังนี้

๑.๑ การอนุรักษ์ป่าไม้เพื่อประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตามประเพณี เช่นการรักษาป่าดอนปู่ตาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การรักษาป่าช้าในภาคเหนือ ซึ่งเป็นไปตามประเพณีท้องถิ่นเพื่อใช้ในประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ป่าดังกล่าวจะถูกรักษาไว้โดยไม่มีการทำลาย

๑.๒ การอนุรักษ์ป่าไม้เป็นแหล่งชับน้ำ เป็นการรักษาป่าเพื่อเป็นแหล่งชับน้ำให้กับพื้นที่นา หรือพื้นที่ประกอบเกษตรกรรมอื่น ๆ หรือเพื่อป้องกันการพังทลายของดินที่จะชะล้างทรายเข้าสู่พื้นที่นาพื้นที่ป่าชับน้ำของหมู่บ้าน จะพบในชุมชนของชาวเขาที่มีการทำนาเช่น กระเหรี่ยง และกลุ่มคนไทยในที่ราบ ป่าเพื่อแหล่งชับน้ำจะถูกรักษาอย่างดี นอกจากจะเป็นแหล่งชับน้ำแล้วยังเป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร และของป่าต่าง ๆ ด้วย

๑.๓ การอนุรักษ์ป่าไม้ไว้เป็นเขตอภัยทาน เป็นพื้นที่ซึ่งห้ามล่าสัตว์ตัดชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นที่ยอมรับไม่มีการล่าสัตว์ตัดชีวิตในอาณาเขตพื้นที่ดังกล่าวและไม่มีการตัดไม้

^{๑๕}สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, การส่งเสริมและพัฒนาองค์การทางวัฒนธรรมโดยใช้กระบวนการ AIC. เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๓), หน้า ๕๑.

^{๑๖}สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย พ.ศ.๒๕๕๐ - ๒๕๕๔, หน้า ๔๘.

จะรักษาไว้เพื่อความร่มรื่น และเป็นที่พักผ่อนของสัตว์และมนุษย์ทางด้านจิตใจ เป็นพื้นที่ซึ่งมีความร่มรื่นใช้ในการพักผ่อนหย่อนใจ จะพบเห็นตามวัดทั่วไปในภูมิภาคของประเทศ

๑.๔ การอนุรักษ์พื้นที่ที่เป็นที่พักผ่อน โดยเน้นการรักษาสภาพป่าไว้ตามสภาพตามธรรมชาติ ป่าเหล่านี้จะมีจุดสนใจ เช่น ถ้ำ น้ำตก ได้ถูกรักษาไว้เพื่อเป็นของกลางที่ให้ทุกคนในหมู่บ้านได้เข้ามาพักผ่อนหย่อนใจ

๑.๕ การอนุรักษ์พื้นที่ไว้เป็นแหล่งอาหารและใช้สอยอื่น ๆ โดยทั่วไปชาวบ้านจะรักษาป่าใกล้เคียงหมู่บ้านไว้ เพื่อการเก็บอาหาร เช่น เห็ด หน่อไม้ ผลไม้ ยาสมุนไพร พื้นที่ป่าได้ถูกรักษาไว้เพื่อการใช้ประโยชน์ดังกล่าว ซึ่งบางครั้งเป็นแหล่งเสริมรายได้ ให้กับประชาชนในหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียง

๒. ป่าชุมชนแบบพัฒนา ป่าชุมชนแบบพัฒนา เป็นผลอันเกิดขึ้นจากการส่งเสริมให้สร้างป่าชุมชนขึ้นสำหรับหมู่บ้านเพื่อเป็นแหล่งทรัพยากรที่ชาวบ้านจะพึ่งพาอาศัยได้ เนื่องจากการขาดแคลนแหล่งป่าไม้หรือแหล่งป่าไม้เดิมที่มีเดิมอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม ไม่สามารถที่จะเอื้ออำนวยประโยชน์ให้ได้ป่าชุมชนที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมาใหม่จะมีรูปแบบต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับการใช้ที่ดินและสถาบันที่เกี่ยวข้องดังนี้

๒.๑ ป่าชุมชนเพื่อการใช้สอย เป็นป่าที่ได้รับการสร้างขึ้นในที่ดินประเภทต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เช่น ที่สาธารณะ ที่สองข้างทาง ที่อ่างเก็บน้ำ เพื่อการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น ฟืน ถ่าน และเพื่อการซ่อมแซมสิ่งก่อสร้างไม้ใหญ่โต

๒.๒ ป่าในโรงเรียน เป็นการปลูกป่าขึ้นในบริเวณโรงเรียนเพื่อการศึกษาทางด้านการเกษตรจากโรงเรียน และการใช้ประโยชน์จากรายได้ การจำหน่ายผลประโยชน์จากต้นไม้สำหรับเป็นอาหารกลางวันสำหรับเด็กที่ยากจนในโรงเรียน

๒.๓ การพัฒนาวัดป่า เป็นการปลูกต้นไม้ขึ้นบริเวณวัดหรือสำนักสงฆ์ เพื่อให้เกิดความร่มรื่นเหมาะกับการสงบทางด้านจิตใจ และใช้ประโยชน์จากไม้ในกิจกรรมของวัดซึ่งเป็นแหล่งรวมใจของประชาชนท้องถิ่น ในพิธีเทศกาลทำบุญต่าง ๆ

๒.๔ การกันพื้นที่ดินไว้เป็นป่าจำนวน ๒๐ % ของพื้นที่จัดสรรที่ดิน เพื่อเป็นแหล่งใช้สอยของหมู่บ้านที่ได้รับการจัดการที่ดินตามมติของคณะกรรมการจัดที่ดินแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๙ เพื่อเป็นแหล่งไม้ใช้สอยของชุมชน

๒.๕ การจัดป่าของชาติให้เป็นป่าชุมชน ตามมติของที่ประชุมคณะกรรมการพัฒนาที่ดิน ครั้งที่ ๔/๒๕๓๐ เมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๓๐ ให้กับพื้นที่ป่าที่เหลืออยู่ไม่เกิน ๑๐๐ ไร่และไม่ติดกับเขตป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า สำหรับเป็นป่าชุมชนโดยให้องค์กรของหมู่บ้าน ตำบล เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน สมาตำบล (ในขณะนั้น) เป็นผู้ดูแลในขณะเดียวกัน

ในขณะที่ แอนดรูว์ พิตเตลแมนและคณะ ได้^{๑๗} สรุปถึงเงื่อนไขของการเกิดป่าชุมชนไว้ด้วยกัน ๗ ประการ คือ

๑. เพื่อเป็นป่าสำหรับความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม
๒. เพื่อเป็นป่าที่ป้องกันและรักษาสมดุลภาพของระบบนิเวศเกษตรกรรมท้องถิ่น
๓. การรักษาป่าเกิดจากการต่อต้านการเข้ามาแย่งชิงทรัพยากรโดยคนภายนอก
๔. รักษาไว้เพื่อการใช้สอยของชุมชน
๕. การรักษาป่าเกิดขึ้นได้ด้วยการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชน
๖. การรักษาป่าเกิดจากการสนับสนุนของหน่วยงานรัฐ

๗. การอนุรักษ์ป่าเกิดจากการได้รับการสนับสนุนจากพระสงฆ์และวัด หรือดำเนินการโดยวัด โดยทั้งนี้เงื่อนไขประการหนึ่งที่มีความสำคัญมากคือ ลักษณะของชุมชนที่มีการอนุรักษ์ป่า หรือชุมชนที่จะทำให้การดำเนินการป่าชุมชนดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ นั้นจะต้องมีลักษณะที่เอื้อต่อการเกิดและสามารถดำเนินอยู่ได้ เพราะเนื่องจากว่า ปุ่มชนนั้นเป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับชุมชน หากชุมชนมีลักษณะที่ไม่เอื้อต่อการดำเนินป่าชุมชนแล้ว ก็จะมีผลทำให้เกิดปัญหาตามมาซึ่งอยู่แล้ว ประกอบไวยทกิจ ปีเวอร์^{๑๘} ยังได้สรุปลักษณะร่วมของชุมชนที่มีการอนุรักษ์ป่าไว้ถึง ๘ ลักษณะ ดังนี้

๑. มีความเป็นชุมชนสูง ซึ่งความเป็นชุมชนนี้ต้องดูความสัมพันธ์ระหว่างคนที่ตั้งถิ่นฐานและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในชุมชนด้วย
๒. การมีผลประโยชน์ร่วมกัน การรักษาป่าชุมชนของชาวบ้านมาจากพื้นฐานของการมีผลประโยชน์ร่วมกันในการใช้ที่ดิน น้ำ ป่า และผลผลิตจากป่า ทั้งในรูปแบบของที่ดินเพื่อการเพาะปลูก ทำไร่ทำสวนและป่าต้นน้ำเพื่อการทำนา
๓. มีทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ที่อยู่ในสภาพที่จะใช้งานได้เนื่องจากป่าชุมชนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ไม่สามารถแยกออกได้ของเกษตรกรรมที่ยั่งยืนถาวร
๔. มีผู้นำที่เข้มแข็งและมีภูมิปัญญา สามารถที่จะนำในการรักษากฎระเบียบต่าง ๆ และยังคงเป็นผู้ที่สามารถปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง กฎหมาย สังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป

^{๑๗}แอนดรูว์ พิตเตลแมนและคณะ, การจัดการทรัพยากรชุมชนแบบผสมผสานเพื่อปกป้องพื้นที่ ใน การจัดการเขตกันชนในประเทศไทย, ศูนย์ฝึกอบรมมานุษยศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๓๓.

^{๑๘}อู๋แก้ว ประกอบไวยทกิจ ปีเวอร์, มนุษย์-ระบบนิเวศและสภาพนิเวศและสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๕๑), หน้า ๕๖.

๕. เมืองครุฑชุมชนหมู่บ้านหรือชุมชนที่รักษาป่าไว้ได้ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เช่น องค์การเหมืองฝาย สมาตำบล คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการตรวจป่า

๖. มีจารีตของการจัดการทรัพยากรที่ถือว่าทรัพยากรเป็นสมบัติส่วนรวมของชุมชน

๗. เป็นชุมชนที่มีความถาวร ทั้งด้านสังคม และความถาวรทางการใช้ทรัพยากร

๘. เป็นชุมชนที่มีเครือข่ายการใช้ทรัพยากรรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งอยู่แล้วบางระดับ

ทวิศักดิ์ สุทวาทิน^{๑๙} ได้แบ่งลักษณะการจัดการป่าชุมชนในชนบทเป็น ๒ รูปแบบ คือ

๑. การจัดการป่าชุมชนแบบดั้งเดิมโดยอาศัยระบบความเชื่อ ลักษณะการจัดการมีพื้นฐานมาจากความเชื่อในเรื่องสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติหรือหลักปฏิบัติทางศาสนา ซึ่งจะมีผลต่อการแสดงพฤติกรรมมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ความเชื่อดังกล่าวทำให้การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างพอเหมาะพอดี ตัวอย่างเช่นป่าชุมชนที่มีลักษณะการจัดการโดยอาศัยความเชื่อได้แก่ ป่าปู่ตา ป่าของวัด ซึ่งกรณีป่าของวัดนั้นจะเห็นได้ว่าความเชื่อทางพระพุทธศาสนาได้ช่วยให้มีการดำเนินงานอนุรักษ์ป่าไม้เป็นอย่างดี

๒. การจัดการป่าชุมชนโดยอาศัยพลังกลุ่มทางสังคมชุมชน เป็นกลไกสำคัญในการวางแผนการดำเนินการและการดูแลรักษาป่าชุมชน เป้าหมายในการจัดการป่าชุมชนมีทั้งเพื่อการอนุรักษ์และการพัฒนา

การจัดการป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์เกิดจากชาวบ้านร่วมกันเพื่อรักษาและใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนดั้งเดิมของชุมชน โดยอาจจะเป็นการดำเนินการร่วมกันในหลายหมู่บ้าน โดยมีจุดประสงค์ร่วมกันคือ เพื่อการใช้ประโยชน์จากป่าในระยะยาว และก่อให้เกิดประโยชน์แก่การดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

สำหรับการจัดการป่าชุมชนโดยอาศัยพลังกลุ่มทางสังคมเพื่อการพัฒนา มักจะดำเนินการในรูปแบบของคณะกรรมการป่าชุมชน กิจกรรมการดำเนินรายการเป็นการปลูกสวนป่า วัตถุประสงค์เพื่อสร้างแหล่งไม้พืชมุขุมชนและจำหน่ายเป็นรายได้ของชุมชน แนวคิดสำคัญในการจัดการป่าชุมชนประเภทนี้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานดั้งเดิมเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลนั่นเอง^{๒๐}

^{๑๙} ทวิศักดิ์ สุทวาทิน, การถ่ายโอนความสามารถด้านการจัดการทรัพยากรมนุษย์ จากองค์การกลางบริหารงานบุคคลภาครัฐให้กับหัวหน้าส่วนราชการ, (วารสารประชุมวิชาการรัฐศาสตรระดับประเทศ ครั้งที่ ๑, ๒๕๕๐), หน้า ๗๑.

^{๒๐} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, การส่งเสริมและพัฒนาองค์การทางวัฒนธรรมโดยใช้กระบวนการ AIC, เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ, (กรุงเทพมหานคร สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๗), หน้า ๖๑.

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ^{๒๑} ก็ได้เสนอว่า การจัดการป่าชุมชนจะมีความหลากหลายในรูปแบบของการจัดการความเข้มแข็งของกลุ่มหรือองค์กรของประชาชนในท้องถิ่นที่เป็นผู้ดูแลป่านั้น ๆ ในขณะเดียวกันการมีกติกา กฎเกณฑ์ และการควบคุมให้เป็นไปตามกติกานั้น ๆ เช่นการปรับโทษเมื่อมีการฝ่าฝืนก็เป็นส่วนสำคัญที่ชี้ให้เห็นถึงความยั่งยืนในการรักษาป่านั้น ๆ ไว้เป็นของชุมชนบางแห่งที่ไม่สามารถควบคุมต่อเนื่องไปได้ก็ให้ยอมรับนำเอากฎหมายป่าไม้เข้าไปคุ้มครอง เช่นการประกาศเขตห้ามล่าสัตว์ป่าตามพระราชบัญญัติการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๒ การประกาศเป็นสวนรุกขชาติหรือวนอุทยาน โดยให้การคุ้มครองโดยอาศัยพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ หรือพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. ๒๔๘๔ สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ^{๒๒} ยังได้เสนอ องค์ประกอบที่สำคัญของการจัดการป่าชุมชน ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความมั่นคงและยั่งยืนของการจัดการป่าของประชาชน เพื่อประโยชน์ของประชาชน โดยประชาชน ดังนี้

๑. การใช้ประโยชน์ของพื้นที่ป่า ประโยชน์ที่ต้องการจากป่าจะเป็นสิ่งกำหนดวัตถุประสงค์ในการรักษาป่าเหล่านั้นไว้เช่น เป็นแหล่งป่าไม้เพื่อการประกอบพิธีต่าง ๆ ซึ่งแปรผันไปตามสภาพสังคมในแต่ละภูมิภาคการใช้แหล่งป่าไม้เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของหมู่บ้าน การใช้แหล่งป่าไม้เพื่อเป็นแหล่งไม้ใช้สอย แหล่งหาอาหาร จะเป็นจุดร่วมที่ประชาชนจะรวมตัวกันในการรักษาป่านั้น ๆ ไว้เพื่อใช้สอยร่วมกัน หรือเป็นสมบัติส่วนรวมของชุมชน

๒. การมีระเบียบและกฎเกณฑ์ เพื่อควบคุมกันเองระหว่างประชาชนในหมู่บ้าน การจัดการป่าชุมชนจะมีระเบียบหรือกฎเกณฑ์ที่วางไว้เป็นที่ยอมรับของทุกคนในหมู่บ้านเมื่อมีการละเมิดจะมีการปรับไหมหรือมีการลงโทษตามกติกาที่ได้กำหนดและตกลงกันได้

๓. องค์กรประชาชน เพื่อดำเนินการจัดการป่าให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ของป่านั้น จะต้องมียุทธศาสตร์ของประชาชนที่เข้มแข็ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งของผู้นำองค์กรที่จะดูแลป่าดังกล่าวให้เกิดประโยชน์ต่อทุกคนในชุมชน องค์กรที่ปรากฏมักจะเป็นองค์กรประชาชนที่มีอยู่เดิม เช่น องค์กรเหมืองฝายในภาคเหนือ และได้ปรับเป็นลักษณะคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม) ที่ได้จัดตั้งขึ้นมาใหม่

๔. การสนับสนุนจากองค์กรภายนอก การจัดการป่าชุมชนขององค์กรประชาชนในหมู่บ้าน จะต้องอาศัยการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก เช่น การสนับสนุนทางวิชาการ การสนับสนุน

^{๒๑}สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ , รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย พ.ศ.๒๕๕๐ – ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๒๕.

^{๒๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

อุปกรณ์และวัสดุที่จำเป็น เพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการป่าโดยให้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน ซึ่งก็รวมถึงการให้การคุ้มครองการดำเนินงานให้สามารถนำกฎหมายที่มีอยู่เข้ามาคุ้มครองรักษาสภาพป่าไว้^{๒๓}

สรุปได้ว่า บริบทที่สำคัญส่งผลต่อการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ นั้นมีทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ส่วนมากมาจากทางสังคมทั้งประเพณี วัฒนธรรม ความสัมพันธ์ในชุมชน วิธีการดำเนินการและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในกลุ่มและชุมชน และต้องอาศัยการสนับสนุนทั้งจากภายในชุมชนและหน่วยงานภายนอกเพื่อดำเนินกิจกรรมด้านต่าง ๆ รวมถึงกิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาถึงสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเป็นส่วนสำคัญในการดำเนินกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

๒.๓ สิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น

เป็นเรื่องที่ถูกหยิบยกขึ้นมากล่าวถึง เพราะว่า เกิดความขัดแย้งในมุมมองที่แตกต่างกันระหว่างกลุ่มที่มองว่าการจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้นควรเป็นหน้าที่ของฝ่ายรัฐบาล โดยที่ประชาชนนั้นจะต้องปฏิบัติตามนโยบายดังกล่าว ซึ่งไม่ได้ให้สิทธิในการจัดการแก่ประชาชน และอีกกลุ่มคือ กลุ่มที่มองว่า ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นนั้นควรจะเป็นหน้าที่ของประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้ดูแล และรักษาทรัพยากรเหล่านี้ ซึ่งเมื่อประชาชนเป็นผู้ดูแลรักษาแล้ว ก็ควรจะมีสิทธิในการจัดการทรัพยากรของเขาเอง ทั้งนี้รวมถึงสิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านี้ด้วย ความเห็นที่ขัดแย้งดังกล่าวจึงนำมาสู่การถกเถียงถึงประเด็นเรื่องสิทธิต่อทรัพยากรนั่นเอง ซึ่งในที่นี้ผู้ศึกษามองเห็นว่า สิทธิในการจัดการทรัพยากรดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งในการรักษาทรัพยากรให้คงอยู่ และเห็นว่าหากไม่มีการแก้ไขความเห็นที่ขัดแย้งในเรื่องดังกล่าวแล้ว ก็จะทำให้เกิดปัญหาต่อการจัดการและดูแลทรัพยากรต่อไปในอนาคตโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ทรัพยากรป่าไม้ของประเทศอยู่ในภาวะที่อาจเรียกได้ว่าเข้าขั้นวิกฤติ โดนในประเด็นของสิทธิดังกล่าว ก็มีความเกี่ยวเนื่องถึงเรื่อง กรรมสิทธิ์ในทรัพยากรของรัฐ (ในที่นี้หมายถึงกรรมสิทธิ์ในที่ดินของรัฐ) อีกด้วย ซึ่งจะได้นำเสนอต่อไป

ความหมายของระบบกรรมสิทธิ์ของรัฐ ระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินของรัฐที่เรียกว่า สาธารณสมบัติของแผ่นดิน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา ๑๓๐๔ ได้ให้ความหมายไว้ว่า สาธารณสมบัติของแผ่นดินรวมทรัพย์สินทุกชนิดของแผ่นดิน ซึ่งใช้เพื่อสาธารณะประโยชน์ หรือสงวนไว้เพื่อประโยชน์ร่วมกันได้แก่ ที่ดินรกร้างว่างเปล่า ที่ดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน (หรือเรียกว่าที่สาธารณประโยชน์) ที่ดินที่ทางราชการสงวนหวงห้ามไว้ใช้ประโยชน์ และตามประมวลกฎหมายที่ดิน

^{๒๓} ศุภวิทย์ เปี่ยมพงศ์สานต์, ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อโลก, เอกสารชุดสอนกฎหมายสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๔๙.

มาตรา ๒ ได้บัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่า “ที่ดินซึ่งมิได้ตกเป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ก็จะตกเป็นของรัฐ” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าที่ดินที่ไม่มีใครเป็นเจ้าของอย่างถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ก็จะตกเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐทั้งหมด^{๒๔}

ในขณะที่ วีรวัฒน์ ปภุสสโร และวีรวัฒน์ ทาบึงกาฬ^{๒๕} (คานินยามศัพท) ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ “กรรมสิทธิ์” (Property) คือ สิทธิที่จะเรียกร้องของบุคคลต่อการใช้หรือได้รับประโยชน์จากทรัพย์สินบางอย่าง (กรรมสิทธิ์ไม่ได้หมายถึงสิ่งของหรือทรัพย์สิน แต่หมายถึงสิทธิภายในหรือสิทธิที่มีต่อสิ่งของหรือทรัพย์สินต่าง ๆ)

การมีกรรมสิทธิ์ หมายถึง การมีสิทธิในการที่จะสามารถบังคับใช้ ข้ออ้างสิทธิเรียกร้องสิทธิที่จะใช้ประโยชน์หรือรับประโยชน์บางประการจากทรัพย์สินต่าง ๆ ได้

ระบบกรรมสิทธิ์ที่สำคัญมี ๓ ประการคือ

๑. กรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล (private property) หมายถึง สิทธิปัจเจกบุคคลต่อการใช้หรือการได้รับประโยชน์จากทรัพย์สินต่าง ๆ

๒. กรรมสิทธิ์ร่วม (common property) หมายถึง กรรมสิทธิ์ร่วมกัน (ไม่ใช่กรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล) ของสมาชิกในสังคม กล่าวคือ เป็นสิทธิของสมาชิกทุกคนในสังคมที่มีต่อการใช้หรือได้รับประโยชน์จากทรัพย์สินต่าง ๆ

๓. กรรมสิทธิ์ของรัฐ (state property) ประกอบด้วยสิทธิที่รัฐไม่เพียงแต่เป็นผู้สร้างขึ้น แต่ยังเก็บรักษาหรือยึดครองเอามาจากส่วนบุคคลหรือองค์การอื่น ๆ ได้ด้วย กรรมสิทธิ์ของรัฐมีลักษณะใกล้เคียงกับสิทธิในกรรมสิทธิ์ของบุคคล คือรัฐมีสิทธิที่จะใช้ประโยชน์และได้รับประโยชน์และมีสิทธิที่จะกีดกันบุคคลอื่น ๆ ออกจากการใช้และได้รับประโยชน์จากทรัพย์สินบางอย่างได้ ซึ่งในส่วนกรรมสิทธิ์ของรัฐ จะมีความเกี่ยวข้องกับกรรมสิทธิ์ในทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ด้วย เช่น ที่ดินสาธารณะ ป่าไม้ แม่น้ำ ลำคลอง ฯลฯ เป็นระบบกรรมสิทธิ์ที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาตามสาเหตุและปัจจัยของสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

โดยทั้งนี้จะได้เห็นว่า กรรมสิทธิ์ของรัฐต่อทรัพยากรจะมีเพิ่มขึ้นมาเรื่อย ๆ โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ทั้งหมดจะตกเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐ ซึ่งนั่นหมายความว่าสิทธิชุมชนที่จะใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ก็จะกลายมาเป็นสิทธิของรัฐที่จะจัดการและใช้ประโยชน์แทน^{๒๖}

^{๒๔} สมาคมวิศวกรสิ่งแวดลอมแห่งประเทศไทย, รวมกฎหมายสิ่งแวดล้อมสำหรับผู้ปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร: มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒๗-๑๒๙.

^{๒๕} วีรวัฒน์ ปภุสสโร และวีรวัฒน์ ทาบึงกาฬ, สิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๓๔.

^{๒๖} นิวัติ เรืองพานิช, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: รั้วเขียว วี ปี บุ๊คเซนเตอร์, ๒๕๔๗), หน้า ๕๓.

จากแนวความคิดในด้านกรรมสิทธิ์ของรัฐที่ได้นำเสนอในข้างต้นนั้น ได้แสดงให้เห็นถึงฐานที่มาของอำนาจรัฐที่มีต่อการจัดการควบคุม และจัดการในทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ เช่นทรัพยากรที่ดิน ทรัพยากรป่าไม้ นอกจากนี้ยังมีการคุ้มครองระบบกรรมสิทธิ์ของรัฐและเอกชน (ไม่ใช่บุคคล) โดยที่สิทธิการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรร่วมกันของชุมชนที่มีอยู่ในอดีต ได้ถูกแทนที่ด้วยการยอนับทางกฎหมายให้ยึดถือระบบกรรมสิทธิ์เพียง ๒ ระบบเท่านั้น คือ ระบบกรรมสิทธิ์ของรัฐ และระบบกรรมสิทธิ์ของเอกชน สิทธิประชาชนจะอยู่ภายใต้การคุ้มครองของระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินของเอกชน ซึ่งจะสามารถมีสิทธิเด็ดขาดและถาวรในการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ และทรัพยากรที่อยู่บนดินและใต้ดิน ยกเว้นทรัพยากรที่มีกฎหมายเฉพาะได้กำหนดหวงห้ามเอาไว้ เช่น ทรัพยากรแร่ ไม้หวงห้าม ของป่าหวงห้าม ฯลฯ แต่ภายใต้ระบบกรรมสิทธิ์ของรัฐ ประชาชนนั้นมีสิทธิเพียงใช้ประโยชน์ที่ดินเท่านั้น และมีหน้าที่จัดการที่ดินและทรัพยากรนอกเขตป่า ภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดไว้ตามกฎหมายซึ่งในที่นี้นั้น ประชาชนไม่มีสิทธิในการตรวจสอบ หรือมีหน้าที่ในการตัดสินใจในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ของรัฐก็มีความผิดพลาดอยู่ไม่น้อย แต่ในขณะเดียวกันจะเห็นได้ชัดว่าป่าธรรมชาติภายใต้การดูแลของประชาชนที่อาศัยกฎประเพณีที่ยึดถือกันมาเป็นเวลานานนั้นกลับแสดงถึงควมมีประสิทธิภาพอย่างน่าทึ่งเพราะฉะนั้นจึงนับได้ว่าการบริหารจัดการ และดูแลทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนได้ทำทนายแนวทางในการจัดการดูแลทรัพยากรป่าไม้ของรัฐ และถือเป็นทางออกที่รัฐนั้นต้องให้ความสำคัญว่ารัฐนั้นควรจะมีการกระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ให้กับชุมชนหรืออย่างไรซึ่งนิวัติ เรื่องพานิช^{๒๗} ก็ได้กล่าวถึงสาเหตุที่พื้นที่ป่าไม้ลดลงอย่างมากมา และการที่มีบุคคลหลาย ๆ กลุ่มได้เข้าไปแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้จำนวนมากนั้น มีสาเหตุมาจากการที่รัฐนั้นรับรองสิทธิเพียงสองระบบโดยที่ละเลยสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรนั่นเอง^{๒๘}

ในปัจจุบันการกล่าวถึงสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจึงกลายเป็นเรื่องที่มีหลายฝ่ายได้ให้ความสนใจ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายทางด้านรัฐ นักวิชาการ และประชาชน ซึ่งทางผู้ศึกษาจะได้นำเสนอถึงแนวความคิดสิทธิของชุมชนต่อไป

สิทธิชุมชน (COMMUNITIES' RIGHT)

สิทธิชุมชน เป็นคุณสมบัติที่มีมานานแล้วตามพื้นฐานทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของประเทศไทย แต่ได้เลือนหายไปภายใต้อำนาจที่รัฐได้รวมศูนย์ไว้เอง สิทธิชุมชนนี้จะมุ่งเน้นถึงพันธะหน้าที่รับผิดชอบร่วมกันภายในชุมชนเองและระหว่างชุมชนที่เกี่ยวข้องในการดูแลทรัพยากรและธรรมชาติแวดล้อม โดยนัยนี้ “สิทธิชุมชน” จึงเป็นเสมือนหนึ่งเครื่องมือกลไกของความสมดุลต่อกระแส

^{๒๗} อ่างแล้ว, นิวัติ เรื่องพานิช, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, หน้า ๓๗.

^{๒๘} ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่/ขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคมในต่างประเทศ: การสำรวจพัฒนาการ สถานภาพและนัยยะเชิงความคิด/ทฤษฎีทางการพัฒนาการประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร: วิชาษา, ๒๕๕๐), หน้า ๘๘.

อำนาจและประโยชน์และเท่ากับว่าเป็นหลักประกันการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนในที่สุด”^{๒๙} ในขณะที่ ทวี ทองสว่างและทัศนีย์ ทองสว่าง ได้กล่าวถึงสิทธิชุมชนในการเสวนาเรื่องป่าชุมชน ว่า สิทธิชุมชนไม่ใช่สิทธิในการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในพื้นที่นั้น พื้นที่เหล่านั้นยังคงเป็นของรัฐ แต่อำนาจหน้าที่ในการดูแลรักษาเป็นของชุมชน แล้วชุมชนสามารถที่จะออกกฎเกณฑ์และระเบียบต่างมาเพื่อพิทักษ์สิทธิและพื้นที่เหล่านั้นให้คงอยู่ได้ แต่ถ้าหากว่าให้ไป ๓ - ๔ ปีแล้วปรากฏว่าป่าก็หายไปหมดเหมือนที่รัฐดูแลก็สามารถที่จะเรียกคืนได้โดยสรุปก็คือเป็นการรับรองสิทธิในการใช้และดูแลรักษาป่า ไม่ใช่เป็นกรรมสิทธิ์ให้แก่ประชาชน เพื่อให้ชาวบ้านมีความสามารถในการจัดการป่าให้มีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดความเป็นธรรมในแง่ที่ว่าคนจนจะได้มีสิทธิในการได้รับประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้น^{๓๐} ในขณะที่มุกดา สุขสมาน ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสิทธิชุมชนอย่างสั้น ๆ ว่า “สิทธิชุมชน” หมายถึงอำนาจของชุมชนในการจัดการทรัพยากร ซึ่งในการรักษาป่าชุมชนจำนวนมากก็มีพื้นฐานที่สำคัญอยู่ที่ วิธีคิดเกี่ยวกับ สิทธิหน้าหมู่หรือสิทธิในทรัพยากรร่วมกันของชุมชนซึ่งก็เป็นส่วนหนึ่งในสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร ที่มีมาเป็นเวลานานและดำเนินมาอย่างต่อเนื่องในวัฒนธรรมของภาคเหนือ ตัวอย่างของการจัดการป่าชุมชนจำนวนมากในภาคเหนือ และความพยายามของชุมชนในการต่อต้านการใช้ป่าของบุคคลภายนอก สิทธิหน้าหมู่นี้ได้ครอบคลุมสิทธิในด้านอื่น ๆ อีก เช่น สิทธิตามธรรมชาติ และมีพื้นฐานอยู่ที่ความคิดเรื่อง สิทธิการใช้ (usufruct right) ซึ่งหมายความว่า ผู้ที่ได้รับแรงงานปรับเปลี่ยนทรัพยากรให้เกิดประโยชน์ จะยังคงมีสิทธิในทรัพยากรนั้น トラบเท่าที่ยังใช้ประโยชน์อยู่ แต่จะหมดสิทธิเมื่อทรัพยากรนั้นได้กลับคืนสู่ภาพธรรมชาติเช่นในระบบทำไร่ของชาวกะเหรี่ยงในภาคเหนือ ที่จะมีการพักดินไว้เป็นไร่เหล่า(พื้นที่ที่พักการทำไร่เพาะปลูกไว้เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ของดิน โดยจะมีการกำหนดระยะเวลาพักเอาไว้ประมาณ ๔ - ๕ ปี) ซึ่งคนอื่นสามารถเข้าไปใช้ได้ หากเจ้าของเดิมไม่ย้อนกลับไปทำตามระยะเวลาที่กำหนดเอาไว้ ในลักษณะนี้ชุมชนจะเป็นผู้มีอำนาจในการจัดการใช้ที่ดิน สิทธิตามธรรมชาติ หมายถึงว่ามนุษย์มีสิทธิที่จะใช้แรงงานของตนเองตามอัตภาพที่ทำงานหาเลี้ยงชีพจากธรรมชาติหรือสิทธิในการยังชีพจากธรรมชาติ ซึ่งชาวบ้านจะให้ความสำคัญอย่างมาก เช่นชุมชนจะอนุญาตให้ชาวบ้านตัดไม้ไปใช้เพื่อการสร้างที่อยู่อาศัยของตนเอง แต่จะไม่ยอมให้มีการตัดเพื่อขายและที่ชาวบ้านใช้สิทธิได้เพราะถือว่าป่าเป็นหน้าหมู่ ซึ่งต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจในการจัดการของชุมชน ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างสามารถแสดงเป็นแผนภูมิได้ (แผนภูมิด้านล่าง) จากการศึกษาของ ราตรี ภารา ได้ชี้ให้เห็นถึงศักยภาพและรูปธรรมของวิธีคิดในเรื่องสิทธิ

^{๒๙} ทวี ทองสว่างและทัศนีย์ ทองสว่าง, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, หน้า ๔๙.

^{๓๐} มุกดา สุขสมาน, ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า

หน้าหมู่และสิทธิชุมชนอย่างชัดเจน ดังนั้นความเป็นชุมชน หรือสิทธิชุมชนจึงไม่ใช่เราแต่เป็นเรื่องของอำนาจและความพันธ์ที่อาจเกิดความขัดแย้ง เปลี่ยนแปลงใหม่ได้^{๓๑}

ร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนฉบับที่ผ่านมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๙ ได้รับรองสิทธิและหน้าที่ของประชาชนในการจัดการทรัพยากรในเขตป่าชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมภายใต้ระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินของรัฐ โดยอยู่บนหลักการดังนี้

- กฎหมายนี้เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อม มิใช่เป็นการให้สิทธิการเป็นเจ้าของที่ดิน
- เป็นกรอบการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างยั่งยืนเพื่อรักษาระบบนิเวศของป่า
- เพื่อรับรองและส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีที่หลากหลายของชุมชนในการอนุรักษ์การใช้และการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้
- เสริมสร้างกระบวนการความร่วมมือ ระหว่างภาครัฐและชุมชน เพื่อสนับสนุนกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย

นอกจากนี้ภายใต้กฎหมายส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้กำหนดสิทธิและหน้าที่ของประชาชนในการควบคุม ตรวจสอบ และรักษาทรัพยากรธรรมชาติดังนี้

๑. สิทธิในการรับทราบข้อมูลข่าวสารจากทางราชการ รวมทั้งข้อมูลข่าวสารจากการทำโครงการของเอกชนและรัฐที่ต้องมีการทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมตามมาตรา ๔๖-๕๑ ของกฎหมายสิ่งแวดล้อม

๒. การร้องเรียนกล่าวโทษผู้กระทำความผิดต่อเจ้าพนักงาน ในกรณีที่ได้พบเห็นการกระทำใด ๆ อันเป็นการละเมิดกฎหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๓. การให้ความร่วมมือและช่วยเหลือเจ้าพนักงานในการปฏิบัติหน้าที่

๔. การได้รับชดเชยค่าเสียหาย หรือค่าทดแทนจากรัฐ ในกรณีที่ได้รับ ความเสียหายจากภัยอันตรายที่เกิดจากการแพร่กระจายของมลพิษ หรือจากกิจการหรือจากโครงการใดที่ริเริ่มสนับสนุน หรือการดำเนินการโดยส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจ

๕. องค์กรเอกชนที่จดทะเบียนตามกฎหมายสิ่งแวดล้อมอาจได้รับการช่วยเหลือ หรือได้รับการสนับสนุนจากทางราชการดังต่อไปนี้

- การจัดให้มีอาสาสมัครเพื่อช่วยเหลือการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงาน
- การประชาสัมพันธ์หรือเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร เพื่อสร้างจิตสำนึกของสาธารณชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

^{๓๑} รัตติ ภารา, ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: อักษราพิพัฒน์, ๒๕๕๓), หน้า

- การช่วยเหลือประชาชนพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ริเริ่มโครงการหรือกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่นั้น
 - การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และเสนอแนะความคิดเห็นต่อรัฐหรือส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง
 - การให้ความช่วยเหลือทางด้านกฎหมายแก่ประชาชนผู้ได้รับอันตรายหรือความเสียหายจากมลพิษ
 - การให้เงินทุนอุดหนุนหรือเงินกู้จากกองทุนสิ่งแวดล้อม
๖. ร่วมวางแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติด้วยการนำเสนอต่อผู้ว่าราชการจังหวัดซึ่งเป็นผู้จัดทำแนวทางปฏิบัติการ เสนอต่อคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติเพื่อขออนุมัติ^{๓๒}

ในส่วนของการเคารพและยอมรับสิทธิชุมชนตลอดจนภูมิปัญญาของชาวบ้านนั้น ผู้วิจัยขออัญเชิญพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเสนอดังต่อไปนี้

“... ในป่าสงวน ซึ่งทางราชการได้ขีดเส้นไว้ว่าเป็นป่าสงวนหรือป่าจำแนก แต่ว่าเราขีดเส้นไว้ ประชาชนก็มีอยู่ในนั้นแล้ว เราจะเอากฎหมายป่าสงวนไปบังคับคนที่อยู่ในป่าที่ยังไม่ได้สงวนแล้วเพิ่งไปสงวนทีหลัง โดยขีดเส้นบนกระดาษก็ชอบกลอยู่ แต่มีปัญหาเกิดขึ้นที่เมื่อขีดเส้นแล้วประชาชนที่อยู่ในนั้นกลายเป็นผู้ฝ่าฝืนกฎหมายไป ถ้าดูในทางกฎหมายเขาก็ฝ่าฝืน เพราะว่าตราเป็นกฎหมายโดยชอบธรรม แต่ถ้าว่าตามธรรมชาติใครเป็นผู้ทำผิดกฎหมาย ก็ผู้ที่ขีดเส้นนั่นเอง เพราะว่าบุคคลที่อยู่ในป่านั้นเขาอยู่ก่อน เขามีสิทธิในทางเป็นมนุษย์ หมายความว่าทางราชการบุกรุกบุคคล ไม่ใช่บุคคลบุกรุกกฎหมายบ้านเมือง...”^{๓๓} ซึ่งในกรณีนี้เป็นการแสดงให้เห็นความผิดพลาดของรัฐ ที่ถือว่าตนเป็นเจ้าของป่าทั้งหมด โดยการยึดเอากฎหมายเป็นเกณฑ์ ตีตราว่าประชาชนที่อยู่ในเขตป่าสงวนว่าเป็นผู้บุกรุก เป็นผู้กระทำความผิดกฎหมายเป็นเกณฑ์ โดยไม่ได้คำนึงถึงชีวิตและประเพณีที่ปฏิบัติมาอย่างยาวนานและแสดงให้เห็นว่ามาตรการทางกฎหมายและทัศนคติของเจ้าหน้าที่รัฐนั้นมีความขัดแย้งกับสภาพความเป็นจริงตลอดมา สร้างความไม่เป็นธรรมและความเดือดร้อนแก่ประชาชนเป็นอย่างมาก และนอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงมีพระบรมราโชวาทที่ทรงชี้ทางออกในเรื่องปัญหาความขัดแย้งในเรื่องป่า แหล่งน้ำ ที่ดิน โดยทรงพระราชทาน

^{๓๒}ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ, ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่/ขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคมในต่างประเทศ: การสำรวจพัฒนาการ สถานภาพและนัยยะเชิงความคิด/ทฤษฎีทางการพัฒนาการประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร: วิชาฯ, ๒๕๔๐), หน้า ๔๒.

^{๓๓}สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย พ.ศ.๒๕๕๐ - ๒๕๕๔, หน้า ๕๑.

พระบรมราชาบาทในการปิดสัมมนาการพัฒนาการเกษตรภาคเหนือ ในวันพฤหัสบดีที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๔ ณ สำนักงานการเกษตรภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ที่ ว่า

“... ป่า ๓ อย่างนี้มีประโยชน์ ๔ อย่าง...คือ...ทำไม้ฟัน ไม้สร้างบ้าน หรือทำไม้ ศิลปหัตถกรรมก็ได้ และก็ไม่ผล...เพราะว่า ๓ อย่างนี้ มีไว้ทำไม มีไว้สำหรับให้เป็นประโยชน์ขึ้นมา และเมื่อเป็นประโยชน์ต่อราษฎร ราษฎรก็ไปตัด หรือใครจะมาตัดก็หวงแหนไว้...ที่ไหนที่เป็นป่าที่ เรียกร้อยยังไม่โกรน ราษฎรก็จะไม่ตัด เพราะรู้...ไปหลายแห่งแล้ว ถ้ามราษฎร ป่าตรงนั้นเป็น อย่างไร เขาบอกว่าป่าเก่าป่ายังดี และถามว่าจะไปตัดไหม เขาบอกว่าไม่ตัด ถ้าไปตัดเขาแย่ เขา เข้าใจ ถ้าตัดไม้แล้วเขาจะแห้งแล้งและที่ดินจะทลายลงมา ถ้าเป็นที่ทำนาก็จะเสียหายหมด... ประชาชนแถวลาด ประชาชนมีความรู้ ...เขามีความรู้ เขาทำงานมาหลายชั่วคนแล้วฉะนั้น ถ้าเรา มีป่า ๓ อย่างนี้ ซึ่งมีประโยชน์ ๔ อย่างที่สำคัญคือ รักษาอนุรักษ์ดินเป็นต้นน้ำลำธาร ชาวบ้านเขา จะรักษาให้เราด้วย...ถ้าหากว่าเราทำป่า ๓ อย่างให้ชาวบ้านใช้ประโยชน์ก็จะรักษาประโยชน์เขาก็ จะไม่ทำลายและใครมาทำลายเขาก็ป้องกันหมายความว่าชาวบ้านนั้นถ้าเราให้โอกาสเขามีอยู่มีกิน พอควรก็จะเป็นเจ้าหน้าที่ป่าไม้ให้เราเป็นจำนวนมาก...เป็นผู้ดูแลป่า จะดูแลทั้งไม่ให้ใครมาตัด ดูแลถ้ามีไฟไหม้ป่า เขาก็จะช่วยกันดับ เช่นที่อำเภอแม่แจ่ม ที่วัดจันทร์...”^{๓๔} จากพระบรมราชาบาท ดังกล่าวนี้นี้ แสดงให้เห็นว่าเมื่อชุมชนมีสิทธิได้ประโยชน์จากทรัพยากรป่า ชุมชนก็จะรักษาทรัพยากรป่า ที่สร้างประโยชน์ให้แก่เขา ซึ่งน่าจะเป็นการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างส่วนราชการ ราษฎร นายทุน ได้เป็นอย่างดี ซึ่งก็ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวในเรื่องดังกล่าวตามมา ได้มีการประกาศ “ปฏิญญาว่าด้วย สิทธิชุมชนท้องถิ่น” เพื่อเป็นการผดุงไว้ซึ่งสิทธิ เสรีภาพ ความเป็นธรรมและสันติสุขในอนาคตของ สังคมไทยดังนี้

๑. ทรัพยากรธรรมชาติเป็นของปวงชน รัฐและชุมชนท้องถิ่นมีหน้าที่ร่วมกันในการ อนุรักษ์และพัฒนาการใช้ประโยชน์ในลักษณะยั่งยืนและถาวร

๒. สิทธิชุมชนท้องถิ่น พึงต้องได้รับการสถาปนาส่งเสริมจากรัฐ ด้วยการกระจาย อำนาจหน้าที่ การบริหารจัดการและสามารถแสดงซึ่งสิทธิและเสียงได้ตามกฎหมาย

๓. บรรดาชนบทรรมนิยม จารีตประเพณี วัฒนธรรมและกฎเกณฑ์ในการจัดการ ทรัพยากรป่าที่ชุมชนท้องถิ่นถือปฏิบัติเป็นวิถีชีวิตสืบเนื่องกันมา ถือเป็นสิทธิชุมชนท้องถิ่นตามนัยข้อ ๒ ที่รัฐพึงให้การรับรองและยอมรับเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายหรือนโยบายของชาติ

๔. สิทธิชุมชนที่ว่่านี้จะต้องปราศจากการแทรกแซงด้วยวิธีการอื่นใดจากรัฐหรือด้วย วิธีการตามกฎหมายหรือทางนโยบาย

^{๓๔} ธวัชชัย จารุกัลล์, มาตรการแก้ปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ (ป่าอนุรักษ์ตาม กฎหมาย และป่าอนุรักษ์ตามมติ ครม, (กรุงเทพมหานคร: กรมป่าไม้, ๒๕๕๓), หน้า ๔๓.

๕. รัฐพึงทบทวนบรรดากฎหมายนโยบายทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าโดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายป่าไม้แห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๒๘

๖. รัฐพึงทบทวนนโยบาย และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และปรับแก้ไขให้เป็นในทิศทางที่เป็นเสรี สมดุล ยั่งยืน และเป็นธรรม

๗. ชุมชนท้องถิ่นในฐานะเป็นผู้ดูแล อนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ พึงต้องได้รับการส่งเสริมสนับสนุนด้านเงินทุนอุดหนุนในรูปการจัดการทางภาษี และวิธีการงบประมาณของรัฐ

๘. ไม่มีข้อใดในปฏิญญานี้ที่อนุমানว่าให้สิทธิใดๆแก่รัฐหรือหมู่คน หรือบุคคล ในอันที่จะดำเนินกิจกรรมหรือปฏิบัติการใดๆอันมุ่งต่อการลิดรอนทำลายสิทธิชุมชนท้องถิ่นดังกล่าวไว้ ณ
ที่นี้^{๓๕}

สรุป

จากปัญหาการลดลงของทรัพยากรป่าไม้ในท้องถิ่นทำให้เกิดแนวความคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ขึ้นมาใหม่ ภายใต้รูปแบบป่าชุมชน ซึ่งเน้นการร่วมมือในการจัดการระหว่างประชาชนกับรัฐ แต่เท่าที่ผ่านมาจะพบได้ว่า บทบาทของรัฐในการจัดการป่าไม้จะมีลักษณะที่รวมศูนย์อำนาจในการจัดการ แม้จะมีการพยายามที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นก็ตามโดยทั้งนี้รัฐได้อาศัยกฎหมายเป็นเครื่องมือในการจัดการ เช่นนโยบายป่าไม้แห่งชาติ, พ.ร.บ.ป่าไม้ ฯลฯ โดยถือพื้นที่ป่าไม้ทั้งหมดนั้นตกอยู่ภายใต้ระบบกรรมสิทธิ์ของรัฐ แต่การจัดการภายใต้รัฐดังกล่าวนั้นก็พบว่าไม่สามารถที่จะรักษาพื้นที่ป่าไม้ไว้ได้ตามเป้าหมายที่รัฐได้ตั้งเอาไว้ในแผนพัฒนา โดยในอีกด้านหนึ่งของการจัดการภายใต้ประชาชนท้องถิ่น กลับพบว่าสามารถที่จะทำการรักษาพื้นที่ป่าไม้ในท้องถิ่นไว้ได้ อย่างมีประสิทธิภาพ โดยทั้งนี้การจัดการทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนนั้นได้อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น, วัฒนธรรมดั้งเดิม, กฎเกณฑ์ชุมชน ฯลฯ เป็นเครื่องมือในการจัดการ ซึ่งประชาชนเหล่านี้ได้ตระหนักถึงการมีสิทธิชุมชนเหนือการจัดการทรัพยากรป่าไม้เพราะมีแนวคิดที่ว่า เมื่อเขาเป็นผู้ดูแล และรักษาทรัพยากรนี้ไว้เองเขาจึงมีสิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านี้ด้วย

แต่ถึงอย่างไรก็ตามในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในรูปแบบความร่วมมือระหว่างประชาชนในท้องถิ่นกับภาครัฐนั้น ก็ยังไม่สามารถที่จะประสบความสำเร็จได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากว่าเกิดความขัดแย้งและอุปสรรคในการจัดการอยู่หลายประการ เช่น ลักษณะของการรวมศูนย์อำนาจในการจัดการทำให้ประชาชนในท้องถิ่นไม่มีความสามารถในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในท้องถิ่นได้อย่างเต็มที่ เพราะว่ารรัฐไม่ได้กระจายอำนาจให้แก่ท้องถิ่นหรือชุมชนเป็นผู้จัดการอย่างเต็มตัว เช่น ยังให้หน่วยงานต่าง ๆ ของกรมป่าไม้ในท้องถิ่นเป็นผู้เสนอแผนการปฏิบัติงานในการจัดการโดยไม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนดังกล่าวเท่าที่ควรจะเป็น จึงทำให้แผนการ

^{๓๕} สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย พ.ศ.๒๕๕๐ - ๒๕๕๔, หน้า ๖๐.

ปฏิบัติงานในการจัดการดังกล่าวไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะการไม่ยอมรับประชาชนนั่นเองและ ในส่วนของกฎหมายที่รัฐใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการไม่สามารถที่จะประสานกับแนวทางการจัดการของประชาชนที่อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น หรืออาจกล่าวได้ว่ารัฐปฏิเสธภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชนนั่นเอง จึงทำให้การดำเนินงานของรัฐไม่สามารถที่จะรักษาทรัพยากรในท้องถิ่นนั้นๆได้ เพราะว่าไม่มีความเข้าใจในสภาพของพื้นที่ป่าไม้และสภาพการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ และประเด็นสุดท้ายคือการที่รัฐได้ปฏิเสธสิทธิของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งมีผลทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าไม้ดังกล่าวนั้นอยู่ในสภาพไร้ซึ่งสิทธิต่าง ๆ ในการจัดการและรับประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ที่เขาเป็นผู้ดูแลและรักษามานาน ดังนั้นเมื่อประชาชนในท้องถิ่นไม่ได้รับประโยชน์ ก็มีผลทำให้ความสำนึกในความเป็นเจ้าของลดลงและหายไป ความรู้สึกหวงแหนในทรัพยากรป่าไม้ ก็จะถูกแทนที่ด้วยการทำลายเพื่อผลประโยชน์ทางดานเศรษฐกิจ นั้นเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้การจัดการทรัพยากรป่าไม้ไม่เป็นที่ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

บทที่ ๓

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการสิ่งแวดล้อม ขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี

การศึกษาเรื่อง ศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทบทวนแนวคิดการรวมกลุ่มของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ, การจัดการทรัพยากรธรรมชาติขององค์กรชุมชน และวัฒนธรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี และได้จัดแบ่งหัวข้อเป็นดังนี้ คือ

๓.๑ การรวมกลุ่มของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

๓.๒ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี

๓.๓ วัฒนธรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี

๓.๑ การรวมกลุ่มของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

การรวมกลุ่มในความหมายของ^๑ได้กล่าวว่า การรวมกลุ่มหมายถึง การรวมตัวของคนตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปแล้วมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างสม่ำเสมอในช่วงเวลาหนึ่ง มีบรรทัดฐานร่วมกัน และมีเอกลักษณ์เดียวกัน คนเหล่านี้จะมีการรับรู้ในตนเองว่า พวกเขามีข้อตกลงกันและกันในอันที่จะปฏิบัติการเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกันของเขาเหล่านั้นสาเหตุสำคัญในการรวมกลุ่มมาจากหลายอย่างสรุปได้ดังต่อไปนี้

๑. เป้าหมายของกลุ่มหรือกิจกรรมกลุ่ม มีความน่าดึงดูดใจ สาเหตุสำคัญอย่างแรกที่ทำให้คนเราต้องเข้าร่วมกลุ่มเพราะว่ากิจกรรมของกลุ่มหรือเป้าหมายของกลุ่มสามารถตอบสนองความต้องการบางอย่างที่สำคัญและมีความหมายของตนได้ จึงอยากเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยเพื่อตอบสนองความต้องการดังกล่าวและการเข้าร่วมกลุ่มของบางคนเพราะตนเองมีความต้องการบางอย่างซึ่งหาทางตอบสนองด้วยตนเองอาจจะทำไม่ได้เพราะงานที่จะทำนั้นใหญ่เกินไปหรืออาจจะทำได้แต่ไม่มี

^๑ ธีรชัย รัตนซ้อน และพจนา สวนศรี, การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน กรณีบ้านห้วยฮั้ว ตำบลห้วยบุ่ง อำเภอมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน, (กรุงเทพมหานคร: การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๘.

ประสิทธิภาพเท่ากับเข้าร่วมกับคนอื่นที่มีความต้องการเหมือนกันแล้วร่วมกันทำเพื่อตอบสนองความต้องการร่วมกันซึ่งความต้องการร่วมกันนี้ในที่สุดจะกลายเป็นเป้าหมายร่วมกันของกลุ่มคน

๒. ความชอบกันและกันในหมู่สมาชิกของกลุ่ม สาเหตุที่ทำให้คนชอบพอกันและกันได้แก่ ความคล้ายคลึงกันของความคิด ค่านิยม การอยู่ใกล้ชิดกัน การมีเสน่ห์ของบุคลิกภาพการแลกเปลี่ยนความมีประโยชน์ต่อกันซึ่งการที่สมาชิกเข้าร่วมกลุ่มใดก็ตามเป็นเพราะสมาชิกกลุ่มนั้นมีลักษณะต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวไปแล้วเป็นแรงดึงดูดให้ชอบพอกันและกันความสัมพันธ์ส่วนตัวอันเกิดจากความชอบพอกันมีส่วนสำคัญที่ทำให้คนเรายินดีเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม

๓. ความต้องการที่จะเข้าร่วมกลุ่ม มีอยู่ในตัวมนุษย์อยู่แล้ว การที่มนุษย์ชอบเข้าร่วมกลุ่มเพราะว่า การเข้าร่วมกลุ่มสามารถตอบสนองความต้องการทางสังคมและอารมณ์ของตนเองเพราะคนเราต้องการที่จะเปรียบเทียบกับคนอื่นในด้านความคิดเห็น ทศนคติ ความเชื่อ และอารมณ์เพื่อจะได้รู้ว่าถูกต้องเหมาะสมหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อไม่มีมาตรฐานเปรียบเทียบหรือมีแต่ไม่ชัดเจนคนเราต้องอาศัยคนอื่นเพื่อเป็นข้อมูลการประเมินอย่างชัดเจนสำหรับตนเองจึงทำให้เกิดการเข้าร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่ม

นอกจากนี้นางนุช วิชญะเดชา^๒ กล่าวถึงกลุ่มว่าเป็นกระบวนการที่มีพลวัตซึ่งสามารถวัดหรือดูได้จากกิจกรรมหรือความเคลื่อนไหวของกลุ่มคนที่มีลักษณะอย่างไร โดยการรวมตัวจะต้องพิจารณาถึงวัตถุประสงค์กิจกรรม และการมีส่วนร่วมของทุกคนในกลุ่มหรือการจัดการกลุ่มหรือองค์กรนั้น ๆ ด้วยเมื่อมีการรวมกลุ่มกลุ่มที่เกิดขึ้นมี ๒ ประเภท คือ กลุ่มอย่างเป็นทางการ หมายถึงกลุ่มที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการจากผู้มีอำนาจและมีกฎระเบียบรับรองรับรองอย่างถูกต้อง ส่วนอีกประเภทคือกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ หมายถึงกลุ่มคนที่มีการรวมกลุ่มกันขึ้นมาตามธรรมชาติของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มักจะเป็นกลุ่มที่มีสมาชิกจำนวนไม่มาก มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดติดต่อกันบ่อยและง่าย

จากความหมายและความสำคัญของการรวมกลุ่ม หมายถึงการที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปมารวมกันเกิดจากมีวัตถุประสงค์มีเป้าหมายเดียวกัน การเป็นผู้ที่ชอบพอกันและกัน เป็นผู้ที่มีความสนใจความเชื่อคล้ายกัน มีความใกล้ชิดกัน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมีการติดต่อสื่อสารกัน มีเสน่ห์ของบุคลิกภาพและพื้นฐานของมนุษย์ที่ต้องการเข้าร่วมกลุ่มเพื่อเปรียบเทียบกับบุคคลอื่นในเรื่องต่าง ๆ กระบวนการเกิดกลุ่มมีความต้องการก่อตัว การดำเนินการเคลื่อนไหวและการเจริญโต

^๒นางนุช วิชญะเดชา, บริบทของวัฒนธรรมองค์กรต่อการประยุกต์สู่องค์การแห่งการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พัฒนาชุมชน, ๒๕๕๐), หน้า ๔๑.

กระบวนการเกิดกลุ่มในสังคมมีหลายขั้นตอน^๓ ได้สรุปหลักของนักวิชาการหลายท่านไว้ดังนี้

๑. ขั้นตอนก่อตัวของกลุ่ม ที่เกิดจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจนกระทั่งกลายเป็นการกระตุ้นจิตสำนึก ให้ตระหนักถึงสิ่งที่เผชิญอยู่ เกิดแกนนำในการประสานความสนใจร่วมในการรวมกลุ่ม

๒. ขั้นตอนดำเนินการเคลื่อนไหว หรือการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่ม หลังจากที่ถูกคุกคามลงกัน จึงต้องมีการวางแผน วางกฎระเบียบและแนวทางในการทำงานของกลุ่ม

๓. ขั้นตอนเจริญเติบโต และการขยายกิจกรรมของกลุ่ม ระดมทรัพยากรจากภายนอกในและภายนอกชุมชน ใช้กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันในการสร้างเครือข่ายของกลุ่ม

เมื่อเกิดกลุ่มขึ้นการเสริมสร้างกลุ่มต้องมีเทคนิคและบทบาทการทำงานในแต่ละขั้นตอนของการรวมกลุ่มเพื่อให้กลุ่มสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้ดังนี้

๑. ขั้นตอนการเกิดกลุ่ม เป็นขั้นตอนก่อนการจัดตั้งกลุ่ม การปลุกจิตสำนึกเพื่อกระตุ้นให้สมาชิกที่อยู่กระจัดกระจายเกิดความตระหนัก รับรู้ถึงปัญหา เกิดความสนใจในการเข้ามาร่วมกันแก้ไขปัญหาโดยมีเทคนิคที่ใช้ได้แก่ การสร้างความศรัทธา ความไว้วางใจกับกลุ่มเป้าหมาย การสร้างหน่วยนำหรือแนวร่วมการศึกษาสำรวจข้อมูล สถานการณ์ หาปัญหาหรือความต้องการหรือการศึกษาวิเคราะห์ชุมชน

๒. ขั้นการสร้างกลุ่ม หรือขั้นตอนการดำเนินงานกลุ่ม เป็นขั้นของการรวมตัวจัดตั้งกลุ่ม เป็นการนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการศึกษา วิเคราะห์ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการคิดค้นแนวทางแก้ไขปัญหาและมีการสนับสนุนในเรื่องความรู้หรือเทคโนโลยี โดยการจัดเวทีแลกเปลี่ยนศึกษาดูงานระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้านหรือการเชิญวิทยากรจากภายนอกมาให้ความรู้

๓. ขั้นการเจริญเติบโตของกลุ่ม ขั้นการขยายกลุ่ม หรือขั้นการบำรุงรักษากลุ่ม เมื่อกลุ่มมีความเคลื่อนไหว มีการดำเนินกิจกรรมที่ต่อเนื่อง กลุ่มก็จะเกิดพลัง เมื่อแต่ละกลุ่มเกิดพลังก็จะมี การขยายกลุ่มในลักษณะของการขยายเป็นเครือข่ายการสร้างแกนนำหรือจุดเชื่อมแม่ข่าย การเสริมเรื่องการบริหารจัดการ และการติดต่อสื่อสารเป็นสิ่งสำคัญ ในการเสริมสร้างและพัฒนาเครือข่าย ดังนั้นเทคนิควิธีการในขั้นตอนนี้ จึงมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการกระตุ้นให้เครือข่ายตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่ายและพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มในการอยู่ร่วมกันเป็นเครือข่าย

^๓ ทีวีศักดิ์ สุทวาทิน, การถ่ายโอนความสามารถด้านการจัดการทรัพยากรมนุษย์ จากองค์การกลางบริหารงานบุคคลภาครัฐให้กับหัวหน้าส่วนราชการ, (วารสารประชุมวิชาการรัฐศาสตรระดับประเทศ ครั้งที่ ๑, ๒๕๕๐), หน้า ๕๑.

การรวมกลุ่มเป็นแนวคิดในการทำงานร่วมกัน เกิดจากการรวมตัวของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีวัตถุประสงค์ มีความสัมพันธ์ ความเป็นหนึ่งเดียวกันซึ่งต้องอาศัยปัจจัยต่างๆในการทำงานร่วมกัน ให้เกิดผลเป็นไปตามเป้าหมายของกลุ่มที่ได้ตามกำหนดซึ่งรูปแบบของกลุ่มขึ้นอยู่กับเงื่อนไขความสัมพันธ์ โครงสร้างทางสังคมและกิจกรรมของชุมชน รวมทั้งบริบทชุมชนที่มีอิทธิพลต่อกลุ่มนั้น ๆ จากการศึกษาได้นำแนวคิดการรวมกลุ่มมาเป็นแนวทางในการศึกษา การรวมกลุ่มของเยาวชน โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญในการรวมกลุ่ม คือวัตถุประสงค์และเป้าหมายความสัมพันธ์ภายในกลุ่มการปรับตัวของสมาชิกในกลุ่มที่สอดคล้องกับเป้าหมาย ที่จะสามารถร่วมทำกิจกรรมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษารวมกลุ่มของประชาชนในชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี ที่จุดประสงค์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติดังจะนำเสนอในรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๒ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี

องค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีเป็นวัฒนธรรมที่มีความยืดหยุ่นแต่มีแก่นภายในองค์กร โดยจะให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของสมาชิกภายในองค์กรเพื่อให้สามารถพัฒนาตนเองให้พร้อมที่จะรองรับการเปลี่ยนแปลงรวดเร็วจากภายนอก เป็นวัฒนธรรมที่เน้นความต้องการของสมาชิกภายในองค์กรมากกว่าวัฒนธรรมแบบอื่น ดังนั้น องค์กรจึงมีบรรยากาศของมวลมิตรที่ร่วมกันทำงานคล้ายอยู่ในครอบครัวเดียวกัน ผู้นำมุ่งเน้นเรื่องความร่วมมือ การให้ความเอาใจใส่เอื้ออาทรสมาชิกภายในองค์กร โดยพยายามหลีกเลี่ยงมิให้เกิดความรู้สึกแตกต่างกันทางสถานะภาพ ผู้นำจะยึดมั่นในการให้ความสำคัญและการปฏิบัติตามคำมั่นสัญญาอย่างเคร่งครัด จะมีค่านิยมสำคัญในเรื่องการทำตามประเพณีปฏิบัติ (Traditional) การคำนึงถึงผลกระทบที่จะมีต่อคนอื่น ๆ การเน้นความเป็นทีม เน้นการมีส่วนร่วม การเห็นพ้องกัน ไม่พยายามสร้างความแตกแยก อะลุ่มอล่วยกัน ช่วยเหลือกันร่วมมือกัน เป็นกันเอง เป็นแบบพี่น้อง การเน้นความเป็นธรรม ยุติธรรมและเท่าเทียมกันในองค์กรที่มีวัฒนธรรมองค์กรแบบนี้มักจะมีกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมมาก รวมทั้งมีการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่ดี ทำให้สมาชิกภายในชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ ตลอดจนมีความภาคภูมิใจที่ได้เป็นสมาชิกของชุมชนกลุ่มตัวอย่างทั้งสามกลุ่ม ซึ่งมีลักษณะของกระบวนการดำเนินการที่น่าสนใจดังนี้

๓.๒.๑ กลุ่มแม่หมูนมยีน

หมู่บ้านแม่หมูนมยีน ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๔๒^๔ จากการรวมตัวของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน ๖ เขื่อน และอีก ๒ กรณีปัญหาเกี่ยวกับที่ทำกิน เขื่อนต่าง ๆ ดังกล่าวได้แก่ เขื่อนปากมูล เขื่อนสิรินธร เขื่อนห้วยละเห้ เขื่อนลำคันทอง สำหรับเขื่อนลำคันทองตั้งอยู่ใน

^๔<http://www.thaingo.org> สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๖.

จังหวัดชัยภูมิ แต่ชาวบ้านที่เดือดร้อนก็เดินทางมาร่วมชุมนุมด้วย^๕ ทั้ง ๔ เชื้อนนี้เป็นเชื้อนที่สร้างเสร็จมาแล้วเนิ่นนาน เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชนมากมาย ต่อมาได้มีมติคณะรัฐมนตรีวันที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๔๒ ให้จัดการรับฟังความเห็นของประชาชนและนักวิชาการ นอกจากปัญหาจากการสร้างเชื้อนแล้วยังมีอีกกรณีหนึ่งคือชาวบ้านที่เดือดร้อนจากการประกาศเขตป่าอนุรักษ์ อุทยานแห่งชาติและป่าสงวนแห่งชาติทับพื้นที่อยู่อาศัยและทำกิน ทำให้ชาวบ้านที่อยู่อาศัยและทำกินกันมาช้านานกลายเป็นคนผิดกฎหมาย บุกรุกที่ดินและบ้านของตนเอง

ปัญหาประชาชนที่รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาด่านช่องเม็ก ที่รัฐต้องการพัฒนาการค้าชายแดนไทย - ลาวในจังหวัดอุบลราชธานี ให้เปลี่ยนจากแผงลอยและร้านค้าเล็ก ๆ เป็นศูนย์การค้าขนาดใหญ่ โดยไม่เคยสำรวจข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปริมาณการซื้อขายต่อวัน เงินหมุนเวียน ชนิดของสินค้า ฯลฯ กลับสร้างศูนย์การค้าใหญ่โต เมื่อไม่มีนายทุนมาลงทุนเข้าอยู่ สุดท้ายก็จะบีบบังคับให้พ่อค้าแม่ค้ารายย่อย ย้ายจากตลาดเก่าเข้าไปเสียค่าเช่าในศูนย์การค้า พ่อชาวบ้านไม่ยินยอมก็ข่มขู่จะเผาไล่ที่ทั้งหมดก็เลยต้องมาชุมนุมกันอยู่ที่เชื้อนปากมูลในนามของสมัชชาคนจน และเรียกที่ชุมนุมประท้วงว่า "หมู่บ้านแม่มน่มั่นยืน" ตามคำภาชิตว่า "รวมกันเราอยู่" หมู่บ้านแม่มน่มั่นยืนตั้งเรียงรายเลียบแม่น้ำมูลล้อมเชื้อนปากมูลทั้งด้านเหนือเชื้อนและใต้เชื้อน กินเนื้อที่กว่า ๕๐ ไร่

ภาพประกอบที่ ๓.๑ การจัดตั้งหมู่บ้านแม่มน่มั่นยืน ๘ ในเครือข่าย “สมัชชาคนจน”

กรณีปัญหาดังกล่าวเป็นเพียงส่วนหนึ่งของเครือข่ายต่าง ๆ ที่ร่วมกันต่อสู้ในนามสมัชชาคนจนที่หน้าทำเนียบรัฐบาลยาวนาน ๙๙ วัน ในยุคสมัยของพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ หลังจากเปลี่ยนเป็นรัฐบาลชวน หลีกภัย ข้อตกลงที่ชาวบ้านกว่า ๓๐,๐๐๐ คนช่วยกันผลักดันที่หน้าทำเนียบฯ ก็เป็นอันถูกยกเลิกไปทั้งหมด และยังโดนข้อกล่าวหาว่าการที่รัฐบาลพลเอกชวลิตตกลงกับสมัชชาคนจนนั้นเป็นการทำผิดกฎหมาย สมคบกับชาวบ้านทุจริต คอร์รัปชั่น การกล่าวหาอย่างเลื่อนลอยไร้หลักฐานปรากฏตาม

^๕สัมภาษณ์นางหนูรัตน์ ทาสิน, รองหัวหน้ากลุ่มแม่มน่มั่นยืน, ๒๒ มีนาคม ๒๕๔๖.

หน้าหนังสือพิมพ์และสื่อต่าง ๆ การข่มขู่คุกคามชาวบ้านที่เคยร่วมสู้กับสมัชชาคนจนตลอดจน นักวิชาการที่เห็นอกเห็นใจชาวบ้าน จากการรวมตัวกันของชาวบ้านซึ่งอยู่กันอย่างสงบ โดยมีกิจกรรม ประจำวันเพิ่มเติมนอกเหนือไปจากกิจกรรมของหมู่บ้านทั่วไป คือการสร้างกิจกรรมรณรงค์ให้ผู้คนทั่วไป เข้าใจในปัญหา เช่น การไปลงแขกดำนา ลงแขกเกี่ยวข้าว เผยแพร่ปัญหาในพื้นที่ต่าง ๆ การเปิดเวที ปราศรัยตามชุมชนต่าง ๆ ในจังหวัดอุบลฯ การส่งจดหมายเชิญชวนให้คนมาเยี่ยมเยียน

ภายในหมู่บ้านมีการประชุมใหญ่ประจำวันของผู้แทนกลุ่มต่าง ๆ เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันร่วมกัน ภายใต้หลังคามุงหญ้ากว่า ๗๐๐ หลังคาเรือน คือที่หลับ นอน ประกอบอาหาร ทำงานฝีมือ จักสานสิ่งทอ คนหนุ่มสาวที่พอมืออยู่เป็นกำลังสำคัญในการรักษา ความปลอดภัย ผลัดเปลี่ยนกันดูแลเด็กเล็ก ๆ ยามที่พ่อแม่ต้องออกหาอาหารหรือทำกิจกรรมรณรงค์

ต่อมาทางราชการและรัฐบาลดำเนินการตามความต้องการของกลุ่มเรียกร้องโดยการเปิด ประตูทั้ง ๘ บานเป็นเวลา ๑ ปี และอนุมัติงบประมาณ ๑๐.๓ ล้านบาทให้มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีศึกษา ผลกระทบที่เกิดจากการปิดประตูเขื่อนปากมูล เรื่องราวการประท้วงก็ลดระดับความรุนแรงลง ชาวบ้านจึงออกมาหาปลาตามวิถีชีวิตดั้งเดิมแสดงภาพที่ ๓.๒

ภาพประกอบที่ ๓.๒ วิถีชีวิตชาวบ้านหาปลาเมื่อประตูเขื่อนปากมูลทั้ง ๘ บาน เปิด

จากการรวมตัวของกลุ่มแม่มนม้นยืน ๑ ที่สามารถเรียกร้องเงื่อนไขให้รัฐบาลได้อย่างเห็น ผลเป็นรูปธรรมทำให้ประชาชนที่รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนของรัฐบาลเป็นสาเหตุทำให้ชาวบ้าน จำนวนมากต้องตกงานมากกว่า ๓๐ ปีแล้วจากเขื่อนต่าง ๆ ทั่วประเทศ ชาวราษีไศลจากจังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ และร้อยเอ็ด (ผู้ได้รับผลกระทบจากเขื่อนราษีไศล) ลูกแม่มนม้นยืนได้รวมตัวกันเข้ายึด พื้นที่ในอ่างเก็บน้ำ ก่อตั้งเป็นหมู่บ้านคนจนประท้วงเรียกว่า "หมู่บ้านแม่มนม้นยืน ๒" โดยมีข้อ เรียกร้องให้ปล่อยน้ำออกจากเขื่อนให้หมดแล้วพิสูจน์กันว่าที่ดินที่อ้างว่าเป็นของรัฐและไม่ยอมจ่าย

ค่าชดเชยนั้นแท้จริงเป็นเช่นไร และพอกันทีสำหรับการเสียสละ ชาวบ้านขอที่ดินทำกินคืนโดยให้ยกเลิกเงื่อนไข แต่ด้วยความใจดำอำมหิตผิมนุชย์ของรัฐบาลไทย กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานเจ้าของโครงการปล่อยน้ำท่วมชาวบ้านจนต้องยืนแช่น้ำทั้งวันทั้งคืนอยู่ในขณะนี้ นโยบายลอยแพและลอยคอชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนต่าง ๆ ทั่วประเทศกลับเป็นเชื้อไฟแห่งการต่อสู้ที่ปะทุขึ้นมาครั้งแล้วครั้งเล่า มีกลุ่มชาวบ้านจากเขื่อนจุฬาภรณ์ (เขื่อนน้ำพรม) จังหวัดชัยภูมิ ก็รวมตัวกันเข้ายึดสันเขื่อนประท้วง กฟผ. ที่แย่งน้ำไปจากชาวบ้านเพื่อใช้ผลิตไฟฟ้ามานานกว่า ๒๖ ปี คราวนี้ขอเรียกร้องคือให้ยกเลิกเขื่อนจุฬาภรณ์เพื่อให้แม่น้ำพรมได้มีน้ำอีกครั้งหนึ่ง ส่วนที่เขื่อนห้วยนา จังหวัดศรีสะเกษ หนึ่งในโครงการผันน้ำโขง-ชี-มูล ชาวบ้านรวมตัวกันประท้วงไม่ให้ติดบานประตูเก็บกักน้ำ

ดังนั้นการประสานเครือข่ายระหว่างชาวบ้านปากมูลกับกลุ่มปัญหาอื่น ๆ ได้แน่นแฟ้นมากขึ้นเมื่อมีการก่อตั้ง “สมัชชาคนจน” ขึ้นมาอย่างเป็นทางการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นจุดศูนย์รวมในการรณรงค์เคลื่อนไหวในข้อเรียกร้องของกลุ่มเครือข่ายปัญหาต่าง ๆ อาทิ เครือข่ายปัญหาเขื่อน เครือข่ายปัญหาป่าไม้ เป็นต้น

การผลักดันและประสานกันเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งมากยิ่งขึ้นเท่ากับทำให้พลังของชาวบ้านในการเรียกร้องความเป็นธรรมจากรัฐเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตามความพยายามของชาวบ้านปากมูลในการยื่นหนังสือยังเกิดขึ้นอีกหลายต่อหลายครั้ง แต่ทว่ารัฐบาลสามารถทำได้เพียงส่งตัวแทนออกมารับหนังสือร้องเรียนและรับปากว่าจะเร่งดำเนินการแก้ไขให้อย่างเร่งด่วน

โดยคณะกรรมการกลางแก้ไขปัญหามัชชาคนจนที่แต่งตั้งขึ้นมานั้นมีอำนาจหน้าที่เพื่อทำการสรุปสาเหตุความเป็นมาของปัญหาที่เกิดขึ้น ๑๖ กรณีปัญหาคือ^๖

- (๑) กรณีเขื่อนปากมูล
- (๒) เขื่อนสิรินธร
- (๓) เขื่อนลำคั่นดู
- (๔) เขื่อนห้วยละเห้า
- (๕) ฝ่ายราศีไศล
- (๖) ฝ่ายห้วยนา
- (๗) โครงการอ่างเก็บน้ำโปรงขุนเพชร
- (๘) เขื่อนลำโดมใหญ่
- (๙) อุทยานแห่งชาติผาแต้ม
- (๑๐) อุทยานแห่งชาติแก่งตะนะ
- (๑๑) ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงภูโหล่น

^๖เอกสารถ่ายสำเนา ฝ่ายประชาสัมพันธ์ กฟผ.: กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๕

- (๑๒) ป่าสงวนแห่งชาติป่าภูลังกา
- (๑๓) ที่สาธารณะประโยชน์บ้านวังใหม่
- (๑๔) ที่สาธารณะบ้านตุงลุง
- (๑๕) โครงการป่ากุดชมพูทับที่ดินทำกิน
- (๑๖) โครงการพัฒนาด่านช่องเม็ก

แม่น้ำมูล สายน้ำที่เป็นเส้นเลือดใหญ่ของชาวอีสาน มีชาวบ้านเรียกร่องให้ยกเลิกเขื่อน ต่าง ๆ ที่กั้นแม่น้ำมูลและแม่น้ำสาขากว่า ๙ เขื่อน ล้วนแต่เป็นเขื่อนขนาดใหญ่ เช่น เขื่อนปากมูล เขื่อน สิริรินธร เขื่อนจุฬาภรณ์ ซึ่งหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบคือ กฟผ., เขื่อนลำคั่นฉู เขื่อนห้วยละห้า เขื่อนลำโดมใหญ่ เขื่อนโป่งขุนเพชร หน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบคือกรมชลประทาน ส่วนเขื่อนราษีไศล เขื่อนห้วยนา หน่วยงานที่รับผิดชอบคือ กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน ขณะนี้เจ้าหน้าที่ กฟผ. กำลังเร่งรัดให้ตำรวจเข้าจับกุมแกนนำชาวบ้านที่หมู่บ้านแม่มนม้นยืนในข้อหาบุกรุกที่ของ กฟผ. และทำลายทรัพย์สิน ด้วยการที่ชาวบ้านไปขุดบ่อบาดาลเพื่อนำน้ำมาใช้ในที่ชุมชน แต่ใครเล่าจะช่วยจับคนที่บุกรุกแม่น้ำ ที่ดินทำกิน ทำลายเกาะแก่งต่าง ๆ ของชาวบ้าน จะมีศาลไหนที่ช่วยให้ความเป็นธรรมกับชาวบ้านที่ต้องสู้เพื่อปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตของตนเอง จะมีสื่อไหนบ้างที่ช่วยเป็นปากเสียง และจะมีนักธุรกิจคนไหนที่จะลงทุนเรื่องการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติเพื่อคนรุ่นต่อไปดังเช่นที่ชาวบ้านทำ

กลุ่ม"แม่มนม้นยืน" ยังคงเป็นป้อมปราการที่เข้มแข็งตราบเท่าที่หัวใจคนยังมุ่งมั่นเด็ดเดี่ยว ในภาวะที่มีดমনเช่นนี้ชาวแม่มนม้นยืนยังคงยืนหยัดต่อไปอย่างอดทน เพื่อให้ผู้คนทั้งหลายได้ตระหนักถึงสิ่งที่เกิดขึ้นท่ามกลางความขัดแย้งของกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติกับรัฐบาล และการต่อสู้ของชาวบ้านจะกลายเป็นตำนาน จะเป็นบทเรียนที่เจ็บปวดของสังคมไทย

ช่วงเวลาที่กำลังรอผลการศึกษาจากวิทยาลัยอุบลราชธานีอยู่ขณะนี้ ชาวบ้านปากมูลได้มีการรณรงค์เพื่อให้มีการเปิดประตูระบายน้ำเขื่อนปากมูลอย่างถาวร โดยใช้วิธีการที่เรียกว่า **“ทางเดินเท้าทางไกลเพื่อฟื้นฟูชีวิตและชุมชนคนแม่น้ำมูล”** โดยมีระยะทางการเดินเท้ากว่า ๗๐๐ กิโลเมตร และทั่วภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะถูกใช้เป็นเส้นทางเพื่อเดินเท้าทางไกลของชาวบ้านปากมูลพ่อใหญ่ทองเจริญ ศรีหาธรรม แกนนำสำคัญของชาวบ้านปากมูลได้เข้ายื่นกฎหมายเปิดผนึกถึงนายกรัฐมนตรีโดยเนื้อหาสาระเป็นการเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องเข้ามาดูแลและจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องจากเห็นว่าคณะกรรมการในระดับจังหวัดไม่มีอำนาจแก้ไขปัญหากฎหมายต่อไปแล้ว พร้อมกันนี้ได้มีการยื่นรายชื่อชาวบ้านที่เดือดร้อนเพิ่มเติมอีกจำนวน ๒,๓๙๐ ครอบครัว เพื่อที่จะให้รัฐบาลได้ทำการพิจารณาให้ความช่วยเหลือต่อไป

กระนั้นก็ตามแม้จะเข้าร่วมกับสมัชชาคนจนแล้วก็ตามพบว่าบทบาทของชาวบ้านปากมูลยังคงโดดเด่นและแทบจะกล่าวได้ว่ามีบทบาทในการเรียกร้อง กระบวนการความขัดแย้งที่มี

ประสิทธิภาพมากที่สุด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ หากกล่าวถึงสมาชิกคนจน คนทั่วไปก็มักเป็นที่รู้จักกันว่าเป็นชาวบ้านปากมูล หรือชาวบ้านที่คัดค้านการก่อสร้างเขื่อนปากมูล

ชาวบ้านปากมูลได้ทำการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์และบทบาทในการเรียกร้องใหม่ โดยเฉพาะในช่วงเวลาการเปลี่ยนผ่านรัฐบาลจากรัฐบาลภายใต้การนำของนายชวน หลีกภัยมาเป็นรัฐบาลภายใต้การนำของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ในประเด็นที่เรียกร้องให้รัฐบาล และกฟผ. เปิดประตูระบายน้ำเขื่อนปากมูลทั้ง ๘ บาน เพื่อให้ปลาขึ้นมาวางไข่ในลำน้ำมูลได้ กระทั่งส่งผลต่อเนื่องมาจนถึงการเรียกร้องให้มีการเปิดประตูระบายน้ำเขื่อนปากมูลอย่างถาวร ซึ่งแม่สมปอง เวียงจันทร์ชาวบ้านบ้านวังสะแบงใต้ ต.หนองแสงใหญ่ อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี เป็นอีกคนที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนปากมูล ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องไว้ ดังแสดงภาพประกอบ ๓.๓

ภาพประกอบที่ ๓.๓ ชาวบ้านให้ข้อมูลผลกระทบที่เกิดจากการสร้างเขื่อนปากมูล

แม่สมปอง เวียงจันทร์ ชาวบ้านบ้านวังสะแบงใต้ ต.หนองแสงใหญ่ อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี เป็นอีกคนที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนปากมูล ซึ่งกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน ที่เป็นแหล่งหาปลาอันอุดมสมบูรณ์ของชุมชน และแม่สมปองก็ได้เป็นผู้นำสมาชิกคนจนในการเรียกร้องความยุติธรรมให้กับชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน โดยการรวบรวมชาวบ้านลุกขึ้นต่อสู้เมื่อมีการระเบิดแก่งเพื่อสร้างเขื่อน

แม่สมปองเล่าว่า เมื่อรู้ว่าจะมีการระเบิดแก่ง ชาวบ้านก็กลัวที่จะไม่มีชีวิตที่ดีอย่างที่เป็นอยู่ เพราะได้เห็นตัวอย่างมาแล้วจากการสร้างเขื่อนสิรินธร แม่สมปองจึงเป็นแกนนำสมาชิกคนจนรวบรวมชาวบ้านลุกขึ้นเรียกร้องเป็นกลุ่มใหญ่ สื่อก็ไม่สามารถเผยแพร่ข่าวเพื่อเป็นการเข้าข้างประชาชนได้ ชาวบ้านจึงไม่มีสิทธิมีเสียงอะไร จึงได้รวมกลุ่มกันอีกครั้งในการเจรจากับช่างที่มีเครื่องจักร เครื่องมือในการระเบิดว่า ขอเวลาให้พวกเขาได้เตรียมตัวบ้าง เพราะรัฐบาลไม่เห็นบอก

กล่าวว่าจะมีการสร้าง ไม่มีการชดเชยค่าเสียหายให้ ขอให้พวกเขาได้ปรึกษากันก่อนเมื่อมีการสร้าง เขื่อนก็ทำให้ปลาขึ้นจากแม่น้ำโขงสู่มแม่น้ำมูลไม่ได้ ชาวบ้านจึงขาดแหล่งทำมาหากินที่จำเป็นต่อชีวิตมา โดยตลอด

ในช่วงการรอคอยผลการศึกษาจากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ทางด้านกฟผ. ก็ได้ทำการศึกษากฎดังกล่าวเช่นกันโดยใช้ชื่อการศึกษาในลักษณะเดียวกันนี้ว่า “โครงการศึกษาวิจัยด้านทรัพยากรประมงและฟื้นฟูระบบนิเวศวิทยาของแม่น้ำมูล” ในขณะเดียวกันที่ชาวบ้านปากมูลได้มีการศึกษาในลักษณะดังกล่าวเช่นกัน โดยใช้ชื่อว่า “งานวิจัยไทบ้าน”^๔งานวิจัยไทบ้านของสมัชชาคนจนที่ได้มีการทำการศึกษานี้เท่ากับเป็นการเผยแผ่ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ตนเองมีอยู่ อย่างไรก็ตามผู้เขียนมีข้อคิดเห็นต่อเรื่องการแบ่งแยกการศึกษาของแต่ละฝ่ายว่าเป็นความพยายามของแต่ละฝ่ายที่ต้องการมีข้อมูลเป็นของตนเองเพื่อที่จะใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงหรือเป็นข้อต่อสู้กับอีกฝ่ายหนึ่งได้ ดังนั้นจึงมีการสร้างความเชื่อถือโดยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเป็นตัวสร้างความเชื่อถือนั้นนอกจากนั้นปัญหาผลกระทบที่น่าสนใจที่เป็นอยู่ขณะนี้ก็คือปัญหาจากประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนสิรินธรซึ่งผู้วิจัยสัมภาษณ์ขอนำเสนอข้อมูลบางส่วนดังนี้

นายวันชัย ยังมีสุข แกนนามือบหน้าเขื่อนสิรินธร อายุ ๕๖ ปี อาชีพ เกษตรกร ซึ่งนายวันชัย ยังมีสุขเป็นส่วนหนึ่งที่มีรายชื่อตกหล่น การชดเชยความเสียหายจากการสร้างเขื่อนสิรินธรในอดีตตนยังจำความได้ถึงความเจ็บปวดที่ตนและครอบครัวได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนสิรินธร ตอนนั้นตนมีอายุ ๑๐ กว่าขวบก็พอจะรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่บ้าง จำได้ว่ามีทางการมาประกาศให้ผู้คนในหมู่บ้านย้ายออกจากพื้นที่เพราะจะมีการสร้างเขื่อน มีชาวบ้านบางส่วนที่เชื่อก็ย้ายออกไปแต่พ่อกับแม่ของตน และเพื่อนบ้านอีกจำนวนหนึ่งไม่ได้ย้าย จนกระทั่งเขื่อนสร้างเสร็จเมื่อถึงฤดูฝนปรากฏว่าเริ่มเกิดน้ำท่วมสูงจนท่วมหลังคาบ้านตนและครอบครัวเกือบเอาชีวิตไม่รอดในเหตุการณ์นั้น หลังจากนั้นก็ได้เข้าอาศัยอยู่ในนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย และได้ย้ายถิ่นฐานมาอยู่ อำเภอพิบูลย์มังสาหารจนถึงปัจจุบัน แผลในจิตใจในเหตุการณ์ครั้งนั้นผลักดันให้ตนลุกขึ้นมาเรียกร้องความเป็นธรรมต่อรัฐบาล อยู่เคียงข้างชาวบ้านมานานกว่า ๒๐ กว่าปีที่ทำงานในส่วนนี้ จนชาวบ้านยกให้ตนเป็นแกนนำกลุ่มมือบเขื่อนสิรินธร ที่ผ่านมากลุ่มของเราได้ดำเนินการเรียกร้องขอความเห็นใจ ขอความเป็นธรรมมาตลอด เช่น เดินทางไปยื่นหนังสือต่อรัฐบาลที่ทำเนียบรัฐบาล ยื่นหนังสือต่อรัฐสภา ยื่นหนังสือต่อผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี เข้าร้องเรียนต่อคณะกรรมการที่รัฐบาลตั้งขึ้นเพื่อเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน เดินทางกดดันต่อประธานอัยการจังหวัดอุบลราชธานีซึ่งเป็นประธานคณะกรรมการพิจารณาถ้อยแถลงผู้ที่มีรายชื่อตกหล่น เหล่านี้เป็นต้น เพราะในปัจจุบันมีผู้ที่ได้รับผลกระทบและต้องย้ายถิ่นฐาน ไม่ทราบข่าวการชดเชยได้มาเรียกร้องค่าเสียหายและค่าเสียโอกาสอีกครั้ง กว่า ๓,๐๐๐ คน ซึ่งคนกลุ่มดังกล่าวมีทั้งคนในพื้นที่และมาจากต่างจังหวัดที่พึ่งทราบข่าวก็มากันจำนวนมาก มือบเขื่อนสิรินธรรอบ ๒ นี้ได้ชุมนุมกันกว่า ๓ ปีแล้ว แต่ก็ดูเหมือนจะไม่ได้รับความสนใจจากทางรัฐบาล

เท่าไรนัก แต่ก็ไม่แปลกเพราะรัฐบาลชดเชยมาแล้ว ๑ รอบ การต่อสู้ในรอบสองนี้พวกเรามีแกนนำอยู่ ๓ คนหลักที่มีชื่อเรียก ๓ ว. ได้แก่ นายวิทยา วันชนะ นายวันชัย (ตนเอง) แนวทางการต่อสู้ตลอด ๓ ปีที่ผ่านมาของผม และญาติๆต้องเดินทางไปกลับอุบลราชธานี – สิรินคร หลายรอบเพื่อวิ่งเต้นติดตามเรื่อง ทั้งยังมีการประชุมประจำเดือนของกลุ่มอีกด้วย แม้ที่ผ่านมาทางกลุ่มจะประสบกับปัญหาความไม่เข้าใจกันในกลุ่ม จนกลุ่มของเราแยกย่อยไปเป็นอีกกลุ่ม เพราะความเข้าใจผิดโดยมีการกล่าวหาผมว่าหาผลประโยชน์เข้าตนจากการที่ผมเก็บเงินจากชาวบ้านที่เข้าร่วมมีอบ คนละ ๕๐ บาทต่อเดือน ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบที่มาร่วมปลูกฝังพักอาศัยอยู่หน้าเขื่อนในขนาดนี้มีประมาณ ๗๐๐ – ๘๐๐ เดือนหนึ่งมีเงินกองกลางประมาณ ๓๐,๐๐๐ - ๔๐,๐๐๐ บาท ตนขออธิบายว่าเงินเหล่านั้นเรามีกรรมการดูแล และนำมาใช้ประโยชน์เป็นค่าน้ำมันให้กับเครื่องปั่นไฟ ค่าอาหาร ค่าเดินทางของแกนนำ และ ชาวบ้านที่จะไปติดตาม ทวงถามความคืบหน้าต่อหน่วยงานต่าง ๆ ด้วยเหตุของความไม่เข้าใจกัน กลุ่มจึงออกเป็น ๒ กลุ่มในปัจจุบัน แต่ก็ยังมีจุดหลายที่เหมือนกันคือทวงความเป็นธรรมต่อรัฐบาล และเมื่อมีกิจกรรมหรือมีเรื่องสำคัญที่ต้องการความช่วยเหลือเราก็ช่วยกันด้วยดีเสมอมา ส่วนการเป็นอยู่ของชาวบ้านที่นี้ค่อนข้างลำบากเพราะมีเพียงขึ้นปั่นไฟซึ่งก็เสียบ่อย ๆ จะเปิดปั่นไฟเป็นเวลาคือระหว่าง ๐๘.๐๐ – ๒๐.๐๐ น. น้ำที่ใช้อุปโภค บริโภค ส่วนหนึ่งได้รับการอนุเคราะห์จากที่ทำการเขื่อน สิรินครแต่ก็ไม่เพียงพอต่อการใช้ ชาวบ้านจึงอาศัยลำธารเล็ก ๆ ภายในสวนป่าอันเป็นโครงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี เพื่อใช้อุปโภคแก๊ซตัดไปก่อน ซึ่งสวนป่าดังกล่าวทางกลุ่มมีมติห้ามตัดต้นไม้โดยเด็ดขาด และช่วยกันดูแลรักษาความสะอาด ไม้ที่เรานำมาปลูกสร้างเพิงพักก็ได้นำมาจากป่าโครงการอนุรักษ์ฯแต่อย่างใด เป็นต้นที่ทางกลุ่มจัดหามาเอง

จากปัญหาดังกล่าวยังมีข้อมูลจากนางสอน อ่อนจันทร์ อายุ ๖๘ ปี อาชีพรับจ้างทั่วไป เป็นชาวบ้านที่เข้าร่วมมีอบหน้าเขื่อนสิรินธร เดิมนางสอน อ่อนจันทร์ อาศัยอยู่ ณ บ้านสาบ ตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย อำเภอสิรินธร แต่ที่ปัจจุบันได้ไปอาศัยอยู่กับญาติที่ อำเภอสว่างวีระวงศ์ สาเหตุที่นางสอนอ่อนจันทร์ต้องย้ายไปอาศัยอยู่กับญาติคือ หลังจากที่ทางรัฐบาลได้อนุมัติให้สร้างเขื่อนสิรินธร ในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่บริเวณต้นเขื่อนก็ต้องอพยพโยกย้ายถิ่นฐานกันหลายหมู่บ้าน เพราะเมื่อสร้างเขื่อนพื้นที่ที่เคยเป็นหมู่บ้านก็ถูกน้ำท่วมทั้งหมด ชาวบ้านต้องทิ้งบ้านทิ้งเรือน บ้านแตกสาแหรกขาด เพื่อย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่รัฐบาลจัดให้ โดยจำใจ ซึ่งเป็นพื้นที่แห้งแล้ง สภาพดินเป็นดินปนหิน ขุดลงไปก็จะเจอหินดินดาน ไม่สามารถทำการเกษตรใด ๆ ได้เลย แหล่งน้ำขาดแคลนยากแก่การอยู่อาศัยเป็นอย่างยิ่งพื้นที่นี้เรียกว่า นิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย ชาวบ้านที่ไม่สามารถทนกับสภาพเช่นนี้ได้จึงย้ายถิ่นฐานไปในที่ต่าง ๆ ทุกภูมิภาคทั่วไทย บ้างไปรับจ้างกรีดยางที่ภาคใต้ บ้างไปเป็นกรรมกรที่กรุงเทพมหานคร คือทุกชีวิตต้องตกระกำ ลำบาก ดิ้นรนที่จะดำรงชีวิตต่อไปให้ได้ นาง

สอนก็เช่นเดียวกันกับชาวบ้านคนอื่น ๆ โดยนางสอนขอมารายชื่อญาติกับญาติ รายได้หลักของนางสอน ได้จากลูก ๆ ที่ไปทำงานที่กรุงเทพฯ เป็นหลัก ส่วนอื่นได้จากการรับจ้างทั่วไปตามแต่จะมีคนว่าจ้างให้ทำ

สาเหตุที่นางสอน อ่อนจันทร์ เข้าร่วมกับกลุ่มมีอบหน้าเขื่อนสิรินธร ก็เพื่อต่อสู้เรียกร้องขอความเป็นธรรม ขอให้รัฐชดเชยพื้นที่ทำกินที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน จะชดเชยเป็นเงิน หรือจัดสรรที่ดินที่สามารถทำการเกษตรให้ก็ได้ หรือหากเป็นไปได้ก็ชดเชยที่ดินที่ได้รับผลกระทบตามความเป็นจริง เพราะในอดีตตนมีที่ดินในพื้นที่ที่สร้างเขื่อนมากกว่า ๘๐ ไร่ กว่าไร่ แต่ก็คงเป็นไปไม่ได้ยากเนื่องจากเวลาผ่านมายาวนานมากจนพ่อของตนคนที่เคยเรียกร้องขอความเป็นธรรมได้ตายไปนานแล้ว ตนจึงมาเรียกร้องต่อจากพ่อที่ตายไป ซึ่งที่ผ่านมาทางรัฐบาลได้ชดเชย เยียวยาชาวบ้านไปแล้วกลุ่มหนึ่งคือจ่ายชดเชยครอบครัวละ ๔๘๐,๐๐๐ บาท แต่รายชื่อกับชาวบ้านจำนวนมากตกหล่น โดยตนได้มาปลูกกระท่อมปักหลักอยู่หน้าเขื่อนมานานกว่า ๓ ปีแล้ว ที่ผ่านมากในบริเวณแถบอีสานใต้ไม่นับได้ว่าปัญหาของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายของภาครัฐอยู่หลายโครงการ มีปัญหาจากการสร้างเขื่อนอยู่ อาทิเช่น เขื่อนสิรินธร เขื่อนปากมูล เขื่อนราษีไศล เป็นต้น เขื่อนสิรินธรสร้างขึ้นในช่วงเวลาที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งทางการเมือง ไม่มีความเป็นประชาธิปไตย เมื่อมีโครงการสร้างเขื่อนจากภาครัฐเข้ามาชาวบ้านไม่มีสิทธิ์เสียงที่จะคัดค้าน

ณ ปัจจุบันแม้ความเข้มข้นต่อการใช้ความรุนแรงจะลดลงไปบ้างแล้วก็ตาม แต่ผู้วิจัยก็ยังคงเชื่อว่าสถานการณ์ที่เสียขั้วระหว่างทั้งสองฝ่ายเป็นเพียงการพักรบและรอการเปิดฉากความขัดแย้งในบริบทใหม่ โดยเฉพาะผลการศึกษาของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีที่กำลังจะเสร็จสมบูรณ์ในไม่ช้าจะกลายเป็นชนวนใหม่ที่ทำให้ความขัดแย้งของทั้งสองฝ่ายปะทุขึ้นมาหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ยอมรับผลการศึกษาหรือไม่ปฏิบัติตามผลการศึกษาที่ได้แนะนำไว้ และอีกประเด็นหนึ่งที่ยังทำให้สถานการณ์ความขัดแย้งคุกรุ่นอยู่ตลอดเวลาคือกลุ่มชาวบ้านที่สนับสนุนรัฐบาลนั่นเอง

๓.๒.๒ กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านท่าลาด

ประวัติ^๗ บ้านท่าลาด ที่อยู่บ้านท่าลาด หมู่ที่ ๑๐ ตำบลก่อเอ้ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุบลราชธานี แต่เดิมมีชื่อว่าบ้านสองแคว ในอดีตราษฎรได้อพยพย้ายถิ่นฐานมาจากที่อื่นโดยการนำของนายก้อนและนายน้อยซึ่งข้าง ๆ บริเวณหมู่บ้านมีลำคลองยาวตลอดแนว และมีต้นแขงขึ้นอยู่บริเวณรอบริมลำคลองรอบ ๆ บริเวณหมู่บ้านซึ่งเป็นทำนน้ำ และข้ามไปฝั่งทางอำเภอม่วงสามสิบ ต่อมานายอำเภอลองอุบลประคุด มาประจำอยู่อำเภอลำทะเมนชัย ได้ออกมาตรวจเยี่ยมราษฎรในหมู่บ้าน จึงได้เปลี่ยนชื่อให้หมู่บ้านใหม่จากบ้านสองแคว มาเป็นบ้านท่าลาด และได้มีผู้นำคนปัจจุบันชื่อ นายบุญทัน บุญจอน ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน

^๗ สัมภาษณ์นายทองคำ บุญจอน, ผู้ใหญ่บ้านท่าลาด, ๓ มีนาคม ๒๕๕๖.

สภาพป่าชุมชนบ้านท่าลาด

สภาพโดยทั่วไปของป่าชุมชนบ้านท่าลาด (ป่าพรหมโลก) ป่าที่ชุมชนและราษฎรในหมู่บ้านท่าลาดช่วยกันดูแลรักษามาตั้งแต่ปู่ย่าตายายโดยอาศัยความเชื่อเรื่อง ผีป่า เทวดาอารักษ์ที่สถิตเฝ้ารักษาต้นไม้ จึงเป็นสาเหตุให้ไม่มีใครกล้าเข้าไปบุกรุกทำลาย ทำให้ป่าพรหมโลก บ้านท่าลาดซึ่งมีลักษณะเป็นป่าเบญจพรรณ มีพันธุ์ไม้นานา ๆ ชนิดด้วยกัน มีตั้งแต่ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ที่ให้ร่มเงาและความชุ่มชื้นไปจนถึงพรรณไม้ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในการประกอบอาหารได้ นอกจากพรรณไม้ที่หลากหลายยังมีเหล่าสัตว์ป่ามากมายที่มาอาศัยป่าชุมชนแห่งนี้เป็นที่พึ่งพิงที่นับวันจะมีมากขึ้นสืบเนื่องมาจากในอดีตที่ป่าชุมชนแห่งนี้ยังไม่ได้จัดเป็นป่าสงวนอย่างจริงจัง ป่าชุมชนแห่งนี้ถือได้ว่าเป็นป่าของส่วนรวมที่ชาวบ้านในชุมชนอาศัยในการทำมาหากิน โดยการเก็บพืชผักที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติภายในป่าที่อุดมสมบูรณ์แห่งนี้ รวมไปถึงการจับสัตว์ป่า ไม่ว่าจะเป็นสัตว์เล็ก สัตว์ใหญ่ เช่น นก หนู กระรอก กระต่าย เม่น แมลงต่าง ๆ เป็นต้น ที่มีอยู่อย่างชุกชุมที่สามารถนำมาประกอบอาหารได้เพื่อนำมากินเป็นอาหาร และนอกจากนี้ยังมีชาวบ้านบางคนที่ได้กระทำการตัดต้นไม้เพื่อเอาไปสร้างบ้านเรือนและอุปกรณ์การเกษตรจนทำให้ป่าไม้และสัตว์ป่าหายากบางชนิดเริ่มหมดไป ทำให้ชาวบ้านที่อาศัยป่าชุมชนแห่งนี้เป็นที่พึ่งพิงต้องเดือดร้อน ผู้นำชุมชนและชาวบ้านบางกลุ่มจึงมีแนวคิดที่จะทำให้ป่าชุมชนแห่งนี้กลายเป็น “ป่าสงวน” โดยมีกรมป่าไม้เข้ามาเป็นผู้ดูแลร่วมกับชาวบ้านในชุมชนคุชดาที่มีหน้าที่ในการรักษาหวงแหนและปฏิบัติตามกฎกติกา เช่น ห้ามตัดไม้ทำลายป่า ห้ามจับสัตว์ แต่อย่างไรก็ตามชาวบ้านก็ยังจะสามารถใช้ป่าแห่งนี้ในการเก็บเห็ด เก็บผัก ของป่า และประโยชน์อื่น ๆ ที่ไม่ขัดต่อกฎหมายและกฎกติกาได้ ทั้งนี้หากมีการฝ่าฝืน ผู้กระทำความผิดจะต้องถูกปรับและเงินที่โดนปรับก็จะเก็บไว้เป็นสมบัติของกลุ่มผู้นำชาวบ้านที่มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลป่าสงวนต่อไป

ชนิดและสภาพป่าทั่วไป

- ชนิดป่า เป็นป่าบุ่งป่าทาม
- สภาพป่า เป็นป่าสมบูรณ์
- สภาพดิน เป็นดินร่วนปนทราย

ชนิดของพืชพรรณ

- ๑) ไม้เด่น ไม้ยางนา, กระบาก, พะยอม, ประดู่, มะค่าแต้
- ๒) ไม้รอง ลำดวน, ตานกกด, หว้า, ตี๋, กระโดน, หมี่, น้ำเกลี้ยง
- ๓) ไม้พุ่ม เข็มป่า, ต້องแล้ง
- ๔) ไม้พื้นล่าง ไม้ล้มลุก เช่น บุก, อีรอก, - พืชหัว เช่น กลอย, มัน - ลำต้นใต้ดิน เช่น

ตูปทุม, กระเทือ, ข่า เถาวัลย์ เช่น เครือซูด, นมแมว, ผีผวน, ย่านาง

การป้องกันดูแลรักษา

- ทำแนวป้องกันไฟป่ารอบเขตป่าไม้ชุมชน

- ปลูกป่าเพิ่มทุกปี
- ปลูกป่าทดแทน เมื่อมีการนำไม้จากป่าไปใช้ประโยชน์ของส่วนรวม

บทบาทสถาบันศาสนากับการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านท่าลาด

วัดบ้านท่าลาด เป็นอีกสถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญต่อชาวบ้าน ชาวบ้านบ้านท่าลาดมีความผูกพันกับป่าและวัดเป็นอย่างมากเพราะป่าและวัดถือได้ว่าเป็นต้นกำเนิดขึ้นมาพร้อม ๆ กับหมู่บ้านทีเดียว โดยหมู่บ้านท่าลาดเป็นหมู่บ้านที่ใหญ่มีจำนวนประชากรมากจึงต้องแยกเป็น ๒ หมู่ เพื่อให้ง่ายต่อการดูแลปกครอง จึงทำให้วัดต้องมีสองวัดคือวัดบ้านและวัดป่า และป่าที่ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์ได้มีอยู่ ๓ ที่ด้วยกัน คือ ป่าสาธารณประโยชน์ (ป่าช้า) ป่าชุมชน และป่าสงวน

พระอธิการโกศล ธมฺมิกโก^๑ เป็นผู้นำชุมชนและเป็นผู้นำทางศาสนาที่รณรงค์ให้ชาวบ้านในบ้านท่าลาดหันมาร่วมมือร่วมใจกันดูแลรักษาป่า พระอธิการโกศลกล่าวว่าในอดีตป่าชุมชนบ้านท่าลาดผืนนี้ถูกบุกทำลายจนแทบจะไม่เหลือสภาพเป็นป่า เหมือนที่เห็นในปัจจุบันนี้ ในอดีตบ้านท่าลาดแห่งนี้ตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่า ผู้แก่ว่ามีประชากรอาศัยอยู่หมู่บ้านนี้ไม่เกิน ๑๐ ครัวเรือน และส่วนมากเป็นสาแหรกตระกูลเดียวกัน อาทิ สกุลแสงนาม, วันโท, บุญจง เป็นต้น และค่อย ๆ ขยายครัวเรือนมากขึ้นเรื่อย ๆ จนเป็นบ้านท่าลาดในปัจจุบัน เมื่อประชากรภายในหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้นทรัพยากรธรรมชาติย่อมถูกใช้มากขึ้น ต้นไม้ถูกตัดมาทำเป็นบ้านเรือน ทำเล้าข้าว เล้าวัว เล้าควาย กระทั่งทำเป็นเถียงนา (เพิงพักในไร่นา) และการทำการเกษตรก็ขยายพื้นที่รุกป่าเพื่อเพิ่มผลผลิตให้เพียงพอต่อความต้องการของประชากรที่เพิ่มมากขึ้น อีกทั้งชาวบ้านใช้ทรัพยากรป่าไม้แบบฟุ่มเฟือย ชาวบ้านมีอาชีพเสริม คือ การเผาถ่าน เหตุนี้ จึงทำให้พื้นที่ป่าลดขนาดลงเรื่อย ๆ และกลายเป็นป่าเสื่อมโทรม ด้วยความตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น ผู้นำชุมชนในหมู่บ้านจึงได้ร่วมมือกันในการที่จะรักษาผืนป่าที่ใกล้จะหมดไปให้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง โดยการใช้หลัก “บวร” คือ บ้าน วัด โรงเรียน ผสานความร่วมมือ ปรัชญาหรือ แลกเปลี่ยนความรู้ ทำความเข้าใจกับชาวบ้านให้เห็นประโยชน์ และคุณค่าของป่า กระทั่งได้รับความร่วมมือจากภาครัฐที่พร้อมจะสนับสนุนทั้งด้านองค์ความรู้ งบประมาณ ในการบริหารจัดการในการฟื้นฟูป่า การส่งเสริมการปลูกป่า และผลักดันให้ขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนในสังกัดของกรมป่าไม้ นั้นหมายถึงได้รับการคุ้มครองจากภาครัฐ มีกฎ ระเบียบ มีคณะกรรมการป่าชุมชนประจำหมู่บ้านเพื่อเป็นคณะกรรมการสอดส่องดูแล มีอำนาจในการบังคับ ยับยั้ง หรือ ตัดสินปัญหาที่เกิดขึ้น จนกระทั่งพิจารณาปรับ แก่ผู้บุกรุกแผ้วถางป่าชุมชน

ในส่วนของวัดนั้นมีบทบาทมาโดยตลอด อาตมา ได้รณรงค์ให้ชาวบ้านอนุรักษ์หวงแหนป่าชุมชนของบ้านท่าลาด โดยการเทศนาสั่งสอนชาวบ้านให้เห็นคุณค่าของป่าไม้ ให้ข้อคิด พร้อมทั้งตักเตือนผู้ที่ละเมิด เหมือนเป็นสัญญาใจกันของชุมชน และได้ร่วมมือกับชุมชนปลูกป่าตามวาระโอกาสสำคัญต่าง ๆ ที่ชุมชนจัดขึ้นอยู่เสมอ ในส่วนตัวของอาตมาได้มีการเดินสำรวจป่าชุมชนอยู่แทบทุกวัน

^๑เจ้าอาวาสวัดท่าลาด อายุ ๓๕ ปี พรรษา ๑๓

เน้นพิเศษคือป่าทามซึ่งเป็นอาณาบริเวณของวัดส่วนหนึ่ง วันละ ๑-๒ ชั่วโมง ผลัดเปลี่ยนสถานที่ไปเรื่อย ๆ เพราะป่าชุมชนในหมู่บ้านมีถึง ๓ ผืนด้วยกัน เพื่อเป็นแบบอย่างให้กับชาวบ้านในการที่จะตระหนักรู้ร่วมกันที่จะรักษาผืนป่าไว้ และเมื่อป่าไม้สมบูรณ์มันก็จะเกื้อกูลเรากลับคืนมา เช่น หาของป่า เก็บเห็ด หน่อไม้ ผลไม้ป่า สมุนไพร หรือแมลงเล็ก ๆ ที่สามารถนำมาประกอบอาหารได้ เช่น จักจั่น จิ้งหรีด แมงกิ้งกูด แมลงทับ แมงเม่า เป็นต้น จะว่าไปแล้วป่าก็คือ ซุปเปอร์มาร์เก็ตของชุมชน ดี ๆ นี่เอง แต่ยังมีปัญหาใหม่ที่เกิดขึ้นมา คือ มีพ่อค้าต่างถิ่นเข้ามาค้าขายสินค้า เครื่องอุปโภค บริโภคในบ้านท่าลาด เมื่อขยะที่เหลือจากการจำหน่ายสินค้าจำพวกถุงพลาสติก โฟม ขวดแก้ว ฯลฯ แล้วนำไปทิ้งตามข้างทางระหว่างป่าชุมชนกับถนนเป็นจำนวนมาก ซึ่งก็เป็นปัญหาใหม่ของชุมชนที่จะต้องหาวิธีการแก้ไขอย่างเร่งด่วน เพราะหมู่บ้านไม่มีระบบการจัดเก็บขยะตามบ้าน มีเพียงแต่หลุมฝังกลบที่ชุมชนจัดทำขึ้นและชาวบ้านต้องช่วยตัวเองในการกำจัดขยะของครัวเรือนตนเอง ซึ่งอาตมาจะนำเสนอในที่ประชุมหมู่บ้านเร็ว ๆ นี้ แม้ว่าในปัจจุบันทางกรมป่าไม้จะไม่ได้มาดูแลอย่างเต็มที่เหมือนในอดีต แต่ก็ได้ว่าระบบการบริหาร จัดการไว้ให้ชาวบ้านได้ใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาไว้แล้ว เพียงแต่ผู้นำชุมชน และชาวบ้านต้องลุกขึ้นมาจัดการเอง

บทบาทผู้นำชุมชนกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านท่าลาด

นายทองคำ บุญจ้อง^๔ แม้ว่าจะเพิ่งได้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน บ้านท่าลาดได้ไม่นานมานี้ แต่ในอดีตตนได้มีบทบาทอย่างมากในการผลักดัน สนับสนุนให้เกิดป่าชุมชนของหมู่บ้าน และตนได้เป็นคณะกรรมการป่าชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน ในฐานะผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ซึ่งได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้านบ้านท่าลาดให้ทำหน้าที่เป็นผู้นำชุมชน และทำหน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ มีภาระต้องรับผิดชอบทุกสิ่งทุกอย่างในชุมชน ต้องคอยแก้ไขปัญหาเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น น้ำไม่ไหล ไฟดับ ถนนพัง จนถึงปัญหาใหญ่ ๆ เช่น ปัญหายาเสพติด การลักขโมย อาชญากรรม ฯลฯ ล้วนแล้วแต่เป็นความรับผิดชอบของผู้ใหญ่บ้านทั้งทางตรงและทางอ้อม

นอกจากนี้นายทองคำ บุญจ้อง กล่าวถึงจุดเด่นด้านทรัพยากรธรรมชาติภายในบ้านท่าลาด ได้แก่ ลำเซบาย แม่น้ำที่ไหลพาดผ่านหมู่บ้านเป็นแหล่งทำมาหากินของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมงได้หาปลาประกอบอาหารและเหลือก็ขายเป็นรายได้เสริมจากการทำนา อีกทั้งลำเซบายยังเปรียบดังสายเลือดหล่อเลี้ยงทุกชีวิตในบ้านท่าลาด จากการทำระบบชลประทานเพื่อการเกษตร ซึ่งในขนาดนี้ระบบชลประทานกำลังดำเนินการให้ครอบคลุมทั่วทั้งหมู่บ้าน และยังสูบน้ำจากลำเซบายขึ้นมาทำประปาหมู่บ้านอีกด้วย หนองบัวขาว เป็นหนองน้ำขนาดใหญ่มีพื้นที่กว่า ๑๐ ตารางกิโลเมตร ซึ่งในฤดูหนาวจะมีนก อพยพชนิดต่างมาพักอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะ นกเป็ดน้ำมีจำนวนมากนับ

^๔ผู้ใหญ่บ้านบ้านท่าลาด อายุ ๕๔ ปี ที่อยู่ บ้านเลขที่ ๔๐ หมู่ ๑๐ ตำบล ก่อเอ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุดรธานี

แสนตัวในแต่ละปีทางชุมชนพยายามผลักดันให้หนองบัวขาวเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดในอนาคต โดยเฉพาะชุมชนของเรามีป่าชุมชนที่ชาวบ้านเรียกว่า “ป่าพรหมโลก” มีเนื้อที่กว่า ๖๒๙ ไร่ ๖ งาน ๒๑ ตารางวา ซึ่งแบ่งพื้นที่ป่าไม้ออกเป็น ๒ ส่วน ดังนี้

พื้นที่ป่าเพื่อการใช้สอย เนื้อที่ ๕๖๕ ไร่ ๒ งาน ๘๕ ตารางวา ใช้ประโยชน์เพื่อเป็นแหล่งเก็บหาอาหารพื้นบ้าน หาของป่าเพื่อสร้างรายได้เสริมจากอาชีพหลัก ไม้พื้นเพื่อนำไปเป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้มอาหาร อีกทั้งใช้พื้นที่เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา (เผาศพ) ในกรณีการนำพินจากป่าไปใช้จะต้องแจ้งขออนุญาตแก่กรรมการป่าชุมชนก่อน และใช้เป็นแหล่งพืชสมุนไพรของชุมชน

พื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ เนื้อที่ ๖๓ ไร่ ๑ งาน ๓๖ ตารางวา เนื่องจากป่าผืนนี้มีความอุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่ออนุรักษ์ไว้ให้ลูกหลานได้ศึกษา และใช้ประโยชน์ในอนาคต

นายทองคำ บุญจง ให้ข้อมูลต่อไปอีกว่าในอดีตป่าแห่งนี้เคยถูกบุกรุก แ้วถางจนเกือบจะไม่มีสภาพเป็นป่าให้เห็นเลย จนได้มีการรวมตัวกันของกลุ่มชาวบ้านที่ตระหนักถึงทรัพยากรป่าไม้ที่กำลังจะหมดไปจากชุมชน ร่วมมือกันปลูกป่าพร้อมกับร่วมกันดูแลรักษาเรื่อยมา จุดประกายความหวังให้กับผืนป่าได้กลับมาอุดมสมบูรณ์เหมือนดังที่เห็นในปัจจุบัน และมีกฎ ระเบียบ กติกา ข้อบังคับป่าชุมชนไว้ให้ยึดถือปฏิบัติร่วมกันคือ

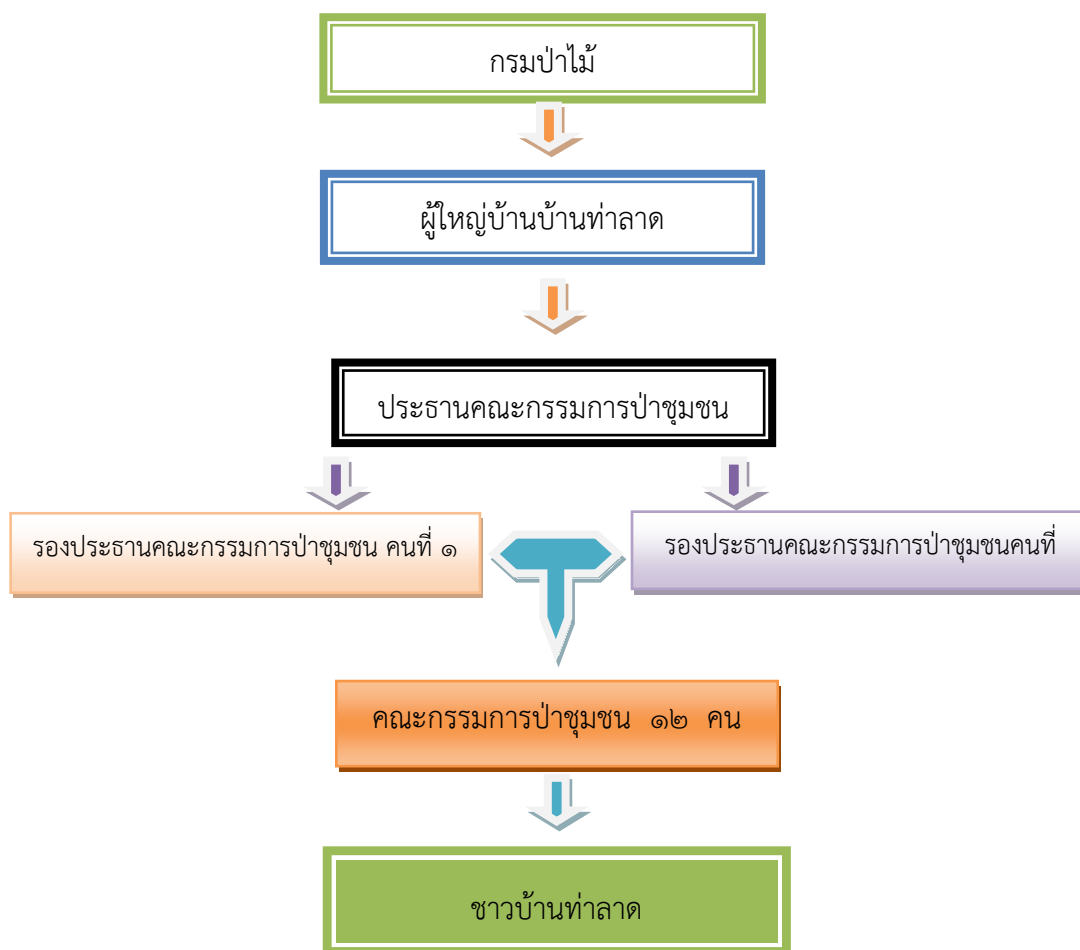
๑. ห้ามตัดไม้ทำลายป่าในเขตป่าชุมชน
๒. ห้ามทิ้งขยะบริเวณป่าชุมชน
๓. ห้ามจุดไฟเผาป่าและล่าสัตว์ในเขตป่าชุมชน
๔. ห้ามบุกรุกแผ้วถางป่า
๕. หากคณะกรรมการป่าชุมชนกระทำผิด จะปรับ ๒ เท่า

* ผ่าผืนปรับ ๑๐๐ – ๑๐,๐๐๐ บาท *

ถึงแม้ว่าชุมชนจะวางกฎ ระเบียบไว้ให้ยึดถือปฏิบัติก็ตามแต่ ที่ผ่านมาก็ยังไม่มีใครถูกปรับหรือถูกลงโทษ โดยจะใช้วิธีการว่ากล่าว ตักเตือนแทน เพราะถือทุกคนล้วนเป็นเพื่อนบ้านกัน เป็นเสมือนญาติ มิตร สหายที่บอกกล่าวกันได้ แต่หากว่าเป็นคนต่างถิ่น หรือเป็นกลุ่มอิทธิพลที่จะเข้ามาแสวงหาประโยชน์จากป่าก็จะใช้มาตรการอย่างเข้มงวด เด็ดขาดตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ที่คณะกรรมการป่าชุมชนกำหนดไว้ ทั้งหมดนี้ล้วนได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนโดยเฉพาะคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านท่าลาดที่มีบทบาทอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์ผืนป่าบ้านท่าลาด ถึงแม้ว่าป่าชุมชนบ้านท่าลาดจะจัดตั้งเป็นป่าชุมชนได้ไม่นาน นับตั้งแต่ ปี พ.ศ.๒๕๕๓ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันมักเกิดปัญหา และอุปสรรคมากมาย เช่น ชาวบ้านบ้านท่าลาดยังขาดจิตสำนึก ยังต้องรอรับคำสั่งให้ทำหรือไม่ให้ทำ ขาดการตระหนักรู้ด้วยตนเอง คือต้องใช้เวลาในการปลูกฝังการมีส่วนร่วมของชุมชน

โดยชุมชน เพื่อชุมชนไม่ใช่เพียงแค่หน่วยงานรัฐสนับสนุนจึงทำ หน่วยงานภาครัฐจากไปก็ไม่ได้สานต่อ หรือปล่อยปละ ละเลย หลายอย่างยังไม่เข้าที่เข้าทางเท่าที่ควร แต่ทางคณะกรรมการก็ทำงานหนัก พยายามในการปลูกจิตสำนึกในการให้ชุมชนร่วมใจกันอนุรักษ์ และวางแผนป่าให้มากขึ้นกว่าเดิม โดยเริ่มทำงานร่วมกับ วัด และโรงเรียน รมรงค์ ขอความร่วมมือผู้หลักผู้ใหญ่ในชุมชนให้ปลูกฝังเรื่อง ป่าชุมชนให้แก่เด็กนักเรียน และสนับสนุนให้เด็กเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนที่จัดขึ้น เช่น การปลูกป่า เสริม การให้ความรู้เรื่องการอนุรักษ์ป่า เป็นต้น การจัดการพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในปัจจุบันยังมาสามารถ หยุดยั้งการทำลายป่าได้ ยังคงพบการทำลายป่าด้วยวิธีการต่าง ๆ เสมอ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นภัยที่มา จากคนอยู่นอกป่า มากกว่าคนในป่า ทั้งนี้เนื่องจากการเป็นารจัดการ มีกรมป่าไม้รับผิดชอบอยู่หน่วยงาน เดียวดูแลไม่ทั่วถึง เพื่อให้ทราบถึงกระบวนการทำงานของกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านท่าลาดจึงเสนอ แผนภาพที่ ๓.๑

แผนภาพที่ ๓.๑ โครงสร้างการทำงานของคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านท่าลาด

บทบาทสมาชิกชุมชนกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านท่าลาด

นายบุญชู บุญจง^{๑๐} เป็นอีกคนหนึ่งให้เห็นเหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงของป่าชุมชนบ้านท่าลาดมาโดยตลอดนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นคนพื้นที่ที่เกิดที่นี่โตที่นี่ สภาพความเป็นอยู่ของคนที่นี่ไม่ต่างจากชาวบ้านชนบททั่ว ๆ ไป คือทำไร่ทำนาพอประทังชีวิตไปวัน ๆ ไม่ค่อยมีเงินเก็บ แถมยังเป็นหนี้สินเกือบทุกราย รายได้ไม่แน่นอนแล้วแต่จะขายข้าวได้ ปีละ ๓๐,๐๐๐ - ๔๐,๐๐๐ ขึ้นอยู่กับราคาข้าวในแต่ละปีว่าจะสูงหรือไม่ และยังขึ้นอยู่กับน้ำฝนมากน้อยเพียงใดด้วย ส่วนตัวแล้วก็มีหนี้หลายหมื่นบาททั้งหนี้กองทุนหมู่บ้านและหนี้ธนาคาร ในช่วงฤดูฝนเมื่อว่างเว้นจากการทำไร่นาก็จะชวนกันเข้าป่าหาเห็ด หาหน่อไม้ในป่าชุมชน เพื่อนำมาประกอบอาหารเมื่อเหลือก็จะนำไปขายที่ตลาดในอำเภอพรมมีรายได้เสริมบ้างในช่วงนี้ แต่หน้าแล้งในอดีตก็จะหาได้แต่พอกินไม่มากพอที่จะขาย นับได้ว่าอาชีพชาวไร่ชาวนาต้องพึ่งพาอาศัย ฝน ฟ้า อากาศ เป็นอย่างมาก แต่ปัจจุบันนี้เริ่มมีระบบชลประทานทำให้พื้นที่ทางการเกษตรมีความชุ่มชื้น สามารถทำนาได้ปีละ ๒ ครั้ง จากเดิมนั้นทำได้เพียงปีละ ๑ ครั้ง และสามารถปลูกพืชอื่น ๆ ได้มากขึ้นนอกจากการทำนา ป่าชุมชนบ้านท่าลาดแบ่งออกเป็นป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอย ป่าใช้สอยนั้นชาวบ้านสามารถขออนุญาตตัดเท่าที่จำเป็นที่เป็นประโยชน์ทางตรง ได้แก่ ไม้ ซึ่งนำมาใช้ประโยชน์ในการปลูกสร้างบ้านเรือนและทำเครื่องเรือน เช่น เตี้ยง ตู โต้ะ แก้ว วัลฯ ใช้ทำเครื่องมือกลกรรม เช่น แกว ไถ คราด วัลฯ ใช้การขนส่ง เช่น ต่อเรือ ต่อตัวถังรถบรรทุก เกรียน เป็นต้น นอกจากนี้ได้ไม้มานำใช้ประโยชน์ดังกล่าวแล้ว ยังจะได้ผลผลิตจากป่า ซึ่งเรียกว่า “ของป่า” เช่น กลอย หัวมัน เห็ดต่าง ๆ สมุนไพร หวาย ไม้ไผ่ชนิดต่าง ๆ น้ำมันยาง ยางรัก ถ่าน ฟืน วัลฯ เป็นต้น อีกด้วย ประโยชน์ทางอ้อม เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ช่วยป้องกันอุทกภัย ทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ป้องกันการพังทลายของดิน ช่วยทำให้ดินดี ช่วยป้องกันลมพายุ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า และเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจเป็นภูมิประเทศสวยงาม

ป่าชุมชนบ้านท่าลาดในปัจจุบันเสมือนเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้าน เป็นแหล่งยาสมุนไพร มีต้นไม้ขนาดใหญ่ให้ร่มเงาเขียวชอุ่มตลอดทั้งปี ชาวบ้านทุกคนช่วยกันดูแล รักษาป่าเป็นหูเป็นตาสอดส่อง เมื่อมีสิ่งผิดปกติเกิดขึ้นเช่น มีไฟป่า หรือมีคนต่างพื้นที่นำขยะเข้ามาทิ้ง เมื่อพบเจอต้องเขาจับเหตุและแจ้งให้คณะกรรมการป่าชุมชนได้ทราบ เป็นหน้าที่ที่ทุกคนต้องร่วมมือกันเพราะเมื่อชาวบ้านได้ประโยชน์จากป่าชุมชน ก็จะต้องช่วยกันรักษาป่าชุมชนด้วย ตั้งแต่ได้จัดตั้งเป็นป่าชุมชนมา การใช้ประโยชน์จากป่าของชาวบ้านก็ถูกจำกัดลงเดิมนั้นตัดกันแทบจะไม่เห็นคุณค่า แต่ปัจจุบันป่าน้อยลงก็ต้องมีการอนุรักษ์ไว้

^{๑๐}ชาวบ้านท่าลาด อาชีพ ทำนา อายุ ๕๐ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๙ หมู่ ๑๐ ตำบล ก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพประกอบที่ ๓.๔ ผลผลิตที่ได้จากป่าชุมชนบ้านท่าลาด

ลักษณะการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

ราษฎรส่วนใหญ่ได้ใช้ประโยชน์จากป่าด้วยการเข้าไปเก็บหาของป่า เช่น เก็บผักผักหนาม ยางบก หน่อไม้ หวาย เห็ด มัน กลอย กระเจียว ตูบหมูป อีลอก แมลงและสัตว์ป่า เช่น กิ้งก่า แย้ เป็นต้น การอนุรักษ์พื้นที่เนื่องจากต้องการให้พื้นที่บริเวณป่าแห่งนี้ได้มีความอุดมสมบูรณ์ และเพื่อเป็นการอนุรักษ์ไว้ให้แก่ชุมชน พร้อมทั้งลูกหลานได้ใช้ประโยชน์ต่อไปในอนาคต และทำให้ได้ทรัพยากรป่าไม้ได้มีความหลากหลายทางชีวภาพอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

ภาพประกอบที่ ๓.๕ ป้ายประกาศรางวัลป่าชุมชนตัวอย่างบ้านท่าลาด

๓.๒.๓ กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน บ้านคูขาด

ประวัติ^{๑๑} บ้านคูขาด หมู่ที่ ๒ ตำบลหนองเหล่า อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุดรธานี ได้ตั้งขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๓๒๕ ผู้มาตั้งชื่อว่า จำโก จำแสน สองพี่น้องมาจากตำบลแจระแม สองพี่น้องก็ทำคันกันน้ำขึ้น เพราะเห็นว่ามีน้ำไหลมาทางทิศตะวันตกมากเกินไป ทำให้คันกันน้ำขาด สองพี่น้องก็ทำขึ้นใหญ่ก็ขาดอีก จึงได้ตั้งชื่อบ้านคูขาด ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๐๐ เปลี่ยนหัวหน้าหมู่บ้านคนใหม่ชื่อท้าวสีหาโดด ดำรงตำแหน่งมาถึง พ.ศ. ๒๔๑๐ เปลี่ยนหัวหน้าคนใหม่ชื่อท้าวสีหานาม มาถึง พ.ศ. ๒๔๒๕ เปลี่ยนหัวหน้าคนใหม่ชื่อท้าวพรมงคล ท้าวผาภักดี พ.ศ. ๒๔๓๐ ได้เปลี่ยนผู้นำหมู่บ้านหลายคน ปี พ.ศ. ๒๔๓๓ แบ่งแยกตำบลใหม่ หมู่บ้านนี้จึงได้แบ่งเป็นสองหมู่ นายบุญมี ทองไทย หมู่ที่ ๒ ส่วนหมู่ที่ ๓ มีนายทองคำ สารบุรณ์ ต่อมานายบุญมี ทองไทย ได้เกษียณอายุจึงได้เลือกนายพินต์ ทองไทย ดำรงตำแหน่งมาถึง ๑๑ ปี จึงได้ลาออก มาถึง พ.ศ. ๒๕๕๑ ได้เลือกนายสุดี ทองไทย เป็นผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน ส่วนหมู่ที่ ๓ คือ นายคำตา สารบุรณ์ คนปัจจุบัน

สภาพป่าชุมชนบ้านท่าลาด

ป่าตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. ๒๔๘๔ จำนวนเนื้อที่ ๕๘๔-๐-๑๘ ไร่บริเวณพื้นที่หมู่บ้านคูขาด ตำบลหนองเหล่า อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุดรธานี ในอดีตสภาพป่ามีความอุดมสมบูรณ์มาก และเป็นแหล่งหาอาหารพื้นบ้านของชุมชน รวมทั้งเป็นแหล่งอาศัยของป่า จนถึงปัจจุบันเป็นป่าที่มีสภาพค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งเก็บหาอาหาร แหล่งพืชสมุนไพร และแหล่งเก็บหาจำพวกแมลงชนิดต่าง ๆ ของราษฎร ดังนั้นชุมชนได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของป่าจึงได้จัดทำโครงการเพื่อจัดการและพัฒนาให้ป่าไม้สมบูรณ์ขึ้น และเพื่อให้เกิดประโยชน์ตอบสนองต่อความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีพ

สภาพโดยทั่วไปของป่าชุมชนบ้านคูขาดคือ เป็นป่าเบญจพรรณ มีพันธุ์ไม้นานา ๆ ชนิดด้วยกัน มีตั้งแต่ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ที่ให้ร่มเงาและความชุ่มชื้นไปจนถึงพรรณไม้ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในการประกอบอาหารได้ นอกจากพรรณไม้ที่หลากหลายยังมีเหล่าสัตว์ป่ามากมายที่มากอาศัยป่าชุมชนแห่งนี้เป็นที่พึ่งพิงที่นับวันจะมีมากขึ้น สืบเนื่องมาจากในอดีตที่ป่าชุมชนแห่งนี้ยังไม่ได้จัดเป็นป่าสงวนอย่างจริงจัง ป่าชุมชนแห่งนี้ถือได้ว่าเป็นป่าของส่วนรวมที่ชาวบ้านในชุมชนอาศัยในการทำมาหากิน โดยการเก็บพืชผักที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติภายในป่าที่อุดมสมบูรณ์แห่งนี้ รวมไปถึงการจับสัตว์ป่า ไม่ว่าจะเป็นสัตว์เล็ก สัตว์ใหญ่ เช่น นก หนู กระรอก กระแต กระต่าย เม่น กิ้งก่า แย้ งู แมลงต่าง ๆ เป็นต้น ที่มีอยู่อย่างชุกชุมที่สามารถนำมาประกอบอาหารได้เพื่อนำมากินเป็นอาหาร และนอกจากนี้ยังมีชาวบ้านบางคนที่ได้กระทำการตัดต้นไม้เพื่อเอาไปสร้างบ้านเรือนและอุปกรณ์การเกษตรจนทำให้ป่าไม้และสัตว์ป่าหายากบางชนิดเริ่มหมดไป ทำให้ชาวบ้านที่อาศัยป่าชุมชนแห่งนี้เป็นที่พึ่งพิงต้องเดือดร้อน ผู้นำชุมชนและชาวบ้านบางกลุ่มจึงมีแนวคิดที่จะทำป่าชุมชนแห่งนี้กลายเป็น “ป่าสงวน” โดยมีกรม

^{๑๑}สัมภาษณ์นายคำตา สารบุรณ์, ผู้ใหญ่บ้านคูขาดหมู่ ๓, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๖.

ป่าไม้เข้ามาเป็นผู้ดูแลร่วมกับชาวบ้านในชุมชนคุซาดมีหน้าที่ในการรักษาหวงแหนและปฏิบัติตามกฎกติกา เช่น ห้ามตัดไม้ทำลายป่า ห้ามจับสัตว์ แต่อย่างไรก็ตามชาวบ้านก็ยังสามารถใช้ป่าแห่งนี้ในการเก็บเห็ด เก็บผัก ของป่า และประโยชน์อื่น ๆ ที่ไม่ขัดต่อกฎหมายและกฎกติกาได้ ทั้งนี้หากมีการฝ่าฝืน ผู้กระทำผิดจะต้องถูกปรับและเงินที่โดนปรับก็จะเก็บไว้เป็นสมบัติของกลุ่มผู้นำชาวบ้านที่มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลป่าสงวนต่อไป

ข้อมูลด้านการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนในปัจจุบัน

พื้นที่ป่าบริเวณเพื่อการใช้สอย เนื้อที่ ๑๖๗-๓-๖ ไร่ การใช้ประโยชน์ เพื่อใช้เป็นแหล่งเก็บหาอาหารจากป่า เช่น เห็ด, มัน, กลอย ฯลฯ ผลไม้ป่า เช่น ฝั่วน, คายข้าว, เขลียง แมลงและสัตว์ป่า เช่น กิ้งก่า, แอ้ ฯลฯ และใช้เป็นแหล่งไม้ใช้สอย

พื้นที่ป่าบริเวณเพื่อการอนุรักษ์ เนื้อที่ ๔๑๖-๑-๑๓ ไร่ วัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์พื้นที่เป็นแหล่งอาศัยของสัตว์ป่า และเป็นพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช

ชนิดและสภาพป่าทั่วไป

- ชนิดป่า เป็นป่าดิบแล้ง
- สภาพป่า เป็นป่าค่อนข้างสมบูรณ์
- สภาพดิน เป็นดินร่วนปนทราย

ชนิดของพืชพรรณ

- ๑) ไม้เด่น พะยอม, กระบาก, ประดู่, อะราง
- ๒) ไม้รอง ลำดวน, หว้า, ตั้ว, กระโดน, น้ำเกลี้ยง
- ๓) ไม้พุ่ม (ยืนต้น) เหมือดแอ่, เข็มป่า, ต້องแล้ง
- ๔) ไม้พื้นล่าง หวาย
 - ไม้ล้มลุก บุก
 - พืชหัว มัน, กลอย
 - ลำต้นใต้ดิน ข่า, ไพล
 - เถาวัลย์ ฝั่วน, เครือชูด, ย่านาง

ลักษณะการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

ราษฎรส่วนใหญ่ได้ใช้ประโยชน์จากป่าด้วยการเก็บหาของป่า เช่น เห็ด, มัน, กลอย ฯลฯ ผลไม้ป่า เช่น ฝั่วน, คายข้าว, เขลียง แมลงและสัตว์ป่า เช่น กิ้งก่า, แอ้ ฯลฯ และใช้เป็นแหล่งไม้ใช้สอย

บทบาทสถาบันศาสนากับการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านคูขาด

พระไพบูลย์ สุเมธ^{๑๒} เป็นคนบ้านคูขาดโดยกำเนิด ในอดีตเคยจำพรรษา ณ สำนักสงฆ์บ้านคูขาด ซึ่งห่างออกจากหมู่บ้านประมาณ ๒ กิโลเมตร และได้ย้ายมาจำพรรษา ณ บ้านคูขาดนานมากกว่าสิบพรรษา ท่านได้กล่าวถึงสภาพโดยทั่วไปของป่าชุมชนบ้านคูขาดคือ เป็นป่าเบญจพรรณ มีพันธุ์ไม้นานาชนิดด้วยกัน มีตั้งแต่ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ที่ให้ร่มเงาและความชุ่มชื้นไปจนถึงพรรณไม้ที่ชาวบ้านหาใช้ในการประกอบอาหารได้ นอกจากพรรณไม้ที่หลากหลายยังมีเหล่าสัตว์ป่ามากมายที่มาอาศัยป่าชุมชนแห่งนี้เป็นที่พึ่งพิงที่นับวันจะมีมากขึ้น สืบเนื่องมาจากในอดีตที่ป่าชุมชนแห่งนี้ยังไม่ได้จัดเป็นป่าสงวนอย่างจริงจัง ป่าชุมชนแห่งนี้ถือได้ว่าเป็นป่าของส่วนรวมที่ชาวบ้านในชุมชนอาศัยในการทำมาหากิน โดยการเก็บพืชผักที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติภายในป่าที่อุดมสมบูรณ์แห่งนี้ รวมไปถึงการจับสัตว์ป่า ไม่ว่าจะเป็นสัตว์เล็ก สัตว์ใหญ่ เช่น นก หนู กระรอก กระแต กระต่าย เม่น กิ้งก่า แย้ งู แมลงต่าง ๆ เป็นต้น ที่มีอยู่อย่างชุกชุมที่สามารถนำมาประกอบอาหารได้เพื่อนำมากินเป็นอาหาร และนอกจากนี้ยังมีชาวบ้านบางคนที่ได้กระทำการตัดต้นไม้เพื่อเอาไปสร้างบ้านเรือนและอุปกรณ์การเกษตรจนทำให้ป่าไม้และสัตว์ป่าหายากบางชนิดเริ่มหมดไป ทำให้ชาวบ้านที่อาศัยป่าชุมชนแห่งนี้เป็นที่พึ่งพิงต้องเดือดร้อน ผู้นำชุมชนและชาวบ้านบางกลุ่มจึงมีแนวคิดที่จะทำให้ป่าชุมชนแห่งนี้กลายเป็น “ป่าสงวน” โดยมีกรมป่าไม้เข้ามาเป็นผู้ดูแลร่วมกับชาวบ้านในชุมชนคูขาดมีหน้าที่ในการรักษาหวงแหนและปฏิบัติตามกฎ กติกา เช่น ห้ามตัดไม้ทำลายป่า ห้ามจับสัตว์ แต่อย่างไรก็ตามชาวบ้านก็ยังจะสามารถใช้ป่าแห่งนี้ในการเก็บเห็ด เก็บผัก ของป่า และประโยชน์อื่น ๆ ที่ไม่ขัดต่อกฎหมายและกฎกติกาได้ ทั้งนี้หากมีการฝ่าฝืน ผู้กระทำความผิดจะต้องถูกปรับและเงินที่โดนปรับก็จะเก็บไว้เป็นสมบัติของกลุ่มผู้นำชาวบ้านที่มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลป่าสงวนต่อไป

พระไพบูลย์ สุเมธ ให้ข้อมูลต่อไปว่าวัดบ้านคูขาด เป็นอีกสถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญต่อชาวบ้าน ชาวบ้านบ้านคูขาดมีความผูกพันกับป่าและวัดเป็นอย่างมากเพราะป่าและวัดถือได้ว่าเป็นต้นกำเนิดขึ้นมาพร้อม ๆ กับหมู่บ้านทีเดียว โดยหมู่บ้านคูขาดเป็นหมู่บ้านที่ใหญ่มีจำนวนประชากรมากจึงต้องแยกเป็น ๒ หมู่ เพื่อให้ง่ายต่อการดูแลปกครอง จึงทำให้วัดต้องมีสองวัดคือวัดบ้านและวัดป่า และป่าที่ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์ได้มีอยู่ ๓ แห่งด้วยกัน คือ ๑ ป่าสาธารณประโยชน์ (ป่าช้า) ๒ ป่าชุมชน และ ๓ ป่าสงวน วัดอาจจะไม่ได้มีอำนาจโดยตรงในการดูแลป่าสงวน เพราะผู้ที่ทำหน้าที่อำนาจโดยตรงคือกรมป่าไม้และชาวบ้านในชุมชน จึงถือเป็นอำนาจทางโลกที่พระสงฆ์ มีหน้าที่เพียง รวบรวมจิตใจของชาวบ้านให้รักป่า และห้ามจับสัตว์ป่าในเขตป่าสงวน รวมไปถึงการกล่อมเกล่าจิตใจชาวบ้านในเรื่องความสำคัญประวัติความเป็นมาของป่าไม้วัดนั้นเกิดขึ้นมาได้อย่างไร มีความสำคัญต่อมนุษย์เพียงใด และหากขาดป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์มนุษย์จะอยู่กันอย่างไร จะอยู่กันได้ดีหรือหากปราศจากซึ่งป่าไม้ที่ให้ลม

^{๑๒} รองเจ้าอาวาสวัดบ้านคูขาด ที่อยู่เลขที่ ๑๑๒ ตำบลหนองเหล่า อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี อายุ ๔๘ พรรษา ๑๙

หายใจแกมนุชย์ และนอกจากนี้ทางวัดยังให้ความร่วมมือกับชาวบ้านเป็นอย่างดีเมื่อผู้นำชุมชนหรือชาวบ้านต้องการให้มีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญ หรือต้องการความช่วยเหลือจากทางวัด

บทบาทผู้นำชุมชนกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านคูขาด

นายสุดี ทองไทย^{๑๓} อายุ ๖๐ ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ ๕ หมู่ ๒ ตำบลหนองเหล่า อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุดรธานี กล่าวว่าแรกเริ่มเดิมทีป่าชุมชนบ้านคูขาดในช่วงเริ่มจัดตั้งโดยผู้ใหญ่บ้านคนเก่า คือ ผู้ใหญ่บุญมี ทองไทย ผู้เป็นบิดาของนายสุดี ทองไทย ซึ่งผู้ใหญ่บุญมี ทองไทยก็ได้รับการปลูกฝังเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ หวงแห่นป่าไม้ มาจากบิดาซึ่งเป็นปู่ของ นายสุดี ทองไทย นั่นเอง ซึ่งท่านทั้งสองก็ได้เสียชีวิตไปนานแล้ว ฉะนั้นเป็นเสมือนหน้าที่ที่นายสุดี ทองไทย ต้องสืบทอดเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษที่ได้หวงแห่นป่าชุมชนของบ้านคูขาดให้คงอยู่อย่างยั่งยืนสืบไป นายสุดียังได้กล่าวว่าป่าชุมชนบ้านคูขาดเปรียบเสมือนป่าเศรษฐกิจก็ว่าได้ เพราะเมื่อเราอนุรักษ์ป่าไว้ได้แล้วนั้นมันก็จะเกิดพวกเห็ด พวกลูกยาง ของป่าต่าง ๆ ให้ชาวบ้านได้เก็บและนำไปขายเพื่อสร้างรายได้ แต่ป่าชุมชนก็จะมี การอนุรักษ์แบบถาวรคืออนุรักษ์แบบปิดตาย ไม่มีการให้ตัดไม้ทำลายป่า แต่มีการแบ่งปันปันส่วนคือป่าในส่วนหนึ่งให้ชาวบ้านใช้สอย หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ป่าใช้สอย เพราะโดยปกติแล้วชาวบ้านคูขาดหมู่ ๒ จะมีพื้นที่หัวไร่ปลายนาที่มีต้นไม้อุดมอยู่เกือบทุกที่ไป ชาวบ้านก็สามารถใช้ต้นไม้อุดมในส่วนนี้ได้อยู่แล้วเพื่อการใช้สอยในกิจกรรมต่าง ๆ ส่วนป่าอนุรักษ์นั้นจะปิดอย่างถาวรไม่ให้ใครเข้าไปรบกวนต้นไม้อุดมทุกประเภท ทุกชนิด แม้แต่กิ่งไม้แห้งหรือต้นไม้อุดมที่ขึ้นตายเองก็จะต้องไม่อนุญาตให้นำออกมาจากป่า ยกเว้นการเข้าไปหาของป่า เช่น เห็ด หน่อไม้ ย่านาง เป็นต้น ป่าชุมชนมีพื้นที่เท่าไรก็จะคงสภาพพื้นที่เช่นเดิมไว้ไม่ให้ขาดหายแม้เพียงเล็กน้อยก็ตาม เพราะปัจจุบันป่าชุมชนมีเนื้อที่กว่า ๖๘๒ ไร่เศษ ซึ่งเป็นป่าผืนใหญ่พอสมควรเมื่อเทียบกับป่าชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง และยังมีหนองน้ำอยู่ทางทิศตะวันตกของป่าชุมชนแห่งนี้ หนองน้ำแห่งนี้ถูกขุดแต่งขึ้นมาจากเดิมที่มีลักษณะเล็กและตื้นเขิน ถูกปรับให้มีขนาดใหญ่และลึกขึ้นมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความชุ่มชื้นให้กับผืนป่า เมื่อยามฤดูแล้งก็สามารถนำน้ำจากหนองน้ำไปใช้อุปโภค บริโภค และเมื่อมีงานบุญ งานประเพณีไม่ว่าจะเป็นเทศกาลปีใหม่ สงกรานต์ หรือบุญมหาชาติ ทางชุมชนก็จะมาจับปลาในหนองน้ำเพื่อนำไปประกอบอาหารจัดเลี้ยงผู้คนโดยปลาเหล่านี้ได้มีการปล่อยไว้ให้แพร่พันธุ์ก่อนนี้แล้วซึ่งได้รับอนุเคราะห์พันธุ์ปลาจากกรมประมง แม้กระทั่งเมื่อเกิดไปป่าขึ้นยังสามารถสูบน้ำจากหนองน้ำขึ้นมาดับไฟได้อีกด้วย ปัจจุบันป่าชุมชนแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์ ไม่มีการตัดไม้ทำลายป่าโดยที่ทางชุมชนได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนซึ่งได้รับความเลือกตั้งจากชาวบ้านคูขาดให้มาทำหน้าที่ดูแล รักษาป่า ปลูกจิตสำนึกให้ชาวบ้านและเยาวชน เด็กนักเรียนให้เห็นคุณค่าของป่า เมื่อมีวันสำคัญ อาทิ วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ กลุ่มคณะกรรมการป่าชุมชนจะรณรงค์ให้ชาวบ้านร่วมกันปลูกป่า โดยขอกกล้าไม้มาจากกรม

^{๑๓} ประธานคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านคูขาด ประธานเครือข่ายป่าชุมชนอีสานตอนล่าง และอดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านคูขาด

ป่าไม้และศูนย์ศิลปาชีพบ้านยางน้อย โดยประสานไปยังผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านคูขาดเพื่อประชาสัมพันธ์เชิญชวนเยาวชน พ่อค้า ประชาชน มุ่งเน้นเยาวชนเป็นสำคัญ เพราะเป็นการปลูกจิตสำนึกให้แก่คุณรุ่นใหม่โดยเริ่มตั้งแต่เด็กเล็ก ๆ เพื่อเป็นปลูกฝังจิตสำนึก เจตนารมณ์ที่จะรักษาผืนป่าได้สืบทอดแก่รุ่นลูก รุ่นหลาน และรู้สึกว่าคุณในชุมชนจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีที่ผ่านมา มีหน่วยงานและองค์กรต่างเข้ามาให้การสนับสนุนอยู่บ้างเช่น มณฑลทหารบกที่ ๒๒ ได้เชิญเข้าร่วมอบรมการบริหารจัดการป่าชุมชน ทางมณฑลทหารบกที่ ๒๒ ใช้งบประมาณมา ๗๐,๐๐๐ บาท เพื่อมาทำการอนุรักษ์ป่าไม้ และได้กล้าไม้มาปลูกทดแทนในพื้นที่ที่กำลังเป็นป่าเสื่อมโทรมจากปัจจัยต่าง ๆ โดยงบเหล่านี้นำมาใช้เป็นค่าจัดหาอาหารเลี้ยงชาวบ้านที่เข้าร่วมปลูกป่า และในยามฤดูแล้งก็จะร่วมกันทำแนวกันไฟ โดยที่ไม่ได้มีค่าแรง เกิดจากชาวบ้านได้เสียสละเวลามาร่วมกิจกรรม งบประมาณส่วนหนึ่งได้นำไปซื้อวัสดุอุปกรณ์ในการปลูกป่าและอุปกรณ์กันไฟป่า ทั้งนี้งบประมาณทั้งหมดทั้งหมด คณะกรรมการทั้ง ๑๕ คนเป็นผู้บริหารงบประมาณที่ได้มาจากภาคส่วนอื่น ๆ โดยมีชาวบ้านกำกับดูแลและเสนอแนะกิจกรรม ด้วยบทบาทการเป็นผู้นำของชุมชนในด้านการอนุรักษ์ป่าชุมชนในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ นายสุดี ทองไทย ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นประธานเครือข่ายป่าชุมชนโดยมีกลุ่มจังหวัดกลุ่มเครือข่ายคือ จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดอำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดมุกดาหาร โดยที่นายสุดี ทองไทย เป็นประธานมีหน้าที่เป็นพิธีกรอบรมให้ความรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ แนะนำวิธีแก้ปัญหา และเสนอทางออกให้กับป่าชุมชนในเครือข่าย ซึ่งจะมีการประชุมเครือข่ายเป็นประจำตามวาระโอกาสต่าง ๆ ตามที่เครือข่ายเรียกร้องให้ไปให้ความรู้ตามพื้นที่ จังหวัดต่าง ๆ อีกทั้งให้ความรู้ การแนะนำชุมชนอื่น ๆ ที่อยากทำป่าชุมชน นายสุดี ทองไทยอาสาเป็นพี่เลี้ยงให้ชุมชนที่อยากเริ่มทำป่าชุมชนโดยร่วมมือกับชุมชนนั้น ๆ ตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการ จนจบกระบวนการการจัดตั้งเป็นป่าชุมชนจนสำเร็จ เมื่อจัดตั้งเสร็จแล้วก็วางระบบการบริหารจัดการป่าให้ชุมชนนั้นได้เป็นวิธีในการยึดถือ ปฏิบัติ ส่วนสาเหตุที่ตนทำเช่นนี้ก็เพราะตนตระหนักถึงทรัพยากรป่าไม้ที่กำลังจะหมดไป ถูกตัดทำลายอย่างไร้ค่า ไร้จิตสำนึก ถ้าตัดอย่างเดียวโดยไม่คิดที่จะปลูก ในอนาคตก็จะมีป่าไม้ให้เห็นอีกแล้ว เมื่อเราเป็นแกนนำในการอนุรักษ์เราชี้ให้เห็นผลดีของป่าและผลเสียของการตัดไม้ทำลายป่า ชาวบ้านก็จะเห็นประจักษ์เริ่มเห็นคุณค่าและประโยชน์ของการมีป่า ไม่เฉพาะแต่คนในชุมชนบ้านคูขาดที่ได้ประโยชน์ทางชุมชนยังอนุญาตให้ชุมชนอื่นได้มาใช้ประโยชน์ร่วมอีกด้วย เป็นอุบายเพื่อที่จะให้ชุมชนอื่นเห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่าชุมชนบ้านคูขาด เกิดความตระหนักและเห็นถึงประโยชน์ของป่าได้หันกลับมาจัดตั้งป่าชุมชนให้ได้เหมือนบ้านคูขาด และในอดีตกรมป่าไม้เป็นหน่วยงานแรกๆที่เข้ามาให้การส่งเสริม สนับสนุน พอเราสามารถบริหารจัดการได้ คือสามารถยืนด้วยลำแข้งได้ เขาก็ไม่ได้หนีหายไปเสียทีเดียว กรมป่าไม้ยังคงเป็นพี่เลี้ยงอยู่ห่าง ๆ และนาน ๆ ครั้งทางกรมป่าไม้จากส่วนกลางก็จะแวะมาเยี่ยมเยียนถามไถ่ถึงการดำเนินงาน และตรวจดูสภาพของป่าชุมชน

แม้ทางชุมชนจะมีกฎ ข้อบังคับ ให้ปฏิบัติตามและหากฝ่าฝืนก็จะมีบทลงโทษ และปรับเงิน แต่ที่ผ่านมาก็ไม่ได้มีการฝ่าฝืน หรือหากคนในชุมชนมีการฝ่าฝืนก็ถือว่าน้อย เพราะถือได้ว่าเป็นคนชุมชนเดียวกับก็จะสามารถพูดคุย บอกกล่าวกัน แต่หากคนต่างพื้นที่ต่างชุมชนเข้ามาเพื่อแสวงหาประโยชน์โดยการฝ่าฝืน กฎ ข้อบังคับ ทางคณะกรรมการก็จะบังคับใช้ข้อ กฎ ข้อบังคับ อย่างเต็มที่ และอย่างถึงที่สุดแต่ที่ผ่านมายังไม่เคยมีเหตุการณ์ฝ่าฝืนเกิดขึ้น เพราะโดยทั่วไปคนในชุมชนหรือคนต่างถิ่นก็ทราบดีว่าป่าเหล่านี้เราอนุรักษ์หวงแหนและให้ความสำคัญอย่างมาก ในอดีตพื้นที่ป่าชุมชนบ้านคูขาดแห่งนี้เคยถูกบุกรุกแผ้วถางอย่างหนัก และที่หนักที่สุดคือพวกพรานป่าล่าสัตว์ที่มักใช้วิธีจุดไฟเผาป่าเพื่อไล่ต้อนล่าสัตว์ สร้างความเสียหายเป็นอย่างมากแก่ผืนป่าต้นไม้น้อยใหญ่ถูกเผาไหม้โล่งเตียน สัตว์ป่านานาชนิดล้มตายสูญหายไปจากพื้นที่ป่าแห่งนี้ เช่น จอนฟอน (พังพอน) เก้ง ไก่ป่า หมูป่า เสือ เป็นต้นจนถึงปัจจุบันก็ไม่ปรากฏเห็นอีกเลย ที่ปรากฏเห็นในปัจจุบันก็เพียงแค่นกตัวเล็ก ๆ เช่น กระแต กระรอก บ่าง นกกต (นกกระปูด) นกกางเขนดง นกเขา กิ้งก่า และงู เป็นต้น และเมื่อในปีก่อนก็ได้เกิดไฟป่าขึ้นสาเหตุเกิดจากชาวบ้านต่างถิ่นลักลอบนำขยะมาทิ้งในพื้นที่ป่าชุมชนและได้ทำการเผาขยะ จนทำให้เกิดไฟลุกลามไหม้พื้นที่ป่าพอสมควร โชคดีที่มีชาวบ้านไปพบเจอจึงได้ช่วยกันดับและได้มาแจ้งให้คณะกรรมการป่าชุมชนได้ทราบเพื่อไปตรวจสอบ ทางคณะกรรมการจึงได้ขอความร่วมมือชาวบ้านช่วยเป็นหูเป็นตาดูแลตรวจสอบการลักลอบทิ้งขยะ และการลักลอบเผาป่า ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

นายสุดี ทองไทย ได้กล่าวเพิ่มเติมว่ากรณีการบุกรุกป่าเท่าที่พบเห็นประสบการณ์การเป็นประธานเครือข่ายป่าชุมชน ๖ จังหวัดนั้นโดยส่วนมากเป็นพวกกลุ่มนายทุน กลุ่มผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นร่วมมือกับผู้นำชุมชน หรือนักการเมืองท้องถิ่น เข้าไปบุกรุกแสวงหาผลประโยชน์จากป่า ตัดต้นไม้แล้วแผ้วถางเพื่อทำการเกษตรเชิงอุตสาหกรรม เช่น ปลูกยางพารา ปลูกปาล์ม ปลูกยูคาลิปตัส เป็นต้น ซึ่งต้นสะท้อยังปัญหาการบุกรุกป่าชุมชนของกลุ่มนายทุน และกลุ่มอิทธิพล มาเป็นเวลายาวนาน เมื่อมีโอกาสก็นำเสนอปัญหาแก่ทางรัฐบาล กรมป่าไม้ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาโดยตลอดและในอดีตตนก็เคยมีบทบาทในการผลักดัน พ.ร.บ. ป่าชุมชน ร่วมกับเครือข่ายป่าชุมชนทั่วประเทศ ถึงแม้ว่าจะไม่สำเร็จเต็มที่ก็ตามด้วยว่า ร่าง พ.ร.บ. ดังกล่าว ได้รับการท้วงติงถึงเนื้อหาที่กว้างมาก ยังไม่สมบูรณ์ ยากแก่การบังคับใช้ แถมยังจะไปทับซ้อนกับ พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ และกฎหมายอื่นอีกมากมาย จนทำให้ร่างดังกล่าวตกไป แต่ก็ได้รับความสนใจจากรัฐบาลได้หันมาสนับสนุน ส่งเสริมป่าชุมชนมากขึ้น และได้มี พ.ร.บ. อื่นๆที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน ที่ไม่ทับซ้อนหรือขัดกับ พ.ร.บ. อื่น ๆ ได้รับการประกาศใช้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว นับได้ว่าได้ผลในระดับหนึ่ง และเครือข่ายเราก็จะสู้ต่อไปเพื่อให้ป่าชุมชนทั่วประเทศได้รับความคุ้มครอง

ผมไปที่ไหนก็พูดว่าป่าไม่ใช่มีแต่ต้นไม้ แต่มีทรัพยากรชีวภาพอันหลากหลายด้วย มีส่วนประกอบสำคัญคือชุมชนที่ทำให้ความหลากหลายยังคงอยู่ คนกับป่าอยู่มาหลายชั่วคนแล้ว ผมก็รู้

ว่าป่าทุกวันนี้ท่านเรียนว่าป่ารุ่น ๒ หมายความว่าไม่ใช่ป่าดั้งเดิม ป่าที่ยืนยาวทุกวันนี้เกิดจากการฟื้นฟูและพัฒนาจากภูมิปัญญาของชุมชน

ภาพประกอบที่ ๓.๖ โครงการป่าชุมชนบ้านคูขาด

ภาพประกอบที่ ๓.๗ ป้ายประกาศกฎระเบียบป่าชุมชนบ้านคูขาด

สรุปโดยพื้นฐานสังคมชนบทไทย ชาวบ้านล้วนอาศัยพึ่งพาป่าทั้งในแง่ปัจจัย ๔ ได้แก่ อาหาร สมุนไพร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยมาช้านาน นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้พึ่งพาน้ำจากป่าใช้ทำนา อาศัยผลผลิตจากป่าเป็นเพื่อสร้างรายได้พอยังชีพ อีกทั้งป่ายังเป็นแหล่งที่มาของความเชื่อ ประเพณี ซึ่งเป็นรากฐานความสัมพันธ์ของชุมชน บทบาทของป่าต่อความอยู่รอดชุมชนจึงมีมาช้านาน ชุมชน

พื้นเมืองจำนวนไม่น้อยจึงมีวัฒนธรรมในการรักษาป่า เช่น รูปแบบความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่า ต้นน้ำ แบบแผนการผลิต การเกษตร การใช้ทรัพยากรที่ใช้ป่าอย่างทะนุถนอม ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายไปตามภูมิโนะและวัฒนธรรมในแต่ละแห่ง เมื่อป่าอันเป็นฐานชีวิตของพวกเขา กำลังถูกทำลาย ไม่ว่าจะ เป็นการสัมปทานไม้ในยุคก่อน การขยายตัวของพืชพาณิชย์ที่ต้องการใช้พื้นที่มาก การเติบโตของ ธุรกิจอุตสาหกรรมที่เข้ายึดครองพื้นที่ป่า การเข้ามาตัดไม้ เก็บผลผลิตจากป่าจากบุคคลภายนอก หรือ แม้กระทั่งภายในชุมชนเองที่จะทำให้ป่าเสื่อมโทรมได้ โดยที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้ไม่สามารถเข้ามาช่วยดูแล อย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง ได้ หรือหลายกรณีเจ้าหน้าที่รัฐกลับปล่อยปละละเลยให้เกิดการทำลายป่า หรือยึดพื้นที่ป่าเป็นของรัฐ ไม่ว่าจะเป็น การประกาศเขตป่าอนุรักษ์ การมีโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่เข้า ยึดครองพื้นที่ป่าของชุมชนและกีดกันไม่ให้ชุมชนพึ่งพาป่าได้อีกต่อไป

สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดของป่า และของชุมชนอย่างมาก ทำให้ ชุมชนจำนวนไม่น้อยต้องดำเนินการรักษาป่าอย่างจริงจัง เพื่อให้ระบบนิเวศ แหล่งอาหาร สมุนไพร แหล่งต้นน้ำสำหรับการเกษตร และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในความเชื่อของชาวบ้านยังคงอยู่ต่อไป และฐาน ทรัพยากรดังกล่าวยังเป็นทุนทางสังคมของชาวบ้านที่ใช้ในการพัฒนา เศรษฐกิจพอเพียง เสริมสร้าง ความเป็นปึกแผ่นของชุมชนได้ ซึ่งการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ พัฒนาจนเป็นวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนนั่นเอง

๓.๓ วัฒนธรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี

วัฒนธรรมองค์กรการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัด อุบลราชธานี จะมีส่วนที่มองเห็น (Visible) สิ่งที่แสดงออกชัดเจนก็คือ การแต่งกาย รูปแบบการจัดตั้ง องค์กร เช่น กลุ่มแม่บ้านนั้ยืน กลุ่มอนุรักษ์ป่าไม้บ้านท่าลาด กลุ่มอนุรักษ์ป่าไม้บ้านคูขาด เป็นต้น และ ส่วนที่อยู่ลึกลงไปเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น (Invisible) ส่วนใหญ่อยู่ในลักษณะวัฒนธรรมองค์กรดังนี้ การมี ส่วนร่วมในการทำงาน การยึดมั่นในอุดมการณ์ การวางแผนการทำงาน การเปิดโอกาสในการแสดง ความคิดเห็น การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงาน

๑. การมีส่วนร่วมในการทำงาน สำหรับองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีพบว่าใน การดำเนินงานแต่ละภารกิจ เมื่อมีการมอบหมายจะมีการแบ่งงานออกเป็นกลุ่ม เพื่อกระจายหน้าที่ใน การทำงานโดยจะมีจุดมุ่งหมายเดียวกันและมีการแบ่งหน้าที่กัน การทำงานเป็นทีม (Team Work) แต่ ละคนจะมีหน้าที่ประสานงานกันระหว่างกลุ่ม มีผู้นำชุมชน คอยควบคุม ที่จะทำให้สมาชิกสามารถ ทำงานตรงตามวัตถุประสงค์ขององค์กร

เมื่อได้รับมอบหมายงานหรือเป้าหมายจากมติที่ประชุมคณะกรรมการ จะมีการแบ่งกลุ่มออกเป็นกลุ่มเพื่อกระจายเป้าหมายและหน้าที่ให้แต่ละกลุ่มรับผิดชอบติดต่อหาข้อมูลเพื่อให้ได้ผลตามเป้าหมาย^{๑๔}

เราจะทำงานกันเป็นทีมช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ร่วมมือกันในการทำงานมีการแจกจ่ายหน้าที่ตามตำแหน่งงาน โดยได้รับการชี้แจงอย่างดีทำให้เราเข้าใจในหน้าที่มากขึ้น อย่างเช่น ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ฝ่ายประสานงาน^{๑๕}

พวกเราทำงานกันเป็นทีม ช่วยเหลือกัน ไม่ว่าจะเป็นคนจากหมู่บ้านไหนก็ตามเพื่อให้บรรลุเป้าหมายงานใดช่วยกันได้ก็จะทำ เพื่อนสมาชิกในชุมชนป่วย คนอื่นจะช่วยทำงานแทนให้^{๑๖}

ผู้นำชุมชนจะส่งเสริมให้ทำงานเป็นทีม ตัวอย่างเช่น มาจากท้องถิ่นอื่น ๆ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการจะส่งเสริมให้เพื่อนสมาชิกทำงานกันเป็นทีมเป็นหลักและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน รับเป้าหมายนโยบายก็ร่วมกันทำงานทั้งองค์กรเพื่อให้บรรลุผล^{๑๗}

การดำเนินงานของบุคคลในองค์กรจะเป็นไปตามลักษณะบังคับบัญชาตามลำดับจะมีข้อกำหนดไว้เป็นแนวทางชัดเจน ซึ่งทุกระดับต้องปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ การมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการในองค์กรจึงเป็นในทิศทางเพื่อปรับปรุง พัฒนา หรือแก้ไขปัญหาคือข้อขัดข้องของการดำเนินการในแต่ละปัญหา

ตอนนี้ที่ทำงานอยู่มีลักษณะการดำเนินงานจากบนลงล่างสมาชิกในชุมชนต้องปฏิบัติหน้าที่ตามนโยบายขององค์กร โดยรับนโยบายมาจากกรมป่าไม้ส่งต่อมาถึงผู้ใหญ่บ้าน จากนั้นผู้ใหญ่บ้านจะเรียกประชุมคณะกรรมการ จนกระทั่งกำหนดแผนการทำงานที่เราต้องทำ ร่วมมือกันทำงานให้สำเร็จเป้าหมาย^{๑๘}

การดำเนินงานจะได้รับคำสั่งมาจากหัวหน้ากลุ่ม แล้วมาถ่ายทอดทิศทางการทำงานให้กับสมาชิก แบ่งเป้าหมายการทำงานเพื่อให้หน้าที่ของตัวเองบรรลุตามเป้าหมาย^{๑๙}

^{๑๔}นางหนูรัตน์ ทาสิน, รองหัวหน้ากลุ่มแม่บ้านนันทน์, สัมภาษณ์ ๔ เมษายน ๒๕๕๖

^{๑๕}นายทองคำ บุญจาง, ผู้ใหญ่บ้านท่าลาด, สัมภาษณ์ ๓ มีนาคม ๒๕๕๖

^{๑๖}นายคำตา สารบุรณ์, ผู้ใหญ่บ้านคูขาดหมู่ ๓, สัมภาษณ์ ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๖

^{๑๗}สัมภาษณ์ นายไพบุลย์ แสงงาม อายุ ๕๑ ปี สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลก่อเอ้ และเป็นกรรมการป่าชุมชนบ้านท่าลาดชุดก่อตั้ง อาชีพเสริม ทำนา บ้านเลขที่ ๑๑ หมู่ ๑๐ บ้านท่าลาด ตำบลหนองเหล่า อำเภอลือชัย จังหวัดอุบลราชธานี, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖

^{๑๘}นายวันชัย ยังมีสุข แกนนามือบหน้าเขื่อนสิรินธร อายุ ๕๖ ปี อาชีพ เกษตรกร แกนนามือบหน้าบ้านปากมูล, สัมภาษณ์ ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๖

^{๑๙}นายสุดี ทองไทย อายุ ๖๐ ปี ประธานคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านคูขาด ประธานเครือข่ายป่าชุมชนอีสานตอนล่าง, สัมภาษณ์ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖

ความจำเป็นในการมีส่วนร่วมอาจไม่ทั้งหมดของบุคคลในทุกระดับ อาจเฉพาะเพียงแต่ในระดับเดียวกันเท่านั้น หรือเหนือขึ้นไปในระดับหนึ่งก็เป็นไปได้ ลักษณะการมีส่วนร่วมของการจัดการหรือบริหารภายในองค์กรมีรูปแบบต่าง ๆ ตามสถานการณ์ ในการบริหารที่เป็นส่วนของบุคคลในแต่ละระดับ การปฏิบัติงานมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผน การจัดองค์กรการสั่งการและการควบคุมการปฏิบัติในแต่ละส่วนๆอย่างเต็มความสามารถ ทั้งในทิศทางเพื่อการปฏิบัติด้านเดียวหรือการนำเสนอซึ่งความคิดในการดำเนินการตามกระบวนการนั้นอย่างใดอย่างหนึ่ง

๒. การยึดมั่นในคุณภาพความถูกต้องตามมาตรฐานการทำงานและจรรยาบรรณ ความซื่อสัตย์สุจริต เนื่องจากเป็นองค์กรที่จะมุ่งเน้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งสำคัญที่สุดคือความซื่อสัตย์สุจริตและต้องยึดมั่นในอุดมการณ์ และที่ความตั้งใจในการทำงาน เพื่อให้ทำงานได้อย่างถูกต้อง

ผมคิดว่าการทำงานในองค์กร สิ่งสำคัญต้องยึดมั่นความถูกต้อง และมีการสอบถามติดตามอยู่ตลอดเวลา และสิ่งที่สำคัญไปไม่น้อยกว่ากันคือทุกคนต้องทำงานมีการปฏิบัติ ตามกฎระเบียบขององค์กร^{๒๐}

ผมยึดการทำงานตามกฎระเบียบองค์กรเป็นที่ตั้ง และในขณะเดียวกันการทำงานของผมต้องตอบสนองความต้องการของสมาชิกในชุมชนให้มากที่สุด^{๒๑}

การยึดมั่นในความถูกต้องและมีการติดตามสอบถามที่ดีและมีคุณภาพที่จะสามารถตรวจสอบการทำงานได้ ว่ามีความถูกต้องและสุจริต ในทุก ๆ กิจกรรม รวมถึงระเบียบคำสั่งขององค์กรในการปฏิบัติงานที่เคร่งครัด

๓) การวางแผนการทำงาน การกำหนดเป้าหมาย การดำเนินงานแต่ละปีจะต้องมีการจัดทำแผนงานประจำปี เพื่อเป็นแนวทางและกำหนดเป้าหมายในการทำงานในแต่ละปี รวมทั้งตัวชี้วัดการทำงานในแต่ละปีจะมีความชัดเจนโดยจะวัดจากผลสำเร็จที่กำหนดไว้ในกิจกรรม/โครงการโดยเทียบผลการปฏิบัติงานกับมาตรฐานหรือเป้าหมายที่ตกลงไว้

สำหรับกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านคูขาด มีการจัดทำแผนงานประจำปีไว้ล่วงหน้า เพื่อเป็นทิศทางในการทำงานของปีต่อไป ส่วนเรื่องการชี้วัดเป้าหมายการทำงานเรามีการวัดผลการทำงานอย่างชัดเจนเป็นตัวเลขสามารถวัดผลได้^{๒๒}

^{๒๐}นายทอง สี่มา อายุ ๖๙ ปี อาชีพ ทำนา อาศัยอยู่บ้านเลขที่ ๕๐/๑ บ้านคูขาด ตำบล หนองเหล่า อำเภอกิ่งเหล็ก จังหวัด อุบลราชธานี, สัมภาษณ์ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๖

^{๒๑}นายบุญหลาย เวียงจันทร์ อายุ ๔๐ ปี ผู้ใหญ่บ้านหัวเหว ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัด อุบลราชธานี, สัมภาษณ์ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖

ในการทำงานมีการวางแผนการทำงานล่วงหน้าอยู่เสมอ เนื่องจากเราต้องศึกษาปัญหาและวางแผนนโยบายและแนวทางการทำเป้าหมายให้สำเร็จ นอกจากนี้ยังมีการวัดผลการทำงานด้วยการติดตามสอบถาม^{๒๓}

กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านท่าลาด สามารถใช้ผลของการวัดและการประเมินความก้าวหน้าของการบรรลุวิสัยทัศน์ขององค์กรเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของ

๔) การเปิดโอกาสในการแสดงความคิดเห็น ตลอดจนการริเริ่มใหม่ๆ ความคิดริเริ่มของสมาชิกในองค์กรส่วนใหญ่ จะได้แรงกระตุ้นจากส่วนราชการ เช่น สำนักงานป่าไม้จังหวัดอุบลราชธานีที่เข้ามาส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ จึงเปิดโอกาสให้ทุกคนแสดงความคิดเห็น ในการทำงานข้อเสนอแนะและวิธีการสร้างผลงานอย่างเต็มที่

ทุกคนมีความสำคัญ และผู้นำชุมชนจะให้โอกาสแสดงความคิดเห็นและความคิดเห็นใหม่ ๆ ในการทำงาน ซึ่งจะทำให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมและเป็นการสร้างความสามัคคีของทีมงานที่ดี^{๒๔}

ความคิดริเริ่มของสมาชิกส่วนใหญ่ได้รับแรงกระตุ้นจากผู้นำชุมชนเปิดโอกาสให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ ทั้งในการประชุมประจำเดือน^{๒๕}

ทุกเวลาต้องกล้ารับฟังและต้องตั้งใจอยากฟังทุกครั้งที่สมาชิกพูด แสดงความคิดเห็นจะทำให้สมาชิกมั่นใจกล้าที่จะพูดให้ฟัง ส่วนในด้านความคิดริเริ่มมีดีแต่ขาดการสานงานต่อได้แก่ คิดแต่ทำไม่ได้ เนื่องจากกรอบระเบียบบางอย่างขององค์กร^{๒๖}

มีการจัดกิจกรรมเพื่อเป็นการประชุมทิศทางการทำงานในแต่ละเดือน ซึ่งกิจกรรมนี้สามารถเปิดโอกาสนำเอาความคิดสมาชิกแต่ละคนมาแลกเปลี่ยน พูดคุย เสนอแนะแผนการดำเนินงาน

^{๒๒} พระไพบูลย์ สุเมธ รองเจ้าอาวาสวัดบ้านคูขาด ตำบลหนองเหล่า อำเภอลืออำนาจ จังหวัดอุบลราชธานี อายุ ๔๘ พรรษา ๑๙, สัมภาษณ์ ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๖

^{๒๓} นายวีระพงษ์ ทองเอก นักวิชาการป่าไม้ชำนาญการ หัวหน้าฝ่ายบริหารงานทั่วไป สำนักงานจัดการทรัพยากรป่าไม้ เขต ๗ จังหวัดอุบลราชธานี, สัมภาษณ์ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๖

^{๒๔} นายบุญชู บุญจง ชาวบ้านท่าลาด อาชีพ ทำนา อายุ ๕๐ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๙ หมู่ ๑๐ ตำบล ก่อเอ อำเภอลืออำนาจ จังหวัดอุบลราชธานี, สัมภาษณ์ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๖

^{๒๕} นางสาววัชรีย์ คงเหลือ เจ้าหน้าที่เผยแพร่ ประจำฝ่ายสารสนเทศ สำนักงานจัดการทรัพยากรป่าไม้ เขต ๗ จังหวัดอุบลราชธานี, สัมภาษณ์ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๖

^{๒๖} แม่สมปอง เวียงจันทร์ ชาวบ้านบ้านวังสะแบงใต้ ตำบลหนองแสงใหญ่ อำเภอลืออำนาจ จังหวัดอุบลราชธานี, สัมภาษณ์ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖

^{๒๗} นายไพบูลย์ แสงงาม อายุ ๕๑ ปี สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลก่อก่อ และเป็นกรรมการป่าชุมชนบ้านท่าลาดชุดก่อตั้ง อาชีพเสริม ทำนา บ้านเลขที่ ๑๑ หมู่ ๑๐ บ้านท่าลาด ตำบลหนองเหล่า อำเภอลืออำนาจ จังหวัดอุบลราชธานี, สัมภาษณ์ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖

ใหม่ ๆ เป็นการพัฒนาความคิดและเสริมสร้างความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของสมาชิกในชุมชน เพื่อให้การทำงานไปในทิศทางเดียวกัน แต่มีบางส่วนเมื่อมีการเสนอแนวคิดใหม่ๆจะขาดการประสานงานต่อให้ความคิดนั้นสมบูรณ์หรือนำไปต่อยอด^{๒๘} เช่น

- จัดให้มีการประชุมรายงานระดับผู้ปฏิบัติงานทุกเดือน
- จัดให้มีการประชุมระหว่างผู้ปฏิบัติงานและคณะกรรมการดำเนินงาน เพื่อสรุปงานที่ผ่านมา

- จัดให้มีการประชุมสรุปงานทุก ๖ เดือน

การประสานงานกับองค์กรที่ทำงานพื้นที่เป้าหมายเดียวกันมีจุดประสงค์เพื่อการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ร่วมศึกษาและสนับสนุนทรัพยากร เพื่อไม่ให้เกิดการซ้ำซ้อนของงาน และเกิดความสอดคล้องกัน การประสานงานกับองค์กรอื่น ๆ การประสานงานกับองค์กรภาครัฐและเอกชนอื่น ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และร่วมปรึกษาหารือ เพื่อให้เกิดกิจกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสันติสุขเสมอภาคในสังคม

๕) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน วิสัยทัศน์ขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี คือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าว องค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี จึงมุ่งมั่นกำหนดมาตรการต่าง ๆ เพื่อให้สมาชิกเห็นความสำคัญและวางแผนทรัพยากรธรรมชาติ ในชุมชน องค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี จึงมีการกำหนดวิสัยทัศน์เพื่อให้ได้ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน และจะบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย

ในการทำงานมีการส่งเสริม เสริมสร้างวิสัยทัศน์ในการทำงานในทิศทางบวก ให้สมาชิกในชุมชนทำงานเป็นทีมไปพร้อม ๆ กัน ชี้แนะนำให้เห็นถึงความสำเร็จในการทำงานร่วมกัน^{๒๙}

มีการจัดการประชุมประจำปี การจัดการอบรม ที่มีการนำเสนอวิสัยทัศน์ขององค์กร เชิญวิทยากร มาพูดให้แนวทางในการทำงานเป็นการปลูกใจในการปฏิบัติงานให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งเชื่อมั่นว่าสมาชิกทุกคนทำได้^{๓๐}

๖) การถ่ายทอดแบ่งปันและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ภายในองค์กร มีการถ่ายทอดความรู้ การทำงาน ประสบการณ์ในการทำงานเป็นการสอนงานในชุมชนโดยอาศัยองค์กรหน่วยงานในชุมชน เช่น วัด โรงเรียน เพื่อถ่ายทอดวิธีการทำงาน วัฒนธรรมขององค์กร

^{๒๘} นายสุดี ทองไทย อายุ ๖๐ ปี ประธานคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านคูขาด ประธานเครือข่ายป่าชุมชนอีสานตอนล่าง, สัมภาษณ์ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖

^{๒๙} นายวีระพงษ์ ทองงอก นักวิชาการป่าไม้ชำนาญการ หัวหน้าฝ่ายบริหารงานทั่วไป สำนักงานจัดการทรัพยากรป่าไม้ เขต ๗ จังหวัดอุบลราชธานี, สัมภาษณ์ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๖

^{๓๐} พระไพฑูริย์ สุเมธี รองเจ้าอาวาสวัดบ้านคูขาด ตำบลหนองเหล่า อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี อายุ ๔๘ พรรษา ๑๙, สัมภาษณ์ ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๖.

ผู้อาวุโสในหมู่บ้านถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้กับเยาวชนอย่างเต็มที่ไม่มี การหวงวิชา เพื่อให้เยาวชน และสมาชิกทุกคนสามารถปฏิบัติงานเป็นในทุกหน้าที่^{๓๑}

การถ่ายทอดแลกเปลี่ยน แบ่งปันประสบการณ์จากรุ่นพ่อ-แม่ สู่รุ่นลูกหลาน ที่เป็นอยู่ในหมู่บ้านเป็นลักษณะนี้ตลอด ซึ่งจะมีทั้งการถ่ายทอดที่ผิด และถูก^{๓๒}

การถ่ายทอดประสบการณ์ทำงาน เช่น สมาชิกในชุมชนคนไหนในหมู่บ้านที่ถนัด งานด้านปลูกพืช จักสาน ทอผ้าจะนำสมาชิกที่ไม่ถนัดมาฝึกงานถ่ายทอดการทำงานให้รู้งาน เป็นงาน สมาชิกคนไหน เก่งเรื่องงานทางด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัย จะให้สมาชิกแสดงฝีมือให้เราสอนงานให้เรา เป็นงาน ใครเก่งเรื่องอะไรนำมาเล่าสู่กันฟัง ใครมีเรื่องการทำงานที่มีปัญหายังไงมาถ่ายทอดให้ฟังเพื่อ ข้อควรระวังไม่ให้คนอื่นเกิดปัญหา^{๓๓}

ดังนั้นผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสมาชิกองค์กร จะต้องตระหนักและทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทและมีส่วนร่วมในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^{๓๔} ซึ่ง นับวันแต่จะมีความวิเศษและเป็นสิ่งใหม่ ๆ ออกมาอยู่เสมอ ผู้นำชุมชนและสมาชิกองค์กร ต่างรับรู้ และตระหนักว่า เป็นภาระอันหนักที่ทุกคน จะต้องทำให้สำเร็จจุล่งตามความมุ่งหวังเพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับ ความรู้ความสามารถในการปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายและมีส่วนร่วมในการ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเอง ซึ่งถ้าทุกคน ตระหนักถึงบทบาทและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของผู้นำ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสมาชิกองค์กร ก็จะเป็นประโยชน์ในการวางแผน การพัฒนา ส่งเสริม ความรู้ ความเข้าใจด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันจะเป็นประโยชน์ต่อท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สำคัญยิ่ง

สรุป จากแนวคิดทั้งหมดที่ได้กล่าวมาข้างต้นเพื่อนำมาพัฒนาเป็นแนวทางพัฒนาวัฒนธรรม องค์กรในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในจังหวัดอุบลราชธานี โดยการการศึกษา ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้วิจัยเห็นว่าจะต้องมีความเข้าใจระบบ ธรรมชาติทั้งที่เป็นทรัพย์สินสาธารณะ และความสัมพันธ์กับระบบสังคม วัฒนธรรมที่ฝังรากลึกอยู่ใน จิตสำนึกและพฤติกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยใช้ความผูกพันของผู้คนในชุมชน กฎระเบียบที่ เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของคนในสังคม และได้ถ่ายทอด

^{๓๑} พระอธิการโกศล ธมฺมโก เจ้าอาวาสวัดท่าลาด อายุ ๓๕ ปี พรรษา ๑๓, สัมภาษณ์ ๔ มีนาคม ๒๕๕๖

^{๓๒} นายทองคำ บุญจอน ผู้ใหญ่บ้านบ้านท่าลาด อายุ ๕๔ ปี ที่อยู่ บ้านเลขที่ ๔๐ หมู่ ๑๐ ตำบล ก่อเอ อำเภอลือโขง จังหวัดอุบลราชธานี, สัมภาษณ์ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๖

^{๓๓} นายสุดี ทองไทย อายุ ๖๐ ปี ประธานคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านคูขาด ประธานเครือข่ายป่าชุมชน อีสานตอนล่าง, สัมภาษณ์ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖

^{๓๔} นายวีระพงษ์ ทองงอก นักวิชาการป่าไม้ชำนาญการ หัวหน้าฝ่ายบริหารงานทั่วไป สำนักงานจัดการ ทรัพยากรป่าไม้ เขต๗ จังหวัดอุบลราชธานี, สัมภาษณ์ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๖

จากรุ่นสู่รุ่นภายในชุมชน จึงถือได้ว่าชุมชนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการจัดการและแก้ไขปัญหาของชุมชน
เป็นการส่งเสริมให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริง

บทที่ ๔

แนวทางพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี

การศึกษารั้ครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้มุ่งทำการศึกษาถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีได้ทำการศึกษาตามประเด็นเนื้อหาที่กำหนดไว้ อาศัยวิธีการวิจัยคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มจากกลุ่มบุคคลหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในจังหวัดอุบลราชธานี ที่จะแสดงถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งบริบทของชุมชนที่ศึกษานำไปสู่การรวมกลุ่มของชุมชนที่จะเสริมสร้างในการดำเนินกิจกรรมต่างๆเพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้วนำเสนอเป็นผลการศึกษาโดยแบ่งเนื้อหาออกเป็นหัวข้อ ดังนี้

๔.๑ ทูทางสังคมกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

๔.๒ การจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยองค์กรท้องถิ่น

๔.๓ แนวทางพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี

๔.๑ ทูทางสังคมกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ทูทางสังคม อเนก นาคะบุตร^๑ ได้ให้ความหมายไว้ว่า คือพลังสำคัญที่จะขับเคลื่อนให้ชุมชนต่าง ๆ ในการเพิ่มทุนให้กับชุมชนของตนเองมากขึ้น มีความเท่าทันกับปัญหาและมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาบางที่เรียกพลังทางสังคมคือเอาคนมารวมกันเอาความดีมารวมกัน เอาความรู้มารวมกันเกิดเป็นทุนทางสังคม แล้วแปลงเป็นพลังงานทางสังคมท้ายที่สุดในระยะยาวชุมชนสามารถที่จะพึ่งตนเองได้

นอกจากนั้น สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา^๒ ได้สรุปทุนทางสังคมที่มีอยู่ในสังคมไทยไว้ว่า สังคมไทยเป็นสังคมกสิกรรมที่ผืนแผ่นดินกว้างใหญ่ หลากหลายในระบบการผลิตและหลากหลายใน

^๑วิยุทธ์ จำรัสพันธ์ และคณะ, การอนุรักษ์ และการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยองค์กรชุมชน: กรณีศึกษา ๑ ศาลปู่ตาของบ้านหว่าน ตำบลหว่านคำ อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, (โครงการวิจัยวนศาสตร์ชุมชน คณะมนุษยศาสตร์ และ สังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๙), หน้า ๒๓ - ๒๖.

^๒สดใส สร้างโกรก, การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนภายหลังโครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนปากมูล: ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนริมแม่น้ำมูล อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี, (อุบลราชธานี: มูลนิธิเพื่อการพัฒนา จังหวัดอุบลราชธานี, ๒๕๔๑), หน้า ๕๖ - ๕๙.

ทรัพยากรพันธุ์กรรมทั้งพืชและพันธุ์กรรมสัตว์ มีแบบแผนการผลิตและการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายมีความเอื้ออาทร มีการสั่งสมต่อ ๆ กันมา ทนทางสังคมไทยจึงมีอยู่หลากหลายดังนี้

๑. วัฒนธรรมชุมชน เป็นสิ่งที่ผูกพันแนบแน่นกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิด การมองโลก ความเชื่อและจิตสำนึกที่สัมพันธ์กับบุคคล ในระดับปัจเจกชนเผ่า และเชื้อชาติได้แก่ ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรม ปละประเพณีต่าง ๆ ตามแต่ละเชื้อชาติ เช่นการถือศีลอดของชาวมุสลิม หรือประเพณีกินเจของชาวจีน ที่ช่วยให้คนตั้งตนอยู่ในศีลในธรรมและตั้งตนอยู่ในชีวิตที่สมณะ มีตัวอย่างในบางพื้นที่ ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีส่วนในการช่วยรักษาทรัพยากรป่าไม้และแหล่งน้ำได้อย่างสมบูรณ์

๒. กฎ จารีต ประเพณี อันเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นที่หล่อหลอมจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งเป็นสำนึกร่วมของคนในชุมชนที่มุ่งสร้างระบบขึ้นมาเพื่อดูแลควบคุมชุมชนให้ดำเนินชีวิตไปตามระบบคุณค่าและระบบคิดของชุมชนนั้นๆเช่น กฎของการแบ่งปันน้ำ

๓. ภูมิปัญญาท้องถิ่น และกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนสั่งสมมา เช่น ภูมิปัญญาด้านการเกษตรกรรม การแพทย์พื้นบ้าน ศิลปหัตถกรรม และการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ องค์ความรู้เหล่านี้กลั่นกรองมาจากประสบการณ์ที่ละเอียดลึกซึ้งและแนบแน่นระหว่างผู้คนในชุมชนและธรรมชาติ

๔. ระบบกรรมสิทธิ์และการจัดการทรัพยากรของชุมชน ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ โบราณวัตถุ ซึ่งถือเป็นมรดก จากคนรุ่นปู่ ย่า ตา ทวด ที่คนรุ่นหลังมีหน้าที่ปกป้องดูแลรักษา ทำนุบำรุง ทั้งแหล่งน้ำ ผืนดิน ผืนป่า แร่ธาตุ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำรงชีพของชุมชน ส่วนโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีความหมายในด้านจิตใจที่สำนึกผูกพันในเชิงประวัติศาสตร์ชนชาติมากกว่าความหมายด้านธุรกิจ

๕. ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ที่มีลักษณะของระบบเครือข่ายมีความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่กันช่วยเหลือเกื้อกูลกันในยามตกยาก เช่นระบบเอามื้อเอาแรงกัน การลงแขกเกี่ยวข้าว การผูกเสี่ยว ในภาคอีสานและใต้ ความสัมพันธ์อันอบอุ่นนี้จะเป็นการสร้างสำคัญที่ยึดโยงความเป็นชุมชนไว้ให้เข้มแข็ง

๖. ทรัพยากรบุคคล ซึ่งเป็นกำลังในการสร้างเสริมชุมชนให้เข้มแข็งแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มคือ กลุ่มแรก ผู้นำชาวบ้าน พระ ผู้นำเกษตรกร ปราชญ์ชาวบ้าน การเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น และการพึ่งตนเอง อันเป็นเงื่อนไขของความเข้มแข็งของชุมชน กลุ่มที่สองคือกลุ่มองค์กรชุมชนที่ดำเนินกิจกรรมสาธารณะเป็นกลุ่มที่รวมกันเป็น กลุ่มความคิด กลุ่มอาชีพ กลุ่มศาสนา เพื่อทำกิจกรรมให้เกิดสาธารณะประโยชน์แก่ชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้านทอผ้า กลุ่มเยาวชนต้านยาเสพติด และคณะกรรมการรักษาป่าต้นน้ำ องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มองค์กรเหล่านี้ ถือเป็นกลุ่มในภาคประชาสังคมที่สามารถขยายเครือข่ายได้กว้างขวางต่อไป

ทุนทางสังคม คือ การนำคน ความรู้ ความดี มารวมเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชุมชนต่าง ๆ มีความเท่าทันกับปัญหาและมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาเพื่อที่จะสามารถพึ่งตนเองได้โดยทุนทางสังคมมีดังนี้ วัฒนธรรมชุมชน เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิด การมองโลก ความเชื่อและจิตสำนึกที่สัมพันธ์กับบุคคลในระดับปัจเจกชนและเชื้อชาติ กฎ จารีต ประเพณี อันเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นที่หล่อหลอมจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ภูมิปัญญาท้องถิ่นและกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนสั่งสมมา ระบบกรรมสิทธิ์และการจัดการทรัพยากรชุมชน ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและทรัพยากรบุคคลซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการสร้างเสริมชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและได้นำแนวคิดเรื่องทุนทางสังคมมาเป็นแนวทางในการศึกษาบริบทของชุมชนที่ส่งผลให้เกิดการรวมกลุ่มของเยาวชนจนก่อให้เกิดการจัดทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของกลุ่มเครือข่ายเยาวชน นอกจากนั้นได้ศึกษาถึงประสิทธิภาพของคนและเครือข่ายในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ภายนอก ซึ่งส่งผลต่อการรวมกลุ่มในการดำเนินกิจกรรมด้านต่าง ๆ รวมถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมป่าไม้ของประเทศ ซึ่งได้เก็งการเปลี่ยนแปลงในด้านลบมาอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการให้ความสำคัญต่อนโยบายป่าไม้ของประเทศ จึงมีความสำคัญมาก เพราะนโยบายป่าไม้ เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทอย่างของรัฐในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ว่าควรจะมีบทบาทอย่างไรนั่นเอง

ในส่วนของนโยบายป่าไม้แห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๒๘ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ของประเทศ และเพื่อให้ส่วนราชการและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องได้เข้าใจและถือเป็นแนวทางปฏิบัตินั้น สามารถสรุปเป็นสาระสำคัญๆดังนี้

๑. บทบาทในการกำหนดแนวทางในการจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ในระยะยาวโดยเน้นให้มีการประสานกันระหว่างทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรอื่น ๆ และเน้นการส่งเสริมบทบาทของส่วนราชการต่าง ๆ และภาคเอกชน

๒. กำหนดเป้าหมายให้มีพื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศในอัตราอย่างน้อยร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศ โดยแยกออกเป็น

๒.๑.๑ ป่าเพื่อการอนุรักษ์ร้อยละ ๑๕ ของพื้นที่ประเทศ

๒.๑.๒ ป่าเพื่อเศรษฐกิจร้อยละ ๒๕ ของพื้นที่ประเทศ

โดยทั้งนี้หน่วยงานรัฐและภาคเอกชนมีบทบาทในการพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้โดยเพิ่มการวิจัยและเทคโนโลยี เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการให้มีมากขึ้น

๓. บทบาทในการเผยแพร่ให้ความรู้และความเข้าใจรวมถึงการสร้างทัศนคติ ความสำนึก และความรู้สึก ในด้านผลประโยชน์และผลเสียจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้และบทบาทในการปรับปรุง แก้ไข กฎหมาย เพื่ออำนวยความสะดวกให้การรักษาและเพิ่มทรัพยากรป่าไม้ และการตัดฟันต้นไม้มาใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

แต่อย่างไรก็ตาม ตามแนวทางของนโยบายป่าไม้แห่งชาตินั้น ยังขาดความเหมาะสมอยู่บางประการ ซึ่งส่งผลต่อการดำเนินงานให้เป็นไปตามเป้าหมาย ไม่บรรลุผลเท่าที่ควร กล่าวคือ ในส่วนของนโยบายป่าไม้แห่งชาติ ไม่ได้มีการกล่าวถึงสิทธิของท้องถิ่นในการจัดการดูแลทรัพยากรของตนเองโดยมุ่งเน้นไปที่การจัดการโดยหน่วยงานรัฐและภาคเอกชนขาดมุมมองในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการของประชาชนในท้องถิ่น จึงทำให้ประชาชนในท้องถิ่นเกิดความรู้สึก ไม่อยากที่จะให้ความร่วมมือกับการดำเนินงานโดยหน่วยงานรัฐเท่าที่ควร เพราะเล็งเห็นว่าตนไม่ได้รับประโยชน์ใด ๆ จากการดำเนินงานดังกล่าว

ความไม่เหมาะสมอีกประการ สืบเนื่องมาจาก ในการดำเนินการจัดทำแผนหรือจัดทำนโยบายป่าไม้แห่งชาติ ขาดการมีส่วนร่วม เสนอความคิดเห็นจากประชาชนในท้องถิ่นทั้งที่ประชาชนในท้องถิ่นนั้นมีความใกล้ชิด ผูกพันอยู่ธรรมชาติ ดังนั้นมุมมองในการจัดการตามแนวทางของรัฐจึงมักไม่เกิดความสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่น และไม่เหมาะสมกับในหลาย ๆ พื้นที่ จึงทำให้ไม่ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่รัฐได้กำหนดไว้เมื่อได้มีการนำมาปฏิบัติจริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ฤติมาส ปางพุฒิพงศ์^๓ ซึ่งได้สอนไว้ในการสัมมนาในหัวข้อ “ระดมข้อคิดเห็นต่อแผนแม่บท เพื่อการพัฒนาป่าไม้แห่งประเทศไทย และร่างนโยบายป่าไม้แห่งชาติ” ซึ่งจัดขึ้นโดยความร่วมมือระหว่าง คณะกรรมาธิการสิ่งแวดล้อมสภาผู้แทนราษฎร กับสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา วันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๐ ว่า “ในการวางแผนและนโยบายเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติถ้าจะให้สัมฤทธิ์ผลจะต้องฟังชาวบ้าน...เราจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้จากคนที่ใช้ชีวิตอยู่กับป่าใช้ชีวิตทำมาหากิน ผูกพันกับพื้นที่แล้วพยายามที่จะทำนโยบายของเรานั้น ตอบสนองความเป็นจริงสอดคล้องกับสภาวะที่เป็นจริง...” แล้วในส่วนของการมีส่วนร่วมของประชาชน สดใส สร้างโกรก^๔ ก็ได้เสนอว่า “การมีส่วนร่วมของราชการคือ ราชการบอกว่าฉันให้เธอทำอย่างนี้ ให้เข้ามามีส่วนร่วมตรงนี้ แต่ผมคิดว่า การมีส่วนร่วมที่แท้จริง เริ่มตั้งแต่เริ่มวางแผน เริ่มสร้างกรอบซึ่งถ้าไม่มีตรงนี้ผมคิดว่า นโยบายซึ่งเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร ซึ่งจะไปผูกพันกับวิถีชีวิตของคนสืบล้านคน จะนำไปสู่ความไม่เข้าใจแล้วนำไปสู่ความไม่ยั่งยืน...”

สรุปว่ามุมมองในการจัดการของรัฐ มุ่งเน้นไปที่การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ จากการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ เช่น การเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตจากการจัดการป่าไม้ การส่งเสริมการปลูกป่าภาคเอกชนเพื่อตัดฟันต้นไม้ที่ปลูกมาใช้ในโรงงานอุตสาหกรรม การส่งออกไม้ไปจำหน่ายยัง

^๓ ฤติมาส ปางพุฒิพงศ์, บทบาทหนังสือพิมพ์ในการประสานประโยชน์ระหว่างการพัฒนาโครงการสร้างพื้นฐานเขื่อนกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม: ศึกษากรณีการสร้างเขื่อนของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, วิทยานิพนธ์ดุษฎี (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓).

^๔ สดใส สร้างโกรก, การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนภายหลังโครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนปากมูล: ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนริมแม่น้ำมูล อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี, หน้า ๕๖ - ๕๗.

ต่างประเทศการส่งเสริมให้มีโรงงานอุตสาหกรรมระบบต่อเนื่อง และโรงงานเยื่อกระดาษเพื่อนำไม้มาใช้ประโยชน์โดยได้ละเลยการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ หรืออาจกล่าวได้ว่าแนวทางดังกล่าวไม่ได้ความสำคัญกับประชาชนในท้องถิ่นนั่นเอง แนวคิดการให้ความสำคัญการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยองค์กรท้องถิ่นจึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง

๔.๒ การจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยองค์กรท้องถิ่น

การก่อตัวขององค์กรท้องถิ่นหรือการรวมตัวกันของชาวบ้าน เพื่อควบคุมดูแลจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นนั้นในความเป็นจริงเป็นสิ่งที่ได้เกิดขึ้นมาเป็นเวลานานแล้ว แต่ไม่มีความชัดเจนในลักษณะของการเป็นสถาบันหรือองค์กรเท่านั้น สิ่งที่เป็นปัจจัยผลักดันที่สำคัญที่สุดก็เมื่อจำนวนทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ ได้ลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว และจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคเหนือของประเทศ ซึ่งลดลงเนื่องจากการให้สัมปทานทำไม้ของรัฐในอดีตนั่นเอง การลดลงจำนวนมากนี้เริ่มจากการที่มีการค้าไม้สักเพื่อการส่งออกในภาคเหนือ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๘๓ ซึ่งบริษัทที่รับสัมปทานส่วนใหญ่ก็เป็นบริษัทของชาวตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สหราชอาณาจักร หรืออังกฤษ ซึ่งเป็นการทำลายป่าเพื่อเพิ่มมูลค่าทางการค้า นอกจากนี้ การให้สิทธิครอบครองแก่ชาวบ้าน นโยบายทางการเมืองในการปราบปรามผู้ก่อการร้าย รวมถึงการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ของชาวบ้าน ซึ่งทำให้ชาวบ้านที่ได้อาศัยพึ่งพาป่ามานานเกิดความเดือดร้อน ทั้งจากการลดลงของปริมาณน้ำที่เคยมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ และสัตว์ป่าเริ่มสูญพันธุ์ จึงเกิดการตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าว การรวมตัวกันต่อต้านบริษัททำไม้และการรวมตัวกันเพื่ออนุรักษ์ป่าต้นน้ำเพื่อรักษาน้ำใช้ในการเกษตรของชาวบ้าน จึงได้เกิดขึ้นภายใต้พื้นที่ของความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องผีขุนน้ำ ผีรักษาแหล่งกำเนิดต้นน้ำ และผีที่อาศัยอยู่ในป่าและแหล่งทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ ตามความเชื่อของชาวไทยภูเขาและชาวไทยพื้นราบ การรวมตัวกันดังกล่าวทำให้เกิดกลุ่มหรือองค์กร^๕ ขึ้นมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ ป่าซึ่งชาวบ้านร่วมกันรักษาซึ่งเรียกว่า “ป่าชุมชน”

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า การก่อตัวขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านทรัพยากรป่าไม้นั้นเป็นเพราะการพยายามแย่งชิงอำนาจในการจัดการดูแลรักษาในทรัพยากรป่าไม้มาจากรัฐบาล ซึ่งชาวบ้านมองเห็นว่าไม่สามารถที่จะจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพนั่นเอง นอกจากนี้ยังมีเหตุผลอื่นอีกคือ เพื่อต้องการสร้างอำนาจในการต่อรองกับหน่วยงานองค์กรของรัฐ รวมทั้งผู้มีอิทธิพล ที่เข้ามาทำลายทรัพยากรในท้องถิ่นตนอีกด้วย เพราะหากทำการเรียกร้องหรือต่อรองโดยส่วนตัวแล้วก็อาจไม่เป็นผล นับตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๕๑๕ เป็นต้นชาวบ้านในภาคเหนือตอนบนได้

^๕ สุวิทย์ ธีรศาศวัต และคณะ, **ป่าชุมชนอีสาน**, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: กรมป่าไม้, ๒๕๓๕).

ร่วมกันประท้วงการทำให้ไม้สัมปทานมากกว่า๑๕แห่ง^๖ และจากการศึกษาในโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ป่าชุมชนในประเทศไทย ๒๕๓๖ พบว่า ในท่ามกลางกระแสการทำลายอย่างกว้างขวางนั้นในหลาย ๆ พื้นที่ของประเทศไปยังมีชุมชนที่หวงแหนและดูแลรักษาป่าไม้ของหมู่บ้านอยู่เช่นในภาคเหนือตอนบน ยังมีป่าไม้หลงเหลืออยู่มากกว่าภาคอื่น มีชุมชนที่รักษาป่าของหมู่บ้าน ป่าของตำบลหรือแม่ป่าไม้ของกิ่งอำเภอ ไว้ได้เป็นจำนวนถึง๑๕๓ แห่ง ในจำนวนนี้มีร้อยละ ๔๑ ของชุมชนดังกล่าวปกป้องรักษาทรัพยากรจากการเข้ามาแย่งใช้โดยบุคคลภายนอก ร้อยละ ๒๑ ของชุมชนทั้งหมด รักษาป่าไว้ตามประเพณีและความเชื่อของชุมชนนั้น นอกจากนี้ชุมชนยังรักษาป่าไว้ด้วยเงื่อนไขอื่น ๆ อีก เช่นรักษาป่าเพื่อการใช้สอยของหมู่บ้าน ร้อยละ ๘ ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชน ร้อยละได้รับการสนับสนุนจากรัฐ ร้อยละ๕และได้รับการสนับสนุนจากพระสงฆ์และวัดในการดำเนินงานร้อยละ ๒^๗ แต่อย่างไรก็ตามกระแสกดดันจากหลาย ๆ ปัจจัยได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนทางด้านการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน เช่น ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และความเสื่อมถอยของความเชื่อดั้งเดิม ทำให้ป่าที่รักษาตามประเพณีกำลังถูกบุกรุกจนเหลือพื้นที่อยู่เพียงเล็กน้อยในบางพื้นที่ แต่อย่างไรก็ตามยังปรากฏว่าในบางพื้นที่ชาวบ้านก็สามารถที่จะสืบทอดหรือทำการสร้างจิตสำนึกในความเป็นชุมชนขึ้นได้ ทำให้เกิดป่าชุมชนขึ้นมาใหม่ภายใต้แรงผลักดันจากการเข้ามาแย่งชิงใช้พื้นที่ของหมู่บ้านจากคนนอกพื้นที่^๘ ดังนั้นในประเด็นต่อไปในการทำความเข้าใจ เราจึงควรทำความเข้าใจในส่วนของอำนาจขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรว่า มีลักษณะเช่นไรเพราะอำนาจดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งที่ทำให้องค์กรท้องถิ่นสามารถดำเนินการได้ดียิ่งขึ้น

๔.๒.๑ อำนาจขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร

ลักษณะร่วมที่เด่นชัดประการหนึ่งของพื้นที่ที่มีการจัดการรักษาหรืออนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในรูปแบบป่าชุมชนอย่างได้ผลคือ การที่แต่ละท้องถิ่นจะมีชนบทาเนียมประเพณีซึ่งได้มีการยึดถือเป็นหลักเกณฑ์ในการจัดการดูแลรักษาป่าไม้ ไม่ว่าในท้องถิ่นนั้นจะมีการจัดตั้งองค์กรท้องถิ่นของตนขึ้นมาอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ตาม ซึ่งได้แสดงให้เห็นว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นสิ่งที่แสดงถึงอำนาจของชุมชนนั่นเอง ทั้งนี้ขององค์กรท้องถิ่นหรือองค์กรชาวบ้าน ซึ่งอยู่ในรูปแบบขนบธรรมเนียมประเพณีนั้นจะสามารถแสดงออกได้ใน ๒ แนวทางหลักคือ

^๖ภัทรพร สิริกาญจน,แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียน สุวณโณ ในการพัฒนาชุมชน, รายงานการวิจัย, (สถาบันไทยคดีศึกษา: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘).

^๗สดใส สร้างโกรก,การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนภายหลังโครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนปากมูล: ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนริมแม่น้ำมูล อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี, หน้า ๕๖ - ๕๙.

^๘พรทิพย์ อังกุลดี,การมีส่วนร่วมของสตรีผู้นำในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในจังหวัดราชบุรี, วิทยานิพนธ์ดุขฎิบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๓๔.

แนวทางแรก เป็นการแสดงออกในรูปแบบการจำแนกพื้นที่ป่าออกเป็นประเภทต่าง ๆ ซึ่งมีการกำหนดขอบเขตอย่างชัดเจน เช่น เขตป่าอนุรักษ์ เขตป่าต้นน้ำ เขตป่าพิธีกรรม เขตป่าศักดิ์สิทธิ์ และเขตป่าใช้สอย ซึ่งอาศัยความเชื่อต่าง ๆ ของชาวบ้านเป็นตัวแบ่งเขตพื้นที่ต่าง ๆ ออกจากกันซึ่งในแต่ละเขตป่าจะมีการกำหนดแนวทางในการใช้ประโยชน์ให้สมาชิกของชุมชนได้ใช้ทรัพยากรร่วมกันโดยไม่ทำลายทรัพยากร เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากรท้องถิ่นนั่นเอง

แนวทางที่สองเป็นการแสดงออกในรูปแบบของการนำเอาอุดมการณ์ ความเชื่อ และวิถีติดตามขนบธรรมเนียมประเพณีมาเป็นแนวทางในการกำหนดกฎเกณฑ์ในการจัดการทรัพยากรของสิทธิการใช้และสิทธิตามธรรมชาติ

จากแนวทางทั้งสองแนวทางนี้ ได้เป็นสิ่งยืนยันถึงภูมิปัญญาในการจัดดูแลทรัพยากรของท้องถิ่นว่ามีความสำคัญมากน้อยเพียงใด และเป็นแนวที่สะท้อนถึงคุณธรรมที่ผสมผสานกับชีวิตที่วางอยู่บนรากฐานของใช้ทรัพยากรร่วมกับชุมชน โดยเฉพาะชุมชนในรูปแบบที่ยึดถือประเพณีดั้งเดิมหรือชุมชนตามประเพณี เพราะชุมชนในรูปแบบดังกล่าวได้สะท้อนถึงภูมิปัญญาได้อย่างชัดเจน

กฎเกณฑ์ตามจารีตประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ชาวบ้านมีความเข้าใจในสภาพแวดล้อมและมีการสะสมความรู้และประสบการณ์ที่กลายมาเป็นภูมิปัญญาและวิถีคิดที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาเช่น

๑) ความรู้ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างป่า น้ำกับคนภายในระบบนิเวศของท้องถิ่น ชาวบ้านจะมีความเข้าใจว่าป่านั้นเป็นต้นกำเนิดของสายน้ำ และเมื่อใดไม่มีป่าหลงเหลืออยู่ก็จะทำให้สายน้ำเหือดหายและเมื่อนั้นคนก็จะเป็นผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนมากที่สุดซึ่งเป็นลักษณะที่ว่าเมื่อป่าอยู่ได้ถ้าป่าอยู่ไม่ได้คนก็อยู่ไม่ได้

๒) ความรู้ความเข้าใจในโครงสร้างป่าชาวบ้านจะมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ป่าว่าพื้นที่ใดควรใช้ประโยชน์ในด้านใด และพื้นที่ใดที่มีความสำคัญสมควรที่จะทำการอนุรักษ์และรักษาไว้จึงได้มีการแบ่งประเภทป่าออกเป็นลำดับชั้นต่าง ๆ เช่นป่าอนุรักษ์ป่าต้นน้ำและป่าใช้สอย เป็นต้น

๓) ความรู้ความเข้าใจในขีดความสามารถในการใช้ประโยชน์ของป่า เช่นกฎเกณฑ์ในการอนุญาตให้เก็บของป่าในเขตป่าใช้สอยได้เท่าที่จะเพียงพอในการบริโภคเท่านั้น ห้ามมีการแสวงหาผลกำไรจากการเก็บของป่าไปขาย

๔) ความรู้ในเรื่องของระบบนิเวศ เช่น การทำกำไรหมุนเวียน ซึ่งจะต้องมีการเผาหญ้าหรือต้นไม้ที่แห้งแล้วเพื่อช่วยเติมแร่ธาตุอาหารให้กับพื้นดิน ให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์ หรือการปลูกพืชในพื้นที่เดียวไม่ควรใช้ระยะเวลาในพื้นที่นั้น ๆ หลายปี เพราะจะทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของดินลดลง ดังนั้นจึงควรปล่อยให้มีการฟื้นตัวของดิน โดยการพักดินไว้ช่วงระยะเวลาหนึ่งและการปล่อยให้ป่าฟื้นตัวเอง โดยการพักดินไว้ช่วงระยะเวลาหนึ่ง และการปล่อยป่าให้ฟื้นตัวเอง โดยไม่ต้องมีการ

ปลูกป่า จะทำให้เกิดความหลากหลายของพืชพรรณตามธรรมชาติ และจะส่งผลต่อระบบนิเวศน์ให้ดีขึ้น

๕) ความรู้เรื่องการฟื้นตัวทดแทนของระบบนิเวศน์ที่ถูกทำลาย เช่น ชาวบ้านจะรู้ว่าเมื่อปล่อยให้พื้นที่ที่รกร้างเปล่าฟื้นตัวภายในระยะเวลา ๕ ปี ก็จะเกิดหญ้าคาขึ้นมาและเมื่อเวลาผ่านไปก็จะมีต้นไม้ขึ้นมาทดแทนโดยต้นไม้ที่ขึ้นมาทดแทนนี้ก็จะมีความหลากหลายของตัวเองและก็จะเติบโตเป็นไม้ใหญ่ในที่สุดก็จะกลายมาเป็นป่าขึ้นมาได้

๖) ความรู้ในเรื่องของพันธุ์ไม้ชาวบ้านจะมีความรู้ในเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดีว่าไม้ชนิดใดที่มีลักษณะเด่นในเรื่องของการอุ้มน้ำ หรือพันธุ์ไม้ชนิดใดที่จะสามารถสร้างความชุ่มชื้นในพื้นที่ป่า และพันธุ์ไม้ชนิดใดที่มีคุณค่าทางด้านโภชนาการและยาสมุนไพรซึ่งถือได้ว่าเป็นความหลากหลายทางด้านชีวภาพของพันธุ์ไม้นั้นเองโดยปกติป่าแห่งหนึ่งจะมีความหลากหลายทางด้านพันธุ์ไม้ไม่ต่ำกว่า ๕๐๐ ชนิดซึ่งก็เป็นความสามารถของชาวบ้านที่สามารถแยกแยะการใช้ประโยชน์ได้

ในชุมชนที่มีการรักษาสภาพป่าเอาไว้ได้ก็จะปรากฏว่ามีเกณฑ์ปฏิบัติของชุมชนอย่างชัดเจนทั้งนี้อยู่ภายใต้พื้นฐานที่ว่าทรัพยากรที่เป็นของส่วนร่วมนั้นถูกนำมาใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมกับระบบนิเวศน์ด้วยโดยลักษณะร่วมกันของกฎเกณฑ์ปฏิบัติของชุมชนหลัก ๆ จะประกอบไปด้วย

๑. ห้ามตัดต้นไม้ในเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำนอกจากมีความจำเป็นจริง ๆ ซึ่งก็ต้องทำการขออนุญาตจากชุมชนก่อน

๒. ในเขตพื้นที่ป่าใช้สอยซึ่งก็อนุญาตให้มีการตัดไม้ได้แต่ก็ต้องตัดไม้เท่าที่มีความจำเป็นเท่านั้น

๓. ของป่าหรือผลผลิตจากป่าในการบริโภคนั้นก็ต้องเก็บมาเพื่อใช้ในการบริโภคจริง ๆ ห้ามเก็บมาขายเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

๔. ในพื้นที่ใดที่พบว่ามีอาการลักลอบกระทำผิดมาก ๆ ก็จะมีการจัดกลุ่มของชุมชนออกไปตรวจป่าเป็นประจำ

๕. เมื่อพบว่ามีอาการกระทำผิดก็มักจะทำการยึดของกลางในการกระทำผิดไว้เป็นของส่วนกลาง และทำการลงโทษตามกฎหมายที่ชุมชนได้กำหนดขึ้นมาร่วมกันหากเป็นความผิดที่ร้ายแรงก็จะดำเนินการตามกฎหมาย แต่โดยส่วนใหญ่แล้วชุมชนจะอาศัยวิธีการที่มีความรอมรอมมากกว่าเพราะโดยพื้นฐานที่ไม่อยากก่อความขัดแย้งนั่นเองซึ่งโดยทั่วไปแล้วกฎเกณฑ์ปฏิบัติดังกล่าวจะเป็นไปในรูปแบบที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรอาศัยการบอกกล่าวกันเองและกฎเกณฑ์ปฏิบัติส่วนมากก็จะเป็นข้อตกลงที่เกิดจากการปรึกษาหารือร่วมกันของสมาชิกชุมชน

และในพื้นที่ที่มีองค์กรภายนอกชุมชนเข้าไปดำเนินการกระตุ้นให้มีการรักษาป่านั้นแนวทางการจัดการโดยส่วนมากก็จะเป็นการดำเนินการตามรูปแบบของทางราชการเสริมเข้าไปใน

กฎระเบียบและแนวทางการปฏิบัติก็จะมีลักษณะที่เป็นแนวทางแบบทางการมากกว่าเป็นไปตามแนวทางของชาวบ้านท้องถิ่นดั้งเดิม

นอกจากนี้ในชุมชนที่มีการจัดการดูแลทรัพยากรท้องถิ่นของตนโดยมีลักษณะของการจัดตั้งเป็นรูปแบบขององค์กรท้องถิ่นหรือองค์กรชาวบ้านนั้นก็มักจะพบว่า “ผู้นำ” จะเป็นกลไกที่สำคัญในการสร้างความสำเร็จขององค์กรท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วยเช่นกัน ซึ่งลักษณะของผู้นำโดยทั่วไปนั้นก็มักจะเป็นผู้นำที่สืบเชื้อสายมาจากผู้นำดั้งเดิมที่เป็นกลุ่มคนรุ่นแรก ๆ ของชุมชนและชาวบ้านในพื้นที่ก็จะให้ความเคารพนับถืออย่างจริงจังทั้งนี้ชาวบ้านก็มีความคาดหวังในตัวผู้นำสูงตามไปด้วยและผู้นำเหล่านี้ก็สามารถที่จะทำการอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่นในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดีมาโดยตลอดจึงสร้างความเชื่อมั่นในตัวผู้นำให้มากขึ้นตามไปด้วย

แนวโน้มขององค์กรท้องถิ่นหรือองค์กรชาวบ้านนั้นจะมีการพัฒนาออกไปสู่ระบบเครือข่ายมากขึ้น เช่น การรวมกลุ่มภายใต้กลุ่มที่ได้อาศัยลุ่มน้ำเดียวกัน หรือเรียกว่ากลุ่มลุ่มน้ำเดียวกันหรือการรวมกลุ่มภายใต้หมู่บ้านที่มีอุดมการณ์หรือมีพื้นที่ติดต่อกันก็จะมีแนวโน้มในการรวมกันมากขึ้นทั้งนี้เพื่อสามารถสร้างอำนาจในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นและจะสามารถที่จะต่อรองกับบุคคลที่ทำการบุกรุกได้ดียิ่งขึ้นนั่นเอง

๔.๒.๒ บทบาทและการปรับตัวขององค์กรท้องถิ่น

การรวมตัวกันของชุมชนในอดีตที่ผ่านมา นั้นมักจะเป็นการรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เช่น การรวมตัวต่อต้านการสัมปทานป่าไม้ โดยอาศัยรูปแบบดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งสามารถที่จะแก้ปัญหาได้ในระยะสั้น ๆ เพราะการแก้ปัญหาดังกล่าวเป็นการแก้ไขที่ขาดการยอมรับจากหน่วยงานรัฐองค์กรท้องถิ่นที่ดูแลป่าชุมชนเหล่านี้มีรูปแบบต่าง ๆ กันออกไป เช่น กรรมการหมู่บ้านสภาตำบล (ในอดีต) องค์กรเมืองฝาย และกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่น ซึ่งบางพื้นที่ก็ยังไม่มีการจัดตั้งองค์กรอย่างชัดเจน ซึ่งอาจยังไม่มีการรวมตัวกันเข้มแข็งเพียงพอที่จะรักษาป่าไม้ได้ดังนั้นจึงปรากฏความต้องการที่จะให้หน่วยงานรัฐเข้ามาทำการดูแล หรือให้การสนับสนุนด้วยการรับรองสถานภาพที่เป็นนิติบุคคลตามกฎหมายแก่กลุ่มที่ได้มีการรวมตัวขึ้นมา ซึ่งก็รวมถึงให้การยอมรับอย่างเป็นทางการจนรัฐสามารถที่จะมอบสิทธิอำนาจในการดูแลทรัพยากรป่าไม้ให้ได้ในอนาคต

ในบางพื้นที่ป่าชุมชนนั้นได้ตั้งอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ เขตป่าสงวน และที่สาธารณประโยชน์ เมื่อชาวบ้านไปใช้ประโยชน์จากป่าดังกล่าวก็กลายมาเป็นผู้ที่ทำผิดกฎหมายไปทั้งที่ในความเป็นจริงเขาเคยมีสิทธิในการใช้ประโยชน์มาก่อนเป็นเวลานานตามวิถีการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมดังนั้นชาวบ้านจึง

ต้องการให้รัฐออกกฎหมายประกาศให้ป่าชุมชนเป็นป่าตามกฎหมายอีกประเภทหนึ่งที่องค์กรท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมดูแลโดยเฉพาะถือเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมกันของชุมชน^๙

จากการที่องค์กรท้องถิ่นไม่ได้รับการยอมรับในด้านสิทธิในการควบคุมดูแลทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นเท่าที่ควรนี้ส่งผลอย่างมากต่อการเสริมสร้างบทบาทและศักยภาพขององค์กรท้องถิ่นในการดูแลทรัพยากรเพราะองค์กรท้องถิ่นไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเด็ดขาดโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่เกิดขึ้นจากการกำหนดเขตป่าและการรุกป่าละเมาะโดยคนทั้งจากคนที่อยู่ในหมู่บ้านเองหรือคนที่อยู่นอกหมู่บ้านและผู้มีอิทธิพลต่าง ๆ ซึ่งการแก้ปัญหาในอดีตก็เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น

และเมื่อพิจารณาถึงบทบาทขององค์กรท้องถิ่นในการดูแลทรัพยากรว่ามีประสิทธิภาพมากน้อยเท่าใดนั้นจะพบว่าหากทำการพิจารณาถึงพื้นที่ป่าอยู่ในรูปแบบของการจัดการป่าชุมชนแล้วจะพบว่าเฉพาะในเขตภาคเหนือตอนบนนั้นสามารถอนุรักษ์ดูแลรักษาพื้นที่ป่าไม้ได้ทั้งหมดประมาณ ๑,๙๐๐,๐๐๐ ไร่จากจำนวนชุมชนทั้งหมด ๔๐๐ ชุมชน ในเขต ๗ จังหวัดภาคเหนือตอนบนคือ เชียงใหม่ เชียงราย น่าน พะเยา ลำพูน ลำปาง และแม่ฮ่องสอน ซึ่งในบางชุมชนก็ไม่สามารถที่จะระบุขอบเขตพื้นที่ได้อย่างชัดเจน^{๑๐}

ในขณะที่ภาพการทดลองของพื้นที่ป่าไม้ของประเทศลดลงอย่างต่อเนื่องดังปรากฏในช่วงเวลาที่ผ่านมา ๆ มาซึ่งสามารถแสดงได้จากสถิติพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔

ภาคเหนือ (๑๙ จังหวัด) มีเนื้อที่ป่าไม้ในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ มีจำนวน ๘๔,๒๑๖ ตร.กม. คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๕๙ และในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ มีจำนวน ๗๓,๘๘๖ ตร.กม. คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๕๕ ซึ่งอัตราการลดลงเท่ากับ ๑๐,๒๔๐ ตร. กม. คิดเป็นร้อยละ ๖.๐๔

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (๑๙ จังหวัด) มีเนื้อที่ป่าไม้ในปีพ.ศ.๒๕๕๐ จำนวน ๒๕,๕๘๐ ตร.กม.คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๑๕ และในปีพ.ศ.๒๕๕๔ มีจำนวน ๒๑,๒๖๕ ตร.กม.คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๕๙ ซึ่งมีอัตราการลดลงเท่ากับ ๔,๓๑๕ ตร.กม.คิดเป็นร้อยละ ๒.๕๖

ภาคกลางและภาคตะวันตก (๑๘ จังหวัด) มีเนื้อที่ป่าไม้ในปีพ.ศ.๒๕๕๐ มีจำนวน ๑๗,๖๘๕ ตร.กม.คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๒๔ และในปีพ.ศ.๒๕๕๔ มีจำนวน ๑๖,๒๘๘ ตร.กม. คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๑๗ ซึ่งมีอัตราการลดลงเท่ากับ ๑,๓๙๗ ตร.กม. คิดเป็นร้อยละ ๒.๐๗

^๙ สมาคมวิศวกรสิ่งแวดล้อมแห่งประเทศไทย, รวมกฎหมายสิ่งแวดล้อมสำหรับผู้ปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร: มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๕๑.

^{๑๐} สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย พ.ศ.๒๕๕๐ - ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๖๓.

ภาคใต้ (๑๔ จังหวัด) มีเนื้อที่ป่าไม้ในปีพ.ศ.๒๕๕๐ มีจำนวน ๑๕,๔๘๕ ตร.กม.คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๙๐ และในปีพ.ศ.๒๕๕๔ มีจำนวน ๑๒,๔๕๕ ตร.กม.คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๖๑ ซึ่งมีอัตราการลดลงเท่ากับ ๓,๐๓๐ ตร.กม.คิดเป็นร้อยละ ๔.๒๙

ภาคตะวันออก (๘ จังหวัด) มีเนื้อที่ป่าไม้ในปีพ.ศ.๒๕๕๐ มีจำนวน ๗,๙๙๐ ตร.กม.คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๘๙ และในปีพ.ศ.๒๕๕๔ มีจำนวน ๗,๕๙๑ ตร.กม.คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๘๐ ซึ่งมีอัตราการลดลงเท่ากับ ๓๙๙ ตร.กม.คิดเป็นร้อยละ ๑.๐๙

และเมื่อรวมเนื้อที่ป่าไม้ทั้งประเทศแล้วพบว่าในปีพ.ศ.๒๕๕๐ มีจำนวน ๑๕๐.๘๖๖ ตร.กม.คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๔๐ และในปี พ.ศ.๒๕๕๔ มีจำนวน ๑๓๑,๔๘๕ ตร.กม. คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๖๒ ซึ่งมีอัตราการลดลงเท่ากับ ๑๙,๓๘๑ ตร.กม. คิดเป็นร้อยละ ๓.๗๘^{๑๑}

ซึ่งจากสถิติดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ภายใต้อำนาจรัฐที่ผ่าน ๆ มานี้ไม่ได้ผลเท่าที่ควรแต่การบริหารจัดการทรัพยากรที่อยู่ภายใต้การจัดการขององค์กรท้องถิ่นกลับได้ผลดีกว่าทั้งที่ไม่มีอำนาจในการจัดการอย่างเด็ดขาดเช่นหน่วยงานรัฐเพราะในขณะที่ยังการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ภายใต้อำนาจรัฐนั้นกลับปรากฏว่าเนื้อที่ป่าไม้ลดลงอย่างต่อเนื่องแต่ภายใต้การจัดการขององค์กรท้องถิ่นกลับพบว่ามีเพิ่มขึ้นของเนื้อที่ป่าไม้ในความดูแลมากขึ้น

ทั้งนี้การที่องค์กรท้องถิ่นต่าง ๆ สามารถที่จะทำการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ได้อย่างเป็นผลส่วนหนึ่งนั้นเป็นเพราะการปรับตัวขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการซึ่งก็รวมปรับตัวในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยนั่นเองซึ่งจะเป็นประเด็นในการศึกษาต่อไป

การปรับตัวของท้องถิ่น มีสาเหตุเกิดขึ้นเนื่องจากการที่องค์กรท้องถิ่นเหล่านี้ประสบปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนในลักษณะต่าง ๆ ทั้งที่เกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนใกล้เคียงและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนซึ่งความขัดแย้งทั้ง ๔ ลักษณะดังกล่าวนี้พื้นฐานโดยรวมแล้วเกิดขึ้นจากการที่ทรัพยากรธรรมชาติมีจำนวนลดลงแต่ความจำเป็นปัจจัยในการใช้ทรัพยากรกลับมากขึ้นความเห็นที่ไม่ลงรอยกันในเรื่องของการจัดการจึงเป็นปัจจัยผลักดันให้ความขัดแย้งได้ทวีความรุนแรงขึ้นซึ่งผลที่ตามมาคือ พื้นที่ใดที่ชุมชนแข็งแกร่งพอที่จะสามารถที่จะรักษาทรัพยากรของตนเองไว้ได้ตรงกันข้ามที่ใดที่ไม่เข้มแข็งก็จะไม่สามารถที่จะรักษาทรัพยากรธรรมชาติของตนไว้ได้

จากปัญหาที่กล่าวมาในเรื่องของความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรของชุมชนในลักษณะ ต่าง ๆ พร้อมกับมุมมองของการอยู่รอดของทรัพยากรในชุมชนว่าจะอยู่รอดหรือไม่ขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของชุมชนนั้น ๆ เป็นสำคัญซึ่งส่วนใหญ่ในพื้นที่ที่ยังสามารถที่จะรักษาทรัพยากรของตนไว้ได้ก็

^{๑๑}อ้างแล้ว, สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย พ.ศ.๒๕๕๐ - ๒๕๕๔, หน้า ๕๗ - ๖๑.

ต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น ๆ ทั้งนี้แต่ละชุมชนก็จะมี การปรับตัวให้เข้ากับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น ๆ ซึ่งก็จะมี ความแตกต่างกันออกไปรูปแบบของการปรับตัวนั้นขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหลักสำคัญรูปแบบของการปรับตัวก็จะมีอยู่หลายรูปแบบด้วยกัน

ประเภทแรก คือการปรับตัวภายในการอาศัยขนบธรรมเนียมประเพณีและการเจรจาต่อรองอย่างไม่เป็นทางการซึ่งในลักษณะดังกล่าวนั้นมักจะใช้กับปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในกลุ่มสังคมเดียวกัน เช่น ชุมชนเดียวกันหรือต่างชุมชนกันแต่มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยึดถือคล้ายกันซึ่งจะเป็นการรอมชอมกันเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้ง เช่น เมื่อพบว่ามีการกระทำผิดก็จะอาศัยกฎเกณฑ์ของชุมชนเป็นเครื่องตัดสินโดยจะไม่พยายามอาศัยกฎหมายมาเป็นเครื่องตัดสินใจเพราะเป็นการแสดงถึงการใช้อำนาจของชุมชนในการจัดการและเห็นว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มสังคมเดียวกันจึงจะไม่พยายามที่จะสร้างความแตกหักให้เกิดขึ้นรูปแบบของการปรับตัวดังกล่าวอาจออกมาในรูปการสร้างกฎเกณฑ์ที่ปฏิบัติร่วมกันเพื่อยุติปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตและจะอาศัยการเจรจาหรือการพูดคุยเพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างผู้นำชุมชนลักษณะการปรับตัวดังกล่าวจะมีความยืดหยุ่นอยู่มากและมักจะไม่นพบความรุนแรงเกิดขึ้น

ประเภทที่สอง คือการรวมตัวกันต่อต้านคัดค้านเป็นรูปแบบของการแสดงอำนาจของชุมชนเพื่อรักษาทรัพยากรที่หวงแหนเอาไว้ซึ่งมักจะปรากฏเมื่อพบว่าเกิดปัญหากับภายนอกทั้งจากผู้มีอิทธิพล หรือจากรัฐเองเพราะเมื่อชุมชนเห็นว่าไม่ได้รับความชอบธรรมในการแก้ปัญหา เช่น การคัดค้านการทำสัมปทานทำไม้ที่มีลักษณะของการมุ่งแสวงหาผลประโยชน์เพียงอย่างเดียวหรือการคัดค้านกฎหมาย นโยบายรัฐที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การประกาศเขตอุทยานทับที่ของชุมชน การสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำที่ประชาชนเห็นว่าไม่มีความเหมาะสมซึ่งรูปแบบประเภทนี้ในปัจจุบันได้มีการนำมาใช้มากขึ้นและเป็นรูปแบบที่ได้ถูกนำเสนอออกมาในวงกว้างมากขึ้นก็เป็นปัญหาที่ได้ถูกนำเสนอออกมาให้ประชาชนทั่วไปเป็นผู้ร่วมตัดสินใจด้วย

ประเภทที่สาม คือการรวมตัวกันในลักษณะของการสร้างเครือข่ายในท้องถิ่นหรือองค์กรชาวบ้านเป็นรูปแบบของการพยายามที่จะสร้างฐานอำนาจของชุมชนให้มีวงกว้างออกไปมากขึ้นเพื่อสร้างการยอมรับจากรัฐซึ่งในเบื้องต้นของการสร้างเครือข่ายดังกล่าวอาจมีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อต้องการวางกฎเกณฑ์และวางแผนในการใช้ทรัพยากรร่วมกันของชุมชนต่าง ๆ แต่ในปัจจุบันพบว่า มีวัตถุประสงค์ที่เพิ่มเติมมาในภายหลังก็เพื่อสร้างอำนาจในการต่อรองกับรัฐและกลุ่มบุคคลภายนอกนั่นเอง เครือข่ายขององค์กรท้องถิ่นหรือองค์กรชาวบ้านดังกล่าวอาจเกิดจากชุมชนที่อาศัยลุ่มน้ำเดียวกันหรือชุมชนที่มีพื้นฐาน และอุดมการณ์เดียวกัน

ประเภทที่สี่ คือการปรับเปลี่ยนลักษณะที่ไม่เป็นทางการของขนบธรรมเนียมประเพณีให้มีลักษณะเป็นทางการมากขึ้นโดยพยายามสร้างบทบาทเพื่อให้เกิดการยอมรับทั้งจากภาครัฐและสังคม

ภายนอกรูปแบบดังกล่าวจะมีลักษณะคล้ายรูปแบบประเภทที่สามแต่จะมีลักษณะพิเศษประการหนึ่ง คือ การพยายามนำเอาขนบธรรมเนียมประเพณีเสนอต่อทางราชการในลักษณะที่เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อสร้างเป็นกฎเกณฑ์ปฏิบัติของชุมชนรูปแบบนี้มีความพยายามที่จะนำเสนอผลงานให้เป็นที่ ประจักษ์และจะอาศัยขอความร่วมมือจากภาครัฐเป็นหลัก เช่น การขอรับการอบรมจากหน่วยงานรัฐ ในด้านต่าง ๆ เพื่อสร้างการยอมรับจากรัฐเป็นหลัก

ประเภทที่ห้า คือ การพยายามประสานกับหน่วยงานภายนอกทั้งจากรัฐและองค์กร ภาคเอกชน และจากนักวิชาการเพื่อเพิ่มอำนาจและการยอมรับจากหน่วยงานต่าง ๆ เหล่านี้ ซึ่งเป็น มุมมองในระยะยาวคือ เมื่อได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ มากขึ้นก็ย่อมจะสามารถเสริมสร้าง ความสัมพันธ์กับหน่วยงานต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้นการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ก็จะสามารถดำเนินไปได้โดยไม่มี อุปสรรคเพราะได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการจากหน่วยงานนั้น ๆ แล้วนอกจากนี้ยังสามารถสร้าง ความเข้มแข็งให้กับองค์กรของตน และสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือมุมมองต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น

สรุปว่า นอกจากการรวมตัวกันขององค์กรท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แล้วยัง พบว่าในส่วนของอุดมการณ์ ความเชื่อ และการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ ได้มีการขยายเครือข่ายออกไปกว้าง มากขึ้นในปัจจุบันประเพณีหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ได้ปรากฏอยู่ในอุบลราชธานีทั่วไป เช่น การบวชป่า การทอดผ้าป่ากล้าไม้ การสืบทอดแม่ไม้ ซึ่งนอกจากจะเป็นการต่อยอดอุดมการณ์ดั้งเดิมซึ่งกำลังจาง หายไปให้กลับมามีความมั่นคงมากขึ้นแล้วยังสามารถที่จะทำการเพิ่มพื้นที่ในอนุรักษ์ได้มากขึ้นด้วย

๔.๓ แนวทางพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี

แนวทางการพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรนั้น มีแนวคิดที่สำคัญประการหนึ่งคือ การขยาย เครือข่าย จัดเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญและถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายในการอธิบายการเคลื่อนตัว จากกลุ่มสู่การรวมตัวเป็นเครือข่าย เพื่อสร้างพลังในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนา หรือสร้างพลัง ในการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ดังที่^{๑๒} กล่าวว่าเครือข่ายหมายถึง รูปแบบหนึ่งของการประสานงานของ บุคคล กลุ่ม หรือองค์กรหลายองค์กรที่ต่างก็มีทรัพยากรของตนเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงานและมี กลุ่มเป้าหมายของตนเองบุคคล กลุ่มหรือองค์กรเหล่านี้ ได้เข้ามาประสานงานกันอย่างมีระยะเวลานาน พอควร แม้อาจจะไม่ได้มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็จะมีการวางรากฐานเอาไว้ เมื่อฝ่าย ใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่น ๆ เพื่อแก้ปัญหา ก็ สามารถติดต่อไปได้

การช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน ในรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่ม องค์กร ที่มีลักษณะเป็นเครือข่ายและเรียกชื่อตามลักษณะการรวมตัวของเครือข่ายนั้นเป็นรูปแบบหนึ่ง

^{๑๒}พิรพรรณ พันธุ์นาวัน, กระบวนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: ดี ดี บั๊ค สตอร์, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒.

ของการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นกระบวนการทางสังคมที่มีการประสานงานระหว่างบุคคลหรือกลุ่มองค์กร^{๑๓} กล่าวได้ว่า เครือข่ายทางสังคมหมายถึงความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ปัจเจกบุคคลกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่มและกลุ่มกับเครือข่าย โดยอธิบายถึงพฤติกรรมและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ เช่น กิจกรรม การสื่อสาร ความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ฯลฯ ซึ่งเราสามารถมองเห็นได้ทั้งในมิติแห่งความสัมพันธ์กับแบบแผนหรือเส้นทางของปัจเจกบุคคล และกลุ่มคน โดยเป็นกระบวนการที่มีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรม การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน และความสัมพันธ์อันใกล้ชิด

การสร้างเครือข่ายและการพัฒนาการเกิดเครือข่าย เครือข่ายแต่ละเครือข่ายต่างก็มีจุดเริ่มต้นหรือถูกสร้างมาได้ด้วยวิธีการต่าง ๆ กัน^{๑๔} โดยสรุปได้ ๓ ลักษณะดังนี้

๑. เครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติ เครือข่ายนี้มักเกิดจากการที่ผู้คนมีความคิดตรงกัน ทำงานคล้ายคลึงกัน หรือประสบปัญหาเดียวกันมาก่อนมารวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสพการณ์ไปจนถึงร่วมกันแสวงหาทางเลือกใหม่ที่ดีกว่าในการดำรงอยู่ของกลุ่มสมาชิกอันเป็นแรงกระตุ้นที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มเองเครือข่ายเช่นนี้มักเกิดในพื้นที่ชุมชนที่วัฒนธรรมความเป็นอยู่คล้ายคลึงกันมารวมกันเป็นกลุ่มเป็นชมรมก่อนต่อเมื่อมีการเพิ่มขึ้นของสมาชิกมีการขยายพื้นที่ดำเนินการออกไป หรือมีการขยายเป้าหมาย (วัตถุประสงค์) ของกลุ่มมากขึ้น กลุ่มก็มักจะพัฒนาขึ้นมาเป็นเครือข่ายเพื่อให้เกิดความครอบคลุมต่อความต้องการของสมาชิกเครือข่ายเช่นนี้มักมีเวลาก่อสร้างเครือข่ายนาน แต่เมื่อเกิดแล้วก็จะมีความเข้มแข็งยั่งยืนและมีแนวโน้มที่เครือข่ายจะขยายตัวเพิ่มเมื่อเปรียบเทียบกับเมื่อเริ่ม

๒. เครือข่ายจัดตั้ง เครือข่ายจัดตั้งนี้มักจะมีความเกี่ยวข้องกับนโยบายหรือการดำเนินงานของภาครัฐอยู่เป็นส่วนใหญ่ทั้งนี้ก็เป็นไปตามแนวคิดเดิมที่อาศัยกลไกของรัฐผลักดันให้เกิดรูปธรรมของงานโดยเร็วและโดยมากเข้าใจก่อน ภาศิสมาชิกที่เข้าร่วมเครือข่ายมิได้มีพื้นฐานความต้องการความคิด ความเข้าใจที่ตรงกันมาก่อน การรวมตัวกันจึงเป็นลักษณะชั่วคราวชั่วคราวเป็นการเฉพาะกิจไม่มีความต่อเนื่องและมักจะจางหายไปไหนที่สุดยกเว้นว่าเครือข่ายจะได้รับการชี้แนะที่ดีอย่าง ที่ควรจนสามารถสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องและนำไปสู่การพัฒนาเป็นเครือข่ายที่แท้จริงได้อย่างไรก็ตามแม้ว่ากลุ่มจะยังคงรักษาสถานภาพเครือข่ายไว้ได้ แต่แนวโน้มเครือข่ายก็มักจะลดขนาดลงเมื่อเปรียบเทียบกับเมื่อเริ่มก่อตั้ง

^{๑๓} ศุภวิทย์ เปี่ยมพงศ์สานต์, ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อโลก, เอกสารชุดสอนกฎหมายสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๕๗.

^{๑๔} สุนทร วงศ์ไวยวรรณ, วัฒนธรรมองค์กร: แนวคิด งานวิจัย และประสบการณ์, (กรุงเทพมหานคร: โพรเพซ, ๒๕๔๘), หน้า ๗๓.

๓. เครือข่ายวิวัฒนาการ เครือข่ายวิวัฒนาการนี้เป็นอีกรูปแบบการกำเนิดเครือข่ายที่ได้เป็นไปโดยธรรมชาติแต่แรกเริ่มและก็ได้ถูกจัดตั้งโดยตรงแต่จะเป็นไปในลักษณะของกระบวนการพัฒนาผสมผสานอยู่ โดยเริ่มที่กลุ่มบุคคล/องค์กร มารวมกันด้วยวัตถุประสงค์กว้าง ๆ ใน การที่จะสนับสนุนกันและเรียนรู้ไปด้วยกันก่อน โดยอาจจะยังไม่ได้มีเป้าหมาย/วัตถุประสงค์ร่วมเฉพาะใด ๆ อย่างชัดเจนนักหรือในอีกลักษณะหนึ่งถูกจุดประกายความคิดที่จะรวมตัวกันสร้างพันธะสัญญาเป็นเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือพัฒนาตนเองบ้าง เครือข่ายที่ว่ำนี้นี้แม้ว่าจะมิได้เกิดจากแรงกระตุ้นสามารถร่วมกันกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนได้สอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกแล้วเครือข่ายนี้ก็จะสามารถพัฒนาตนเองต่อไปจนสร้างเป็นเครือข่ายเข้มแข็งเหมือนเครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติได้เช่นเดียวกัน

เครือข่ายที่เกิดขึ้นจะมีองค์ประกอบสำคัญดังนี้

๑. สมาชิก เนื่องจากเครือข่ายคือการเชื่อมโยง ดังนั้นจึงตรงไปตรงมาที่เครือข่ายจะต้องเริ่มต้นจากการมีสมาชิกประกอบเข้ากันเป็นเครือข่ายโดยสมาชิกเหล่านี้หากมีจำนวนมากก็อาจจำเป็นต้องมีคณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่ในการจัดการประสานงานให้เครือข่ายดำเนินไปได้โดยราบรื่น และด้วยเหตุที่เครือข่ายมีสมาชิกหลายองค์กร หลายบทบาท สมาชิกทั้งหมดจึงอาจจำแนกคร่าว ๆ ตามน้ำหนักความสำคัญของสมาชิกที่มีต่อเป้าหมายเครือข่ายเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ ได้แก่ สมาชิกแกนหลัก ผู้เกี่ยวข้อง โดยตรงกับเป้าหมายเครือข่ายและสมาชิกแกนเสริมผู้เป็นฝ่ายสนับสนุน การจำแนกสมาชิกเป็น ๒ กลุ่มนี้มีได้กำหนดไว้เป็นสาระสำคัญเพื่อการแบ่งแยกสมาชิกแต่เป็นการหยิบยกขึ้นมาเพื่อเป็นประโยชน์ในแง่ที่ต้องการให้สมาชิกได้ตระหนักไว้ว่าบทบาทสมาชิกแต่ละส่วนอาจมีความแตกต่างกันไปตามความสัมพันธ์ที่มีต่อเป้าหมายเครือข่ายดังกล่าวเป็นสมาชิก แกนหลักก็จะได้ตระหนักว่าตนควรจะต้องทำอะไร ส่วนสมาชิกแกนเสริมก็เข้าไปมีบทบาทสนับสนุนอย่างเหมาะสมเพื่อมิให้สมาชิกแต่ละส่วนเกิดความสับสนในบทบาทของตนในการช่วยกันให้เครือข่ายดำเนินการไปได้้อย่างยั่งยืน

๒. กรรมการ/ผู้ประสานงาน ดังได้กล่าวแล้วว่า เครือข่ายที่มีสมาชิกจำนวนมาก จำเป็นต้องมีคณะกรรมการหรือมีจำนวนไม่มากก็ยังจำเป็นต้องมีผู้ทำหน้าที่ประสานงานเพราะอย่างน้อยต้องได้นัดหมายพบปะกันในการทำงานเดียวกันกับการบริหารในองค์กรต่าง ๆ อย่างไรก็ตามมีสิ่งที่จะต้องเห็นว่าการเป็นเครือข่ายนั้นจะแตกต่างไปจากองค์การการทำงานที่องค์กรจะให้ความสำคัญกับผู้นำองค์กรมากในขณะที่การเป็นเครือข่ายจะให้ความสำคัญกับสมาชิกทุกคนเสมอกันสมาชิกแต่ละคนมีอิสระทางความคิด การตัดสินใจของเครือข่ายจึงเป็นผลรวมทางความคิดของสมาชิก ดังนั้นการขับเคลื่อนเครือข่ายจึงมีลักษณะการ “นำ” การดำเนินงานในแบบที่ไม่ต้องมีผู้นำเพราะผู้นำที่แท้จริงคือสมาชิกทั้งหมด และเพื่อให้เกิดการนำเครือข่ายไปได้สิ่งที่เครือข่ายต้องการจึงได้แก่ ผู้ประสานงาน เพื่อให้เกิดการจัดการที่ดีต่อกระบวนการที่ทำให้สมาชิกสามารถนำพาเครือข่ายขับเคลื่อนไปด้วยพลังร่วมของสมาชิก

๓. เป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ เนื่องจากเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ถือเป็นจุดร่วมสำคัญของการเป็นเครือข่าย ดังนั้นความชัดเจนของเป้าหมายจึงมีความสำคัญต่อการเข้าร่วมและคงอยู่ของสมาชิกที่มาร่วมกันหลากหลายเพราะสมาชิกที่เข้ามาคงต้องมีคำตอบสำหรับตัวเองว่าเข้ามาในเครือข่ายเพื่ออะไร และเครือข่ายสามารถตอบสนองต่อความต้องการหรือภารกิจของตนเอง/องค์กรหรือไม่นอกจากนี้ตัวเป้าหมายเองจะเป็นตัวกำหนดกิจกรรมของเครือข่ายที่จะตามมา ดังนั้นการกำหนดเป้าหมายนอกจากจะต้องมีความชัดเจนแล้วยังในระยะเริ่มก่อตั้งมีข้อเสนอแนะว่าควรกำหนดเป้าหมายหลักเพียงอย่างใดอย่างหนึ่งที่จะสามารถบรรลุให้ได้เสียก่อน ถ้าหากต้องการขยายวัตถุประสงค์ออกไปอีกจึงค่อยกำหนดในภายหลังเมื่อเครือข่ายมีความเข้มแข็งมากขึ้นบ้างแล้ว

๔. กิจกรรม เครือข่ายจำนวนมากที่มีองค์ประกอบทั้งสมาชิก และมีเป้าหมายครบถ้วนแต่กลับไม่สามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกันของเครือข่ายโดยที่เครือข่ายคิดหรือดำเนินการเองได้นอกจากต้องอาศัยองค์กร หน่วยงานภายนอกเป็นผู้จัดกิจกรรมให้ กิจกรรมจึงถูกจัดเป็นครั้งคราวขาดความต่อเนื่องและแม้ว่ากิจกรรมนั้นมีได้เกิดจากความคิดการตัดสินใจของสมาชิกส่วนรวมแต่เป็นไปตามความประสงค์ของหน่วยงานผู้จัด ซึ่งแตกต่างจากเครือข่ายที่สามารถจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของเครือข่ายได้ด้วยอาศัยการมีส่วนร่วม ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการและร่วมทรัพยากรของสมาชิกด้วยกันเองทั้งนี้ต้องเข้าใจว่ากิจกรรมที่เกิดขึ้นมิใช่จะต้องเป็นกิจกรรมใหญ่โตที่ต้องรวมสมาชิกทั้งหมดให้ได้เท่านั้น เพราะอาจมีกิจกรรมที่สมาชิกส่วนหนึ่งมีความสนใจใคร่เรียนรู้จากสมาชิกอีกส่วนหนึ่งเป็นการเฉพาะก็นับว่าเป็นกิจกรรมในเครือข่ายที่ควรสนับสนุนให้มีเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเองอย่างเป็นธรรมชาติและเป็นการกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวในหมู่สมาชิกด้วยกันเอง อนึ่งการจัดเวทีพบปะกันของสมาชิกจำนวนมาก ๆ นั้นจะสามารถกระตุ้นกระแสให้เกิดความตื่นตัวได้ค่อนข้างดีแต่ก็อาจจะทำให้การมีปฏิสัมพันธ์เรียนรู้ระหว่างสมาชิกกันเองน้อยลงไปบ้างซึ่งเป็นสภาพที่มีผู้เข้าร่วมประชุมมาก ๆ นอกจากนี้การเตรียมการพบปะสำหรับคนหมู่มากก็ต้องการเวลาและทรัพยากรมากขึ้นตามไปด้วยซึ่งปัจจัยเหล่านี้เครือข่ายควรนำเครือข่ายมาเป็นข้อพิจารณาด้วยในการเลือกรูปแบบการพบปะกันของสมาชิก

เครือข่ายมีหลายประเภทขึ้นอยู่กับสมาชิก พื้นที่ กิจกรรมหลัก วัตถุประสงค์และโครงสร้างการดำเนินงานในลักษณะองค์กรของเครือข่ายเอง^{๑๕} ได้อธิบายประเภทเครือข่ายไว้ดังนี้

เครือข่ายแนวนอนโดยการประสานบุคคลที่อยู่ในระดับเดียวกัน อาชีพเดียวกัน ให้มาเชื่อมประสานเป็นเครือข่ายกัน เช่น เครือข่ายเกษตรกร เครือข่ายนักพัฒนา เครือข่ายนักวิจัย เป็นต้น

^{๑๕} แอนดรูว์ พิตเตลแมน และคณะ, การจัดการทรัพยากรชุมชนแบบผสมผสานเพื่อปกป้องพื้นที่ในการจัดการเขตกันชนในประเทศไทย, ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๗.

อาจเป็นปัจเจกบุคคลหรืออาจเป็นสถาบันก็ได้เช่น เครือข่ายสถาบันวิจัย เครือข่ายศูนย์ข้อมูล เป็นต้น บางเครือข่ายอาจเปิดสำหรับบุคคลทั่วไป สถาบันทั่วไป ใครก็ได้ที่สนใจในเรื่องหรือประเด็นเดียวกันนั้น

เครือข่ายที่มีลักษณะแนวตั้ง เช่น การนำคนจากหลากหลายอาชีพที่แตกต่างกันมาเป็นเครือข่ายกันเช่น เกษตรกร นักพัฒนา นักวิชาการ นักธุรกิจ นักการเมือง องค์กรทุน เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและความร่วมมือกันโดยเน้นที่การให้ข้อมูลข่าวสารมากกว่าการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน

เครือข่ายส่วนใหญ่เกิดขึ้นเพื่อทำให้การสื่อสารการแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์ดีขึ้น ง่ายขึ้น และมีการร่วมมือในเรื่องต่าง ๆ ได้สะดวกและดียิ่งขึ้นและอีกบางส่วนทำให้พลังต่อรองกับอำนาจต่าง ๆ ได้ดีขึ้น ไม่ว่าจะเป็นองค์กรของรัฐหรือเอกชน องค์กรทุนหรือองค์กรวิชาการทำให้ได้รับความสนใจและความช่วยเหลือง่ายขึ้น

เครือข่ายจำนวนหนึ่งเกิดขึ้นเพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือในด้านการวิจัย การศึกษา การฝึกอบรม การจัดการทรัพยากร การจัดการตลาด บางเครือข่ายแลกเปลี่ยนทรัพยากรกัน เช่น พันธุ์ไม้ พันธุ์สัตว์ ผลผลิตทางการเกษตรในท้องถิ่น บางเครือข่ายเน้นการร่วมกันเพื่อกดดันทางการเมือง วรรณคดีเพื่อให้สังคมเกิดสำนึกในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น ป่าชุมชน การสร้างเขื่อน เป็นต้น บางเครือข่ายมีวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย เช่น นอกจากแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารยังมีความร่วมมือในทางปฏิบัติอีกหลายเรื่องเช่น การวิจัยร่วมกัน ฝึกอบรมร่วมกัน ดำเนินกิจกรรมบางอย่างเพื่อส่วนรวมร่วมกัน

นอกจากนั้น^{๑๖} ในการวิเคราะห์เครือข่ายนั้นมีเป้าหมายหลักที่จะบอกว่า เครือข่ายที่มีความเข้มแข็งมีความสั่นไหวของข้อมูล มีกระบวนการที่มีชีวิตชีวา มีการบริหารจัดการที่ดี และมีกระบวนการทำงานที่มีประสิทธิภาพนั้น ควรมีกระบวนการจัดการหรือใช้เกณฑ์เช่นใดในการพิจารณา ในที่นี้จะกล่าวถึงแนวทางการวิเคราะห์และประเมินเครือข่าย โดยนัยต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการทำงานของเครือข่ายชัดเจนดังนี้

การวิเคราะห์องค์ประกอบและกระบวนการ ของเครือข่าย พิจารณาจาก

๑. สมาชิก วัตถุประสงค์ เป้าหมาย กฎ กติกา ภารกิจ กิจกรรมและกองทุนของเครือข่าย

๒. การรวมตัวเป็นเครือข่าย เช่น กระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิก การแลกเปลี่ยนเรียนรู้การพึ่งพาอาศัย ความเท่าเทียมในการให้และการรับ การสื่อสารเพื่อสร้างความหมายและโลกทัศน์ร่วมกัน การสร้างและพัฒนาเครือข่าย การปรับเปลี่ยนแนวคิด และกระบวนการทัศน์ในการทำงาน

^{๑๖} ดำรงศักดิ์ ชัยสนิทและสุนี เลิศแสงกิจ, **ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร: วังอักษร, ๒๕๔๗), หน้า ๓๓.

๓. การวิเคราะห์กระบวนการทำงานของเครือข่าย เช่น การประสานพลัง ได้แก่การทำงานในจุดเล็ก ๆ และการทำงานภาพรวมของหน่วยใหญ่

๔. การจัดการตนเอง การสามารถจัดลำดับความสำคัญของภารกิจกระบวนการที่นำไปสู่การเรียนรู้ การปรับตัว การทำกิจกรรมเคลื่อนไหวต่าง ๆ ของเครือข่าย

๕. การวิเคราะห์ความเป็นพหุลักษณะ พิจารณาในความหลากหลาย เช่น สมาชิก พื้นที่ดำเนินการ กิจกรรม ฯลฯ

การวิเคราะห์โครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่าย พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และคนกับกระบวนการ การทำงานด้านต่าง ๆ ที่มีการเกี่ยวข้องกับข้อมูลการสื่อสาร

การวิเคราะห์ผลงานของเครือข่าย พิจารณา

๑. ด้านการต่อรองและการจัดผลประโยชน์ เป็นการวิเคราะห์กระบวนการสร้างพลังและอำนาจในการต่อรองของเครือข่ายที่เกี่ยวข้องสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น การกำหนดแนวทางป้องกันการบุกรุกป่าชายเลน การจัดการทรัพยากรในชุมชน เป็นต้น

๒. ด้านการสร้างพื้นที่ทางสังคม พิจารณาจากการสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การสร้างความพึงพอใจให้กับมวลสมาชิกการสร้างการยอมรับในสังคม การขยายขอบเขตการทำงานการไว้วางใจของสมาชิก

๓. ด้านการสร้างตนเองและอัตลักษณ์ การสร้างจุดยืนและการจัดการตนเองเป็นเครือข่ายที่มีความเชื่อมต่อกับจุดต่างพิจารณาจาก การสร้างประชาสังคม การชุมนุมต่อต้านการรุกรานจากภายนอก การพัฒนาตนเองเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้

๔. ด้านการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ประสานความร่วมมือทุกฝ่ายทั้งด้านอุปถัมภ์ การต่อต้านเชิงอำนาจ การต่อรองผลประโยชน์

๕. ด้านการสร้างชุมชน แนวปฏิบัติสร้างแรงจูงใจ ภายใต้ความสามัคคีเครือข่าย

เครือข่ายเป็นกระบวนการทำงานที่มีการเชื่อมโยงประสานงานระหว่างบุคคล องค์กร หน่วยงานต่าง ๆ ที่มีฐานที่ตั้งอยู่บนวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายเดียวกัน และด้วยปรัชญาการอยู่ร่วมกัน โดยเห็นคุณค่าของสมาชิกทุกคนทุกหน่วยเสมอกันจึงสามารถสร้าง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาคีสมาชิกในแนวราบที่อาศัยความเข้าใจและความจริงใจเป็นกลไกให้เกิดการขับเคลื่อนของเครือข่ายแทนการใช้อำนาจและการสั่งการในกรอบระบบแห่งการบังคับบัญชาซึ่งเป็นการปิดกั้นปัญญามนุษย์และละเลยความหลากหลายที่เราสามารถอาศัยการจัดการที่ตีความความหลากหลายเหล่านี้อย่างเป็นเอกภาพเพื่อก่อให้เกิดคุณภาพใหม่ในทั้งรูปแบบของการเรียนรู้ การลงมือปฏิบัติไปจนถึงการสร้างสรรค์นวัตกรรมการวิเคราะห์กระบวนการทำงานของเครือข่าย วิเคราะห์โครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายและวิเคราะห์ผลงานของเครือข่าย

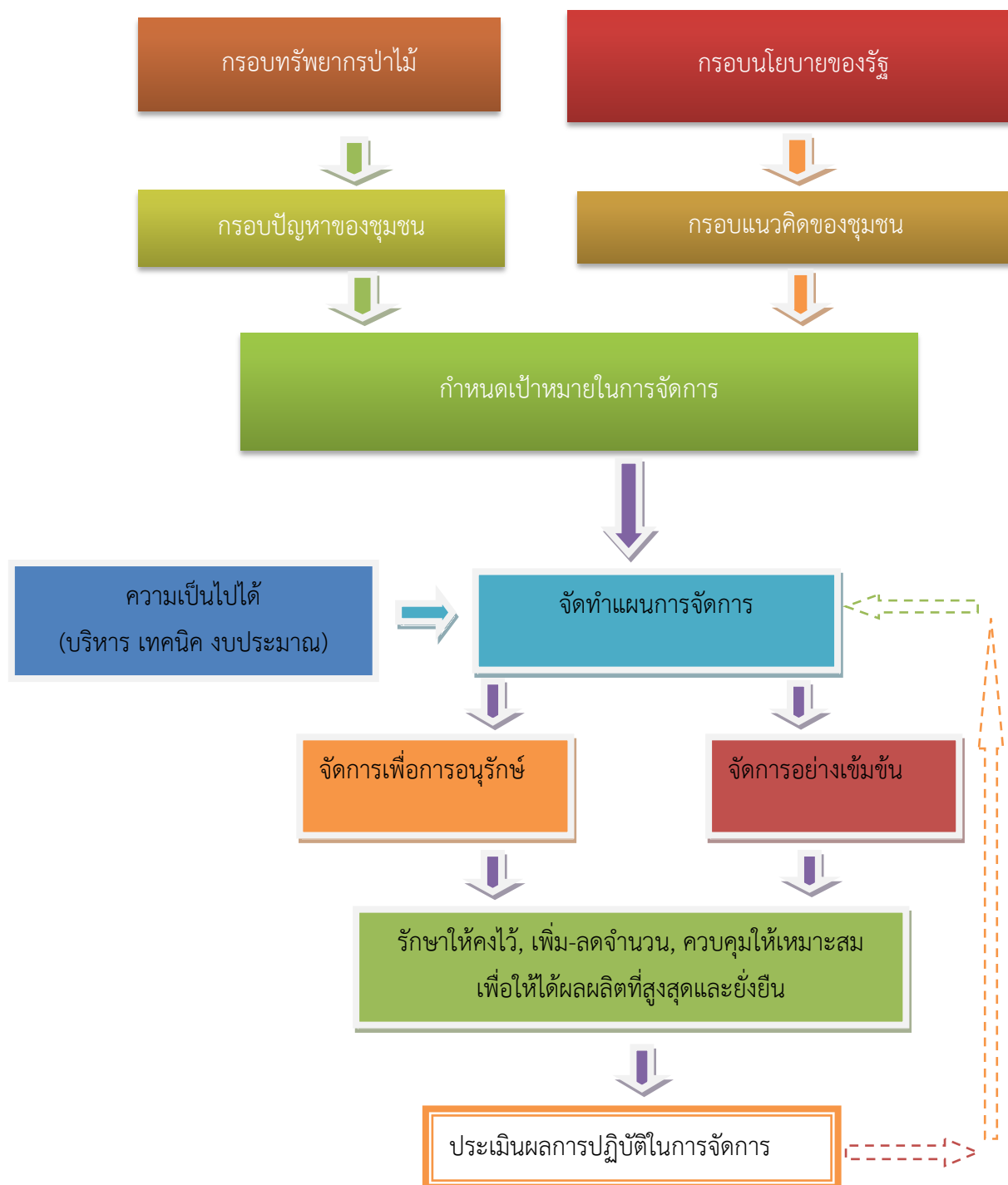
ในการศึกษาครั้งนี้ได้ใช้แนวคิดนี้เป็นแนวทางในการศึกษาบริบทที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายเยาวชนกลุ่มแม่น้ำวาง พัฒนาการของกลุ่มในแต่ละช่วง โครงสร้างและองค์ประกอบของเครือข่ายที่จะนำไปสู่กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมถึงการเชื่อมโยงประสานงานของกลุ่มเยาวชนและกลุ่มต่างทั้งภายในและภายนอกชุมชน

จากการศึกษาพบว่ากระบวนการจัดการป่าชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีมีความสอดคล้องกับสถานการณ์เชิงนโยบายของรัฐ ทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่ แนวคิดของชุมชนและปัญหาที่เผชิญอยู่ ได้มีการนำมากำหนดเป้าหมายในการจัดการป่าชุมชน^{๑๗} โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ในการดำเนินงาน จากนั้นจัดทำแผนการจัดการ โดยมุ่งเป้าหมายเพื่อการใช้สอยพร้อม ๆ กับการอนุรักษ์เพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน ดังแสดงแผนภาพที่ ๔.๑

^{๑๗}นางสาววัชรีย์ คงเหลือ, เจ้าหน้าที่เผยแพร่ ประจำฝ่ายสารสนเทศ สำนักงานจัดการทรัพยากรป่าไม้ เขต ๗ จังหวัดอุบลราชธานี, สัมภาษณ์ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

แผนภาพที่ ๔.๑

กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมองค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี

จากแผนภาพที่ ๔.๑ เป็นแนวคิดที่มองความสัมพันธ์ระหว่างคนกับระบบนิเวศ ที่ผู้คนในชุมชนได้พึ่งอาศัยและใช้ประโยชน์ ชุมชนจะมีองค์ความรู้ในการจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในมุมมองว่า ทุกสิ่งทุกอย่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันจนเกิดเป็นความหลากหลายของรูปแบบการจัดการและวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น โดยมีมิติการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชุมชนนั้นเป็นปัจจัยหลักในการดำรงชีวิตทั้งทรัพยากรธรรมชาติมีความสัมพันธ์กับขนบธรรมเนียมประเพณี และภูมิปัญญาที่ให้ความเคารพต่อธรรมชาติ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเหมาะสม ปัจจุบันมีชุมชนในท้องถิ่นเป็นจำนวนมาก ได้รวมตัวกันเป็นองค์กร ชำนาญเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและลุ่มน้ำ ตามสิทธิในการจัดการและการใช้ทรัพยากร บนพื้นฐาน ของชุมชนที่มีสิทธิตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ อีกทั้งยังเป็นการปรับตัวให้เข้ากับสภาพธรรมชาติของชุมชน

จากการศึกษาข้อมูลพบว่า แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนนั้น เนื่องจากองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีเป็นองค์กรขนาดใหญ่ มีสมาชิกเป็นจำนวนมาก แต่ละองค์กรแต่ละบุคคลจะมีความคิดและทัศนคติที่ต่างกัน จึงทำให้เกิดปัญหาทางด้านการสื่อสารในการทำงาน ทัศนคติ แนวความคิดในการทำงานแตกต่างกันไปจึงอาจทำให้การรับรู้แตกต่างและไม่เท่ากัน การสื่อสารที่ไม่ทั่วถึง รวมถึงการมีทัศนคติต่างกันจำนวนมากอาจทำให้เกิดความขัดแย้งในองค์กรได้ ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมข้อคิดเห็นต่าง ๆ เพื่อเสนอเป็นแนวทางพัฒนาองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีดังนี้

๑) เน้นการทำงานเป็นทีม (Team Work) การรวมกลุ่มที่มีกิจกรรมร่วมเพื่อใช้ข้อมูลร่วมกัน และช่วยในการตัดสินใจให้แก่สมาชิกในกลุ่มที่จะทำงานภายในขอบข่ายที่รับผิดชอบของแต่ละคนนั้น ในการทำงานของกลุ่มไม่จำเป็นที่จะต้องส่งเสริมซึ่งกันและกัน ดังนั้นจึงไม่มีการเชื่อมโยงทรัพยากรและใช้ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพในทางบวกนั่นคือเราใส่การทำงานของแต่ละคนเข้าไปผลงานที่ออกมรรวมกันแล้วจะได้เท่ากับที่ใส่เข้าไปหรืออาจจะน้อยกว่าก็ได้การทำงานแบบทีม (Work teams) เป็นการทำงานร่วมกันและส่งเสริมกันไปในทางบวกผลงานรวมของทีมที่ได้ออกมาแล้วจะมากกว่าผลงานรวมของแต่ละคนมารวมกัน

๒) ความคิดสร้างสรรค์ (Creative) เนื่องจากองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีเป็นองค์กรเอกชนที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจึงต้องมีกฎเกณฑ์และระเบียบการปฏิบัติมาก สิ่งนี้จึงเป็นกรอบในการทำให้สมาชิกภายในองค์กรขาดความคิดริเริ่มใหม่ ๆ ทำงานอยู่ในระเบียบการทำงาน หากไม่ได้แรงกระตุ้นจากผู้นำชุมชนก็มักจะไม่ได้เกิดแนวคิดใหม่ ๆ ทำแต่งานที่เป็นงาน

ประจำของตัวเอง ยังคงยึดมั่นกับระบบการทำงานที่เป็นแบบดั้งเดิมตามที่เคยทำมา จึงทำให้การที่จะเปิดรับและการคิดริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ เป็นไปได้อย่างเชื่องช้าและยาก

๓) เพิ่มศักยภาพสมาชิกในองค์กร จากการศึกษาการพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่าองค์กรจะสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นอยู่ที่การประพฤติปฏิบัติตัวของสมาชิกในชุมชน ดังนั้นสมาชิกทุกคนจะต้องเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน มีความสามารถและมีทัศนคติที่สอดคล้องเข้ากันได้กับวัฒนธรรมองค์กรเป็นสำคัญ ควรมีการจัดฝึกอบรมเพิ่มพูนความรู้ ทักษะการทำงาน หรือการจุดประกายความคิดในการทำงานให้กับสมาชิกทุกคน จึงเป็นแนวทางในการนำไปสู่ความสำเร็จ สร้างความเชื่อมั่นให้ผู้ปฏิบัติได้และนำไปสู่การมุ่งมั่นในการให้งานและก้าวหน้าในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน

๔) เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานภายในองค์กร จากการศึกษาองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี สมาชิกในแต่ละองค์กรที่มีอยู่จำนวนมาก มีปัญหาในการสื่อสาร จึงมีกฎระเบียบมาก และกฎระเบียบก็จะสะสมเพิ่มพูนมากขึ้นเรื่อย ๆ จนสมาชิกมักจะชอบทำงานตามกฎระเบียบ มุ่งแต่ส่วนที่ตนรับผิดชอบ ขาดการมองภาพรวม เมื่อทำตามกฎระเบียบไปเรื่อย ๆ ก็กลายเป็นงานประจำ (routine) จึงขาดความคิดใหม่ ๆ สมาชิกทุกคนต้องทำงานตามระเบียบคำสั่งขององค์กรอย่างเคร่งครัด และมีความเชื่อมั่นในองค์กร เพื่อให้มีคุณภาพที่ดีในการบริหาร และความถูกต้องในการบริหาร

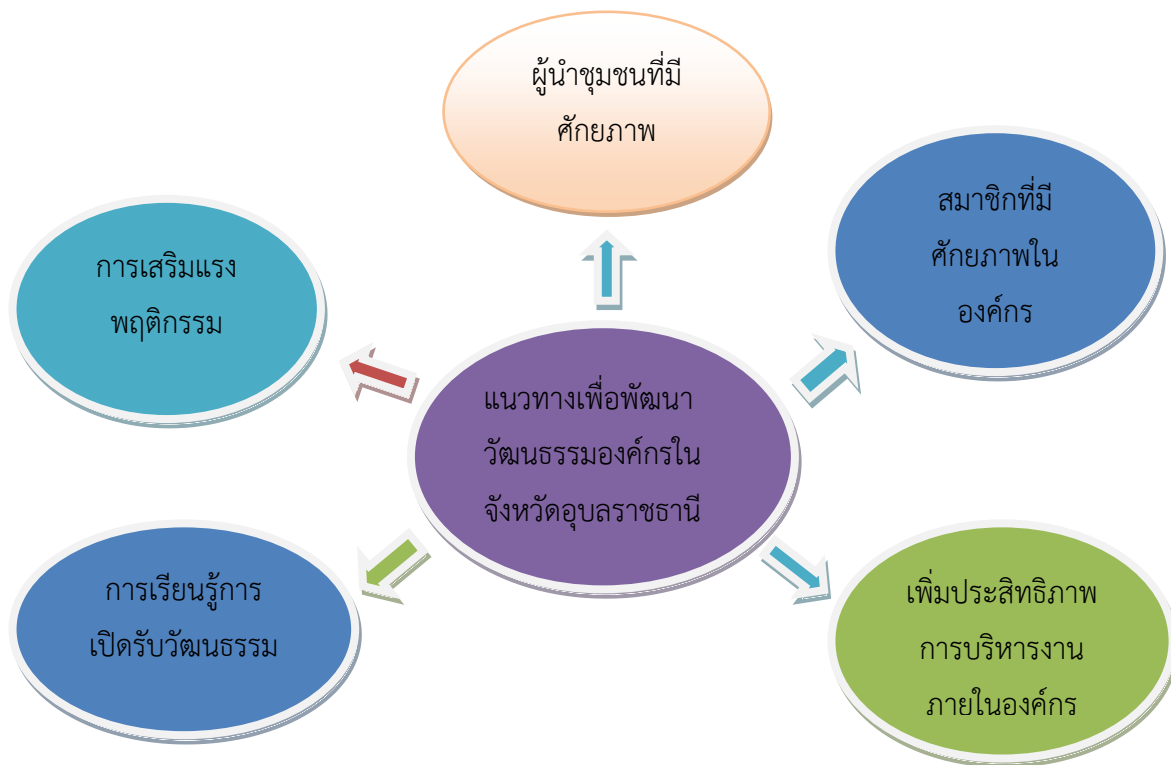
๕) การเรียนรู้และการเปิดรับวัฒนธรรมองค์กร จากการศึกษาพบว่าองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี มีคนที่แตกต่างทั้งวัยวุฒิ และคุณวุฒิผสมผสานอยู่ภายในชุมชนเดียวกัน ซึ่งความแตกต่างทางด้านทัศนคติ ธรรมเนียมปฏิบัติแบบเก่า ๆ จากชุมชนดั้งเดิม ดังนั้นเพียงแค่ว่าในหน้าที่ที่ตนเองรับผิดชอบเท่านั้นไม่กล้าที่จะลองปรับเปลี่ยนแนววิธีการทำงานใหม่ ๆ หรือเกิดความต่อต้านเมื่อต้องมาเปลี่ยนการทำงานแบบใหม่เพราะไม่เคยทำ ส่วนสมาชิกใหม่ส่วนมากจะเป็นกลุ่มที่มีความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ และพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ แต่ประสบการณ์ในการทำงานยังน้อย จึงทำให้ในการเสนอความคิด หรือการปฏิบัติงานยังคงไม่สมบูรณ์แบบการถ่ายทอดประสบการณ์ทำงาน เช่น สมาชิกในชุมชนคนไหนในหมู่บ้านที่ถนัด งานด้านปลูกพืช จักสาน ทอผ้าจะนำสมาชิกที่ไม่ถนัดมาฝึกงานถ่ายทอดการทำงานให้รู้งาน เป็นงาน สมาชิกคนไหน เก่งเรื่องงานทางด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัย จะให้สมาชิกแสดงฝีมือให้เราสอนงานให้เราเป็นงาน ใครเก่งเรื่องอะไรนำมาเล่าสู่กันฟัง ใครมีเรื่องการทำงานที่มีปัญหาอย่าไปถ่ายทอดให้ฟังเพื่อขอควรระวังไม่ให้คนอื่นเกิดปัญหา

ดังนั้นผู้นำชุมชน จึงต้องจัดกิจกรรมการศึกษาดูงานทั้งภายในและภายนอกองค์กร มีการประชุมเพื่อเปิดแสดงความคิดเห็นในการทำงาน จัดการฝึกอบรมการเพิ่มพูนความรู้ ความชำนาญงาน และทัศนคติ ของบุคคลให้เหมาะสมกับการปฏิบัติงาน ไม่ได้ให้ความสำคัญแค่พูด หรือบรรยายแต่เพียงอย่างเดียว

๖) การเสริมแรงพฤติกรรม หน่วยงานราชการ ผู้นำท้องถิ่น จะต้องมีการส่งเสริมให้สมาชิกได้ประพฤติ ปฏิบัติตามวัฒนธรรมอย่างกว้างขวางและทั่วถึง กล่าวคือ หน่วยงานราชการ ผู้นำท้องถิ่น ควรมีการมอบรางวัลสำหรับองค์กร และสมาชิกที่ปฏิบัติตามวัฒนธรรมองค์กรที่ได้ตั้งไว้อย่างโดดเด่น ต่อเนื่องเป็นที่ยอมรับขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีอื่น ๆ โดยทั่วไป แต่หน่วยงานราชการ ผู้นำท้องถิ่น ควรพึงระวังว่าการมอบรางวัลไม่ควรใช้กรอบความคิดวัฒนธรรมเดิม ๆ ขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี กล่าวคือวัฒนธรรมที่รางวัลที่สมาชิกจะได้รับกำหนดโดยหน่วยงานราชการ ผู้นำท้องถิ่นเท่านั้น และต้องไม่กระทำในพฤติกรรมที่ขัดแย้งกับการส่งเสริมด้วย

วัฒนธรรมองค์กรที่จะทำให้องค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีเป็นวัฒนธรรมองค์กรที่มีความหลากหลาย คือการมีส่วนร่วมในการทำงาน การยึดมั่นในอุดมการณ์ การวางแผนการทำงาน การเปิดโอกาสในการแสดงความคิดเห็น การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงาน ดังนั้นในการปรับเปลี่ยนหรือเพิ่มแนวทางในการพัฒนาองค์กรควรเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป อาจสร้างกระแสวัฒนธรรมใหม่กลบกระแสวัฒนธรรมเก่า การเปลี่ยนแปลงแบบนี้จะส่งผลกระทบต่อคนในองค์กรน้อยแต่ต้องใช้ระยะเวลานาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรที่มีอายุยาวนานและมีวัฒนธรรมดั้งเดิมแข็งแกร่ง เพื่อให้เข้าใจถึงรูปแบบแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขององค์กรชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี แสดงแผนภาพที่ ๔.๒

แผนภาพที่ ๔.๒
 แนวทางพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี

จากแผนภาพที่ ๔.๒ เป็นการแสดงถึงแนวทางการพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรในจังหวัดอุบลราชธานีตามความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มตัวอย่างจะเห็นได้ว่าถ้าหากชาวบ้านมีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งโดยเฉพาะการได้ทราบถึงสิทธิของตนเองที่มีต่อชุมชน ทำให้พลังในการต่อรองและกดดันรัฐได้มากขึ้น และไม่เฉพาะกับแม่มนม้นยีนเท่านั้น หากแต่รวมถึงชาวบ้านในท้องถิ่นอื่น ๆ ในประเทศไทย เป็นโอกาสของกลุ่มชาวบ้านอื่น ๆ เมื่อเห็นว่ากลุ่มแม่มนม้นยีนเกิดความเข้มแข็งในชุมชนกระทั่งประสบผลสำเร็จในการยื่นข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลก็สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีให้ชาวบ้านในส่วนอื่นในสังคมไทยรวมตัวกันเพื่อเข้าถึงสิทธิชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วมในท้องถิ่นของตนเองมากขึ้นด้วยเช่นกันอันจะเป็นการแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืนสืบไป

จากการดำเนินกิจกรรมของชุมชนที่เลือกสรรรูปแบบของกิจกรรมมาใช้ได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของชุมชน และกลุ่มเยาวชนเองจนปรากฏเป็นผลงานที่ได้รับการยอมรับในระดับหนึ่งนี้ เป็นสิ่งที่สามารถบ่งบอกได้ถึง พื้นฐานกระบวนการเรียนรู้จากบริบทด้านต่าง ๆ อันได้แก่ การได้รับการสนับสนุนองค์กร หน่วยงานทั้งภายในและภายนอก ความเป็นเครือข่ายกลุ่ม องค์กร รวมไปถึงบริบทของชุมชนทั้งในสิ่งแวดล้อมและด้านสถาบันต่าง ๆ ทางสังคมที่มีส่วนในการกล่อมเกล่า ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มีส่วนสัมพันธ์ต่อการสร้างเจตคติ ทักษะพิสัยที่นำไปสู่

การมีส่วนร่วมของชุมชน ต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างดียิ่ง ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ และรูปแบบในการจัดการด้วยชุมชนเองอันเป็นการสืบสานความยั่งยืนแก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนในอนาคต เช่น

- การสืบชะตา ดิน น้ำ ป่า ซึ่งจัดขึ้นโดยองค์กรชุมชนชักชวนเยาวชนได้เข้าร่วมในการจัดเตรียมสถานที่ อุปกรณ์ในพิธี เช่น การจัดบริเวณงาน การจัดเวทีแลกเปลี่ยนความรู้

- การบวชป่า ปลูกป่าและปล่อยสัตว์น้ำ ร่วมกับองค์กรภายในและภายนอก บทบาทของสมาชิกในชุมชน คือ การเตรียมพันธุ์ไม้ การเตรียมสัตว์น้ำที่จะปล่อย โดยประสานงานของความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ

- ร่วมจัดการป่าชุมชนภายในหมู่บ้านต่าง ๆ ที่ตนเองอาศัยอยู่ในชุมชน บทบาทคือการเข้าประชุมแสดงความคิดเห็นในการออกกฎระเบียบ ร่วมตรวจตราบริเวณป่าชุมชน

- การจัดค่ายเชิงอนุรักษ์เพื่อศึกษาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทางกลุ่มวางแผนและดำเนินการเอง สร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกในเครือข่าย และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านทรัพยากรเพื่อให้ชุมชนตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเกิดการอนุรักษ์หวงแหนทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น เพื่อสร้างจิตสำนึกให้คนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้

- การฝึกอบรมนักข่าว นักจัดรายการวิทยุเพื่อสื่อสารกับชุมชน กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่ต้องนำมาดำเนินการ ประชาสัมพันธ์ให้คนทั่วไปรับทราบถึงความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้น และตระหนักถึงปัญหาเพื่อมีแนวคิดและร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมทั้งเป็นการให้สังคมรับรู้ถึงการดำเนินงานของเครือข่ายเพื่อเพิ่มสมาชิก

- การศึกษาดูงานภายนอกชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติซึ่งชุมชนได้วางแผนและดำเนินการเองเอง เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของสมาชิกในชุมชนต่างพื้นที่ได้เรียนรู้แลกเปลี่ยนและนำสิ่งที่พบเจอเป็นประยุกต์ใช้กับชุมชนรวมทั้งเป็นการสร้างแนวร่วมทางคิดที่ก่อเกิดการดำเนินการร่วมกัน

จากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีจะเป็นกระบวนการกลุ่มที่มีส่วนร่วมของสมาชิกในทุกขั้นตอน คือ มีการจัดการประชุมเพื่อค้นหาปัญหาและสาเหตุ การวางแผนจัดการ การปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ และการติดตามประเมินผล และมีรูปแบบการจัดการทั้งแบบจัดการตามจารีตประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อของชุมชนที่มีมาแต่เดิมและการจัดการแบบประยุกต์จากที่เยาวชนได้เรียนรู้มาจากการเข้าร่วมกิจกรรมทั้งภายในและภายนอกชุมชนมีทั้งการดำเนินการร่วมกับกลุ่มอื่นและของกลุ่มเครือข่ายอย่างยั่งยืน

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลการทำวิจัยเรื่อง “ศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี” เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ การศึกษาถึงกระบวนการจัดการ การมีส่วนร่วมและเสนอแนวทางการจัดการด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัฒนธรรมองค์กรชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานี ผู้วิเคราะห์ได้นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม สามารถสรุปผลออกเป็น ๓ ข้อดังนี้

๕.๑ สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาเรื่อง “ศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี” สามารถสรุปผลการศึกษาได้ ๒ ประเด็นต่อไปนี้

ประเด็นที่หนึ่ง : กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี มีรูปแบบวัฒนธรรมองค์กรดังต่อไปนี้

๑) องค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีมีกลุ่มที่ถือได้ว่าเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงขององค์กรชุมชนในประเทศไทย นั่นคือ กลุ่มแม่มนม้นยิ้น ที่เป็นการรวมกลุ่มประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการต่าง ๆ ของรัฐบาล เรียกร้องเงื่อนไขต่าง ๆ คอยประสานงานการประสานเครือข่ายระหว่างชาวบ้านปากมูลกับกลุ่มปัญหาอื่นๆ ได้แน่นแฟ้นมากขึ้น จนกระทั่งมีการก่อตั้ง “**สมัชชาคนจน**” ขึ้นมาอย่างเป็นทางการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นจุดศูนย์รวมในการรณรงค์เคลื่อนไหวยื่นข้อเรียกร้องของกลุ่มเครือข่ายปัญหาต่าง ๆ ถึง ๑๖ กรณี อาทิ เครือข่ายปัญหาเขื่อน เครือข่ายปัญหาป่าไม้ กำกับดูแลกิจการขององค์กรเพื่อแสดงถึงทิศทางและกรอบการดำเนินการเพื่อยื่นข้อเสนอต่อรัฐบาลในนามสมัชชาคนจน

๒) วัฒนธรรมองค์กรการจัดการทรัพยากรธรรมชาติขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี จะมีส่วนที่มองเห็น (Visible) สิ่งที่แสดงออกชัดเจนก็คือ การแต่งกาย รูปแบบการจัดตั้งองค์กร และส่วนที่อยู่ลึกลงไปเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น (Invisible) ส่วนใหญ่อยู่ในลักษณะวัฒนธรรมองค์กร

ดังนี้ การมีส่วนร่วมในการทำงาน การยึดมั่นในอุดมการณ์ การวางแผนการทำงาน การเปิดโอกาสในการแสดงความคิดเห็น การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงาน

๓) ลักษณะการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัฒนธรรมองค์กรชุมชน ในจังหวัดอุบลราชธานี จำแนกเป็นรายชื่อไว้ดังนี้

(๑) การมีส่วนร่วมในการทำงาน สำหรับองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีพบว่าในการดำเนินงานแต่ละภารกิจ เมื่อมีการมอบหมายจะมีการแบ่งงานออกเป็นกลุ่ม เพื่อกระจายหน้าที่ในการทำงานโดยจะมีจุดมุ่งหมายเดียวกันและมีการทำงานเป็นทีม (Team Work) แต่ละคนจะมีหน้าที่ประสานงานกันระหว่างกลุ่ม มีผู้นำชุมชน คอยควบคุม ที่จะช่วยให้สมาชิกสามารถทำงานตรงตามวัตถุประสงค์ขององค์กร

(๒) การยึดมั่นในอุดมการณ์ องค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีมีมาตรการที่สมาชิกชุมชนได้ร่วมกันกำหนดเป็นข้อปฏิบัติร่วมกัน นอกจากนั้นที่สำคัญคือความซื่อสัตย์สุจริต เนื่องจากเป็นองค์กรที่จะมุ่งเน้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งสำคัญที่สุดคือ ความซื่อสัตย์สุจริตและต้องยึดมั่นในอุดมการณ์ และที่ความตั้งใจในการทำงาน เพื่อให้ทำงานได้อย่างถูกต้อง

(๓) การวางแผนการทำงาน การกำหนดเป้าหมายในการดำเนินงานแต่ละปีจะมีการจัดทำแผนงานประจำปี เพื่อเป็นแนวทางและกำหนดเป้าหมายในการทำงานในแต่ละปี รวมทั้งตัวชี้วัดการทำงานในแต่ละปีจะมีความชัดเจนโดยจะวัดจากเป้าหมายความสำเร็จที่กำหนดไว้ในกิจกรรม/โครงการโดยเทียบผลการปฏิบัติงานกับมาตรฐานหรือเป้าหมายที่ตกลงไว้

(๔) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน วิสัยทัศน์ขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี คือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าว องค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี จึงมุ่งมั่นมาตรการต่าง ๆ เพื่อให้สมาชิกเห็นความสำคัญและวางแผนทรัพยากรธรรมชาติ ในชุมชน องค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี จึงมีการกำหนดวิสัยทัศน์เพื่อให้ได้ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกันและจะบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย

(๕) การถ่ายทอดแบ่งปันและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ภายในองค์กร มีการถ่ายทอดความรู้ การทำงาน ประสบการณ์ในการทำงาน เป็นการสอนงานในชุมชนโดยอาศัยองค์กรหน่วยงานในชุมชน เช่น วัด โรงเรียน เพื่อถ่ายทอดวิถีของวัฒนธรรมขององค์กร

ประเด็นที่สอง: แนวทางพัฒนาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี

เนื่องจากองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีเป็นองค์กรขนาดใหญ่ มีสมาชิกเป็นจำนวนมาก แต่ละองค์กรแต่ละบุคคลจะมีความคิดและทัศนคติที่ต่างกัน จึงทำให้เกิดปัญหาจึงอาจทำให้การรับรู้แตกต่างและไม่เท่ากัน เกิดความขัดแย้งในองค์กรได้ ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมข้อคิดเห็นต่าง ๆ เพื่อเสนอเป็นแนวทางพัฒนาองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีดังนี้

๑) เน้นการทำงานเป็นทีม (Team Work) การรวมกลุ่มที่มีกิจกรรมร่วมเพื่อใช้ข้อมูลร่วมกัน และช่วยในการตัดสินใจให้แก่สมาชิกในกลุ่มที่จะทำงานภายในขอบข่ายที่รับผิดชอบของแต่ละคนนั้น ในการทำงานของกลุ่มไม่จำเป็นที่จะต้องส่งเสริมซึ่งกันและกัน ดังนั้นจึงไม่มีการเชื่อมโยงทรัพยากรและใช้ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพในทางบวกนั่นคือเราใส่การทำงานของแต่ละคนเข้าไปผลงานที่ออกรวมกันแล้วจะได้เท่ากับที่ใส่เข้าไปหรืออาจจะน้อยกว่าก็ได้การทำงานแบบทีม (Work teams) เป็นการทำงานร่วมกันและส่งเสริมกันไปในทางบวกผลงานรวมของทีมที่ได้ออกมาแล้วจะมากกว่าผลงานรวมของแต่ละคนมารวมกัน

๒) ความคิดสร้างสรรค์ (Creative) เนื่องจากองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีเป็นองค์กรเอกชนที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจึงต้องมีกฎเกณฑ์และระเบียบการปฏิบัติมาก สิ่งนี้จึงเป็นกรอบในการทำให้สมาชิกภายในองค์กรขาดความคิดริเริ่มใหม่ ๆ ทำงานอยู่ในระเบียบการทำงาน หากไม่ได้แรงกระตุ้นจากผู้นำชุมชนก็มักจะไม่ได้เกิดแนวคิดใหม่ ๆ ทำแต่งานที่เป็นงานประจำของตัวเอง ยังคงยึดมั่นกับระบบการทำงานที่เป็นแบบดั้งเดิมตามที่เคยทำมา จึงทำให้การที่จะเปิดรับและความคิดริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ เป็นไปได้อย่างเชื่องช้าและยาก

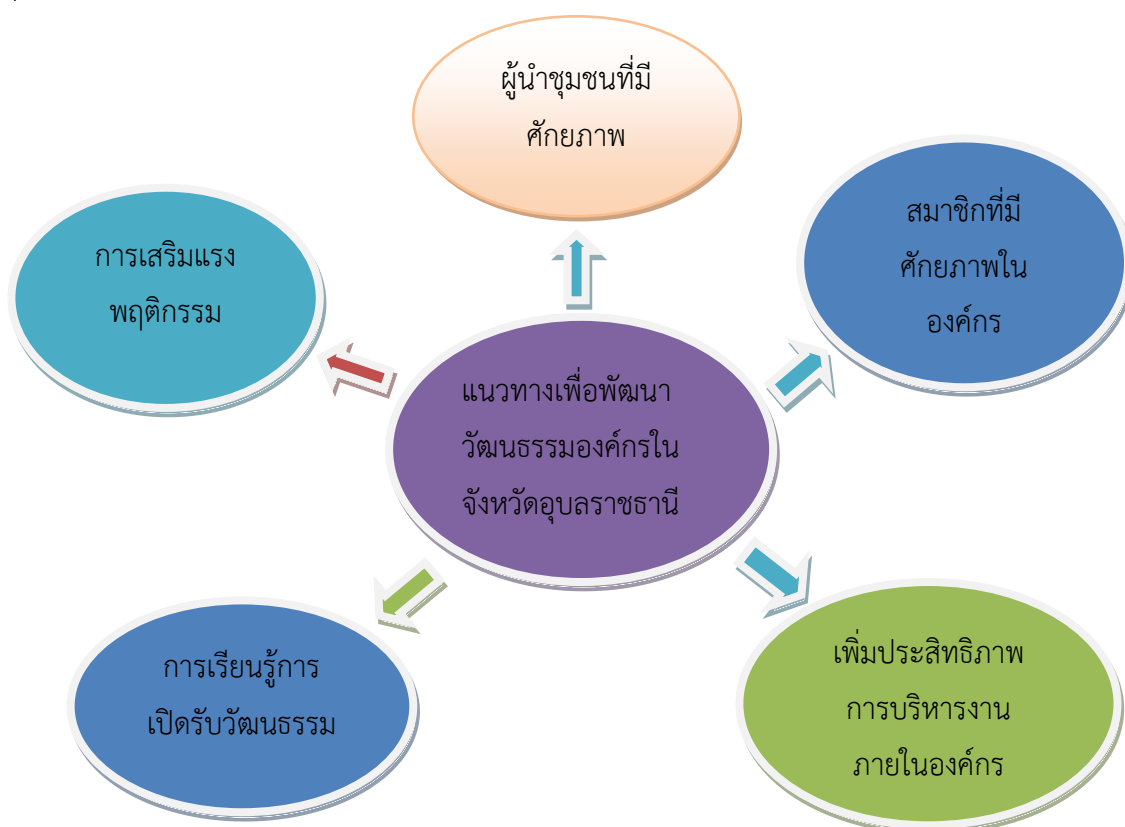
๓) เพิ่มศักยภาพสมาชิกในองค์กร จากการศึกษาการพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่าองค์กรจะสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นอยู่ที่การประพฤติปฏิบัติตัวของสมาชิกในชุมชน ดังนั้นสมาชิกทุกคนจะต้องเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน มีความสามารถและมีทัศนคติที่สอดคล้องเข้ากันได้กับวัฒนธรรมองค์กรเป็นสำคัญ ควรมีการจัดฝึกอบรมเพิ่มพูนความรู้ ทักษะการทำงาน หรือการจุดประกายความคิดในการทำงานให้กับสมาชิกทุกคน จึงเป็นแนวทางในการนำไปสู่ความสำเร็จ สร้างความเชื่อมั่นให้ผู้ปฏิบัติได้และนำไปสู่การมุ่งมั่นในการให้งานและก้าวหน้าในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน

๔) เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานภายในองค์กร จากการศึกษาองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี สมาชิกในแต่ละองค์กรที่มีอยู่จำนวนมาก มีปัญหาในการสื่อสาร จึงมีกฎระเบียบมาก และกฎระเบียบก็จะสะสมเพิ่มพูนมากขึ้นเรื่อย ๆ จนสมาชิกมักจะชอบทำงานตามกฎระเบียบ มุ่งแต่ส่วนที่ตนรับผิดชอบ ขาดการมองภาพรวม เมื่อทำตามกฎระเบียบไปเรื่อย ๆ ก็กลายเป็นงานประจำ (routine) จึงขาดความคิดใหม่ ๆ สมาชิกทุกคนต้องทำงานตามระเบียบคำสั่งขององค์กรอย่างเคร่งครัด และมีความเชื่อมั่นในองค์กร เพื่อให้มีคุณภาพที่ดีในการบริหาร และความถูกต้องในการบริหาร

๕) การเรียนรู้และการเปิดรับวัฒนธรรมองค์กร จากการศึกษาพบว่าองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี มีคนที่แตกต่างกันทั้งวัยวุฒิ และคุณวุฒิผสมผสานอยู่ภายในชุมชนเดียวกัน ซึ่งความแตกต่างทางด้านทัศนคติ ธรรมเนียมปฏิบัติแบบเก่า ๆ จากชุมชนดั้งเดิม ดังนั้นผู้นำชุมชน จึงต้องจัดกิจกรรมการศึกษาดูงานทั้งภายในและภายนอกองค์กร มีการประชุมเพื่อเปิดแสดงความคิดเห็นในการ

ทำงาน จัดการฝึกอบรมการเพิ่มพูนความรู้ ความชำนาญงาน และทัศนคติ ของบุคคลให้เหมาะสมกับการปฏิบัติงาน ไม่ได้ให้ความสำคัญแค่พูด หรือบรรยายแต่เพียงอย่างเดียว

๖) **การเสริมแรงพฤติกรรม** หน่วยงานราชการ ผู้นำท้องถิ่น จะต้องมีการส่งเสริมให้สมาชิกได้ประพฤติ ปฏิบัติตามวัฒนธรรมอย่างกว้างขวางและทั่วถึง กล่าวคือ หน่วยงานราชการ ผู้นำท้องถิ่น ควรมีการมอบรางวัลสำหรับองค์กร และสมาชิกที่ปฏิบัติตามวัฒนธรรมองค์กรที่ตั้งไว้อย่างโดดเด่น ต่อเนื่องเป็นที่ยอมรับขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีอื่นๆโดยทั่วไป แต่หน่วยงานราชการ ผู้นำท้องถิ่น ควรพึงระวังว่าการมอบรางวัลไม่ควรใช้กรอบความคิดวัฒนธรรมเดิม ๆ ขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี กล่าวคือรางวัลที่สมาชิกจะได้รับกำหนดโดยหน่วยงานราชการที่ได้รับการยอมรับจากสังคม เพื่อให้เข้าใจถึงรูปแบบแนวทางเพื่อพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรในจังหวัดอุบลราชธานี แสดงแผนภาพที่ ๕.๑

แผนภาพที่ ๕.๑ แนวทางพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี

จากแผนภาพที่ ๕.๑ เป็นการแสดงถึงแนวทางการพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรในจังหวัดอุบลราชธานีตามความคิดเห็นของสมาชิกองค์กรชุมชนกลุ่มตัวอย่างจะเห็นได้ว่าถ้าหากชาวบ้านมีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งโดยเฉพาะการได้ทราบถึงสิทธิของตนเองที่มีต่อชุมชน ทำให้พลังในการต่อรองและกดดันรัฐได้มากขึ้น และไม่เฉพาะกับแม่ภูม่นันยีนเท่านั้น หากแต่รวมถึงชาวบ้านในท้องถิ่นอื่น ๆ ในประเทศไทย เป็นโอกาสของกลุ่มชาวบ้านอื่น ๆ เมื่อเห็นว่ากลุ่มแม่ภูม่นันยีนเกิดความเข้มแข็งใน

ชุมชนกระทั่งประสบผลสำเร็จในการยื่นข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลก็สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีให้ชาวบ้านในส่วนอื่นในสังคมไทยรวมตัวกันเพื่อเข้าถึงสิทธิชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วมในท้องถิ่นของตนเองมากขึ้นด้วยเช่นกัน

๕.๒ อภิปรายผลการศึกษา

ภายใต้หลักการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของประเทศนั้น มีกรอบและแนวทางการบริหารงานที่เกื้อกูลและไม่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยส่งผลให้การพัฒนาประเทศเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนและเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชน การดำเนินการบริหารประเทศ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ และพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๔๒ นับว่าเป็นมิติใหม่ของการบริหารพัฒนาประเทศในรูปแบบการกระจายอำนาจการบริหารจัดการให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มุ่งเน้นให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นผู้วิเคราะห์ปัญหา ความต้องการ แนวทางการบริหารและการแก้ไขปัญหา โดยการมีส่วนร่วมจากประชาชนเป็นหลัก การบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อม จึงจัดเป็นส่วนหนึ่งของการกระจายอำนาจการบริหารจัดการ อย่างไรก็ตาม การจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นการดำเนินงานที่ไม่จำกัดขอบเขต องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำเป็นจะต้องมีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในลักษณะที่เกื้อกูลต่อพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบและความเสียหายต่อสภาพแวดล้อมในภาพรวม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม จึงได้จัดทำกรอบแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.๒๕๕๔ - ๒๕๕๙ เพื่อเป็นแนวทางการบริหารจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในระดับชาติขึ้นมา และสำหรับเป็นแนวทางในการปฏิบัติของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นสามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาพบว่า กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีมีการปฏิบัติกันอยู่แล้วคือการมีส่วนร่วมในการทำงาน การยึดมั่นในคุณภาพ การวางแผนการทำงานและตัวชี้วัด การเปิดโอกาสในการแสดงความคิดเห็น การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงาน การมีส่วนร่วมในองค์กรที่พบคือ การทำงานเป็นทีม ความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งแนวทางเพื่อพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรในจังหวัดอุบลราชธานีจะเกิดขึ้นจากปัจจัยภายในองค์กร ได้แก่ ผู้นำชุมชนที่มีศักยภาพ สมาชิกที่มีศักยภาพในองค์กร การบริหารงานภายในองค์กร การเรียนรู้และการเปิดรับวัฒนธรรมองค์กร และการเสริมแรงพฤติกรรม เป็นปัจจัยผลักดันให้เกิดการพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรในจังหวัดอุบลราชธานี ผู้นำชุมชนต้องมีศักยภาพ เป็นผู้นำ เป็นผู้ฝึกสอน ร่วมกับทุกคนในการสร้างวัตถุประสงค์และค่านิยมเพื่อเป็นเครื่องมือควบคุมมุ่งให้

เกิดความร่วมมือกันเองภายในชุมชนซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ชอบ ชอบชื่นชม^๑ และนฤตพงษ์ ไชยวงศ์^๒ พบว่าการและความรู้ รับข้อมูลข่าวสารจากผู้นำชุมชนเกี่ยวกับป่าชุมชนมีผลต่อความพร้อมในการจัดการป่าชุมชน ผู้นำชุมชนจะต้องมีหัวใจยึดมั่นในอุดมการณ์ เพื่อต่อสู้เรียกร้องเป็นตัวแทนขององค์กรเจรจากับรัฐบาล นอกจากนั้นจะต้องให้ความสำคัญกับสมาชิกเป็นอันดับแรก เพราะผู้บริหารจะกำหนดวิธีปฏิบัติให้กับสมาชิกทุกคนบนพื้นฐานเดียวกัน มีความสามารถและมีทัศนคติที่สอดคล้องเข้ากันได้กับวัฒนธรรมองค์กรเป็นสำคัญ ด้านการบริหารงานภายในองค์กร เนื่องจากองค์กรในจังหวัดอุบลราชธานีเป็นองค์กรขนาดใหญ่ มีสมาชิกในชุมชนเป็นจำนวนมาก จึงมีปัญหาในการสื่อสาร และมีกฎระเบียบมาก ดังนั้นจึงต้องปรับตัวโดยใช้วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดทิศทางขององค์กร มากกว่าที่จะใช้กฎระเบียบที่เชื่อกันว่าไม่สามารถจะกำหนดข้อบังคับให้ครอบคลุมได้ทุกกรณี กฎระเบียบจะเกิดขึ้นจากการกำหนดขั้นตอนวิธีการให้สมาชิกในชุมชน เพื่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อชุมชน นำชุมชนจึงต้องคิดถึงรูปแบบ สอดคล้องกับงานวิจัยของ วนิดา พรพิรุฬห์^๓ พบว่า วัฒนธรรมองค์กรมีลักษณะความเป็นปัจเจกบุคคลเน้นความมีมนุษยธรรม หลีกเลี่ยงความไม่แน่นอน เน้นความสำเร็จ และลักษณะความเป็นส่วนร่วม นอกจากนั้นขั้นตอนวิธีการใหม่ในการให้บริหาร (New process) อยู่เสมอ สิ่งนี้จะก่อให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในองค์กรควรให้สมาชิกเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้ตลอดเวลา จนกลายเป็นองค์กรแห่งเรียนรู้ (Learning Organization) และวัฒนธรรมขององค์กรนั่นเอง ที่เป็นคุณค่าหลักให้กับชุมชน สอดคล้องกับการวิจัยของสภาพร อิทธิพงษ์^๔ พบว่าการกำหนดตำแหน่งอื่น ๆ ในชุมชน ประสพการณ์ที่ได้รับจากการอบรม ความรู้ การใช้ประโยชน์ มีผลต่อการบริหารองค์กร นอกจากนั้นการส่งเสริมสมาชิกให้เป็นผู้สร้างสรรค์ความเจริญรุ่งเรืองให้กับชุมชน พร้อมทั้งให้ความสนใจกับการเสริมแรงพฤติกรรมที่เป็นไปอย่างยุติธรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของยุวดี เกตสัมพันธ์^๕ พบว่าพฤติกรรมที่บุคลากรในองค์กรยึดถือเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติที่มีพื้นฐานมาจากความ

^๑ชอบ ชอบชื่นชม,ความรู้และความตระหนักของอาสาพัฒนาชุมชนที่มีต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในชนบท จังหวัดจันทบุรี, วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐๔ -๑๑๓.

^๒นฤตพงษ์ ไชยวงศ์,ความพร้อมในการจัดการป่าชุมชน ศึกษากรณีคณะกรรมการหมู่บ้าน อำเภอบัว จังหวัดน่าน, วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๔), หน้า ๗๓ - ๗๔.

^๓วนิดา พรพิรุฬห์,การเปรียบเทียบความแตกต่างด้านวัฒนธรรมองค์กรระหว่างบริษัทญี่ปุ่นกับบริษัทอเมริกาในประเทศไทย, วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๗), หน้า ๘๓ - ๘๕.

^๔สภาพร อิทธิพงษ์,การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสภาตำบลในการอนุรักษ์ป่าชายเลนศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอท่าใหม่และกิ่งอำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี, วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๖), หน้า ๑๖๓ -๑๖๔.

^๕ยุวดี เกตสัมพันธ์,วัฒนธรรมองค์กรมีผลต่อการจัดการความรู้อย่างไร, วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๙), หน้า ๑๐๑ - ๑๐๒.

เชื่อ ค่านิยมและเป็นสิ่งที่องค์กรคาดหวังจากผู้ปฏิบัติการในองค์กรการเรียนรู้ความเป็นปัจเจกนิยมช่วยส่งเสริมกระบวนการ KM ด้านกระบวนการและเครื่องมือ และด้านการยกย่องชมเชยและให้รางวัล ดังนั้นรางวัลสำหรับองค์กรที่มีผลงานดีเด่นและเป็นแบบอย่างให้กับชุมชนอื่น ๆ โดยมีหน่วยงานที่เป็นที่ยอมรับเป็นผู้มอบรางวัล เพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นไปในทางที่สอดคล้อง ซึ่งจะมีผลดีต่อทั้งสองฝ่ายคือทั้งองค์กรและประชาชนในชุมชน

ในการศึกษาครั้งนี้ผลการศึกษามีความคล่องจองบางส่วนกับงานวิจัยของ วนิดา พรพิรุฬห์^๖ กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมองค์กรซึ่งมีผลต่อมีพฤติกรรมองค์กร ได้แก่งำหนดขอบเขตบทบาทขององค์กร การทำให้พนักงานมีความรู้สึกเป็นเอกภาพ ส่งเสริมให้พนักงานมีความมั่นใจในองค์กร ความหมายของรูปแบบของวัฒนธรรมองค์กร ผลของวัฒนธรรมองค์กรกับการพัฒนาองค์กร ความหมายของรูปแบบของวัฒนธรรมองค์กรทัศนคติของบุคคลากรเป็นไปในเชิงบวกและสร้างสรรค์มากขึ้นความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชามีมากขึ้นในการประเมินผลงานและให้คุณให้โทษ ยึดหลักคุณธรรมมากขึ้น และระบบราชการแบบศูนย์อำนาจไม่เหมาะสมกับปัจจุบัน อีกทั้งงานวิจัยของยุวดี เกตสัมพันธ์^๗ ได้ทำการวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมองค์กรมีผลต่อการจัดการความรู้อย่างไร ใน รพ.ศิริราช พบความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะวัฒนธรรมองค์กรที่คาดว่าจะเป็น และลักษณะผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ในปัจจัยลักษณะเน้นอนาคต และลักษณะเน้นความสำเร็จ ซึ่งบ่งชี้ว่าผู้นำซึ่งเป็นผู้บริหารระดับกลาง มีการรับรู้ และความคิดเห็นที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน แสดงให้เห็นว่าลักษณะวัฒนธรรมองค์กรที่คาดว่าจะเป็น และลักษณะผู้นำที่มีประสิทธิภาพในอนาคตต้องการให้มีลักษณะเน้นอนาคต และลักษณะเน้นความสำเร็จมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและการแข่งขันที่เข้มข้นอย่างในปัจจุบัน และองค์กรให้สอดคล้องกับแนวทางที่ควรจะเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีปัจจัยที่สำคัญหลายประการที่ชี้ให้เห็นถึงความไม่ยั่งยืนในอนาคต มีการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการขนาดใหญ่ ซึ่งอาจมีผลต่อความไม่ต่อเนื่องของการพัฒนา ถ้าหากดูสภาพทางภูมิศาสตร์แล้วจังหวัดอุบลราชธานีเป็นรอยต่อระหว่าง ๓ ประเทศ คือ ไทย กัมพูชาประชาธิปไตย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จังหวัดอุบลราชธานีจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปอย่างมีระบบ และสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างครบวงจรโดยอาศัยซึ่งเป็นกระบวนการคิดที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย โดยเฉพาะความร่วมมือจาก “เบญจภาคี” ซึ่งได้แก่ องค์กรประชาชน ภาครัฐบาล ภาคธุรกิจ องค์กรเอกชน และนักวิชาการ เข้ามาร่วมในกระบวนการพัฒนา เพื่อเสริมพลังของแต่ละฝ่ายให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น โดยการคิดและเรียนรู้ร่วมกันอย่าง

^๖ วนิดา พรพิรุฬห์, การเปรียบเทียบความแตกต่างด้านวัฒนธรรมองค์กรระหว่างบริษัทญี่ปุ่นกับบริษัทอเมริกาในประเทศไทย, วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ๘๓ – ๘๕.

^๗ ยุวดี เกตสัมพันธ์, วัฒนธรรมองค์กรมีผลต่อการจัดการความรู้หรือไม่, วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๙), หน้า ๑๐๑ – ๑๐๒.

มีปฏิสัมพันธ์โดยการปฏิบัติอย่างจริงจัง ซึ่งทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันปฏิบัติบนรากฐานของความรัก ความเมตตาต่อกันโดยไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อกันซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิรัช นิภาวรรณ^๑ ได้ศึกษาเรื่องบทบาทขององค์กรในท้องถิ่นที่มีต่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี และชัยโรจน์ ธนสันติ^๒ ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของกรรมการสภาตำบลในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ศึกษากรณีจังหวัดอุบลราชธานี พบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น องค์กรภายในท้องถิ่นส่วนใหญ่ต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจและลงมือปฏิบัติงานในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้นกว่าเดิม ในขณะที่เดียวกันการมีส่วนร่วมขององค์กรจะเป็นลักษณะการสนับสนุนและรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่แล้วรวมทั้งการป้องกันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลาย การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและการเสริมสร้างทรัพยากรธรรมชาติประชาชนโดยทั่วไปจะมีส่วนร่วมในการบริจาคแรงงานมากกว่าการออกเงินสมทบเนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มีฐานะยากจน

แนวทางในการพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรที่จะทำให้องค์กรในจังหวัดอุบลราชธานี สามารถทำงานไปในทิศทางเดียวกัน เป็นทีมงานที่แข็งแกร่งสามารถที่จะเป็นผู้นำในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างแท้จริง ผู้วิจัยจึงเสนอแนวทางไว้ ๔ ประเด็นต่อไปนี้

๑. ปฏิบัติตามกรอบของรัฐธรรมนูญ อุดมการณ์ประชาธิปไตยมีความสำคัญประการหนึ่งคือ การเคารพความเสมอภาพ จึงให้ได้สิทธิและเสรีภาพกับประชาชนและให้ความสำคัญแก่ทัศนคติหรือข้อคิดที่แตกต่างกัน รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันถือว่าเป็นกฎหมายแม่บท หรือเป็นกติกาหลักของสังคมที่ได้มาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยเนื้อหาและคุณค่าของรัฐธรรมนูญเองก็เป็นการสะท้อนคุณค่าของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และหลายมาตราที่กำหนดให้มีการจัดตั้งองค์กรต่าง ๆ เพื่อทำหน้าที่จัดสรรการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสังคม เช่น ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เป็นต้น องค์กรเหล่านี้จะทำให้มีช่องทางในการเรียกร้องสิทธิของประชาชนและหาข้อยุติร่วมกันเมื่อมีข้อขัดแย้งระหว่างหน่วยงานของรัฐและเอกชน นอกจากนั้นรัฐธรรมนูญยังมีบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาพของประชาชนซึ่งองค์กรของรัฐก็ต้อง

^๑วิรัช นิภาวรรณ, บทบาทขององค์กรในท้องถิ่นที่มีต่อการบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี, วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๑), หน้า ๙๓ - ๙๖.

^๒ชัยโรจน์ ธนสันติ, การมีส่วนร่วมของกรรมการสภาตำบลในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดอุบลราชธานี, วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๒ - ๑๑๓.

เข้าใจและปรับปรุงวิธีการทำงานให้สอดคล้องกับบทบัญญัติต่าง ๆ ของรัฐธรรมนูญเพื่อเป็นแนวทางดำเนินงาน

๒. ให้ความสำคัญวัฒนธรรมไทย สังคมไทยมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างไปจากชาติอื่น ๆ และมีการสั่งสมมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน นับเป็นมรดกที่สำคัญของชาติ และอยู่ในจิตสำนึกของคนไทยไม่ว่าจะอยู่ที่ใด คือ การนับถือพระพุทธศาสนา ที่มีหลักคำสอน เช่น ความเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเห็นอกเห็นใจกัน เป็นต้น คุณลักษณะดังกล่าวถือว่าเป็นจุดแข็งของสังคมไทย ซึ่งสมควรได้รับการสนับสนุนให้ดำรงอยู่ในจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกันโดยเฉพาะในสังคมชนบท จะยังคงคุณลักษณะดังกล่าวไว้ได้ดีกว่าสังคมอื่น ๆ ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งว่าต้องดำรงรักษาไว้

๓. ให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเรื่องความขัดแย้ง สมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องยอมรับเสียก่อนว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องปกติของทุกองค์กร การมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน หรือการขัดแย้งทางความคิดเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ ดังนั้นเมื่อทุกคนยอมรับได้ก็ต้องพร้อมที่จะเผชิญหน้าความขัดแย้ง โดยการหาวิธีจัดการความขัดแย้งร่วมกันกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องบนพื้นฐานของข้อเท็จจริงและความมีเหตุผล

๔. สานผลประโยชน์ ความเป็นจริงที่ทุกคนต้องยอมรับนั่นคือ สังคมทุกสังคมมีความขัดแย้งเสมอ เรื่องผลประโยชน์และทำอย่างไรจึงจะสามารถประสานผลประโยชน์ และลดข้อขัดแย้งเหล่านั้นให้ลดลง ด้วยการประสานความเข้าใจและมีผลประโยชน์ร่วมกัน โดยให้เป็นธรรมกับทุกฝ่าย รวมทั้งความเข้าใจธรรมชาติความขัดแย้งที่อยู่กับสังคมมานาน การใช้เหตุผล ความจริง ความถูกต้องจะสามารถประสานผลประสานผลประโยชน์ทุกฝ่ายจะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารองค์กรได้เป็นอย่างดี

ดังนั้นแนวทางการดำเนินงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี จะต้องให้ความรู้ความเข้าใจบนพื้นฐานทัศนคติบนทิศทางเดียวกัน เมื่อเกิดปัญหาขึ้น ชาวบ้านในชุมชนจะเป็นผู้ที่สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยกลไกและวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น เพราะจากการศึกษาวิจัยพบว่าการเข้ามาของบุคคลที่สามจะทำให้เกิดการแบ่งเป็นฝ่ายของชาวบ้านซึ่งปัญหาเหล่านี้ ชาวบ้านในชุมชนสามารถแก้ไขได้ภายใต้ความเป็นชุมชนเข้มแข็งที่ชาวบ้านร่วมกันสร้างขึ้นมานั่นเอง

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ดังนั้นการศึกษาเรื่อง “ศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี” ถือว่าการศึกษาวรรณกรรมองค์กรแต่ละองค์กรเป็นประเด็นปัญหาที่สำคัญยิ่งในอันที่จะทำให้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชนได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะในอันที่จะทำให้สามารถสานผลประโยชน์ของคนในชุมชนกับกรอบนโยบาย

ของรัฐ และเจรจาร่วมบนฐานความคิดเดียวกัน ปราศจากการใช้ความรุนแรง (Non-violence) เป็นไปโดยสันติวิธีและให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในพื้นที่มากยิ่งขึ้น ประการสำคัญคือ การศึกษานี้จะสามารถเป็นต้นแบบในการวิเคราะห์ความขัดแย้งที่เกิดจากการพัฒนาของรัฐในประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สังคมไทยได้ตระหนักร่วม ถึงบทเรียนแห่งความขัดแย้งที่เกิดจากการใช้ความรุนแรงเข้าเผชิญหน้ากัน

ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ

๑. ควรจะมีการศึกษาวัฒนธรรมองค์กรเดิมที่เป็นอยู่ว่ามีอะไรบ้างอะไรดีอยู่แล้ว อะไรที่ต้องการเปลี่ยนแปลงใหม่ ทั้งนี้โดยการศึกษาและรับฟังความคิดเห็นจากสมาชิกในชุมชนทุกคน
๒. ควรให้ความสนใจกับการเสริมแรงพฤติกรรมอย่างยุติธรรม
๓. ผู้นำชุมชนต้องเป็นตัวอย่างที่ดี เป็นวัฒนธรรมองค์กรที่นำไปสู่ความประสบความสำเร็จ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑. การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาองค์กรที่มีความแข็งแกร่งทางด้านวัฒนธรรมอยู่แล้วในครั้งต่อไปควรมีการศึกษาองค์กรที่ไม่ประสบความสำเร็จในการจัดการด้านวัฒนธรรมองค์กรเพื่อศึกษาถึงเหตุผลและปัจจัยที่ทำให้องค์กรดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย:

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือ

กนก จันทร. ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: ไทยพานิช, ๒๕๓๘.

กริช สืบสนธิ์. วัฒนธรรมและพฤติกรรมสื่อสารในองค์กร. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์วิทยาลัย, ๒๕๓๘.

กลุ่มเสขิยธรรม กองเลขาฯ. พระกับป่าไม้ความจริงที่หายไป. กรุงเทพมหานคร: เม็ดทราย, ๒๕๔๕.

เกษม จันทรแก้ว. วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๓๐.

คณะทำงานวิชาการ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. เทคนิคการบริหารของผู้ว่าราชการจังหวัด:
การจัดการกับปัญหาความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดอรุณการพิมพ์, ๒๕๓๙.

โครงการศึกษาทางเลือกการพัฒนา สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. การใช้ทรัพยากรกับ
ความขัดแย้งทางสังคม: พลวัตของคนเป็นนิคกับทางเลือกการพัฒนา.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

จิระพร เรืองจิระชูพร. การพัฒนาองค์การให้เป็นองค์การแห่งการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์ ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๔๖.

จุฬา เทียนไทย. การจัดการมุมมองนักบริหาร. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แมครอ-ฮิล, ๒๕๕๐.

โถมพิศ ชื่อสัตย์. ทรัพยากรธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร: พิกซ์อักษร, ๒๕๔๗.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่/ขบวนการเคลื่อนไหวประชา
สังคมในต่างประเทศ: การสำรวจพัฒนาการ สถานภาพและนัยยะเชิงความคิด/ทฤษฎี
ทางการพัฒนาการประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: วิชาษา, ๒๕๕๐.

ณรงค์วิทย์ แสนทอง. การบริหารผลงานเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ซีเอ็ดยูเคชั่น,
๒๕๕๑.

ดำรงศักดิ์ ชัยสนิทและสุณี เลิศแสงกิจ. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร:
วังอักษร, ๒๕๔๗.

ทิวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์.ทฤษฎีการสมัยใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพมหานคร: แชนโพร์ พรินติ้ง, ๒๕๔๗.

_____.ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่ Modern Organization Therory. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์รัตนไตร, ๒๕๔๙.

ทวี หอมขงและคณะ.มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: อีรพงค์การพิมพ์, ๒๕๔๘.

ทวี ทองสว่างและทัศนีย์ ทองสว่าง.การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๓.

ทวีศักดิ์ สุทวาทิน.การถ่ายโอนความสามารถด้านการจัดการทรัพยากรมนุษย์ จากองค์การกลาง
บริหารงานบุคคลภาครัฐให้กับหัวหน้าส่วนราชการ. วารสารประชุมวิชาการรัฐศาส
ศาสตรระดับประเทศ ครั้งที่ ๑. ๒๕๕๐.

ทิตยา สุวรรณชฎ.วิทยาศาสตร์สังคม. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์, ๒๕๔๘.

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์.วัฒนธรรมองค์กรสมัยใหม่. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ดี.เค.ปริ้นติ้งเวิลด์
จำกัด, ๒๕๕๒.

ธวัชชัย จารุกัลส.มาตรการแก้ปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าไม้(ป่าอนุรักษ์ตาม
กฎหมาย และป่าอนุรักษ์ตามมติ ครม.). กรุงเทพมหานคร: กรมป่าไม้, ๒๕๕๓.

ธวัชชัย รัตนซ้อน และพจนนา สอนศรี.การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน กรณีบ้านห้วยอี
ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. กรุงเทพมหานคร: การปิโตรเลียมแห่ง
ประเทศไทย, ๒๕๕๓.

ธีระชัย เขมมะสิริ.เรื่องน่าคิดชีวิตคนงาน. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พรินติ้ง, ๒๕๔๙.

ธงชัย สันติวงษ์.องค์กรและการบริหาร. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕.

นิคม พุทธา และนุจิรัตน์ อ่องพะ.การอนุรักษ์ป่าดอยป่าเมี่ยง: การจัดการป่า การใช้ประโยชน์จาก
ป่าโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนป่าเมี่ยง. กรุงเทพมหานคร: การปิโตรเลียมแห่ง
ประเทศไทย, ๒๕๕๓.

นิวัติ เรืองพานิช.การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: ไร่เขียว วิ
ปี บุ๊คเซนเตอร์, ๒๕๔๗.

นงนุช วิชญะเดชา.บริบทของวัฒนธรรมองค์กรต่อการประยุกต์สู่องค์การแห่งการเรียนรู้.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พัฒนาชุมชน, ๒๕๕๐.

นงนุช วิชญะเดชา.บริบทของวัฒนธรรมองค์กรต่อการประยุกต์สู่องค์การการเรียนรู้.วารสารพัฒนา
ชุมชน. ปีที่ ๔๖, ฉบับที่ ๑๐-๑๒, เดือนตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๐.

นิสสารก์ เวชยานนท์. **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. เอกสารประกอบการเรียนการสอน. วิชา รศ.๖๒๐
การบริหารทรัพยากรมนุษย์, กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์,
๒๕๔๘.

บุษิตา สังข์แก้ว. **วัฒนธรรมปลาและจุดจบของตำนานพรานปลาแม่น้ำมูล**. กรุงเทพมหานคร:
คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา, ๒๕๔๐.

ประภาส ปิ่นตบแต่ง. **การเมืองบนท้องถนน ๙๙ วัน สมัชชาคนจนและประวัติศาสตร์การเดินขบวน
ชุมนุมประท้วงในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นตำรับ, ๒๕๔๑.

พระราชวรมุณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๒๙.

พุทธทาสภิกขุ. **พุทธศาสนิกกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๓.

พีรพรรณ พันธุ์มนวิน. **กระบวนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: ดี ดี บุ๊ค สโตร์, ๒๕๔๙.

พีรธร บุญยรัตน์. **ผลกระทบต่อวัฒนธรรมองค์กร**. กรุงเทพมหานคร: อักษราพิพัฒน์, ๒๕๕๒.

มุกดา สุขสมาน. **ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร: อักษร
เจริญทัศน์, ๒๕๔๒.

ราตรี ภารา. **ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: อักษราพิพัฒน์, ๒๕๕๓.

วีรวัฒน์ ปุสสโร และวีรวัฒน์ ทาบังกาฬ. **สิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๑.

วิชัย เทียนน้อย. **มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: วังอักษร, ๒๕๔๕.

ศุภวิทย์ เปี่ยมพงศ์สานต์. **ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อโลก**. (เอกสารชุดสอนกฎหมาย
สิ่งแวดล้อม), กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๘.

สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย. **ประมวลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**.
กรุงเทพมหานคร: กรมป่าไม้, ๒๕๕๓.

สมาคมหยดฝน. **บทบาททรัพยากรป่าไม้กับการบรรเทาความยากจน กรณีศึกษา : จากป่าต้นน้ำ
เทือกเขาบรรทัดสู่ป่าชายเลนชุมชนในจังหวัดตรัง**. กรุงเทพมหานคร: การปิโตรเลียมแห่ง
ประเทศไทย, ๒๕๕๓.

สมาคมวิศวกรสิ่งแวดล้อมแห่งประเทศไทย. **รวมกฎหมายสิ่งแวดล้อมสำหรับผู้ปฏิบัติ**.
กรุงเทพมหานคร: มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๔๒.

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ. **รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อมของประเทศ
ไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๔**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อม
แห่งชาติ, ๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.การส่งเสริมและพัฒนาองค์การทางวัฒนธรรมโดยใช้
กระบวนการ AIC. เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ. กรุงเทพมหานคร: สถาบัน
การจัดการเพื่อชนบทและสังคม มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์
, ๒๕๔๗.

สุวิช ภูมิเวียงศรี และประภิจ ย่าพรหม.โรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนปากมูล มวลชนสัมพันธ์.
กรุงเทพมหานคร: การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.), ๒๕๔๕.

สุรภี โรจน์อารยานนท์.สภาวะแวดล้อมของเรา ตอนมลพิษสภาวะแวดล้อม, กรุงเทพมหานคร:
โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖.

สุพานี สถุขภูวานิช.วัฒนธรรมองค์กรและสิ่งแวดล้อม.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓.

สุนทร วงศ์ไวยวรรณ.วัฒนธรรมองค์กร: แนวคิด งานวิจัย และประสบการณ์.กรุงเทพมหานคร:
โพร์เพช, ๒๕๔๘.

อู่แก้ว ประกอบไวยกิจ ปิเวอร์. มนุษย์-ระบบนิเวศและสภาพนิเวศและสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย.
กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๕๑.

อุทัย เลาหิเชียร.การพัฒนางค์การ: มนุษยนิยม ประชาธิปไตย และการพัฒนางค์การ. สาขาวิชา
รัฐประศาสนศาสตร์, กรุงเทพ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๐.

อรุณ รักธรรม.การพัฒนางค์การ:แนวความคิดและการประยุกต์ใช้ในระบบสังคมไทย.
กรุงเทพมหานคร: โครงการเอกสารและตำรา คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒน
บริหารศาสตร์, ๒๕๓๒.

แอนดรูว์ พิตเตลแมนและคณะ. การจัดการทรัพยากรชุมชนแบบผสมผสานเพื่อปกป้องพื้นที่ ในการ
จัดการเขตกันชนในประเทศไทย.ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก.
กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๖.

๑.๒.๒ บทความ

ทวีวัฒน์ บุญทริกวิวัฒน์.พุทธทาส ภิกขุ: ธรรมิกสังคมนิยม กับ ธรรมชาติ (๑). กรุงเทพธุรกิจ, (๒๒
ตุลาคม ๒๕๔๘): ๑๗.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. กรณีศึกษาเขื่อนปากมูล: แนวโน้มและผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศ. เนชั่นสุด
สัปดาห์ ปีที่ ๙ (๑๘ – ๒๔ ก.ย.).

_____.ปัญหาชาวบ้านเขื่อนปากมูลไม่ใช่ปัญหาทางการเมือง แต่เป็นปัญหาเศรษฐกิจ
วัฒนธรรม,มติชนสุดสัปดาห์ ๒๔ (กรกฎาคม ๒๕๔๓): ๒๓.

ยุกติ สาริกภูติ. สัมภาษณ์พิเศษ. พิเศษ. ไทยรัฐ. หนังสือพิมพ์ (วันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๕๖): ๗.

๑.๒.๓ รายงานวิจัย/วิทยานิพนธ์

ชอบ ชอบชื่นชม. ความรู้และความตระหนักของอาสาพัฒนาชุมชนที่มีต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมใน
ชนบท จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล,
๒๕๕๓.

ชัยโรจน์ ธนสันติ.การมีส่วนร่วมของกรรมการสภาตำบลในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ศึกษา
เฉพาะกรณี จังหวัดอุบลราชธานี.วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๕.

ดวงจันทร์ สุชาโรจน์.การรับรู้ข่าวสาร ความรู้ ความตระหนักและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์
สิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์.
วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๖.

เดชศักดิ์ อังกลมเกลียว.บทบาทหน้าที่ของนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด ตามความคิดเห็นของ
สมาชิกสภาเทศบาล สุขาภิบาลและองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดชัยภูมิ.
วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๒.

นงเยาว์ หลีพันธุ์.การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กใน
จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๗.

นฤตพงษ์ ไชยวงศ์.ความพร้อมในการจัดการป่าชุมชน ศึกษากรณีคณะกรรมการหมู่บ้าน อำเภอป่า
จังหวัดน่าน.วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๔.

ประสพสุข ดีอินทร์.การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านใน
ภาคเหนือ.วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๑.

พรทิพย์ อังกุลดี.การมีส่วนร่วมของสตรีผู้นำในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในจังหวัด
ราชบุรี. วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๙.

ภัทรพร สิริกาญจน์. แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียน สุวณโณ ในการพัฒนาชุมชน. งานวิจัย
เสนอต่อสถาบันไทยคดีศึกษา: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๘.

ยุวดี เกตสัมพันธ์. วัฒนธรรมองค์กรมีผลต่อการจัดการความรู้.วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต, บัณฑิต
วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๙.

ฤดีมาส ปางพุฒิพงศ์.บทบาทหนังสือพิมพ์ในการประสานประโยชน์ระหว่างการพัฒนาโครงการ
สร้างพื้นฐานเชื่อมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม: ศึกษากรณีการสร้างเขื่อนของการไฟฟ้า
ฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓.

วิรัช นิภาวรรณ.บทบาทขององค์กรในท้องถิ่นต่อการบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
และสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี.วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต, บัณฑิต
วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๑.

วิไลพร สมบูรณ์ชัย.การมีส่วนร่วมของผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
จังหวัดลำปาง. วิทยานิพนธ์ดุขฎิบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔.

วนิดา พรพิรุฬห์.การเปรียบเทียบความแตกต่างด้านวัฒนธรรมองค์กรระหว่างบริษัทญี่ปุ่นกับบริษัท
อเมริกาในประเทศไทย.วิทยานิพนธ์ดุขฎิบัณฑิต,บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล,
๒๕๔๗.

วิยุทธ์ จำรัสพันธ์ และคณะ.การอนุรักษ์ และการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยองค์กรชุมชน:
กรณีศึกษา ๑ ศาลปู่ตาของบ้านหว่าน ตำบลหว่านคำ อำเภอรายไศล จังหวัดศรีสะเกษ.
โครงการวิจัยวนศาสตร์ชุมชน, คณะมนุษยศาสตร์ และ สังคมศาสตร์:
มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๙.

สมใจ เข้มเจริญ.การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบล
สะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่.วิทยานิพนธ์ดุขฎิบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.

สถาพร อิทธิพงษ์. การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสภาตำบลในการอนุรักษ์ป่าชายเลนศึกษา
เฉพาะกรณีอำเภอท่าใหม่และกิ่งอำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี.วิทยานิพนธ์ดุขฎิ
บัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๖.

สุวิทย์ ธีรศาสตร์ และคณะ. ป่าชุมชนอีสาน. รายงานการวิจัย, กรุงเทพมหานคร: กรมป่าไม้, ๒๕๓๕.

สดีโส สร้างโกรก.การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนภายหลังโครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนปาก
มูล: ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนริมแม่น้ำมูล อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี.
รายงานการวิจัย, อุบลราชธานี: มูลนิธิเพื่อการพัฒนา จังหวัดอุบลราชธานี, ๒๕๔๑.

๑.๒.๔ สัมภาษณ์

นางหนูรัตน์ ทาสิน. รองหัวหน้ากลุ่มแม่มนั้ยืน, สัมภาษณ์ ๔ เมษายน ๒๕๕๖.

นายทองคำ บุญจอง. ผู้ใหญ่บ้านท่าลาด, สัมภาษณ์ ๓ มีนาคม ๒๕๕๖.

นายคำตา สารบูรณ์. ผู้ใหญ่บ้านคูขาดหมู่ ๓, สัมภาษณ์ ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๖.

พระอธิการโกศล ธมมิโก. เจ้าอาวาสวัดท่าลาด อายุ ๓๕ ปี พรรษา ๑๓, สัมภาษณ์ ๔ มีนาคม
๒๕๕๖.

พระไพฑูลย์ สุขเมธ. รองเจ้าอาวาสวัดบ้านคูขาด ตำบลหนองเหล่า อำเภอเขื่องใน จังหวัด
อุบลราชธานี อายุ ๔๘ พรรษา ๑๙, สัมภาษณ์ ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๖.

นายไพฑูลย์ แสงนาม อายุ ๕๑ ปี สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลก่อเอ้ และเป็นกรรมการป่าชุมชน
บ้านท่าลาดชุดก่อตั้ง อาชีพเสริม ทำนา บ้านเลขที่ ๑๑ หมู่ ๑๐ บ้านท่าลาด ตำบลหนอง
เหล่า อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี, สัมภาษณ์ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

นายวันชัย ยังมีสุข แกนนามือบหน้าเขื่อนสิรินธร อายุ ๕๖ ปี อาชีพ เกษตรกร แกนนำชาวบ้านปากมูล, สัมภาษณ์ ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๖.

นางสอน อ่อนจันทร์ อายุ ๖๘ ปี อาชีพรับจ้างทั่วไป เป็นชาวบ้านที่เข้าร่วมมือบหน้าเขื่อนสิรินธร, สัมภาษณ์ ๗ พฤษภาคม ๒๕๕๖.

นายสุดี ทองไทย อายุ ๖๐ ปี ประธานคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านคูขาด ประธานเครือข่ายป่าชุมชนอีสานตอนล่าง, สัมภาษณ์ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖.

นายทอง สีมา อายุ ๖๙ ปี อาชีพ ทำนา อาศัยอยู่บ้านเลขที่ ๕๐/๑ บ้านคูขาด ตำบลหนองเหล่า อำเภอน้ำขุ่น จังหวัด อุบลราชธานี, สัมภาษณ์ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

นายบุญชู บุญจอน ชาวบ้านท่าลาด อาชีพ ทำนา อายุ ๕๐ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๙ หมู่ ๑๐ ตำบล ก่อเอื อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี, สัมภาษณ์ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๖.

นายทองคำ บุญจอน ผู้ใหญ่บ้านบ้านท่าลาด อายุ ๕๔ ปี ที่อยู่ บ้านเลขที่ ๔๐ หมู่ ๑๐ ตำบลก่อก่อเอื อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี, สัมภาษณ์ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๖.

นางสาววัชรีย์ คงเหลือ เจ้าหน้าที่เผยแพร่ ประจำฝ่ายสารสนเทศ สำนักงานจัดการทรัพยากรป่าไม้ เขต ๗ จังหวัดอุบลราชธานี, สัมภาษณ์ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

นายวีระพงษ์ ทองงอก นักวิชาการป่าไม้ชำนาญการ หัวหน้าฝ่ายบริหารงานทั่วไป สำนักงานจัดการทรัพยากรป่าไม้ เขต ๗ จังหวัดอุบลราชธานี, สัมภาษณ์ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

แม่สมปอง เวียงจันทร์ ชาวบ้านบ้านวังสะแบงใต้ ตำบลหนองแสงใหญ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี, สัมภาษณ์ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖.

นายบุญหลาย เวียงจันทร์ อายุ ๔๐ ปี ผู้ใหญ่บ้านหัวเหว ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี, สัมภาษณ์ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

ร่วมวงสนทนา พ่อใหญ่ แม่ใหญ่ชาวบ้านปากมูล บ้านคูขาด และบ้านท่าลาดทุกท่าน.

๒. ภาษาอังกฤษ

๒.๑ Books

Payutto. P.A. **Buddhist economic: Middle way for the market place.** Bangkok: Buddhadhamma Foundation, ๑๙๙๔.

Sivaraksa, S., Dulayakasem, U., Viriyaphinij, A., Chamduang, N. & Watts, J. Buddhist perception for desirable societies in the future, A Paper prepared for the United Nations University, Suksit Siam & Kled Thai: Bangkok, ๑๙๙๓.

๒.๒.๒ สื่ออิเล็กทรอนิกส์

<http://www.rid.go.th>.

<http://www.nso.go.th>.

<http://www.maceducation.com/e-knowledge/๒๓๔๓๑๐๔๑๐๐/๐๒.htm>.

http://www.lib.ubu.ac.th/html/ub_info/utility/environment.html.

<http://fws.cc/chokajub/index.php?topic=๑๑๙๙.๐>.

<http://www.idis.ru.ac.th/report/index.php?topic=๑๕๕๘.๐>.

<http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=๓๙๕>.

<http://www.ubon.go.th/dept/dtdetail.php?id=๖๔๙>.

th.wikipedia.org/wiki/จังหวัดอุบลราชธานี.

www.reo๑๒ubon.go.th.

www.urdam.egat.com/pmn_dam.html.

www.geocities.com/munriver_๒๐๐๐/even.html.

<http://www.oknation.net/blog/print.php?id=๓๙๒๙๗๐>

<http://www.thaingo.org>.

<http://www.cardiook.net/content/view/๔๖-๓.html>.

<http://fws.cc/chokajub/index.php?topic=๑๑๙๙.๐>

<http://www.idis.ru.ac.th/report/index.php?topic=๑๕๕๘.๐>

www.onep.go.th.

www.kpi.ac.th/wiki/index.php.

www.tei.or.th/ce/th_ce_nam-kaen.htm.

<http://www.searin.atfreeweb.com/Mek/PMD/PMD/PMD๒๒.html>.

<http://web.Ubu.ac.th/home/ub-new/public๑๑๖.Html>.(๒๕๔๓,กัณยาราน ๒๑).

<http://www.egat.or.th>.

<http://www.searin.atfreeweb.com/Mek/PMD/PMD/PMD.๘.html>.

<http://www.searin.atfreeweb.com/Mek/PMD/PMD/PMD๑๖.html>.

<http://web.Ubu.ac.th/home/ub-new/public ๑๑๖>.

<http://www.oknation.net/blog/kriengsak/๒๐๐๗/๑๒/๒๔/entry>.

ภาคผนวก

ผนวก ก บทความวิจัย

ศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชน
ในจังหวัดอุบลราชธานี

A Study of the Processes of Natural Resources and Community Organization culture
Management in Ubonratchathani Province

พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล (เกษนกร)
Phrabaidega Supot Tabaselo

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ประกอบด้วยการศึกษาถึงกระบวนการจัดการการมีส่วนร่วมและเสนอแนวทางการจัดการในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของวัฒนธรรมองค์กรชุมชนท้องถิ่น ในจังหวัดอุบลราชธานีผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการศึกษากลุ่มแม่มุมนั้นบ้านหัวเหว ต.โขงเจียม อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านคูขาด ต.หนองเหล่า อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี และกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านท่าลาด ต.ก่อเอ้ อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานีผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากสามแหล่งนี้ โดยการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวน ๑๕ รูป/คน โดยคัดจากผู้เป็นแกนนำและที่เป็นสมาชิกในกลุ่ม

ผลวิจัยวัฒนธรรมองค์กรการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัฒนธรรมองค์กรชุมชนท้องถิ่น ในจังหวัดอุบลราชธานีพบว่ากระบวนการจัดการในองค์กรชุมชน คือ การมีส่วนร่วมในการทำงาน การยึดมั่นในอุดมการณ์ การวางแผนการทำงาน การเปิดโอกาสในการแสดงความคิดเห็น การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงาน ลักษณะการมีส่วนร่วมได้แก่ การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเรียนรู้จากประสบการณ์กับกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งร่วมกันหาทางออกในการจัดการกับปัญหาด้วยความเข้าใจในระบบนิเวศแนวทางการพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนท้องถิ่น ในจังหวัดอุบลราชธานี คือ การทำงานเป็นทีม ความคิดสร้างสรรค์ เพิ่มศักยภาพสมาชิกในองค์กรเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานภายในองค์กรการเรียนรู้และการเปิดรับวัฒนธรรมองค์กรการเสริมแรงพฤติกรรมซึ่งจะเป็นการแก้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการสิ่งแวดล้อมในจังหวัดอุบลราชธานีได้อย่างยั่งยืนสืบไป

Abstract

The objectives of this research were to study the participatory management process and procedure in natural resource conservation and environment management in relation to community organization culture in Ubonratchathani Province. The process used was qualitative research by studying three target groups in the Province including Mae Moon Man Yuen group, Hua Hew village, Tambon Khongchiam, Khongchiam district and the other two community forest conservation groups at Koo Khad village, Tambon Nonglao and Tahlad village, Tambon Koh-ae, Khueangnai district. Data were collected from the three groups by the methods of non-participatory observation and informal interview with fifteen laymen and monks who were selected from the members of each group.

The research findings revealed that the process of local community organization culture management included the participation in community work, attachment of an ideology, working plan, giving an opportunity for expression, having common vision, and transferring and exchanging work experiences. The aspects of participation were the exchange of views and learning from experiences with various groups together with collaboratively seeking the ways of coping with problems through a right understanding of ecological system. The developmental approaches of community organization culture were teamwork, creativity, enhancement of members' capacity and efficiency of organization administration, learning and opening for other applicable organization culture and behavioral reinforcement which will sustainably help solve the problems of natural resources and environmental management in the long run.

บทนำ

จังหวัดอุบลราชธานีเป็นจังหวัดหนึ่งที่ประสบปัญหาการบุกรุก ขาดการดูแลเอาใจใส่ และปัญหาการทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เนื่องจากองค์กรชุมชนที่เป็นผู้ดูแลและใช้ประโยชน์โดยตรงขาดการดูแลเอาใจใส่ หรือขาดความรู้ความเข้าใจในการดูแลรักษาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง ซึ่งทางหน่วยงานของรัฐเองไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง นอกจากนี้ในหลาย ๆ บริเวณยังประสบปัญหาขาดแคลนแหล่งน้ำ โดยเฉพาะแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร แม้หน่วยงานของกรมชลประทานจะได้เข้าไปพัฒนาพื้นที่แล้วก็ตาม แต่ยังไม่เพียงพอความต้องการของประชาชน นอกจากนี้ยังพบว่า แนวโน้มของปัญหาทรัพยากรการท่องเที่ยว ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาเพื่อรองรับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในการสร้างรายได้ อย่างขาดความสมดุล เนื่องจากหน่วยงานที่เป็นผู้ดูแลจัดการสิ่งแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวตามกฎหมาย โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับอบต. ยังมีข้อจำกัดในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมบริเวณแหล่งในพื้นที่ของตน ประกอบกับขาดการวางแผนจัดการสิ่งแวดล้อม และขาดการวางแผนกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณแหล่งท่องเที่ยว จึงทำให้มีสิ่งก่อสร้างในพื้นที่ที่ควรสงวนรักษาการก่อสร้างใด ๆ และมีรูปลักษณะของสิ่งก่อสร้างที่ไม่กลมกลืนกับสภาพภูมิประเทศ อีกทั้งยังมีการปล่อยปละละเลยการบังคับใช้มาตรการทางกฎหมาย จนทำให้ผู้ประกอบการได้ลุกล้ำพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวบังคับทัศนียภาพและมลภาวะจนกลายเป็นปัญหามานปลายยุ่งยากในภายหลังที่จะรื้อถอนสำหรับนักท่องเที่ยว พบว่า ยังขาดจิตสำนึกในการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ซึ่งได้กระทำการในลักษณะที่เป็นการทำลายให้แหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมและเสื่อมคุณค่าแหล่งศิลปกรรม วัฒนธรรม และโบราณคดี อย่างไรก็ตามแหล่งศิลปกรรม วัฒนธรรม และโบราณคดี นอกจากจะต้องเผชิญกับการถูกทำลายให้เสื่อมสภาพตามธรรมชาติด้วยกาลเวลาแล้วแล้วการกระทำของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ก็เป็นอีกปัจจัยที่ทำให้แหล่งศิลปกรรม วัฒนธรรม และโบราณคดี ถูกทำลายลงไป

ดังนั้น การใช้วัฒนธรรมองค์กรชุมชนท้องถิ่น เพื่อการแก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นของตน เช่น การใช้ระบบความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ ซึ่งเป็นศักยภาพของชุมชน ใช้ความเชื่อในการสร้างความร่วมมือในการแลกเปลี่ยนและแสวงหาแนวทางในการแก้ปัญหาและพัฒนาในลักษณะของเครือข่ายทางสังคมและการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน วัฒนธรรมองค์กรชุมชนท้องถิ่นจัดเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญอยู่คู่ชุมชนมาตั้งแต่ครั้งอดีต เพราะเครือข่ายทางสังคมคือความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับชุมชน ความสัมพันธ์ที่มีอยู่แต่เดิมในชุมชน เช่น เครือญาติ การนับถือผีบรรพบุรุษ ศาสนสถาน ไม่มีใครสามารถอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้เนื่องจากภัยจากธรรมชาติ โรคภัยไข้เจ็บ โจรผู้ร้าย ในสถานะเช่นนี้คนในชุมชนจึงต้องมีการพึ่งพาอาศัยกันและกันและความสัมพันธ์ยังได้แผ่ขยายไปยังหมู่บ้านอื่น ๆ ทั้งใกล้และไกลอีกด้วย

กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชน ทำให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาในชุมชนด้วยตนเอง เป็นการบูรณาการเชื่อมโยงมิติต่างเข้าด้วยกัน เช่น อยากให้เป็นคนดี แต่ภาวะเศรษฐกิจบีบคั้นมากทำให้เป็นคนดีไม่ได้ การแก้ปัญหาทุกอย่างพร้อมกันจึงเป็นธรรมชาติแบบบูรณาการ ธรรมชาติ ธรรมชาติ การจัดการ สามารถเชื่อมโยงเป็นกลไกในการขับเคลื่อนแบบองค์รวมที่สามารถมองทุกเรื่องอย่างเชื่อมโยงเป็นเรื่องเดียวกันทั้งหมดได้

การพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนเพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมกันของประชาชนในชุมชนในการแก้ไขปัญหาและฟื้นฟูทรัพยากรที่หลงเหลืออยู่ เนื่องจากไม่สามารถแก้ปัญหาด้วยระบบราชการได้ จากปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษา การมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และกระบวนการเรียนรู้ในการแก้ปัญหาที่ชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีกำลังเผชิญอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนในลักษณะเครือข่ายอย่างเป็นระบบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี
๒. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัฒนธรรมองค์กรชุมชน ในจังหวัดอุบลราชธานี
๓. เพื่อเสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีวิธีการศึกษา ดังนี้ เลือกกลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มแม่หมูนั่นยืน บ้านหัวเหว ต.โขงเจียม อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านคูขาด ต.หนองเหล่า อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี และกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านท่าลาด ต.ก่อเอ้ อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี เนื่องจากมีบทบาทต่อเนื่องต่อสังคมท้องถิ่น และระดับประเทศ ซึ่งการศึกษาครั้งนี้มุ่งอธิบายถึงกระบวนการจัดการและเสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี รวมทั้งศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัฒนธรรมองค์กรชุมชนท้องถิ่น ในจังหวัดอุบลราชธานี ด้วยลงพื้นที่สัมภาษณ์ และนำคำตอบที่มาเรียบเรียงเป็นร้อยแก้วบรรยายผลที่ได้ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้เป็นทางเลือกที่จะช่วยให้ระดับนโยบายกำหนดแนวทางการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการ

จัดการสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบสำหรับองค์กรชุมชนท้องถิ่น ในจังหวัดอุบลราชธานีต่อไป ซึ่งขั้นตอนของการวิจัยประกอบไปด้วย

๑. กลุ่มเป้าหมาย/วิธีดำเนินการวิจัย

เพื่อให้การดำเนินการวิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดขั้นตอนของการวิจัยดังนี้ คือ

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ก. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นขั้นตอนแรกโดยการศึกษาและค้นคว้าหนังสือ และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมองค์กร และเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาวิเคราะห์เป็นแนวทางในการศึกษาภาคสนามต่อไป

ข. ประชากร กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี

ค. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ คือ การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non -Structured interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่ต้องการข้อมูลที่ละเอียดลึกซึ้ง เปิดกว้าง ไม่จำกัดคำตอบ บางครั้งจึงเรียกว่า การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เนื่องจากเป็นการสัมภาษณ์ที่มีความยืดหยุ่นสูง มีจุดความสนใจเฉพาะ เรียกว่า การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) รวมทั้งเครื่องมือต่าง ๆ ตามกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ เช่น สมุดบันทึก กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง ซึ่งเตรียมประเด็นต่าง ๆ ไว้ล่วงหน้า เพื่อจัดหมวดหมู่ของข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล เทปบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างครบถ้วน

ง. กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่การศึกษากลุ่มองค์กรชุมชนอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่าง ๓ กลุ่มดังนี้ กลุ่มที่ ๑ ผู้นำชุมชน กลุ่มที่ ๒ พระสงฆ์ และกลุ่มประชาชนที่เข้าใช้ประโยชน์ในพื้นที่อนุรักษ์ทั้งชาย หญิง กลุ่มที่ ๓ เจ้าหน้าที่สำนักงานจัดการทรัพยากรป่าไม้ เขต ๗ รวมทั้งหมด จำนวน ๑๕ รูป/คน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อใช้ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ

ข้อมูลปฐมภูมิ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะของข้อความที่บรรยายเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจ หรือความคิดเห็นในประเด็นที่กำหนดอย่างลึกซึ้ง ซึ่งเป็นข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยการนำเอาข้อมูลมาดำเนินการตามขั้นตอนของการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องจากกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้อง กับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ผลการปฏิบัติงาน กฎระเบียบข้อบังคับขององค์กร รวมถึงผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และระบบออนไลน์ (Internet)

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาเรื่อง “ศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี” สามารถสรุปผลการศึกษาได้ ๒ ประเด็นต่อไปนี้

ประเด็นที่หนึ่ง : กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี มีรูปแบบวัฒนธรรมองค์กรดังต่อไปนี้

๑) องค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีมีกลุ่มที่ถือได้ว่าเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงขององค์กรชุมชนในประเทศไทย นั่นคือ กลุ่มแม่มนม้นยีน ที่เป็นการรวมกลุ่มประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการต่าง ๆ ของรัฐบาล เรียกร้องเงื่อนไขต่าง ๆ คอยประสานงานการประสานเครือข่ายระหว่างชาวบ้านปากมูลกับกลุ่มปัญหาอื่นๆ ได้แน่นแฟ้นมากขึ้น จนกระทั่งมีการก่อตั้ง “สมัชชาคนจน” ขึ้นมาอย่างเป็นทางการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นจุดศูนย์รวมในการรณรงค์เคลื่อนไหวยื่นข้อเรียกร้องของกลุ่มเครือข่ายปัญหาต่าง ๆ ถึง ๑๖ กรณี อาทิ เครือข่ายปัญหาเขื่อน เครือข่ายปัญหาป่าไม้ กำกับดูแลกิจการขององค์กรเพื่อแสดงถึงทิศทางและกรอบการดำเนินการเพื่อยื่นข้อเสนอสู่รัฐบาลในนามสมัชชาคนจน

๒) วัฒนธรรมองค์กรการจัดการทรัพยากรธรรมชาติขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี จะมีส่วนที่มองเห็น (Visible) สิ่งที่แสดงออกชัดเจนก็คือ การแต่งกาย รูปแบบการจัดตั้งองค์กร และส่วนที่อยู่ลึกลงไปเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น (Invisible) ส่วนใหญ่อยู่ในลักษณะวัฒนธรรมองค์กรดังนี้ การมีส่วนร่วมในการทำงาน การยึดมั่นในอุดมการณ์ การวางแผนการทำงาน การเปิดโอกาสในการแสดงความคิดเห็น การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงาน

๓) ลักษณะการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัฒนธรรมองค์กรชุมชน ในจังหวัดอุบลราชธานี จำแนกเป็นรายข้อไว้ดังนี้

(๑) การมีส่วนร่วมในการทำงาน สำหรับองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีพบว่าในการดำเนินงานแต่ละภารกิจ เมื่อมีการมอบหมายจะมีการแบ่งงานออกเป็นกลุ่ม เพื่อกระจายหน้าที่ในการทำงานโดยจะมีจุดมุ่งหมายเดียวกันและมีการทำงานเป็นทีม (Team Work) แต่ละคนจะมีหน้าที่ประสานงานกันระหว่างกลุ่ม มีผู้นำชุมชน คอยควบคุม ที่จะช่วยให้สมาชิกสามารถทำงานตรงตามวัตถุประสงค์ขององค์กร

(๒) การยึดมั่นในอุดมการณ์ องค์การชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีมีมาตรการที่สมาชิกชุมชนได้ร่วมกันกำหนดเป็นข้อปฏิบัติร่วมกัน นอกจากนั้นที่สำคัญคือความซื่อสัตย์สุจริต เนื่องจากเป็นองค์กรที่จะมุ่งเน้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งสำคัญที่สุดคือ ความซื่อสัตย์สุจริต และต้องยึดมั่นในอุดมการณ์ และที่ความตั้งใจในการทำงาน เพื่อให้ทำงานได้อย่างถูกต้อง

(๓) การวางแผนการทำงาน การกำหนดเป้าหมายในการดำเนินงานแต่ละปีจะมีการจัดทำแผนงานประจำปี เพื่อเป็นแนวทางและกำหนดเป้าหมายในการทำงานในแต่ละปี รวมทั้งตัวชี้วัดการทำงานในแต่ละปีจะมีความชัดเจนโดยจะวัดจากเป้าหมายความสำเร็จที่กำหนดไว้ในกิจกรรม/โครงการโดยเทียบผลการปฏิบัติงานกับมาตรฐานหรือเป้าหมายที่ตกลงไว้

(๔) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน วิสัยทัศน์ขององค์การชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี คือ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าว องค์การชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี จึงมุ่งมั่นมาตรการต่าง ๆ เพื่อให้สมาชิกเห็นความสำคัญและวางแผนทรัพยากรธรรมชาติ ในชุมชน องค์การชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี จึงมีการกำหนดวิสัยทัศน์เพื่อให้ได้ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกันและจะบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย

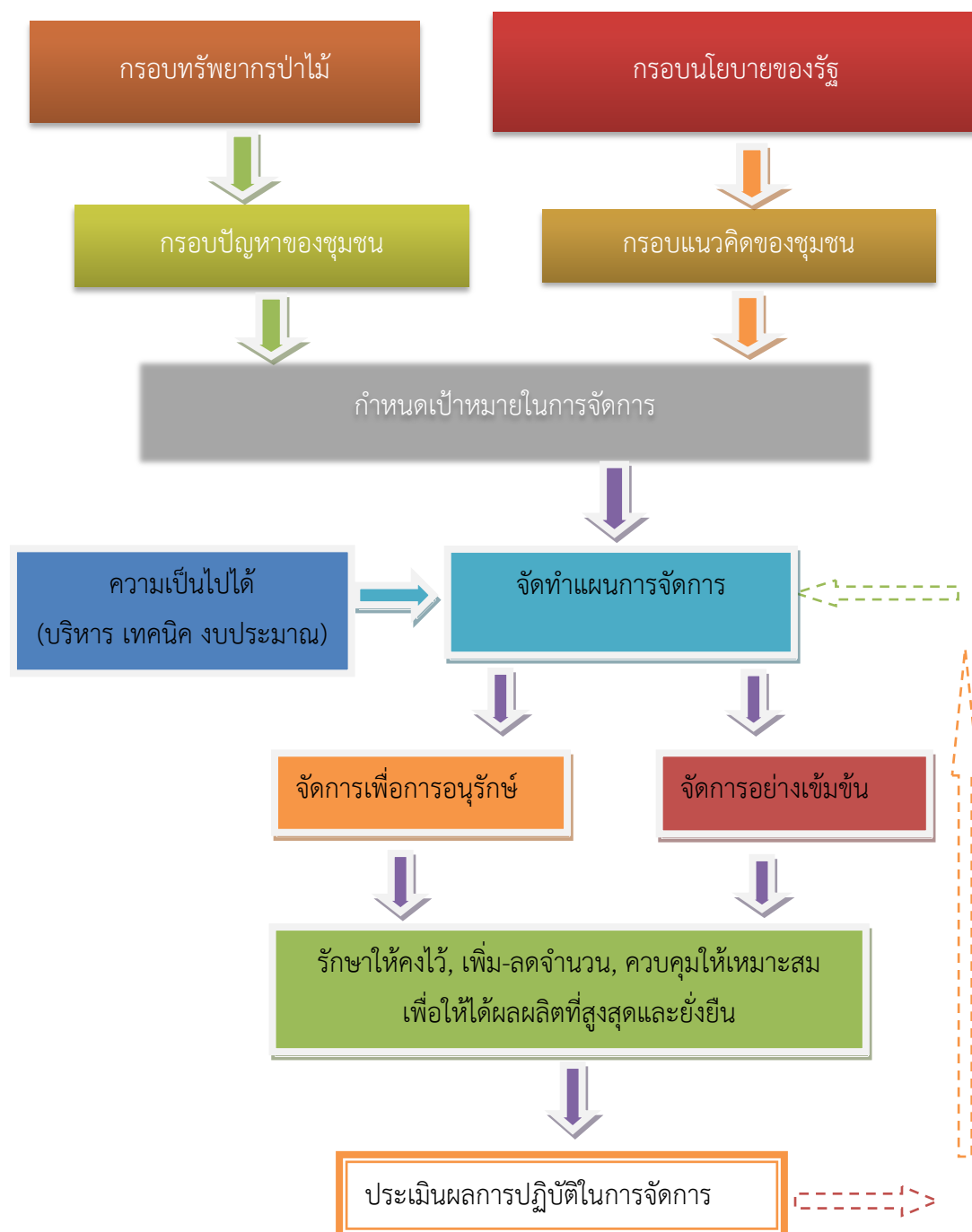
(๕) การถ่ายทอดแบ่งปันและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ภายในองค์กร มีการถ่ายทอดความรู้ การทำงาน ประสบการณ์ในการทำงาน เป็นการสอนงานในชุมชนโดยอาศัยองค์กรหน่วยงานในชุมชน เช่น วัด โรงเรียน เพื่อถ่ายทอดวิถีของวัฒนธรรมขององค์กร

จากการศึกษาพบว่ากระบวนการจัดการป่าชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีมีความสอดคล้องกับสถานการณ์เชิงนโยบายของรัฐ ทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่ แนวคิดของชุมชนและปัญหาที่เผชิญอยู่ ได้มีการนำมากำหนดเป้าหมายในการจัดการป่าชุมชน^๑ โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ในการดำเนินงาน จากนั้นจัดทำแผนการจัดการ โดยมุ่งเป้าหมายเพื่อการใช้สอยพร้อม ๆ ไปด้วยการอนุรักษ์เพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน ดังแสดงแผนภาพที่ ๑

^๑นางสาววัชรีย์ คงเหลือ เจ้าหน้าที่เผยแพร่ ประจำฝ่ายสารสนเทศ สำนักงานจัดการทรัพยากรป่าไม้ เขต ๗ จังหวัดอุบลราชธานี, สัมภาษณ์ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๖

แผนภาพที่ ๑

กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมองค์กรท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี

จากแผนภาพที่ ๑ เป็นแนวคิดที่มองความสัมพันธ์ระหว่างคนกับระบบนิเวศ ที่ผู้คนในชุมชนได้พึ่งอาศัยและใช้ประโยชน์ ชุมชนจะมีองค์ความรู้ในการจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในมุมมองว่า ทุกสิ่งทุกอย่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันจนเกิดเป็นความหลากหลายของรูปแบบการจัดการและวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น โดยมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชุมชนนั้นเป็นปัจจัยหลักในการดำรงชีวิตทั้งทรัพยากรธรรมชาติมีความสัมพันธ์กับขนบธรรมเนียมประเพณี และภูมิปัญญาที่ให้ความเคารพต่อธรรมชาติ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเหมาะสม ปัจจุบันมีชุมชนในท้องถิ่นเป็นจำนวนมาก ได้รวมตัวกันเป็นองค์กร ช่างบ้านเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและลุ่มน้ำ ตามสิทธิในการจัดการและการใช้ทรัพยากร บนพื้นฐาน ของชุมชนที่มีสิทธิตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ อีกทั้งยังเป็นการปรับตัวให้เข้ากับสภาพธรรมชาติของชุมชน

ประเด็นที่สอง: แนวทางพัฒนาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี

เนื่องจากองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีเป็นองค์กรขนาดใหญ่ มีสมาชิกเป็นจำนวนมาก แต่ละองค์กรแต่ละบุคคลจะมีความคิดและทัศนคติที่ต่างกัน จึงทำให้เกิดปัญหาจึงอาจทำให้การรับรู้แตกต่างและไม่เท่ากัน เกิดความขัดแย้งในองค์กรได้ ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมข้อคิดเห็นต่าง ๆ เพื่อเสนอเป็นแนวทางพัฒนาองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีดังนี้

๑) เน้นการทำงานเป็นทีม (Team Work) การรวมกลุ่มที่มีกิจกรรมร่วมเพื่อใช้ข้อมูลร่วมกันและช่วยในการตัดสินใจให้แก่สมาชิกในกลุ่มที่จะทำงานภายในขอบข่ายที่รับผิดชอบของแต่ละคนนั้น ในการทำงานของกลุ่มไม่จำเป็นที่จะต้องส่งเสริมซึ่งกันและกัน ดังนั้นจึงไม่มีการเชื่อมโยงทรัพยากรและใช้ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพในทางบวกนั้นคือเราใส่การทำงานของแต่ละคนเข้าไปผลงานที่ออกมาแล้วจะได้เท่ากับที่ใส่เข้าไปหรืออาจจะน้อยกว่าก็ได้การทำงานแบบทีม (Work teams) เป็นการทำงานร่วมกันและส่งเสริมกันไปในทางบวกผลงานรวมของทีมที่ได้ออกมาแล้วจะมากกว่าผลงานรวมของแต่ละคนมารวมกัน

๒) ความคิดสร้างสรรค์ (Creative) เนื่องจากองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีเป็นองค์กรเอกชนที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจึงต้องมีกฎเกณฑ์และระเบียบการปฏิบัติมาก สิ่งนี้จึงเป็นกรอบในการทำให้สมาชิกภายในองค์กรความคิดริเริ่มใหม่ ๆ ทำงานอยู่ในระเบียบการทำงาน หากไม่ได้แรงกระตุ้นจากผู้นำชุมชนก็มักจะไม่ได้เกิดแนวคิดใหม่ ๆ ทำแต่งานที่เป็นงานประจำของตัวเอง ยังคงยึดมั่นกับระบบการทำงานที่เป็นแบบดั้งเดิมตามที่เคยทำมา จึงทำให้การที่จะเปิดรับและการคิดริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ เป็นไปได้ยากยิ่ง

๓) เพิ่มศักยภาพสมาชิกในองค์กร จากการศึกษาการพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่าองค์กรจะสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นอยู่ที่การประพฤติปฏิบัติตัวของสมาชิกในชุมชน ดังนั้นสมาชิกทุกคนจะต้องเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน มี

ความสามารถและมีทัศนคติที่สอดคล้องเข้ากันได้กับวัฒนธรรมองค์กรเป็นสำคัญ ควรมีการจัดฝึกอบรมเพิ่มพูนความรู้ ทักษะการทำงาน หรือการจุดประกายความคิดในการทำงานให้กับสมาชิกทุกคน จึงเป็นแนวทางในการนำไปสู่ความสำเร็จ สร้างความเชื่อมั่นให้ผู้ปฏิบัติได้และนำไปสู่การมุ่งมั่นในการให้งานและก้าวหน้าในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน

๔) เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานภายในองค์กร จากการศึกษาขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี สมาชิกในแต่ละองค์กรที่มีอยู่จำนวนมาก มีปัญหาในการสื่อสาร จึงมีกฎระเบียบมาก และกฎระเบียบก็จะสะสมเพิ่มพูนมากขึ้นเรื่อย ๆ จนสมาชิกมักจะชอบทำงานตามกฎระเบียบมุ่งแต่ส่วนที่ตนรับผิดชอบ ขาดการมองภาพรวม เมื่อทำตามกฎระเบียบไปเรื่อย ๆ ก็กลายเป็นงานประจำ (routine) จึงขาดความคิดใหม่ ๆ สมาชิกทุกคนต้องทำงานตามระเบียบคำสั่งขององค์กรอย่างเคร่งครัด และมีความเชื่อมั่นในองค์กร เพื่อให้มีคุณภาพที่ดีในการบริหาร และความถูกต้องในการบริหาร

๕) การเรียนรู้และการเปิดรับวัฒนธรรมองค์กร จากการศึกษาพบว่าองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี มีคนที่แตกต่างทั้งวัยวุฒิ และคุณวุฒิผสมผสานอยู่ภายในชุมชนเดียวกัน ซึ่งความแตกต่างทางด้านทัศนคติ ธรรมเนียมปฏิบัติแบบเก่า ๆ จากชุมชนดั้งเดิม ดังนั้นผู้นำชุมชน จึงต้องจัดกิจกรรมการศึกษาดูงานทั้งภายในและภายนอกองค์กร มีการประชุมเพื่อเปิดแสดงความคิดเห็นในการทำงาน จัดการฝึกอบรมการเพิ่มพูนความรู้ ความชำนาญงาน และทัศนคติ ของบุคคลให้เหมาะสมกับการปฏิบัติงาน ไม่ได้ให้ความสำคัญแค่พูด หรือบรรยายแต่เพียงอย่างเดียว

๖) การเสริมแรงพฤติกรรม หน่วยงานราชการ ผู้นำท้องถิ่น จะต้องมีการส่งเสริมให้สมาชิกได้ประพฤติ ปฏิบัติตามวัฒนธรรมอย่างกว้างขวางและทั่วถึง กล่าวคือ หน่วยงานราชการ ผู้นำท้องถิ่น ควรมีการมอบรางวัลสำหรับองค์กร และสมาชิกที่ปฏิบัติตามวัฒนธรรมองค์กรที่ได้ตั้งไว้อย่างโดดเด่น ต่อเนื่องเป็นที่ยอมรับขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีอื่น ๆ โดยทั่วไป แต่หน่วยงานราชการ ผู้นำท้องถิ่น ควรพึงระวังว่าการมอบรางวัลไม่ควรใช้กรอบความคิดวัฒนธรรมเดิม ๆ ขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี กล่าวคือรางวัลที่สมาชิกจะได้รับกำหนดโดยหน่วยงานราชการที่ได้รับการยอมรับจากสังคม เพื่อให้เข้าใจถึงรูปแบบแนวทางเพื่อพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรในจังหวัดอุบลราชธานี แสดงแผนภาพที่ ๒

แผนภาพที่ ๒ แนวทางพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี

จากแผนภาพที่ ๒ เป็นการแสดงถึงแนวทางการพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรในจังหวัดอุบลราชธานีตามความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มตัวอย่างจะเห็นได้ว่าถ้าหากชาวบ้านมีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งโดยเฉพาะการได้ทราบถึงสิทธิของตนเองที่มีต่อชุมชน ทำให้พลังในการต่อรองและกดดันรัฐได้มากขึ้น และไม่เฉพาะกับแม่ขุนมันยีนเท่านั้น หากแต่รวมถึงชาวบ้านในท้องถิ่นอื่น ๆ ในประเทศไทย เป็นโอกาสของกลุ่มชาวบ้านอื่น ๆ เมื่อเห็นว่ากลุ่มแม่ขุนมันยีนเกิดความเข้มแข็งในชุมชนกระทั่งประสบความสำเร็จในการยื่นข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลก็สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีให้ชาวบ้านในส่วนอื่นในสังคมไทยรวมตัวกันเพื่อเข้าถึงสิทธิชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วมในท้องถิ่นของตนเองมากขึ้นด้วยเช่นกัน

อภิปรายผลการศึกษา

ภายใต้หลักการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของประเทศนั้น มีกรอบและแนวทางการบริหารงานที่เกื้อกูลและไม่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยส่งผลให้การพัฒนาประเทศเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนและเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชน การดำเนินการบริหารประเทศ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ และพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๔๒ นับว่าเป็นมิติใหม่ของการบริหารพัฒนาประเทศในรูปแบบการกระจายอำนาจการบริหารจัดการให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มุ่งเน้นให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นผู้วิเคราะห์ปัญหา ความต้องการ แนวทางการบริหารและการแก้ไขปัญหา โดยการมีส่วนร่วมจากประชาชนเป็นหลัก การบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อม จึงจัดเป็นส่วนหนึ่งของการกระจายอำนาจการบริหารจัดการ อย่างไรก็ตาม การจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นการดำเนินงานที่ไม่จำกัดขอบเขต องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำเป็นจะต้องมีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในลักษณะที่เกื้อกูลต่อพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบและความเสียหายต่อสภาพแวดล้อมในภาพรวม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม จึงได้จัดทำกรอบแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.๒๕๕๔ - ๒๕๕๙ เพื่อเป็นแนวทางการบริหารจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในระดับชาติขึ้นมา และสำหรับเป็นแนวทางในการปฏิบัติของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นสามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาพบว่า กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีมีการปฏิบัติกันอยู่แล้วคือ การมีส่วนร่วมในการทำงาน การยึดมั่นในคุณภาพ การวางแผนการทำงานและตัวชี้วัด การเปิดโอกาสในการแสดงความคิดเห็น การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงาน การมีส่วนร่วมในองค์กรที่พบคือ การทำงานเป็นทีม ความคิดสร้างสรรค์ แนวทางเพื่อพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรในจังหวัดอุบลราชธานีจะเกิดขึ้นจากปัจจัยภายในองค์กร ได้แก่ ผู้นำชุมชนที่มีศักยภาพ สมาชิกที่มีศักยภาพในองค์กร การบริหารงานภายในองค์กร การเรียนรู้และการเปิดรับวัฒนธรรมองค์กร และการเสริมแรงพฤติกรรมเป็นปัจจัยผลักดันให้เกิดการพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรในจังหวัดอุบลราชธานี ผู้นำชุมชนต้องมีศักยภาพเป็นผู้นำ เป็นผู้ฝึกสอน ร่วมกับทุกคนในการสร้างวัตถุประสงค์และค่านิยมเพื่อเป็นเครื่องมือควบคุมมุ่งให้เกิดความร่วมมือกันเองภายในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของชอบ ชอบชื่นชม^๒ และ

^๒ชอบ ชอบชื่นชม, ความรู้และความตระหนักของอาสาพัฒนาชุมชนที่มีต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในชนบท จังหวัดจันทบุรี, วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐๔ -๑๑๓.

นฤตพงษ์ ไชยวงศ์^๓ พบว่าการและความรู้ รับข้อมูลข่าวสารจากผู้นำชุมชนเกี่ยวกับป่าชุมชนมีผลต่อความพร้อมในการจัดการป่าชุมชน ผู้นำชุมชนจะต้องมีหัวใจยึดมั่นในอุดมการณ์ เพื่อต่อสู้เรียกร้องเป็นตัวแทนขององค์กรเจรจากับรัฐบาล นอกจากนั้นจะต้องให้ความสำคัญกับสมาชิกเป็นอันดับแรก เพราะผู้บริหารจะกำหนดวิธีปฏิบัติให้กับสมาชิกทุกคนบนพื้นฐานเดียวกัน มีความสามารถและมีทัศนคติที่สอดคล้องเข้ากันได้กับวัฒนธรรมองค์กรเป็นสำคัญ ด้านการบริหารงานภายในองค์กรเนื่องจากองค์กรในจังหวัดอุบลราชธานีเป็นองค์กรขนาดใหญ่ มีสมาชิกในชุมชนเป็นจำนวนมาก จึงมีปัญหาในการสื่อสาร และมีกฎระเบียบมาก ดังนั้นจึงต้องปรับตัวโดยใช้วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดทิศทางขององค์กร มากกว่าที่จะใช้กฎระเบียบที่เชื่อกันว่าไม่สามารถจะกำหนดข้อบังคับให้ครอบคลุมได้ทุกกรณี กฎระเบียบจะเกิดขึ้นจากการกำหนดขั้นตอนวิธีการให้สมาชิกในชุมชน เพื่อให้เกิดความรู้สึที่ดีต่อชุมชน นำชุมชนจึงต้องคิดถึงรูปแบบ สอดคล้องกับงานวิจัยของ วนิตา พรพิรุฬห์^๔ พบว่า วัฒนธรรมองค์กรมีลักษณะความเป็นปัจเจกบุคคลเน้นความมีมนุษยธรรม หลีกเลียงความไม่แน่นอน เน้นความสำเร็จ และลักษณะความเป็นส่วนร่วม นอกจากนั้นขั้นตอนวิธีการใหม่ในการให้บริหาร (New process) อยู่เสมอ สิ่งนี้จะก่อให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในองค์กรควรให้สมาชิกเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้ตลอดเวลา จนกลายเป็นองค์กรแห่งเรียนรู้ (Learning Organization) และวัฒนธรรมขององค์กรนั่นเอง ที่เป็นคุณค่าหลักให้กับชุมชน สอดคล้องกับการวิจัยของสภาพร อิทธิพงษ์^๕ พบว่าการมีตำแหน่งอื่น ๆ ในชุมชน ประสบการณ์ที่ได้รับจากการอบรม ความรู้ การใช้ประโยชน์ มีผลต่อการบริหารองค์กร นอกจากนั้นการส่งเสริมสมาชิกให้เป็นผู้สร้างสรรค์ความเจริญรุ่งเรืองให้กับชุมชน พร้อมทั้งให้ความสนใจกับการเสริมแรงพฤติกรรมที่เป็นไปอย่างยุติธรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของยุวดี เกตสัมพันธ์^๖ พบว่าพฤติกรรมที่บุคลากรในองค์กรยึดถือเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติที่มีพื้นฐานมาจากความเชื่อ ค่านิยมและเป็นสิ่งที่องค์กรคาดหวังจากผู้ปฏิบัติการในองค์กรการเรียนรู้ความเป็นปัจเจกนิยมช่วยส่งเสริมกระบวนการ KM ด้านกระบวนการและเครื่องมือ และด้านการยกย่องชมเชยและให้รางวัล ดังนั้นรางวัลสำหรับองค์กรที่มีผลงานดีเด่น

^๓นฤตพงษ์ ไชยวงศ์, ความพร้อมในการจัดการป่าชุมชน ศึกษากรณีคณะกรรมการหมู่บ้าน อำเภอป่า จังหวัดน่าน,วิทยานิพนธ์ดุขภูบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๔), หน้า ๗๓ - ๗๔.

^๔วณิตา พรพิรุฬห์,การเปรียบเทียบความแตกต่างด้านวัฒนธรรมองค์กรระหว่างบริษัทญี่ปุ่นกับบริษัทอเมริกาในประเทศไทย,วิทยานิพนธ์ดุขภูบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๗), หน้า ๘๓ - ๘๕.

^๕สภาพร อิทธิพงษ์,การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสภาตำบลในการอนุรักษ์ป่าชายเลนศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอท่าใหม่และกิ่งอำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี, วิทยานิพนธ์ดุขภูบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๖), หน้า ๑๖๓ -๑๖๔.

^๖ยุวดี เกตสัมพันธ์,วัฒนธรรมองค์กรมีผลต่อการจัดการความรู้อย่างไร, วิทยานิพนธ์ดุขภูบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๙), หน้า ๑๐๑ - ๑๐๒.

และเป็นแบบอย่างให้กับชุมชนอื่น ๆ โดยมีหน่วยงานที่เป็นที่ยอมรับเป็นผู้มอบรางวัล เพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นไปในทางที่สอดคล้อง ซึ่งจะมีผลดีต่อทั้งสองฝ่ายคือทั้งองค์กรและประชาชนในชุมชน

ในการศึกษาครั้งนี้ ผลการศึกษามีความคล้อยจองบางส่วนกับงานวิจัยของ วนิดา พรพิรุฬห์^๗ กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมองค์กรซึ่งมีผลต่อมีพฤติกรรมองค์กร ได้แก่ กำหนดขอบเขตบทบาทขององค์กร การทำให้พนักงานมีความรู้สึกเป็นเอกภาพ ส่งเสริมให้พนักงานมีความมั่นใจในองค์กร ความหมายของรูปแบบของวัฒนธรรมองค์กร ผลของวัฒนธรรมองค์กรกับการพัฒนาองค์กร ความหมายของรูปแบบของวัฒนธรรมองค์กรทัศนคติของบุคคลากรเป็นไปในเชิงบวก และสร้างสรรค์มากขึ้นความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชามีมากขึ้นในการประเมินผลงานและให้คุณให้โทษ ยึดหลักคุณธรรมมากขึ้น และระบบราชการแบบศูนย์อำนาจไม่เหมาะสมกับปัจจุบัน อีกทั้งงานวิจัยของยุวดี เกตสัมพันธุ์^๘ ได้ทำการวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมองค์กรมีผลต่อการจัดการความรู้อย่างไร ใน รพ.ศิริราช พบความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะวัฒนธรรมองค์กรที่คาดว่าจะเป็น และลักษณะผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ในปัจจัยลักษณะเน้นอนาคต และลักษณะเน้นความสำเร็จ ซึ่งบ่งชี้ว่าผู้นำซึ่งเป็นผู้บริหารระดับกลาง มีการรับรู้ และความคิดเห็นที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน แสดงให้เห็นว่าลักษณะวัฒนธรรมองค์กรที่คาดว่าจะเป็น และลักษณะผู้นำที่มีประสิทธิภาพในอนาคตต้องการให้มีลักษณะเน้นอนาคต และลักษณะเน้นความสำเร็จมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและการแข่งขันที่เข้มข้นอย่างในปัจจุบัน และองค์กรให้สอดคล้องกับแนวทางที่ควรจะเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีปัจจัยที่สำคัญหลายประการที่ชี้ให้เห็นถึงความไม่ยั่งยืนในอนาคต มีการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการขนาดใหญ่ ซึ่งอาจมีผลต่อความไม่ต่อเนื่องของการพัฒนา ถ้าหากดูสภาพทางภูมิศาสตร์แล้วจังหวัดอุบลราชธานีเป็นรอยต่อระหว่าง ๓ ประเทศ คือ ไทย กัมพูชา ประชาธิปไตย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จังหวัดอุบลราชธานีจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปอย่างมีระบบ และสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างครบวงจรโดยอาศัยซึ่งเป็นกระบวนการความคิดที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย โดยเฉพาะความร่วมมือจาก “เบญจภาคี” ซึ่งได้แก่ องค์กรประชาชน ภาครัฐบาล ภาคธุรกิจ องค์กรเอกชน และ นักวิชาการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา เพื่อเสริมพลังของแต่ละฝ่ายให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น โดยการศึกษา และเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีปฏิสัมพันธ์โดยการปฏิบัติอย่างจริงจัง ซึ่งทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันปฏิบัติตามรากฐานของความรัก ความเมตตาต่อกันโดยไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ

^๗วนิดา พรพิรุฬห์, การเปรียบเทียบความแตกต่างด้านวัฒนธรรมองค์กรระหว่างบริษัทญี่ปุ่นกับบริษัทอเมริกาในประเทศไทย, วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, หน้า ๘๓ - ๘๕.

^๘ยุวดี เกตสัมพันธุ์, วัฒนธรรมองค์กรมีผลต่อการจัดการความรู้หรือไม่, วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, หน้า ๑๐๑ - ๑๐๒.

วิรัช นิภาวรรณ^๙ ได้ศึกษาเรื่องบทบาทขององค์กรในท้องถิ่นที่มีต่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี และชัยโรจน์ ธนสันติ^{๑๐} ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของกรรมการสภาตำบลในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ศึกษากรณีจังหวัดอุบลราชธานี พบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น องค์กรภายในท้องถิ่นส่วนใหญ่ต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจและลงมือปฏิบัติงาน ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้นกว่าเดิม ในขณะที่เดียวกันการมีส่วนร่วมขององค์กรจะเป็นลักษณะการสนับสนุนและรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่แล้วรวมทั้งการป้องกันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลาย การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและการเสริมสร้างทรัพยากรธรรมชาติ ประชาชนโดยทั่วไปจะมีส่วนร่วมในการบริจาคแรงงานมากกว่าการออกเงินสมทบเนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มีฐานะยากจน

แนวทางในการพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรที่จะทำให้องค์กรในจังหวัดอุบลราชธานี สามารถทำงานไปในทิศทางเดียวกัน เป็นทีมงานที่แข็งแกร่งสามารถที่จะเป็นผู้นำในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างแท้จริง ผู้วิจัยจึงเสนอแนวทางไว้ ๔ ประเด็นต่อไปนี้

๑. ปฏิบัติตามกรอบของรัฐธรรมนูญ อุดมการณ์ประชาธิปไตยมีความสำคัญประการหนึ่ง คือ การเคารพความเสมอภาพ จึงให้ได้สิทธิและเสรีภาพกับประชาชนและให้ความสำคัญแก่ทัศนคติหรือข้อคิดที่แตกต่างกัน รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันถือว่าเป็นกฎหมายแม่บท หรือเป็นกติกาหลักของสังคมที่ได้มาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยเนื้อหาและคุณค่าของรัฐธรรมนูญเองก็เป็นการสะท้อนคุณค่าของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และหลายมาตราที่กำหนดให้มีการจัดตั้งองค์กรต่าง ๆ เพื่อทำหน้าที่จัดสรรการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสังคม เช่น ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เป็นต้น องค์กรเหล่านี้จะทำให้มีช่องทางในการเรียกร้องสิทธิของประชาชนและหาข้อยุติร่วมกันเมื่อมีข้อขัดแย้งระหว่างหน่วยงานของรัฐและเอกชน นอกจากนั้น รัฐธรรมนูญยังมีบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาพของประชาชนซึ่งองค์กรของรัฐก็ต้องเข้าใจและปรับปรุงวิธีการทำงานให้สอดคล้องกับบทบัญญัติต่าง ๆ ของรัฐธรรมนูญเพื่อเป็นแนวทางดำเนินงาน

^๙วิรัช นิภาวรรณ, บทบาทขององค์กรในท้องถิ่นที่มีต่อการบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี, วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๑), หน้า ๙๓ - ๙๖.

^{๑๐}ชัยโรจน์ ธนสันติ, การมีส่วนร่วมของกรรมการสภาตำบลในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดอุบลราชธานี, วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๒ - ๑๑๓.

๒. ให้ความสำคัญวัฒนธรรมไทย สังคมไทยมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างไปจากชาติอื่น ๆ และมีการสั่งสมมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน นับเป็นมรดกที่สำคัญของชาติ และอยู่ในจิตสำนึกของคนไทยไม่ว่าจะอยู่ที่ใด คือ การนับถือพระพุทธศาสนา ที่มีหลักคำสอน เช่น ความเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเห็นอกเห็นใจกัน เป็นต้น คุณลักษณะดังกล่าวถือว่าเป็นจุ้มแข็งของสังคมไทย ซึ่งสมควรได้รับการสนับสนุน ให้ดำรงอยู่ในจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกันโดยเฉพาะในสังคมชนบท จะยังคงคุณลักษณะดังกล่าวไว้ได้ดีกว่าสังคมอื่น ๆ ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งว่าต้องดำรงรักษาไว้

๓. ให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเรื่องความขัดแย้ง สมาชิกองค์กรทุกองค์กรจะต้องยอมรับเสียก่อนว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องปกติของทุกองค์กร การมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน หรือการขัดแย้งทางความคิดเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ ดังนั้นเมื่อทุกคนยอมรับได้ก็ต้องพร้อมที่จะเผชิญหน้าความขัดแย้ง โดยการหาวิธีจัดการความขัดแย้งร่วมกันกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องบนพื้นฐานของข้อเท็จจริงและความมีเหตุผล

๔. สถานผลประโยชน์ ความเป็นจริงที่ทุกคนต้องยอมรับนั่นคือ สังคมทุกสังคมมีความขัดแย้งเสมอ เรื่องผลประโยชน์และทำอย่างไรจึงจะสามารถประสานผลประโยชน์ และลดข้อขัดแย้งเหล่านั้นให้ลดลง ด้วยการประสานความเข้าใจและมีผลประโยชน์ร่วมกัน โดยให้ความเป็นธรรมกับทุกฝ่าย รวมทั้งความเข้าใจธรรมชาติความขัดแย้งที่อยู่กับสังคมมานาน การใช้เหตุผล ความจริง ความถูกต้องจะสามารถประสานผลประโยชน์ทุกฝ่ายจะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารองค์กรได้เป็นอย่างดี

ดังนั้นแนวทางการดำเนินงานด้านกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี จะต้องให้ความรู้ความเข้าใจบนพื้นฐานทัศนคติบนทิศทางเดียวกัน เมื่อเกิดปัญหาขึ้น ชาวบ้านในชุมชนจะเป็นผู้ที่สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยกลไกและวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น เพราะจากการศึกษาวิจัยพบว่าการเข้ามาของบุคคลที่สามจะทำให้เกิดการแบ่งเป็นฝ่ายของชาวบ้านซึ่งปัญหาเหล่านี้ ชาวบ้านในชุมชนสามารถแก้ไขได้ภายใต้ความเป็นชุมชนเข้มแข็งที่ชาวบ้านร่วมกันสร้างขึ้นมานั่นเอง

ข้อเสนอแนะ

ดังนั้นการศึกษาเรื่อง “ศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี” ถือว่าการศึกษาวรรณกรรมองค์กรแต่ละองค์กรเป็นประเด็นปัญหาที่สำคัญยิ่งในอันที่จะทำให้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชนได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะในอันที่จะทำให้สามารถสานผลประโยชน์ของคนในชุมชนกับกรอบนโยบายของรัฐ และเจรจาอยู่บนฐานความคิดเดียวกัน ปราศจากการใช้ความรุนแรง (Non-

violence) เป็นไปโดยสันติวิธีและให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในพื้นที่มากยิ่งขึ้น ประการสำคัญ คือ การศึกษานี้จะสามารถเป็นต้นแบบในการวิเคราะห์ความขัดแย้งที่เกิดจากการพัฒนาของรัฐในประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สังคมไทยได้ตระหนักร่วม ถึงบทเรียนแห่งความขัดแย้งที่เกิดจากการใช้ความรุนแรงเข้าเผชิญหน้ากัน

ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ

๑. ควรจะมีการศึกษาวัฒนธรรมองค์กรเดิมที่เป็นอยู่ว่ามีอะไรบ้างอะไรดีอยู่แล้ว อะไรที่ต้องการเปลี่ยนแปลงใหม่ ทั้งนี้โดยการศึกษาและรับฟังความคิดเห็นจากสมาชิกในชุมชนทุกคน

๒. ควรให้ความสนใจกับการเสริมแรงพฤติกรรมอย่างยุติธรรม

๓. ผู้นำชุมชนต้องเป็นตัวอย่างที่ดี เป็นวัฒนธรรมองค์กรที่นำไปสู่ความประสบความสำเร็จ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑. การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาองค์กรที่มีความแข็งแกร่งทางด้านวัฒนธรรมอยู่แล้วในครั้งต่อไปควรมีการศึกษาองค์กรที่ไม่ประสบความสำเร็จในการจัดการด้านวัฒนธรรมองค์กรเพื่อศึกษาถึงเหตุผลและปัจจัยที่ทำให้องค์กรดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จ

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร,ดร. ผู้อำนวยการ ผู้ทรงคุณวุฒิ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่าน ที่ให้การสนับสนุนในการเผยแพร่งานวิจัยในครั้งนี้ด้วย

เอกสารอ้างอิง

๑. ภาษาไทย:

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือ

กนก จันทร์. ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: ไทยพานิช, ๒๕๓๘.

กริช สืบสนธิ์. วัฒนธรรมและพฤติกรรมสื่อสารในองค์กร. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์วิทยาลัย, ๒๕๓๘.

กลุ่มเสขิยธรรม กองเลขา. พระกับป่าไม้ความจริงที่หายไป. กรุงเทพมหานคร: เม็ดทราย, ๒๕๔๕.

เกษม จันทร์แก้ว. วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๓๐.

คณะกรรมการวิชาการ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. เทคนิคการบริหารของผู้ว่าราชการจังหวัด:

การจัดการกับปัญหาความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดอรุณการพิมพ์, ๒๕๓๙.

โครงการศึกษาทางเลือกการพัฒนา สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. การใช้ทรัพยากรกับ

ความขัดแย้งทางสังคม: พลวัตของคนเป็นนิคกับทางเลือกการพัฒนา.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

จิระพร เรืองจิระชูพร. การพัฒนาองค์การให้เป็นองค์การแห่งการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์ ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๖.

จุฑา เทียนไทย. การจัดการมุมมองนักบริหาร. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แมคกรอ-ฮิล, ๒๕๕๐.

โหมพิศ ชื่อสัตย์. ทรัพยากรธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร: พิกซ์อักษร, ๒๕๔๗.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่/ขบวนการเคลื่อนไหวประชา

สังคมในต่างประเทศ: การสำรวจพัฒนาการ สถานภาพและนัยยะเชิงความคิด/ทฤษฎี

ทางการพัฒนาการประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: วิชาษา, ๒๕๕๐.

ณรงค์วิทย์ แสนทอง. การบริหารผลงานเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ซีเอ็ดดูเคชั่น,

๒๕๕๑.

ดำรงศักดิ์ ชัยสนิทและสุนี เลิศแสงกิจ. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร:

วังอักษร, ๒๕๔๗.

ทิวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. ทฤษฎีการสมัยใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพมหานคร: แชนโพร่ พรินติ้ง,

๒๕๔๗.

_____ .ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่ Modern Organization Theory. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์รัตนไตร, ๒๕๔๙.

ทวี หอมขงและคณะ.มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม.กรุงเทพมหานคร: อีรพงค์การพิมพ์, ๒๕๔๘.

ทวี ทองสว่างและทัศนีย์ ทองสว่าง.การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๓.

ทวีศักดิ์ สุทวาทิน. การถ่ายโอนความสามารถด้านการจัดการทรัพยากรมนุษย์ จากองค์การกลาง บริหารงานบุคคลภาครัฐให้กับหัวหน้าส่วนราชการ.วารสารประชุมวิชาการรัฐศาสตรบัณฑิตระดับประเทศ ครั้งที่ ๑. ๒๕๕๐.

ทิตยา สุวรรณชฎ.วิทยาศาสตร์สังคม.กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์, ๒๕๔๘.

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์.วัฒนธรรมองค์กรสมัยใหม่.กรุงเทพมหานคร: บริษัท ดี.เค.ปรีนติ้งเวิลด์ จำกัด, ๒๕๕๒.

ธวัชชัย จารุกัล.มาตรการแก้ปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าไม้(ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมาย และป่าอนุรักษ์ตามมติ ครม.). กรุงเทพมหานคร: กรมป่าไม้, ๒๕๕๓.

ธวัชชัย รัตนซื่อน และพจนา สวนศรี.การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน กรณีบ้านห้วยอี ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน.กรุงเทพมหานคร: การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๓.

ธีระชัย เขมมะสิริ.เรื่องนำคิดชีวิตคนงาน.กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๔๙.

ธงชัย สันติวงษ์ .องค์กรและการบริหาร.กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕.

นิคม พุทธา และนุจิรัตน์ อ่องพะ.การอนุรักษ์ป่าดอยป่าเมี่ยง: การจัดการป่า การใช้ประโยชน์จาก ป่าโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนป่าเมี่ยง.กรุงเทพมหานคร: การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๓.

นิวัติ เรืองพานิช.การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.กรุงเทพมหานคร: ไร่เขียว วิ ปี บั คเซนเตอร์, ๒๕๔๗.

นงนุช วิชญะเดชา.บริบทของวัฒนธรรมองค์กรต่อการประยุกต์สู่องค์การแห่งการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พัฒนาชุมชน, ๒๕๕๐.

นงนุช วิชญะเดชา.บริบทของวัฒนธรรมองค์กรต่อการประยุกต์สู่องค์การการเรียนรู้.วารสารพัฒนาชุมชน.ปีที่ ๔๖, ฉบับที่ ๑๐-๑๒, เดือนตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๐.

นิสดารก์ เวชยานนท์.การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์.เอกสารประกอบการเรียนการสอน. วิชา รศ. ๖๒๐ การบริหารทรัพยากรมนุษย์, กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๘.

บุชิตา สังข์แก้ว. **วัฒนธรรมปลาและจุดจบของตำนานพรานปลาแม่น้ำมูล**. กรุงเทพมหานคร:

คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา, ๒๕๕๐.

ประภาส ปิ่นตบแต่ง. **การเมืองบนท้องถนน ๙๙ วัน สมัชชาคนจนและประวัติศาสตร์การเดินขบวน**

ชุมนุมประท้วงในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นตำรับ, ๒๕๕๑.

พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย, ๒๕๒๙.

พุทธทาสภิกขุ. **พุทธศาสนิกกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลคีมทอง, ๒๕๓๓.

พิรพรรณ พันธุ์มณีน. **กระบวนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: ดี ดี บิ๊ก สโตร์, ๒๕๔๙.

พิรธร บุญยรัตพันธุ์. **ผลกระทบต่อวัฒนธรรมองค์กร**. กรุงเทพมหานคร: อักษราพิพัฒน์, ๒๕๕๒.

มุกดา สุขสมาน. **ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร: อักษร

เจริญทัศน์, ๒๕๕๒.

ราตรี ภารา. **ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: อักษราพิพัฒน์, ๒๕๕๓.

วีรวัฒน์ ปุณฺสโร และวีรวัฒน์ ทาบังกาฬ. **สิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๑.

วิชัย เทียนน้อย. **มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: วังอักษร, ๒๕๔๕.

ศุภวิทย์ เปี่ยมพงศ์สานต์. **ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อโลก**. (เอกสารชุดสอนกฎหมาย

สิ่งแวดล้อม), กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๘.

สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย. **ประมวลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**.

กรุงเทพมหานคร: กรมป่าไม้, ๒๕๕๓.

สมาคมหยดฝน. **บทบาททรัพยากรป่าไม้กับการบรรเทาความยากจน กรณีศึกษา : จากป่าต้นน้ำ**

เทือกเขาบรรทัดสู่ป่าชายเลนชุมชนในจังหวัดตรัง. กรุงเทพมหานคร: การปิโตรเลียม

แห่งประเทศไทย, ๒๕๕๓.

สมาคมวิศวกรสิ่งแวดล้อมแห่งประเทศไทย. **รวมกฎหมายสิ่งแวดล้อมสำหรับผู้ปฏิบัติ**.

กรุงเทพมหานคร: มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๔๒.

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ. **รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อมของประเทศ**

ไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อม

แห่งชาติ, ๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. **การส่งเสริมและพัฒนาองค์กรทางวัฒนธรรมโดยใช้**

กระบวนการ AIC. เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ. กรุงเทพมหานคร:

สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรม

ราชูปถัมภ์, ๒๕๔๗.

- สุวิช ภูมิเวียงศรี และประภิจ ยาพรหม. โรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนปากมูล มวลชนสัมพันธ์. กรุงเทพมหานคร: การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.), ๒๕๔๕.
- สุรภี โรจน์อารยานนท์. สภาวะแวดล้อมของเรา ตอนมลพิษสภาวะแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖.
- สุพานี สฤกษ์วานิช. วัฒนธรรมองค์กรและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓.
- สุนทร วงศ์ไวยวรรณ. วัฒนธรรมองค์กร: แนวคิด งานวิจัย และประสบการณ์, กรุงเทพมหานคร: โฟร์เพช, ๒๕๔๘.
- อู่แก้ว ประกอบไวยกิจ ปีเวอร์. มนุษย์-ระบบนิเวศและสภาพนิเวศและสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๕๑.
- อุทัย เลาหิเชียร. การพัฒนาองค์การ: มนุษยนิยม ประชาธิปไตย และการพัฒนาองค์การ. สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๐.
- อรุณ รักธรรม. การพัฒนาองค์การ: แนวความคิดและการประยุกต์ใช้ในระบบสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: โครงการเอกสารและตำรา คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๒.
- แอนดรูว์ พิตเตลแมนและคณะ. การจัดการทรัพยากรชุมชนแบบผสมผสานเพื่อปกป้องพื้นที่ ในการจัดการเขตกันชนในประเทศไทย. ศูนย์ฝึกอบรมรวมศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๖.

๑.๒.๒ บทความ

- ทวีวัฒน์ บุญทริภักดิ์. พุทธทาส ภิกขุ: ธรรมิกสังคณนิยม กับ ธรรมชาติ (๑). กรุงเทพฯธุรกิจ, (๒๒ ตุลาคม ๒๕๔๘): ๑๗.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. กรณีศึกษาเขื่อนปากมูล: แนวโน้มและผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศ. เนชั่นสุดสัปดาห์ ปีที่ ๙ (๑๘ - ๒๔ ก.ย.).
- _____. ปัญหาชาวบ้านเขื่อนปากมูลไม่ใช่ปัญหาทางการเมือง แต่เป็นปัญหาเศรษฐกิจ วัฒนธรรม, มติชนสุดสัปดาห์ ๒๔ (กรกฎาคม ๒๕๔๓): ๒๓.
- ยุกติ สาริกภูติ. สัมภาษณ์พิเศษ. พิเศษ. ไทยรัฐ. หนังสือพิมพ์ (วันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๕๖): ๗.

๑.๒.๓ รายงานวิจัย/วิทยานิพนธ์

- ชอบ ชอบชื่นชม. ความรู้และความตระหนักของอาสาพัฒนาชุมชนที่มีต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในชนบท จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ดุซงญอบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓.

- ชัยโรจน์ ธนสันติ.การมีส่วนร่วมของกรรมการสภาตำบลในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ศึกษา
เฉพาะกรณี จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕.
- ดวงจันทร์ สุชาโรจน์.การรับรู้ข่าวสาร ความรู้ ความตระหนักและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์
สิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์.
วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖.
- เดชศักดิ์ อังกลมเกลียว.บทบาทหน้าที่ของนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด ตามความคิดเห็นของ
สมาชิกสภาเทศบาล สุขาภิบาลและองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดชัยภูมิ.
วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๒.
- นงเยาว์ หลีพันธุ์.การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กใน
จังหวัดจันทบุรี.วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๗.
- นฤตพงษ์ ไชยวงศ์.ความพร้อมในการจัดการป่าชุมชน ศึกษากรณีคณะกรรมการหมู่บ้าน อำเภอ
ปัว จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๔.
- ประสพสุข ดีอินทร์.การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านใน
ภาคเหนือ. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.
- พรทิพย์ อังกุลดี.การมีส่วนร่วมของสตรีผู้นำในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมใน
จังหวัดราชบุรี.วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,
๒๕๔๙.
- ภัทรพร สิริกาญจน์.แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียน สุวณโณ ในการพัฒนาชุมชน. งานวิจัย
เสนอต่อสถาบันไทยคดีศึกษา: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.
- ยุวดี เกตสัมพันธ์.วัฒนธรรมองค์การมีผลต่อการจัดการความรู้.วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิต
วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๙.
- ฤดีมาส ปางพุดพิงศ์.บทบาทหนังสือพิมพ์ในการประสานประโยชน์ระหว่างการพัฒนาโครงการ
สร้างพื้นฐานเชื่อมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม: ศึกษากรณีการสร้างเขื่อนของการไฟฟ้า
ฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓.
- วิรัช นิภาวรรณ.บทบาทขององค์กรในท้องถิ่นต่อการบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
และสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี.วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิต
วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๑.
- วิไลพร สมบูรณ์ชัย.การมีส่วนร่วมของผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
จังหวัดลำปาง.วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔.

วนิดา พรพิรุฬห์.การเปรียบเทียบความแตกต่างด้านวัฒนธรรมองค์กรระหว่างบริษัทญี่ปุ่นกับ
บริษัทอเมริกาในประเทศไทย.วิทยานิพนธ์ดุขฎิบัณติต, บัณติตวิทยาลััย:
มหาวิทยาลัยมหิตล, ๒๕๔๗.

วิยฐ์ จัรัสพัณั และคณะ.การอนัรภัษ และการจัตการทรพัยการป้าไมโดยองคัรณัชุมนุม:
กรณัศึคษา ๑ ศาลปู้ตาทของบ้านหว่าน ต้าบลหว่านค้ำ อำเภอราศีศล จังหวัดศรัสะ
เกษ.โครงการวิจัยวนศาสตรัชุมนุม, คณะมนุษยศาสตรั และ สังคมศาสตรั:
มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๙.

สมใจ เข้มเจริญ.การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนัรภัษทรพัยการป้าไมศึคษาเฉพาะกรณั
ต้าบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร.วิทยานิพนธัดุขฎิบัณติต, บัณติตวิทยาลััย:
มหาวิทยาลัยมหิตล, ๒๕๔๑.

สถาพร อธิพิงษ์. การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสภาต้าบลในการอนัรภัษป้าขายเลนศึคษา
เฉพาะกรณัอำเภอท่าใหม่และกัังอำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรึ. วิทยานิพนธัดุขฎิบัณติต,
บัณติตวิทยาลััย: มหาวิทยาลัยมหิตล, ๒๕๔๖.

สุวิทย์ อีธศาศว้ต และคณะ. ป้าชุมชนอีสาน. รายงานการวิจัย, กรุงเทพมหานคร: กรมป้าไม, ๒๕๓๕.

สดใส สร้างกรอก.การเปลัียนแปลงวืถัชีวิตของชุมชนภายหลังโครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนปาก
มูล: ศึคษาเฉพาะกรณัชุมชนริมแม่น้ำมูล อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี.
รายงานการวิจัย, อุบลราชธานี: มูลนัธึเพื่อการพัฒนา จังหวัดอุบลราชธานี, ๒๕๔๑.

๑.๒.๔ สัมภาษณั

นางหนุร้ตณั ทาลิน. รองหัวหน้ากลุ่มแม่มนัมนัย, สัมภาษณั ๔ เมษายน ๒๕๕๖.

นายทองค้ำ บุญจอง. ผู้ใหญ่บ้านท่าลาด, สัมภาษณั ๓ มีนาคม ๒๕๕๖.

นายค้ำตา สารบุรณั. ผู้ใหญ่บ้านคุชาดหมู ๓, สัมภาษณั ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๖.

พระอธิการโกศล ฌมมิโก. เจ้าอาวาสวัดท่าลาด อายุ ๓๕ ปี พรรษา ๑๓, สัมภาษณั ๔ มีนาคม
๒๕๕๖.

พระไพบุลย์ สุเมธ. รองเจ้าอาวาสวัดบ้านคุชาด ต้าบลหนองเหล่า อำเภอเขื่องใน จังหวัด
อุบลราชธานี อายุ ๔๘ พรรษา ๑๙, สัมภาษณั ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๖.

นายไพบุลย์ แสงนาม อายุ ๕๑ ปี สมาชิกองคักรบริหารส่วนต้าบลก่อเอ้ และเป็นกรรณการป้า
ชุมนุมบ้านท่าลาดชุดก่อตั้ง อาชีพรึเสริม ทำนา บ้านเลขที่ ๑๑ หมู่ ๑๐ บ้านท่าลาด ต้าบล
หนองเหล่า อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี, สัมภาษณั ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

นายวันชัย ย้งมีสุข แกนน้ามือบหน้าเขื่อนลัรินทร อายุ ๕๖ ปี อาชีพรึ เกษตรกร แกนน้าชาวบ้านปาก
มูล, สัมภาษณั ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๖.

นางสอน อ่อนจันทร์ อายุ ๖๘ ปี อาชีพรับจ้างทั่วไป เป็นชาวบ้านที่เข้าร่วมมือบ หน้าเขื่อนสิรินธร, สัมภาษณ์ ๗ พฤษภาคม ๒๕๕๖.

นายสุดี ทองไทย อายุ ๖๐ ปี ประธานคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านคูขาด ประธานเครือข่ายป่าชุมชน อีสานตอนล่าง, สัมภาษณ์ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖.

นายทอง สีมา อายุ ๖๙ ปี อาชีพ ทำนา อาศัยอยู่บ้านเลขที่ ๕๐/๑ บ้านคูขาด ตำบลหนองเหล่า อำเภอลำดวน จังหวัด อุบลราชธานี, สัมภาษณ์ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

นายบุญชู บุญจอน ชาวบ้านท่าลาด อาชีพ ทำนา อายุ ๕๐ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๙ หมู่ ๑๐ ตำบล ก่อเอ อำเภอลำดวน จังหวัดอุบลราชธานี, สัมภาษณ์ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๖.

นายทองคำ บุญจอน ผู้ใหญ่บ้านบ้านท่าลาด อายุ ๕๔ ปี ที่อยู่ บ้านเลขที่ ๔๐ หมู่ ๑๐ ตำบลก่อก่อ อำเภอลำดวน จังหวัดอุบลราชธานี, สัมภาษณ์ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๖.

นางสาววัชรีย์ คงเหลือ เจ้าหน้าที่เผยแพร่ ประจำฝ่ายสารสนเทศ สำนักงานจัดการทรัพยากรป่าไม้ เขต ๗ จังหวัดอุบลราชธานี, สัมภาษณ์ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

นายวีระพงษ์ ทองอก นักวิชาการป่าไม้ชำนาญการ หัวหน้าฝ่ายบริหารงานทั่วไป สำนักงานจัดการ ทรัพยากรป่าไม้ เขต ๗ จังหวัดอุบลราชธานี, สัมภาษณ์ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

แม่สมปอง เวียงจันทร์ ชาวบ้านบ้านวังสะแบงใต้ ตำบลหนองแสงใหญ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัด อุบลราชธานี, สัมภาษณ์ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖.

นายบุญหลาย เวียงจันทร์ อายุ ๔๐ ปี ผู้ใหญ่บ้านหัวเหว ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัด อุบลราชธานี, สัมภาษณ์ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

ร่วมวงสนทนา พ่อใหญ่ แม่ใหญ่ชาวบ้านปากมูล บ้านคูขาด และบ้านท่าลาดทุกท่าน.

๒. ภาษาอังกฤษ

๒.๑ Books

Payutto. P.A. **Buddhist economic: Middle way for the market place.** Bangkok: Buddhadhamma Foundation, ๑๙๙๔.

Sivaraksa, S., Dulayakasem, U., Viriyaphinij, A., Chamduang, N. & Watts, J. Buddhist perception for desirable societies in the future, A Paper prepared for the United Nations University, Suksit Siam & Kled Thai: Bangkok, ๑๙๙๓.

๒.๒.๒ สื่ออิเล็กทรอนิกส์

<http://www.rid.go.th>.

<http://www.nso.go.th>.

<http://www.maceducation.com/e-knowledge/๒๓๔๓๑๐๔๑๐๐/๐๒.htm>.

http://www.lib.ubu.ac.th/html/ub_info/utility/environment.html.

<http://fws.cc/chokajub/index.php?topic=๑๑๙๙.๐>.

<http://www.idis.ru.ac.th/report/index.php?topic=๑๕๕๘.๐>.

<http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=๓๙๕>.

<http://www.ubon.go.th/dept/dtdetail.php?id=๖๔๔>.

th.wikipedia.org/wiki/จังหวัดอุบลราชธานี.

www.reo๑๒ubon.go.th.

www.urdam.egat.com/pmn_dam.html.

www.geocities.com/munriver_๒๐๐๐/even.html.

<http://www.oknation.net/blog/print.php?id=๓๙๒๙๗๐>

<http://www.thaingo.org>.

<http://www.cardiook.net/content/view/๔๖-๓.html>.

<http://fws.cc/chokajub/index.php?topic=๑๑๙๙.๐>

<http://www.idis.ru.ac.th/report/index.php?topic=๑๕๕๘.๐>

www.onep.go.th.

www.kpi.ac.th/wiki/index.php.

www.tei.or.th/ce/th_ce_nam-kaen.htm.

<http://www.searin.atfreeweb.com/Mek/PMD/PMD/PMD๒๒.html>.

<http://web.Ubu.ac.th/home/ub-new/public๑๑๖.Html>. (๒๕๔๓, กันยายน ๒๑).

<http://www.egat.or.th>.

<http://www.searin.atfreeweb.com/Mek/PMD/PMD/PMD.๘.html>.

<http://www.searin.atfreeweb.com/Mek/PMD/PMD/PMD๑๖.html>.

<http://web.Ubu.ac.th/home/ub-new/public ๑๑๖>.

<http://www.oknation.net/blog/kriengsak/๒๐๐๗/๑๒/๒๔/entry>.

ผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา เช่น รายวิชามนุษย์กับสังคม, รายวิชามนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, รายวิชาทรัพยากรธรรมชาติกับการพัฒนาประชากร, รายวิชาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และรายวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา สำหรับโรงเรียนและชุมชน ทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เช่น กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, กรมป่าไม้ และสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อกำหนดนโยบายด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ
- สามารถนำผลการศึกษาไปคิดวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น โดยความร่วมมือของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี องค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี

๒. กิจกรรมด้านส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น

- สามารถพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี
- สามารถนำผลการศึกษาไปช่วยเสริมโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- สามารถนำข้อมูลที่พบไปเผยแพร่ให้กับองค์กรชุมชนในจังหวัดอื่น ๆ ที่สนใจอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

- ได้มีการพัฒนาทักษะในใช้กระบวนการวิจัยให้กับทีมวิจัย และนิสิตปริญญาตรี – โท ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เพื่อดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล
- มีการศึกษาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์แนวทางพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี

ผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

ผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑. ศึกษา ข้อมูลปฐม ภูมิ/ทุติยภูมิ จากชุมชน กรณีศึกษา	ทราบถึงข้อมูล ประวัติความเป็นมาขององค์กรชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี	ข้อที่ ๑	ทำให้วิเคราะห์สภาพปัญหาขององค์กรชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี
๒. การ สำรวจพื้นที่ ชุมชน กรณีศึกษา ๓ แห่ง	ทราบถึงข้อมูลการดำเนินการและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ขององค์กรในท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี	ข้อที่ ๑ - ๒	ทำให้วิเคราะห์ลักษณะการทำงานและวัฒนธรรมองค์กรชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี
๓. การเก็บ ข้อมูลด้วย การ สัมภาษณ์ สมาชิก ใน องค์กร กรณีศึกษา	- ทราบถึงสภาพปัญหา วัฒนธรรมองค์กรชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ขององค์กรในท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี - ทราบถึงการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและจัดการสิ่งแวดล้อมของ วัฒนธรรมองค์กรชุมชน ใน จังหวัดอุบลราชธานี - ทราบถึงแนวทางการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและ วัฒนธรรมองค์กรชุมชนใน จังหวัดอุบลราชธานี	ข้อที่ ๑ - ๒ - ๓	ทำให้วิเคราะห์ความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชน และเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ถึงลักษณะการทำงาน และวัฒนธรรมองค์กรชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น จังหวัดอุบลราชธานี รวมทั้งแนวคิดในการพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชน

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลु วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๔. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ	ทราบถึงข้อเสนอทั้งในเชิงนโยบายและระดับปฏิบัติในส่วนขององค์กรชุมชนและแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี	ข้อที่ ๑ - ๒	ทำให้ข้อเสนอแนะต่อองค์กรชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในด้านการเรียนรู้ และส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น
๕. รายงานฉบับสมบูรณ์	ได้รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยทั้ง ๓ ข้อ คือ ๑. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี ๒. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัฒนธรรมองค์กรชุมชน ในจังหวัดอุบลราชธานี ๓. เพื่อเสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมองค์กรชุมชน ในจังหวัดอุบลราชธานี	ข้อที่ ๑ - ๒ - ๓	ได้รายงานที่มีคุณค่าสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย และส่งเสริมการเรียนรู้ พัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นสามารถนำไปใช้ได้เหมาะสม

ผนวก ง

แบบสัมภาษณ์ไม่มีโครงสร้าง

ผนวก ง

แบบสัมภาษณ์ไม่มีโครงสร้าง

งานวิจัย เรื่อง ศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนใน
จังหวัดอุบลราชธานี

สถานที่สนทนา.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....น.

.....

ผู้ร่วมสนทนา.....คน ชื่อ.....สกุล.....เพศ.....อายุ.....ปี

หัวข้อสนทนา/ข้อสังเกต.....

บันทึกรายละเอียด.....

สรุป/ข้อสังเกต.....

ลงชื่อ.....ผู้สัมภาษณ์

ผนวก จ

รูปภาพการเก็บรวมข้อมูล

ผนวก จ

รูปภาพการเก็บรวมข้อมูล

กลุ่มแม่มูลน้ยีน

นางสอน อ่อนจันทร์ อายุ 68 ปี อาชีพรับจ้างทั่วไป เป็นชาวบ้านที่เข้าร่วมมือหน้าเขื่อนสิรินธร เดิมนางสอน อ่อนจันทร์ อาศัยอยู่ ณ บ้านสาบ ตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย อำเภอสรินธร แต่ที่ปัจจุบันได้ไปอาศัยอยู่กับญาติที่ อำเภอสว่างวีระวงศ์ สาเหตุที่นางสอนอ่อนจันทร์ต้องย้ายไปอาศัยอยู่กับญาติคือ หลังจากที่ทางรัฐบาลได้อนุมัติให้สร้างเขื่อนสิรินธร ในปี พ.ศ. 2514 ชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่บริเวณต้นเขื่อนก็ต้องอพยพโยกย้ายถิ่นฐานกันหลายหมู่บ้าน เพราะเมื่อสร้างเขื่อนพื้นที่ที่เคยเป็นหมู่บ้านก็ถูกน้ำท่วมทั้งหมด ชาวบ้านต้องทิ้งบ้านทิ้งเรือนบ้านแตกสาแหรกขาด เพื่อย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่รัฐบาลจัดให้ โดยจำใจ ซึ่งเป็นพื้นที่แห้งแล้ง สภาพดินเป็นดินปนหิน ขุดลงไปก็จะเจอหินดินดาน ไม่สามารถทำการเกษตรใด ๆ ได้เลย แหล่งน้ำขาดแคลน ยากแก่การอยู่อาศัยเป็นอย่างยิ่ง พื้นที่นี้เรียกว่า นิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย ชาวบ้านที่ไม่สามารถทนกับสภาพเช่นนี้ได้จึงย้ายถิ่นฐานไปในที่ต่าง ๆ ทุกภูมิภาคทั่วไทย บ้างไปรับจ้างกรีดยางที่ภาคใต้ บ้างไปเป็นกรรมกรที่กรุงเทพมหานคร คือทุกชีวิตต้องตกระกำ ลำบาก ดิ้นรนที่จะดำรงชีวิตต่อไปให้ได้ นางสอนก็เช่นเดียวกันกับชาวบ้านคนอื่น ๆ โดยนางสอนขอมาอาศัยกับญาติ รายได้หลักของนางสอน ได้จากลูก ๆ ที่ไปทำงานที่กรุงเทพฯ เป็นหลัก ส่วนอื่นได้จากการรับจ้างทั่วไปตามแต่จะมีคนว่าจ้างให้ทำ

สาเหตุที่นางสอน อ่อนจันทร์ เข้าร่วมกับกลุ่มม็อบหน้าเขื่อนสิรินธร ก็เพื่อต่อสู้เรียกร้องขอความเป็นธรรม ขอให้รัฐชดเชยพื้นที่ทำกินที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน จะชดเชยเป็นเงินหรือจัดสรรที่ดินที่สามารถทำการเกษตรให้ได้ หรือหากเป็นไปได้ก็ชดเชยที่ดินที่ได้รับผลกระทบตามความเป็นจริง เพราะในอดีตตนมีที่ดินในพื้นที่ที่สร้างเขื่อนมากกว่า 80 กว่าไร่ แต่ก็คงเป็นไปได้ยากเนื่องจากเวลาผ่านมายาวนานมากจนพ่อของตนคนที่เคยเรียกร้องขอความเป็นธรรมได้ตายไปนานแล้ว ตนจึงมาเรียกร้องต่อจากพ่อที่ตายไป ซึ่งที่ผ่านมาทางรัฐบาลได้ชดเชย เยียวยาชาวบ้านไปแล้วกลุ่มหนึ่ง คือจ่ายชดเชยครอบครัวละ 480,000 บาท แต่รายชื่อกับชาวบ้านจำนวนมากตกหล่น โดยตนได้มาปลูกกระท่อมปักหลักอยู่หน้าเขื่อนมานานกว่า 3 ปีแล้ว ที่ผ่านมาในบริเวณแถบอีสานใต้ก็นับได้ว่าปัญหาของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายของภาครัฐอยู่หลายโครงการ มีปัญหาจากการสร้างเขื่อนอยู่ อาทิเช่น เขื่อนสิรินธร เขื่อนปากมูล เขื่อนราษีไศล เป็นต้น เขื่อนสิรินธรสร้างขึ้นในช่วงเวลาที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งทางการเมือง ไม่มีความเป็นประชาธิปไตย เมื่อมีโครงการสร้างเขื่อนจากภาครัฐเข้ามาชาวบ้านไม่มีสิทธิ์เสียงที่จะคัดค้าน ความเป็นอยู่ที่นั่นค่อนข้างลำบาก สิ่งของอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ก็มีเพียงเช่น พัดลม หม้อหุงข้าว วิทยุ เมื่อเราเลือกที่จะมาอยู่ตรงนี้ เราก็ต้องทำตัวให้อย่างง่าย กินง่าย จะได้ไม่เป็นภาระกับคนอื่น ใช้ชีวิตอย่างพอเพียงหารับจ้างเกี่ยวข้าว ดำนา และรับจ้างทั่วไปพอให้ได้มีรายได้จุนเจือครอบครัวให้มีอยู่มีกิน

นายวันชัย ยังมีสุข แกนนาม็อบหน้าเขื่อนสิรินธร อายุ 56 ปี อาชีพ เกษตรกร โดยนายวันชัย ยังมีสุข เป็นส่วนหนึ่งที่มีรายชื่อตกหล่น การชดเชยความเสียหายจากการสร้างเขื่อนสิรินธร ในอดีตตนยังจำความได้ถึงความเจ็บปวดที่ตนและครอบครัวได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนสิรินธร

ตอนนั้นตนมีอายุ 10 กว่าขวบก็พอจะรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่บ้าง จำได้ว่ามีทางการมาประกาศให้ผู้คนในหมู่บ้านย้ายออกจากพื้นที่เพราะจะมีการสร้างเขื่อน มีชาวบ้านบางส่วนที่เชื่อก็ย้ายออกไปแต่พ่อกับแม่ของตน และเพื่อนบ้านอีกจำนวนหนึ่งไม่ได้ย้าย จนกระทั่งเขื่อนสร้างเสร็จเมื่อถึงฤดูฝนปรากฏว่าเริ่มเกิดน้ำท่วมสูงจนท่วมหลังคาบ้านตนและครอบครัวเกือบเอาชีวิตไม่รอดในเหตุการณ์นั้น หลังจากนั้นก็ได้เข้าอาศัยอยู่ในนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย และได้ย้ายถิ่นฐานมาอยู่ อำเภอพิบูลมังสาหาร จนถึงปัจจุบัน แผลในจิตใจในเหตุการณ์ครั้งนั้นผลักดันให้ตนลุกขึ้นมาเรียกร้องความเป็นธรรมต่อรัฐบาล อยู่เคียงข้างชาวบ้านมานานกว่า 20 กว่าปีที่ทำงานในส่วนนี้ จนชาวบ้านยกให้ตนเป็นแกนนำกลุ่มมือเบ้เขื่อนสิรินธร ที่ผ่านมากลุ่มของเราได้ดำเนินการเรียกร้องขอความเห็นใจ ขอความเป็นธรรมมาตลอด เช่น เดินทางไปยื่นหนังสือต่อรัฐบาลที่ทำเนียบรัฐบาล ยื่นหนังสือต่อรัฐสภา ยื่นหนังสือต่อผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี เข้าร้องเรียนต่อคณะกรรมการที่รัฐบาลตั้งขึ้นเพื่อเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน เดินทางกดดันต่อประธานอัยการจังหวัดอุบลราชธานีซึ่งเป็นประธานคณะกรรมการพิจารณากลับกรองผู้มีรายชื่อตกหล่น เหล่านี้เป็นต้น เพราะในปัจจุบันมีผู้ที่ได้รับผลกระทบและต้องย้ายถิ่นฐาน ไม่ทราบข่าวการชดเชยได้มาเรียกร้องค่าเสียหายและค่าเสียโอกาสอีกครั้ง กว่า 3,000 คน ซึ่งคนกลุ่มดังกล่าวมีทั้งคนในพื้นที่และมาจากต่างจังหวัดที่พึ่งทราบข่าวก็มากขึ้นจำนวนมาก มือเบ้เขื่อนสิรินธรรอบ 2 นี้ได้ชุมนุมกันกว่า 3 ปีแล้ว แต่ก็ดูเหมือนจะไม่ได้ได้รับความสนใจจากทางรัฐบาลเท่าไรนัก แต่ก็ไม่แปลกเพราะรัฐบาลชดเชยมาแล้ว 1 รอบ การต่อสู้ในรอบสองนี้พวกเรามีแกนนำอยู่ 3 คนหลักที่มีชื่อเรียก 3 ว. ได้แก่ นายวิทยา วันชนะ นายวันชัย (ตนเอง) แนวทางการต่อสู้ตลอด 3 ปีที่ผ่านมาของผม และญาติๆต้องเดินทางไปกลับอุบลราชธานี – สิรินคร หลายรอบเพื่อวิ่งเต้นติดตามเรื่อง ทั้งยังมีการประชุมประจำเดือนของกลุ่มอีกด้วย แม้ที่ผ่านมาทางกลุ่มจะประสบกับปัญหาความไม่เข้าใจกันในกลุ่ม จนกลุ่มของเราแยกย่อยไปเป็นอีกกลุ่ม เพราะความเข้าใจผิดโดยมีการกล่าวหาผมว่าหาผลประโยชน์เข้าตนจากการที่ผมเก็บเงินจากชาวบ้านที่เข้าร่วมมือเบ้ คนละ 50 บาทต่อเดือน ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบที่มาเข้าร่วมปลูกฝังพักอาศัยอยู่หน้าเขื่อนในขนาดนี้มีประมาณ 700 – 800 เดือนหนึ่งมีเงินกองกลางประมาณ 30,000 - 40,000 บาท ตนขออธิบายว่าเงินเหล่านั้นเรามีกรรมการดูแล และนำมาใช้ประโยชน์เป็นค่าน้ำมันให้กับเครื่องปั่นไฟ ค่าอาหาร ค่าเดินทางของแกนนำ และ ชาวบ้านที่จะไปติดตาม ทวงถามความคืบหน้าต่อหน่วยงานต่าง ๆ ด้วยเหตุของความไม่เข้าใจกันกลุ่มจึงออกเป็น 2 กลุ่มในปัจจุบัน แต่ก็ยังมีจุดหลายที่เหมือนกันคือทวงความเป็นธรรมต่อรัฐบาล และเมื่อมีกิจกรรมหรือมีเรื่องสำคัญที่ต้องการความช่วยเหลือเราก็ช่วยกันด้วยดีเสมอมา ส่วนการเป็นอยู่ของชาวบ้านที่นี้ค่อนข้างลำบากเพราะมีเพียงขึ้นปั่นไฟซึ่งก็เสียบ่อย ๆ จะเปิดปั่นไฟเป็นเวลาคือ ระหว่าง 08.00 – 20.00 น. น้ำที่ใช้อุปโภค บริโภค ส่วนหนึ่งได้รับการอนุเคราะห์จากที่ทำการเขื่อนสิรินธรแต่ก็ไม่เพียงพอต่อการใช้ ชาวบ้านจึงอาศัยลำธารเล็ก ๆ ภายในสวนป่าอันเป็นโครงการรักษพันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา

สยามบรมราชกุมารี เพื่อใช้อุปโภคแก่ชุดไปก่อน ซึ่งสวนป่าดังกล่าวทางกลุ่มมีมติห้ามตัดต้นไม้โดยเด็ดขาด และช่วยกันดูแลรักษาความสะอาด ไม้ที่เรานำมาปลูกสร้างเฟิงพักมิได้นำมาจากป่าโครงการอนุรักษ์แต่อย่างใด เป็นต้นที่ทางกลุ่มจัดหาเอง

รูปแบบของการบริหารจัดการในกลุ่มของเราไม่ซับซ้อน คือทุกคนเราเปรียบเสมือนญาติ มิตรกัน ทุกคนมีสิทธิ์ มีเสียงเท่ากัน เมื่อมีการประชุมประจำเดือน และมีประชุมย่อยเดือนละกว่า 3 ครั้ง ชาวบ้านทุกคนล้วนสามารถแสดงความคิดเห็น เสนอแนะ และกำหนดทำที่ของกลุ่มร่วมกันโดยจะเอามติข้างมากเป็นเกณฑ์ ส่วนเสียงข้างน้อยเราก็จะนำมาพิจารณา แก้ไขปรับปรุงในส่วนตัวผมหากไม่อยู่ หรือติดภารกิจก็จะแต่งตั้งรองแทนนำไปเพื่อคอยดูแล และคอยแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น หรือเป็นตัวแทนผมในการเป็นปากเป็นเสียงแทนชาวบ้าน ปัจจุบันนี้มีชาวบ้านเข้าร่วมมากขึ้นเรื่อย ๆ สาเหตุที่ทางกลุ่มเราเข้าจับพื้นที่บริเวณหน้าเขื่อนสิรินธรเพื่อเป็นการต่อรอง กัดดันรัฐบาลมิได้หวังที่จะเข้ามายึดเป็นของตนแต่อย่างไร เมื่อภารกิจของเราสำเร็จเราจะคืนพื้นที่ที่เป็นของการไฟฟ้า ให้โดยดี

แต่เมื่อเราเข้ามาบุกรุกสร้างเฟิงพักที่อยู่อาศัย ทางกรมไฟฟ้าก็ได้นำป้ายมาปิดประกาศเพื่อขับไล่ชาวบ้านออกจากพื้นที่หากไม่ออกจะดำเนินคดีตามกฎหมายข้อหาบุกรุก แต่ชาวบ้านหาได้กลัวไม่แต่กลับมีชาวบ้านเข้ามาปลูกเฟิงพักมากขึ้นเรื่อย ๆ มากกว่า 200 หลัง ถือว่าเป็นอย่างก้าวสำคัญของการต่อสู้แม้ว่าจะผิดกฎหมายก็ตาม

นายบุญหลาย เวียงจันทร์ อายุ 40 ปี ผู้ใหญ่บ้านหัวเหว หมู่ 4 อาชีพ พนักงานของรัฐ และ เกษตรกร อาศัยอยู่ที่บ้านเลขที่ 189 หมู่ 4 บ้านหัวเหว ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม

จังหวัดอุบลราชธานีโดยนายบุญหลายเป็นผู้ใหญ่บ้านหัวเหวมาแล้วกว่า 5 ปี มีสมาชิกทั้งหมดในครอบครัวจำนวน 5 คน บ้านหัวเหวมีลักษณะทางภูมิประเทศเป็นป่าดิบแล้ง ป่าเต็งรัง สลับกับป่าละเมาะ และลานหินเป็นส่วนมาก พื้นดินส่วนใหญ่ในหมู่บ้านเป็นหิน ทำการเพาะปลูกได้ยากมากและได้ผลผลิตน้อยมาก ชาวบ้านเกือบทั้งหมดในบ้านหัวเหวจึงมีอาชีพเป็นชาวประมงในลำน้ำมูลมาตั้งแต่บรรพบุรุษ อาชีพเกษตรกรรมจึงกลายเป็นอาชีพเสริมเท่านั้น พืชที่เพาะปลูกในบริเวณนี้ก็มี เช่น ปลูกข้าว มันสำปะหลัง ยางพาราก็มีบ้างแต่ไม่มากนัก ซึ่งจะเป็นอาชีพหลักไม่ได้เพราะภูมิประเทศไม่เอื้ออำนวย การทำประมงจึงเป็นอาชีพหลักของคนที่นี่ จึงทำให้เศรษฐกิจของชาวบ้านหัวเหวไม่ค่อยดีมากนักพอมีพอกินไปวันต่อวัน วันไหนหาปลาไม่ได้ก็ไม่กิน เพราะอาชีพประมงนั้นมีรายได้ไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับว่าจะหาปลาได้มากน้อยเพียงใด ซึ่งก็แตกต่างจากอดีตก่อนการสร้างเขื่อนปากมูลเป็นอย่างมาก ในอดีตแม่น้ำมูลบริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์ มีปลาชุกชุมและหลากหลายชนิดเพราะบริเวณนี้เป็นปากของแม่น้ำมูลจะบรรจบลงสู่แม่น้ำโขงระบบนิเวศสมบูรณ์เป็นอย่างมาก จนแทบจะกล่าวได้ว่าหวานแหว่เพียงครั้งเดียวก็สามารถได้ปลาพอกินในวันนั้นเลยทีเดียว แต่เมื่อมีการสร้างเขื่อนปากมูลหลายสิ่งหลายอย่างก็เปลี่ยนไป เช่น ปลามากกว่า 20 ชนิดหายไปจากลำน้ำมูล เกิดน้ำท่วมบริเวณต้นเขื่อน มีการระเบิดเกาะแก่งเพื่อขยายร่องน้ำทำเขื่อน มีการเวนคืนที่ดินทำกินของชาวบ้าน จนนำไปสู่การต่อสู้ของชาวบ้านรวมตัวกันภายใต้ชื่อสมัชชาคนจน และกลุ่มแม่มูลมันยืน เพื่อต่อสู้เรียกร้องความเป็นธรรมและขอให้ทางภาครัฐชดเชยความสูญเสียที่เกิดขึ้น ซึ่งปัจจุบันนี้ก็ยังมิมีผู้ตกลงและมีผู้แต่ไม่เข้าเกณฑ์ในการชดเชยค่าเสียหายจากการสร้างเขื่อนอยู่เป็นจำนวนมาก ในส่วนผู้ที่เข้าตามเกณฑ์การชดเชยก็จะได้รับที่ดินทำกินจำนวนรายละ 15 ไร่ พร้อมกับเงิน 135,000 บาท แม้ปัจจุบันกลุ่มสมัชชาคนจนและกลุ่มแม่มูลมันยืนจะยุติบทบาทลงมานานมากกว่า 7 ปีแล้ว แต่ก็ยังมีชาวบ้านที่บางคนยังเรียกร้องขอความเป็นธรรมอยู่บ้าง เท่าที่เห็นอยู่ประมาณแค่ 6-7 คน ซึ่งเขาเหล่านั้นก็สู้ในนามบุคคล และเข้าร่วมกับเครือข่ายภาคประชาชน หรือกลุ่ม NGO ต่าง ๆ ในส่วนสาเหตุที่กลุ่มสมัชชาคนจนและกลุ่มแม่มูลมันยืนยุติบทบาทลงนั้นเกิดจากหลายสาเหตุ ดังนี้

1. เกิดจากการเบื่อหน่ายของชาวบ้านที่เข้าร่วมมีอบเพราะมีการเรียกร้องมาอย่างยาวนาน แต่ได้รับการตอบสนองจากทางภาครัฐน้อยมาก ทำให้ชาวบ้านเข้าร่วมลงจำนวนลงเรื่อย ๆ
2. เกิดจากการขาดทุนทรัพย์ ไม่มีงบประมาณ และการบริหารงาน เพราะทุนทรัพย์เกือบทั้งหมดได้มาจากการร่วมบริจาคของชาวบ้านหัวเหวที่เข้าร่วม ซึ่งชาวบ้านเองเมื่อเข้าร่วมชุมนุมก็จะได้ทำงานทำให้ขาดรายได้ อีกทั้งภาระทางครอบครัว ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าเทอมลูก จิปาถะมากมาย แม้ว่าจะมี NGO ให้การสนับสนุนอยู่บ้างแต่ก็น้อยมากเมื่อเทียบกับภาระค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ของกลุ่ม
3. เกิดความแตกแยกทางความคิด และการนำกลุ่มระหว่างแกนนำกับชาวบ้านเอง และระหว่างแกนนำด้วยกันเอง ทั้งชาวบ้านยังเกิดความไม่เชื่อมั่นต่อแกนนำในหลายเรื่อง การ

บริหารงานที่ค่อนข้างเผด็จการไม่ค่อยฟังความคิดเห็นของชาวบ้านเหมือนอย่างเคยเป็น การบริหารงบประมาณค่าใช้จ่ายเป็นไปในทางไม่โปร่งใสจนเกิดความระแวงซึ่งกันและกัน อีกทั้งแกนนำเองที่กำหนดยุทธศาสตร์ในการต่อสู้เรียกร้องไปในทางที่ล้มเหลว จนไม่สามารถต่อรองกับภาครัฐได้อย่างที่ควรจะเป็น

4. เกิดจากนโยบายของรัฐบาลที่เปลี่ยนไปโดยภาครัฐยืนยันว่าได้มีการชดเชยความเสียหายจากการสร้างเขื่อนปากมูลถูกต้องและเหมาะสมแล้ว และให้ถือว่าการเยียวยาได้ยุติลงเรียบร้อยแล้ว ทั้งยังไม่ให้ความสนใจต่อการเรียกร้องของชาวบ้านแม้จะยังมีชาวบ้านที่ไม่เข้าเกณฑ์หรือชาวบ้านที่ตกหล่นจากการสำรวจการชดเชยความเสียหายจากการสร้างเขื่อนอยู่ก็ตาม

ในส่วน of ชาวบ้านหัวเหวเองก็พยายามปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น พยายามต่อสู้ดิ้นรนทำมาหาให้เลี้ยงครอบครัวให้อยู่รอด แต่ก็ยากยิ่งที่จะอยู่ได้อย่างลืมนตาอาปากได้ เพราะเกือบทุกครอบครัวล้วนมีหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบ เฉลี่ยแล้วมีหนี้ถึง 30,000 – 40,000 บาทต่อครัวเรือน โดยมีแนวโน้มว่าจะมีหนี้สินเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตามนโยบายให้กู้ของทางภาครัฐ

แม้ว่าที่ผ่านมาจะมีหน่วยงานของภาครัฐ เช่น การไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้มีการจัดทำโครงการส่งเสริมอาชีพและรายได้ โดยจัดอบรมการทำไม้กวาดดอกหญ้า เพราะมีทรัพยากรอยู่แล้วในพื้นที่ เช่น ไม้ไผ่ใช้ทำด้ามไม้กวาด และดอกหญ้ายากก็เกิดอยู่อย่างมากมายในแถบนี้ ก็ได้ช่วยส่งเสริมอาชีพให้กับชาวบ้านอยู่บ้าง แต่ก็ไม่ได้มากนักเพราะต้องทำในปริมาณมาก ๆ ถึงจะได้ส่งขายเพื่อจึงเป็นอาชีพเสริมสำหรับแม่บ้าน และยังมีโครงการการเลี้ยงปลาในบ่อดิน เพราะอาศัยแต่จับปลาในแม่น้ำมูลอาจจะไม่พอกินพอขายเพื่อสร้างรายได้ จนมีการส่งเสริมและสนับสนุนพันธุ์ปลาให้ชาวบ้านเลี้ยงในระยะเริ่มมีผู้สนใจเข้าร่วมจำนวนมาก และดูเหมือนว่ากำลังจะไปได้ดี แต่โครงการกลับล้มเลิกไป เพราะมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำภายในการไฟฟ้าฝ่ายผลิตในส่วน of เขื่อนปากมูลอยู่บ่อย ๆ จนโครงการยุติไปง่าย ๆ ชาวบ้านเมื่อขาดการส่งเสริมที่ยังไม่เต็มทีนั้นก็พากันหยุดทำไปด้วย เป็นที่น่าเสียดายอย่างมาก

ในด้านแหล่งทรัพยากรของหมู่บ้านยังมีความสมบูรณ์ไม่เหมือนที่ใด เพราะในเขตอยู่ติดกับอุทยานแห่งชาติแก่งตะนะที่อุดมไปด้วยต้นไม้ พันธุ์ไม้ สัตว์ป่า ห้วยหนอง คลอง บึง มีหาดทรายริมลำน้ำมูลที่พอจะสามารถเพราะปลูกพืชได้บ้าง มีแม่น้ำมูลที่ไม่เคยเหือดแห้งลง โดยเฉพาะเกาะกลางแม่น้ำมูลขนาดใหญ่ มีเนื้อที่กว่า 200 ไร่ เป็นเสมือนแหล่งอาหารของชุมชนที่ชาวบ้านได้อาศัยหาของป่าเช่น เก็บเห็ด เก็บผักและหาสมุนไพร จับแมลงและสัตว์เล็ก ๆ นำมาประกอบอาหารและยังมีป่าชุมชนที่ได้รับเริ่มขึ้นใหม่โดยชาวบ้านและผู้นำชุมชนมีความเห็นร่วมกันว่าอยากเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้กับชุมชนเพื่อความร่มรื่นและเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้านทั้งยังเป็นที่อยู่ของสัตว์นานาชนิด โดยขอความร่วมมือกับทางการไฟฟ้าฝ่ายผลิตของใช้พื้นที่ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตที่เคยเป็นดอนปู่ตาของชาวบ้านในอดีตจัดทำโครงการป่าชุมชน ใช้เนื้อที่ทั้งหมด 8 ไร่ ในไม่นานมานี้มีการปลูกป่าเสริม ที่ผ่านมามีการทำ

การปลูกไปแล้ว 3 ครั้ง โดยประเภทไม้ที่ปลูกคือ ไม้ตะเคียน ไม้พยุง ไม้ยางนา ชี้เหล็ก และไม้ผลชนิดต่าง ๆ โดยมี วัดบ้านหัวเหว โรงเรียนบ้านหัวเหว อุทยานแห่งชาติแก่งตะนะ องค์การบริหารส่วนตำบลโขงเจียม หน่วยเรือรักษาความสงบเรียบร้อยตามลำน้ำโขงเขตโขงเจียม ให้การสนับสนุนและช่วยกันดูแลรักษาร่วมกัน โดยมีการแต่งตั้งกรรมการป่าชุมชนขึ้นมาดูแล จำนวน 15 คน มีตัวแทนของหน่วยงานต่าง ๆ ร่วมกับชุมชน โดยขึ้นตรงต่อการไฟฟ้าฝ่ายผลิตเป็นผู้กำกับดูแล ไม่เหมือนป่าชุมชนในที่อื่น ๆ ที่มีกรมป่าไม้เป็นผู้กำกับดูแล ซึ่งโครงการต่อไปที่จะทำคือการนำเสนอผู้เกี่ยวข้องของทำนวกันไฟในฤดูแล้ง เพราะป่าในเขตนี้เมื่อถึงฤดูแล้งจะเกิดไฟป่าอยู่บ่อยครั้ง และกำลังจะเสนอให้มีการจัดทำอุทยานพันธุ์ปลาในบริเวณเกาะกลางแม่น้ำมูล ซึ่งทางการไฟฟ้าฝ่ายผลิตก็ได้มีแนวคิดเรื่องนี้อยู่ท้ายสุดนี้อยากฝากความคิดเห็นไปสู่ผู้มีอำนาจ อาทิ การไฟฟ้าผลิต และภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เรื่องการทำงานหรือการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ขอให้ทำงานด้วยความจริงใจ ไม่ใช่ผักชีโรยหน้า หรือสุกเอาเผากิน เพราะที่ผ่านมาก็เป็นเช่นนั้น โดยยกตัวอย่างล่าสุดคือการทำถนนในหมู่บ้านซึ่งเป็นทางผ่านเข้าออกเขื่อนปากมูลโดยถนนเป็นความรับผิดชอบของการไฟฟ้าฝ่ายผลิต ที่ผ่านมาถนนชำรุดทรุดโทรมเป็นอย่างมาก ชาวบ้านได้มีการเรียกร้องให้ปรับปรุงมาเป็นเวลายาวนานกว่า 20 ปี จนกระทั่งเมื่อช่วงต้นปี 2556 ทางการไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้อนุมัติงบประมาณมาทำถนนใหม่ และได้เสร็จเมื่อต้นเดือนตุลาคมในปีเดียวกันนี้ แต่ปรากฏว่าถนนเพิ่งทำเสร็จได้ยังไม่ถึงเดือนกับชำรุด เป็นหลุมเป็นบ่อเกือบทั้งสาย ด้วยว่าถนนมีการลาดยางที่บางมาก ๆ สะท้อนให้เห็นถึงความสะเพร่าและการไม่เอาใจใส่เท่าที่ควรของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตเป็นอย่างมาก

ภาพประกอบการเก็บข้อมูลบ้านหัวเหว ต.โขงเจียม อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี

กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านคูขาด

พระไพฑูรย์ สุเมโธ รองเจ้าอาวาสวัดบ้านคูขาด ที่อยู่เลขที่ 112 ตำบลหนองเหล่า อำเภอเนียงใน จังหวัดอุบลราชธานี อายุ 48 พรรษา 19 เป็นพระลูกวัดบ้านคูขาด เป็นคนบ้านคูขาด โดยกำเนิด ในอดีตเคยจำพรรษา ณ สำนักสงฆ์บ้านคูขาด ซึ่งห่างออกจากหมู่บ้านประมาณ 2

กิโลเมตร และได้ย้ายมาจำพรรษา ณ บ้านคูขาดนานมากกว่าสิบพรรษา ท่านได้กล่าวถึงสภาพโดยทั่วไปของป่าชุมชนบ้านคูขาดคือ เป็นป่าเบญจพรรณ มีพันธุ์ไม้นานา ๆ ชนิดด้วยกัน มีตั้งแต่ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ที่ให้ร่มเงาและความชุ่มชื้นไปจนถึงพรรณไม้ที่ชาวบ้านมาใช้ในการประกอบอาหารได้นอกจากพรรณไม้ที่หลากหลายยังมีเหล่าสัตว์ป่ามากมายที่มาอาศัยป่าชุมชนแห่งนี้เป็นที่พึ่งพิงที่นับวันจะมีมากขึ้น สืบเนื่องมาจากในอดีตที่ป่าชุมชนแห่งนี้ยังไม่ได้จัดเป็นป่าสงวนอย่างจริงจัง ป่าชุมชนแห่งนี้ถือได้ว่าเป็นป่าของส่วนรวมที่ชาวบ้านในชุมชนอาศัยในการทำมาหากิน โดยการเก็บพืชผักที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติภายในป่าที่อุดมสมบูรณ์แห่งนี้ รวมไปถึงการจับสัตว์ป่า ไม่ว่าจะเป็นสัตว์เล็ก สัตว์ใหญ่ เช่น นก หนู กระรอก กระแต กระต่าย เม่น กิ้งก่า แย้ งู แมลงต่าง ๆ เป็นต้น ที่มีอยู่อย่างชุกชุมที่สามารถนำมาประกอบอาหารได้เพื่อนำมากินเป็นอาหาร และนอกจากนี้ยังมีชาวบ้านบางคนที่ได้กระทำการตัดต้นไม้เพื่อเอาไปสร้างบ้านเรือนและอุปกรณ์การเกษตรจนทำให้ป่าไม้และสัตว์ป่าหายากบางชนิดเริ่มหมดไป ทำให้ชาวบ้านที่อาศัยป่าชุมชนแห่งนี้เป็นที่พึ่งพิงต้องเดือดร้อน ผู้นำชุมชนและชาวบ้านบางกลุ่มจึงมีแนวคิดที่จะทำให้ป่าชุมชนแห่งนี้กลายเป็น “ป่าสงวน” โดยมีกรมป่าไม้เข้ามาเป็นผู้ดูแลร่วมกับชาวบ้านในชุมชนคูขาดมีหน้าที่ในการรักษาหวงแหนและปฏิบัติตามกฎ กติกา เช่น ห้ามตัดไม้ทำลายป่า ห้ามจับสัตว์ แต่อย่างไรก็ตามชาวบ้านก็ยังคงสามารถใช้ป่าแห่งนี้ในการเก็บเห็ด เก็บผัก ของป่า และประโยชน์อื่น ๆ ที่ไม่ขัดต่อกฎหมายและกฎกติกาได้ ทั้งนี้หากมีการฝ่าฝืนผู้กระทำความผิดจะต้องถูกปรับและเงินที่โดนปรับก็จะเก็บไว้เป็นสมบัติของกลุ่มผู้นำชาวบ้านที่มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลป่าสงวนต่อไป

วัดบ้านคูขาด เป็นอีกสถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญต่อชาวบ้าน ชาวบ้านบ้านคูขาดมีความผูกพันกับป่าและวัดเป็นอย่างมากเพราะป่าและวัดถือได้ว่าเป็นต้นกำเนิดขึ้นมาพร้อม ๆ กับหมู่บ้านทีเดียว โดยหมู่บ้านคูขาดเป็นหมู่บ้านที่ใหญ่มีจำนวนประชากรมากจึงต้องแยกเป็น 2 หมู่ เพื่อให้ง่ายต่อการดูแลปกครอง จึงทำให้วัดต้องมีสองวัดคือวัดบ้านและวัดป่า และป่าที่ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์ได้มีอยู่ 3 แห่งด้วยกัน คือ 1 ป่าสาธารณประโยชน์ (ป่าช้า) 2 ป่าชุมชน และ 3 ป่าสงวน วัดอาจจะไม่ได้มีอำนาจโดยตรงในการดูแลป่าสงวน เพราะผู้ที่ทำหน้าที่อำนาจโดยตรงคือกรมป่าไม้และชาวบ้านในชุมชน จึงถือเป็นอำนาจทางโลกที่พระสงฆ์ มีหน้าที่เพียง รวบรวมจิตใจของชาวบ้านให้รักป่า และห้ามจับสัตว์ป่าในเขตป่าสงวน รวมไปถึงการกล่อมเกล่าจิตใจชาวบ้านในเรื่องความสำคัญประวัติความเป็นมาของป่าไม้วามันเกิดขึ้นมาได้อย่างไร มีความสำคัญต่อมนุษย์เพียงใดและหากขาดป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์มนุษย์จะอยู่กันอย่างไร จะอยู่กันได้หรือหากปราศจากซึ่งป่าไม้ที่ให้ลมหายใจแก่มนุษย์ และนอกจากนี้ทางวัดยังให้ความร่วมมือกับชาวบ้านเป็นอย่างดีเมื่อผู้นำชุมชนหรือชาวบ้านต้องการให้มีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญ หรือต้องการความช่วยเหลือจากทางวัด

นายสุดี ทองไทย อายุ 60 ปี ประธานคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านคูขาด ประธานเครือข่ายป่าชุมชนอีสานตอนล่าง และอดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านคูขาด อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 5 หมู่ 2 ตำบลหนองเหล่า อำเภอลำดวน จังหวัดอุบลราชธานี กล่าวว่าแรกเริ่มเดิมทีป่าชุมชนบ้านคูขาดในช่วงเริ่มจัดตั้งโดยผู้ใหญ่บ้านคนเก่า คือ ผู้ใหญ่บุญมี ทองไทย ผู้เป็นบิดาของนายสุดี ทองไทย ซึ่งผู้ใหญ่บุญมี ทองไทยก็ได้รับการปลูกฝังเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ หวงแหนป่าไม้ มาจากบิดาซึ่งเป็นปู่ของ นายสุดี ทองไทย นั่นเอง ซึ่งท่านทั้งสองก็ได้เสียชีวิตไปนานแล้ว ฉะนั้นเป็นเสมือนหน้าที่ที่นายสุดี ทองไทย ต้องสืบทอดเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษที่ได้หวงแหนป่าชุมชนของบ้านคูขาดให้คงอยู่อย่างยั่งยืนสืบไป นายสุดียังได้กล่าวว่าป่าชุมชนบ้านคูขาดเปรียบเสมือนป่าเศรษฐกิจก็ว่าได้ เพราะเมื่อเราอนุรักษ์ป่าไว้ได้แล้วนั้นมันก็จะเกิดพวกเห็ด พวกลูกยาง ของป่าต่าง ๆ ให้ชาวบ้านได้เก็บและนำไปขายเพื่อสร้างรายได้ แต่ป่าชุมชนก็จะมี การอนุรักษ์แบบถาวรคืออนุรักษ์แบบปิดตาย ไม่มีการให้ตัดไม้ทำลายป่า แต่มีการแบ่งสัณปันส่วนคือป่าในส่วนหนึ่งให้ชาวบ้านใช้สอย หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ป่าใช้สอย เพราะโดยปกติแล้วชาวบ้านคูขาดหมู่ 2 จะมีพื้นที่หัวไร่ปลายนาที่มีต้นไม้ขึ้นอยู่เกือบทุกที่ไป ชาวบ้านก็สามารถใช้ต้นไม้ในส่วนนี้ได้อยู่แล้วเพื่อการใช้สอยในกิจกรรมต่าง ๆ ส่วนป่าอนุรักษ์นั้นจะปิดอย่างถาวรไม่ให้ใครเข้าไปรบกวนต้นไม้ทุกประเภท ทุกชนิด แม้แต่กิ่งไม้แห้งหรือต้นไม้ที่ยืนต้นตายเองก็จะไม่อนุญาตให้นำออกมาจากป่า ยกเว้นการเข้าไปหาของป่า เช่น เห็ด หน่อไม้ ย่านาง เป็นต้น ป่าชุมชนมีพื้นที่เท่าไรก็จะคงสภาพพื้นที่เช่นเดิมไว้ไม่ให้ขาดหายแม้เพียงเล็กน้อยก็ตาม เพราะปัจจุบันป่าชุมชนมี

เนื้อที่กว่า 682 ไร่เศษ ซึ่งเป็นป่าผืนใหญ่พอสมควรเมื่อเทียบกับป่าชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง และยัง
มีหนองน้ำอยู่ทางทิศตะวันตกของป่าชุมชนแห่งนี้ หนองน้ำแห่งนี้ถูกขุดแต่งขึ้นมาจากเดิมที่มีลักษณะ
เล็กและตื้นเขิน ถูกปรับให้มีขนาดใหญ่และลึกขึ้นมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความชุ่มชื้นให้กับผืนป่า
เมื่อยามฤดูแล้งก็สามารถนำน้ำจากหนองน้ำนี้ไปใช้อุปโภค บริโภค และเมื่อมีงานบุญ งานประเพณีไม่
ว่าจะเป็นเทศกาลปีใหม่ สงกรานต์ หรือบุญมหาชาติ ทางชุมชนก็จะมาจับปลาในหนองน้ำเพื่อนำไป
ประกอบอาหารจัดเลี้ยงผู้คนโดยปลาเหล่านี้ได้มีการปล่อยไว้ให้แพร่พันธุ์ก่อนนี้แล้วซึ่งได้รับ
อนุเคราะห์พันธุ์ปลามาจากกรมประมง แม้กระทั่งเมื่อเกิดไปป่าขึ้นยังสามารถสูบน้ำจากหนองน้ำ
ขึ้นมาดับไฟได้อีกด้วย ปัจจุบันป่าชุมชนแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์ ไม่มีการตัดไม้ทำลายป่าโดยที่ทาง
ชุมชนได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนซึ่งได้รับความเลือกตั้งจากชาวบ้านมาทำหน้าที่
ดูแล รักษาป่า ปลุกจิตสำนึกให้ชาวบ้านและเยาวชน เด็กนักเรียนให้เห็นคุณค่าของป่า เมื่อมีวันสำคัญ
อาทิ วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ กลุ่มคณะกรรมการป่าชุมชนจะรณรงค์ให้ชาวบ้านร่วมกันปลูกป่า
โดยขอกกล้าไม้มาจากกรมป่าไม้และศูนย์ศิลปาชีพบ้านยางน้อย โดยประสานไปยังผู้อำนวยการโรงเรียน
บ้านขุนทดเพื่อประชาสัมพันธ์เชิญชวนเยาวชน พ่อค้า ประชาชน มุ่งเน้นเยาวชนเป็นสำคัญ เพราะเป็น
การปลุกจิตสำนึกให้แก่คุณรุ่นใหม่โดยเริ่มตั้งแต่เด็กเล็ก ๆ เพื่อเป็นปลูกฝังจิตสำนึก เจตนาธรรมที่จะ
รักษาผืนป่าได้สืบทอดแก่รุ่นลูก รุ่นหลาน และรู้สึกว่าคุณในชุมชนจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

ที่ผ่านมามีหน่วยงานและองค์กรต่างเข้ามาให้การสนับสนุนอยู่บ้างเช่น มณฑลทหารบกที่
22 ได้เชิญเข้าร่วมอบรมการบริหารจัดการป่าชุมชน ทางมณฑลทหารบกที่ 22 ให้งบประมาณมา
70,000 บาท เพื่อมาทำการอนุรักษ์ป่าไม้ และได้กล้าไม้มาปลูกทดแทนในพื้นที่ที่กำลังเป็นป่าเสื่อม
โทรมจากปัจจัยต่าง ๆ โดยงบเหล่านี้นำมาใช้เป็นค่าจัดหาอาหารเลี้ยงชาวบ้านที่เข้าร่วมปลูกป่า และ
ในยามฤดูแล้งก็จะร่วมกันทำแนวกันไฟ โดยที่ไม่ได้มีค่าแรง เกิดจากชาวบ้านได้เสียสละเวลามาร่วม
กิจกรรม งบประมาณส่วนหนึ่งได้นำไปซื้อวัสดุอุปกรณ์ในการปลูกป่าและอุปกรณ์กันไฟป่า ทั้งนี้
งบประมาณทั้งหมดทั้งมวลคณะกรรมการทั้ง 15 คนเป็นผู้บริหารงบประมาณที่ได้มาจากภาคส่วน
อื่น ๆ โดยมีชาวบ้านกำกับดูแลและเสนอแนะกิจกรรม ด้วยบทบาทการเป็นผู้นำของชุมชนในด้าน
การอนุรักษ์ป่าชุมชนในปี พ.ศ. 2527 นายสุดี ทองไทย ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นประธานเครือข่ายป่า
ชุมชนโดยมีกลุ่มจังหวัดกลุ่มเครือข่ายคือ จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดอำนาจเจริญ
จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดมุกดาหาร โดยที่นายสุดี ทองไทย เป็นประธานมีหน้าที่เป็นพิธีกร
อบรมให้ความรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ แนะนำวิธีแก้ปัญหา และเสนอทางออกให้กับป่าชุมชนใน
เครือข่าย ซึ่งจะมีการประชุมเครือข่ายเป็นประจำตามวาระ โอกาสต่าง ๆ ตามที่เครือข่ายเรียกร้องให้
ไปให้ความรู้ตามพื้นที่ จังหวัดต่าง ๆ อีกทั้งให้ความรู้ การแนะนำชุมชนอื่น ๆ ที่อยากทำป่าชุมชน
นายสุดี ทองไทย อาสาเป็นพี่เลี้ยงให้ชุมชนที่อยากเริ่มทำป่าชุมชนโดยร่วมมือกับชุมชนนั้น ๆ ตั้งแต่
เริ่มต้นกระบวนการ จนจบกระบวนการการจัดตั้งเป็นป่าชุมชนจนสำเร็จ เมื่อจัดตั้งเสร็จแล้วก็วาง

ระบบการบริหารจัดการป่าให้ชุมชนนั้นได้เป็นวิธีในการยึดถือ ปฏิบัติ ส่วนสาเหตุที่ตนทำเช่นนี้ก็เพราะตนตระหนักถึงทรัพยากรป่าไม้ที่กำลังจะหมดไป ถูกตัดทำลายอย่างไร้ค่า ไร้จิตสำนึก ถ้าตัดอย่างเดียวโดยที่ไม่คิดที่จะปลูก ในอนาคตก็จะมีป่าไม่ให้เห็นอีกแล้ว เมื่อเราเป็นแกนนำในการอนุรักษ์เราชี้ให้เห็นผลดีของป่าและผลเสียของการตัดไม้ทำลายป่า ชาวบ้านก็จะเห็นประจักษ์เริ่มเห็นคุณค่าและประโยชน์ของการมีป่า ไม่เฉพาะแต่คนในชุมชนบ้านคูขาดที่ได้ประโยชน์ทางชุมชนยังอนุญาตให้ชุมชนอื่นได้มาใช้ประโยชน์ร่วมอีกด้วย เป็นอุบายเพื่อที่จะให้ชุมชนอื่นเห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่าชุมชนบ้านคูขาด เกิดความตระหนักและเห็นถึงประโยชน์ของป่าได้หันกลับมาจัดตั้งป่าชุมชนให้ได้เหมือนบ้านคูขาด และในอดีตกรมป่าไม้เป็นหน่วยงานแรกที่เข้ามาให้การส่งเสริมสนับสนุน พอเราสามารถบริหารจัดการได้ คือสามารถยืนด้วยลำแข้งได้ เขาก็ไม่ได้หนีหายไปเสียทีเดียว กรมป่าไม้ยังคงเป็นพี่เลี้ยงอยู่ห่าง ๆ และนาน ๆ ครั้งทางกรมป่าไม้จากส่วนกลางก็จะแวะมาเยี่ยมเยียนถามไถ่ถึงการดำเนินงาน และตรวจดูสภาพของป่าชุมชน

แม้ทางชุมชนจะมีกฎ ข้อบังคับ ให้ปฏิบัติตามและหากฝ่าฝืนก็จะมีบทลงโทษ และปรับเงิน แต่ที่ผ่านมาก็ไม่ได้มีการฝ่าฝืน หรือหากคนในชุมชนมีการฝ่าฝืนก็ถ้อยที ถ้อยอาศัย เพราะถือได้ว่าเป็นคนชุมชนเดียวกับก็สามารถพูดคุย บอกกล่าวกัน แต่หากคนต่างพื้นที่ต่างชุมชนเข้ามาเพื่อแสวงหาประโยชน์โดยการฝ่าฝืน กฎ ข้อบังคับ ทางคณะกรรมการก็จะบังคับใช้ข้อ กฎ ข้อบังคับ อย่างเต็มที่และอย่างถึงที่สุดแต่ที่ผ่านมายังไม่เคยมีเหตุการณ์ฝ่าฝืนเกิดขึ้น เพราะโดยทั่วไปคนในชุมชนหรือคนต่างถิ่นที่ทราบดีว่าป่าเหล่านี้เราอนุรักษ์หวงแหนและให้ความสำคัญอย่างมาก ในอดีตพื้นที่ป่าชุมชนบ้านคูขาดแห่งนี้เคยถูกบุกรุกแผ้วถางอย่างหนัก และที่หนักที่สุดคือพวกพรานป่าล่าสัตว์ที่มักใช้วิธีจุดไฟเผาป่าเพื่อไล่ต้อนล่าสัตว์ สร้างความเสียหายเป็นอย่างมากแก่ผืนป่าต้นไม้น้อยใหญ่ถูกเผาไหม้โล่งเตียน สัตว์ป่านานา ๆ ชนิดล้มตายสูญหายไปจากพื้นที่ป่าแห่งนี้ เช่น จอนฟอน (พังพอน) เก้ง ไก่ป่า หมูป่า เสือ เป็นต้นจนถึงปัจจุบันก็ไม่ปรากฏเห็นอีกเลย ที่ปรากฏเห็นในปัจจุบันก็เพียงแค่นกเล็ก ๆ เช่น กระแต กระรอก บ่าง นกกต (นกกระปูด) นกกางเขนดง นกเขา กิ้งก่า และงู เป็นต้น และเมื่อในปีก่อนก็ได้เกิดไฟป่าขึ้นสาเหตุเกิดจากชาวบ้านต่างถิ่นลักลอบนำขยะมาทิ้งในพื้นที่ป่าชุมชน และได้ทำการเผาขยะ จนทำให้เกิดไฟรุกรลามไหม้พื้นที่ป่าพอสมควร โชคดีที่มีชาวบ้านไปพบเจอจึงได้ช่วยกันดับและได้มาแจ้งให้คณะกรรมการป่าชุมชนได้ทราบเพื่อไปตรวจสอบ ทางคณะกรรมการจึงได้ขอความร่วมมือชาวบ้านช่วยเป็นหูเป็นตาดูแลตรวจสอบการลักลอบทิ้งขยะ และการลักลอบเผาป่า ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

นายสุดี ทองไทย ได้กล่าวเพิ่มเติมว่ากรณีการบุกรุกป่าเท่าที่พบเห็นประสบการณ์การเป็นประธานเครือข่ายป่าชุมชน 6 จังหวัดนั้นโดยส่วนมากเป็นพวกกลุ่มนายทุน กลุ่มผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นร่วมมือกับผู้นำชุมชน หรือนักการเมืองท้องถิ่น เข้าไปบุกรุกแสวงหาผลประโยชน์จากป่า ตัดต้นไม้แล้วแผ้วถางเพื่อทำการเกษตรเชิงอุตสาหกรรม เช่น ปลูกยางพารา ปลูกปาล์ม ปลูกยูคาลิปตัส เป็นต้น

ซึ่งต้นสังกัดปัญหาการรุกรุกป่าชุมชนของกลุ่มนายทุน และกลุ่มอิทธิพล มาเป็นเวลายาวนาน เมื่อมีโอกาสนำเสนอปัญหาแก่ทางรัฐบาล กรมป่าไม้ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาโดยตลอดและในอดีตนั้นก็เคยมีบทบาทในการผลักดัน พ.ร.บ. ป่าชุมชน ร่วมกับเครือข่ายป่าชุมชนทั่วประเทศ ถึงแม้ว่าจะไม่สำเร็จเต็มที่ก็ตามด้วยว่า ร่าง พ.ร.บ. ดังกล่าว ได้รับการท้วงติงถึงเนื้อหาที่กว้างมาก ยังไม่สมบูรณ์ยากแก่การบังคับใช้ แถมยังจะไปทับซ้อนกับ พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ และกฎหมายอื่นอีกมากมาย จนทำให้ร่างดังกล่าวตกไป แต่ก็ได้รับความสนใจจากรัฐบาลได้หันมาสนับสนุน ส่งเสริมป่าชุมชนมากขึ้น และได้มี พ.ร.บ. อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน ที่ไม่ทับซ้อนหรือขัดกับ พ.ร.บ. อื่น ๆ ได้รับการประกาศใช้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว นับได้ว่าได้ผลในระดับหนึ่ง และเครือข่ายเราก็จะสู้ต่อไปเพื่อให้ป่าชุมชนทั่วประเทศได้รับความคุ้มครอง

ผมไปที่ไหนก็พูดว่าป่าไม้ไม่ใช่แค่ต้นไม้ แต่มีทรัพยากรชีวภาพอันหลากหลายด้วย มีส่วนประกอบสำคัญคือชุมชนที่ทำให้ความหลากหลายยังคงอยู่ คนกับป่าอยู่มาหลายชั่วคนแล้ว ผมก็รู้ว่าป่าทุกวันนี้ท่านเรียนว่าป่ารุ่น 2 หมายความว่าไม่ใช่ป่าดั้งเดิม ป่าที่ยืนยาวทุกวันนี้เกิดจากการฟื้นฟูและพัฒนาจากภูมิปัญญาของชุมชน

นายทอง สิมคำ อายุ 69 ปี อองปือ ทำนา อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 50/1 บ้านคูขาด ตำบลหนองเหล่า อำเภอเนียง

ต่อปัจจุบันนายทองมีบ้านอยู่ติดกับเขตป่าชุมชนเพียงแค่นอนชั้นอยู่ ถึงแม้ว่านายทองจะไม่ได้เป็นกรรมการป่าชุมชนแล้วแต่ด้วยสามัญสำนึกที่ดีและเป็นกรรมชุดก่อตั้งป่าชุมชนตนจึงเสมือนมีหน้าที่ดูแลรักษาป่าผืนนี้ไปในตัว นายทองกล่าวว่าตนชรามากแล้วปัจจุบันก็มีหน้าที่เลี้ยงวัว เลี้ยงหลาน ทำไร่นา รายได้ไม่มากนักอาศัยลูกสาวที่ทำงานที่กรุงเทพฯ ซึ่งลูกสาวเป็นพนักงานห้าง เงินเดือนแค่หมื่นกว่าบาท แต่ก็ยังได้ส่งเงินมาให้พอได้เป็นค่าเล่าเรียนของหลานทั้งค่ากินค่าอยู่ และรายได้ส่วนหนึ่งก็ได้

จากเบี้ยเลี้ยงชีพคนชราที่รัฐบาลอุดหนุน รวมกันตนแลกรรยาก็ได้ถึง 1,000 บาท อย่างไรก็ตามรายได้ทั้งหมดในบางครั้งก็ไม่ได้พอใช้จ่ายในช่วงฤดูทำไร่นาก็ต้องไปกู้ยืมจาก ธกส. ปัจจุบันมีหนี้สินกว่า 200,000 บาท แต่อดีตมีมากกว่า 400,000 บาท โชคที่ที่เมื่อปีก่อนทำนาได้ผลผลิตดีและขายข้าวได้ราคาจึงมีเงินไปผ่อนชำระหนี้สินให้ลดน้อยลงได้

กล่าวถึงป่าชุมชนบ้านคูขาดมีประโยชน์เป็นอย่างมากสำหรับชาวบ้าน โดยเฉพาะบ้านของตนซึ่งอยู่ติดกับพื้นที่ป่า สามารถให้ไปหาของป่าเพื่อนำมาประกอบอาหารได้ทุกวัน เช่น อยากรจะกินแกงหน่อไม้ ก็เดินเข้าป่าเพื่อไปเก็บหน่อไม้ เก็บใบย่านางจากป่า เมื่อป่วยก็เข้าป่า หาเก็บหาสมุนไพรในป่า อีกทั้งป่ายังให้ร่มเงาและร่มรื่น เย็นสบายไม่ต้องอาศัยเปิดพัดลมหรือเปิดแอร์เลย และก็ยังปรากฏเห็นสัตว์ป่า อาทิ หมากจอก (หมาป่า), ลิงลม, กระรอก, กระแต, บ่าง, นกเค้าแมว, นกกระปูด ฯลฯ ในอดีตตนอาศัยอยู่ในตัวหมู่บ้านแต่ก่อนมีบ้านเรือนไม้ที่หลังคาเรือนก็สะดวกสบายดีทุกบ้านไม่มีรั้วบ้าน ไม่ค่อยมีโจรขโมย อาภาศถ่ายเทดี แต่ปัจจุบันในหมู่บ้านบ้านคูขาดบ้านเรือนหนาแน่นมากขึ้นแทบทุกบ้านจะทำรั้วสูง โดยเฉพาะบ้านข้างเคียงตนทำรั้วสูงกว่า 3 เมตร ทำให้ตนซึ่งอยู่มาก่อนเห็นการเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจน คือ อากาศไม่ถ่ายเท ร้อนอบอ้าว ตนก็พยายามพูดคุยกันแต่ไม่เป็นผล ขายบ้านจากตัวหมู่บ้านมาซื้อที่ดินท้ายหมู่บ้านอยู่ข้างป่าชุมชนบ้านคูขาดซึ่งห่างจากหมู่บ้านกว่า 2 กิโลเมตร

ปัจจุบันการรักษาป่าชุมชนก็มีปัญหาอยู่บ้างคือ เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นคือ ผู้ใหญ่บ้านคนเดิมคือ พ่อสุดี ทองไทย ได้เกษียณจากตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ในอดีต พ่อสุดี ทองไทย เป็นแกนนำที่มีความโดดเด่นได้รับความไว้วางใจทั้งจากชาวบ้านและทางกรมป่าไม้ให้เป็นแกนนำในการรักษาป่า ทั้งพ่อสุดีเองก็มีบทบาทอย่างมากโดยเป็นประธานเครือข่ายป่าชุมชนของอีสานตอนล่าง ชาวบ้านให้ความเคารพยำเกรง เป็นอย่างมาก เมื่อพ่อสุดี ขอร้องให้ลูกบ้านช่วยกันดูแล รักษาป่า หรือขอความช่วยเหลือ เช่น ขอความช่วยเหลือปลูกป่าเสริม ขอความช่วยเหลือเพื่อไปสร้างแนวกันไฟป่า หรือขอความช่วยเหลือให้ไปดับไฟป่า ชาวบ้านก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ตนเห็นว่าพ่อสุดี ทองไทย เป็นผู้นำที่เก่ง และเสียสละ จึงให้ความร่วมมือเสมอมา เมื่อพ่อสุดี เชิญไปเป็นกรรมการป่าชุมชนตนก็รู้สึกดีใจที่ยังให้ความสำคัญตนซึ่งเป็นคนแก่มาแล้ว แต่ด้วยปัจจุบันนี้ได้มีการเปลี่ยนผู้ใหญ่บ้านใหม่แต่ปรากฏว่าผู้ใหญ่บ้านยังขาดประสบการณ์การทำงาน ทำให้การแก้ไขปัญหาในบางเรื่องล่าช้า ไม่สำเร็จเท่าที่ควรนัก อาทิเช่น เมื่อต้นกลางปี 2556 นี้ ได้มีกลุ่มวัยรุ่นได้ถางป่าในเขตป่าชุมชนเพื่อทำถนนเล็ก ๆ ใช้เป็นทางลัดไปยังไร่นาของตนเอง ป่าได้รับความเสียหายเป็นแนวยาวหลายสิบเมตร ตนได้พบเห็นเข้าจึงนำเรื่องนี้ไปร้องเรียนต่อผู้ใหญ่บ้าน แต่ผู้ใหญ่บ้านกลับนิ่งเฉย ไม่ทำเรื่องไปตักเตือนหรือลงโทษแต่อย่างใด ตนในฐานะที่เคยเป็นกรรมการป่าไม้จึงได้กล่าวตักเตือนแทน ซึ่งตนก็เข้าใจว่าเป็นธรรมดาของผู้ใหญ่บ้านที่จะยังไม่ทำอะไรเพราะเพิ่งได้รับตำแหน่งไม่นาน คงไม่อาจมีปัญหากับชาวบ้านสักเท่าไร และยังไม่มีการมีพอที่จะสร้างความเชื่อมั่นหรือสร้างศรัทธาต่อชาวบ้านได้ ซึ่งตนก็

ขอเรียกร้องว่าถ้าแม้แต่เกรงใจกันสักวันป่าชุมชนบ้านท่าลาดก็คงไม่เหลือกันพอดี และกรรมการป่าชุมชนชุดปัจจุบันยังย่อหย่อนต่อหน้าที่โดยตนสังเกตจากการตรวจป่ามีการตรวจป่าแค่ปีละครั้งซึ่งน้อยเกินไปไม่เหมือนที่อื่นที่ตรวจป่ากันแทบทุกเดือนและที่ผ่านมาเมื่อมีป่าชุมชนเกิดขึ้นได้มีการเปลี่ยนถ่ายผู้ใหญ่บ้านมาแล้วถึง 4 คน ยาวนานกว่า 20 ปี ก็ไม่เคยมีปัญหาเหมือนในปัจจุบันนี้ แต่ตนเชื่อว่าสถานการณ์คงไม่เลวร้ายถึงขนาดว่าป่าชุมชนหมดไปเพราะอาจจะมีการปรับตัวของผู้เกี่ยวข้องในทางที่ดีขึ้น และชาวบ้านโดยส่วนมากก็รักและหวงแหนป่าเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว อีกตัวอย่างหนึ่งที่ผ่านมาของการร่วมมือร่วมใจกันของชาวบ้านเมื่อหลายปีก่อน เมื่อกรมทางหลวงได้มีโครงการสร้างถนนใหม่จากอดีตเป็นดินลูกรังมาเป็นถนนลาดยางมะตอยซึ่งโครงการพาดผ่านเขตป่าชุมชนพอดี ซึ่งเดิมถนนสายนี้ในอดีตก็ไม่ได้กว้างมากนักแต่กรมทางหลวงมีแผนว่าจะขยายถนนให้ใหญ่ขึ้นซึ่งก็จะกินพื้นที่ป่าจำนวนมาก และการดำเนินการสร้างถนนลาดยางกรมทางหลวงได้ทำการตัดต้นไม้ในป่าชุมชนมาทำที่ปักและเป็นแบบเพื่อทำถนนจำนวนมากโดยไม่ฟังเสียงค้านจากชาวบ้านแต่อย่างใด จนทำให้ชาวบ้านไม่พอใจรวมตัวกันประท้วงการทำงานของกรมทางหลวงที่บุกรุกเขตป่าชุมชนและตัดไม้โดยไม่ได้รับอนุญาตจนทำให้แผนที่จะขยายถนนขนาดใหญ่ลดลงเป็นถนนเลนเดียวเหมือนในอดีต พร้อมกับจ่ายค่าเสียหายเป็นค่าปรับการตัดไม้ให้แก่ชุมชนอีกด้วย นี่ก็เป็นเหตุการณ์หนึ่งที่บ่งบอกได้ว่าชาวบ้านมีความหวงแหนป่ามากเพียงใด

ป่าชุมชนบ้านคูขาดแม้จะมีการอนุรักษ์โดยห้ามตัดต้นไม้โดยเด็ดขาดก็ตามแต่ก็มีใช้ว่าจะห้ามให้ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากป่าเลย มีการอนุโลมการใช้ประโยชน์จากป่าอยู่บ้าง เช่น เมื่อมีต้นไม้ยืนต้นตายหรือมีกิ่งไม้ขนาดใหญ่หักเองตามธรรมชาติ เมื่อชาวบ้านจะใช้ประโยชน์ เช่น ใช้ต่อเติมเสริมบ้าน ใช้ในกิจกรรมของชาวบ้าน ใช้ในกิจกรรมโรงเรียนหรือวัด สามารถมาขออนุญาตต่อกรรมการป่าชุมชนได้ ทั้งอ่างเก็บน้ำที่ขุดขึ้นในเขตป่าชุมชนเพื่อทำให้ป่าชุ่มชื้นและใช้เก็บน้ำในฤดูแล้งเพื่อใช้เป็นน้ำในการใช้ดับไฟป่า ชาวบ้านก็สามารถสูบน้ำจากอ่างมาใช้ประโยชน์ทางการเกษตรได้ ทั้งยังสามารถหาปลาในอ่างมากินได้ด้วย

ภาพประกอบการเก็บข้อมูลบ้านคูขาด ต.หนองเหล่า อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี

กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านท่าลาด

พระอธิการโกศล ธมฺมโก เจ้าอาวาสวัดท่าลาด อายุ 35 ปี พรรษา 13 เป็นผู้นำชุมชนและเป็นผู้นำทางศาสนาที่รณรงค์ให้ชาวบ้านในบ้านท่าลาดหันมาร่วมมือร่วมใจกันดูแลรักษาป่า พระอธิการโกศลกล่าวว่าในอดีตป่าชุมชนบ้านท่าลาดผืนนี้ถูกบุกรุกทำลายจนแทบจะไม่เหลือสภาพเป็นป่าเหมือนที่เห็นในปัจจุบันนี้ ในอดีตบ้านท่าลาดแห่งนี้ตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่า ผู้แก่ว่ามีประชากรอาศัยอยู่หมู่บ้านนี้ไม่เกิน 10 ครัวเรือน และส่วนมากเป็นสาแหรกตระกูลเดียวกัน อาทิ สกุลแสงนาม, วันโท, บุญจง เป็นต้น และค่อย ๆ ขยับขยายครัวเรือนมากขึ้นเรื่อย ๆ จนเป็นบ้านท่าลาดในปัจจุบัน เมื่อประชากรภายในหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติย่อมถูกใช้มากขึ้น ต้นไม้ถูกตัดมาทำเป็นบ้านเรือน ทำเล้าข้าว เล้าวัว เล้าควาย กระทั่งทำเป็นเถียงนา (เพิงพักในไร่นา) และการทำการเกษตรก็ขยายพื้นที่รูกกล้าป่าเพื่อเพิ่มผลผลิตให้เพียงพอต่อความต้องการของประชากรที่เพิ่มมากขึ้น อีกทั้งชาวบ้านใช้ทรัพยากรป่าไม้แบบฟุ่มเฟือย ชาวบ้านมีอาชีพเสริม คือ การเผาถ่าน เหตุนี้ จึงทำให้พื้นที่ป่าลดขนาดลงเรื่อย ๆ และกลายเป็นป่าเสื่อมโทรม ด้วยความตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น ผู้นำชุมชนในหมู่บ้านจึงได้ร่วมมือกันในการที่จะรักษาผืนป่าที่ใกล้จะหมดไปให้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง โดยการใช้หลัก “บวร” คือ บ้าน วัด โรงเรียน ผสานความร่วมมือ ปกปักรักษาหรือ แลกเปลี่ยนความรู้ ทำความเข้าใจกับชาวบ้านให้เห็นประโยชน์ และคุณค่าของป่า กระทั่งได้รับความร่วมมือจากภาครัฐที่พร้อมจะสนับสนุนทั้งด้านองค์ความรู้ งบประมาณในการบริหารจัดการในการฟื้นฟูป่า การส่งเสริมการปลูกป่า และผลักดันให้ขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนในสังกัดของกรมป่าไม้ นั่นหมายถึงได้รับการคุ้มครองจากภาครัฐ มีกฎ ระเบียบ มีคณะกรรมการป่าชุมชนประจำหมู่บ้านเพื่อเป็นคณะทำงาน

สอดส่องดูแล มีอำนาจในการบังคับ ยับยั้ง หรือ ตัดสินปัญหาที่เกิดขึ้น จนกระทั่งพิจารณาปรับ แก่ผู้บุกรุกแผ้วถางป่าชุมชน

ในส่วนของวัดนั้นมีบทบาทมาโดยตลอด อาตมาพระอธิการโกศล ได้รณรงค์ให้ชาวบ้านอนุรักษ์หวงแหนป่าชุมชนของบ้านท่าลาด โดยการเทศนาสั่งสอนชาวบ้านให้เห็นคุณค่าของป่าไม้ให้ข้อคิด พร้อมทั้งตักเตือนผู้ที่ละเมิด เหมือนเป็นสัญญาณใจกันของชุมชน และได้ร่วมมือกับชุมชนปลูกป่าตามวาระโอกาสสำคัญต่าง ๆ ที่ชุมชนจัดขึ้นอยู่เสมอ ในส่วนตัวของอาตมาได้มีการเดินสำรวจป่าชุมชนอยู่แทบทุกวันเน้นพิเศษคือป่าทามซึ่งเป็นอาณาบริเวณของวัดส่วนหนึ่ง วันละ 1-2 ชั่วโมง ผลัดเปลี่ยนสถานที่ไปเรื่อย ๆ เพราะป่าชุมชนในหมู่บ้านมีถึง 3 ผืนด้วยกัน เพื่อเป็นแบบอย่างให้กับชาวบ้านในการที่จะตระหนักรู้ร่วมกันที่จะรักษาผืนป่าไว้ และเมื่อป่าไม้สมบูรณ์มันก็จะเกื้อกูลเรา กลับคืนมา เช่น หาของป่า เก็บเห็ด หน่อไม้ ผลไม้ป่า สมุนไพร หรือแมลงเล็ก ๆ ที่สามารถนำมาประกอบอาหารได้ เช่น จักจั่น จิ้งหรีด แมงกิ้งกูด แมลงทับ แมงเม่า เป็นต้น จะว่าไปแล้วป่าก็คือซูเปอร์มาร์เก็ตของชุมชนดี ๆ นี่เอง แต่ก็มีปัญหาใหม่ที่เกิดขึ้นมา คือ มีพ่อค้าต่างถิ่นเข้ามาค้าขายสินค้า เครื่องอุปโภค บริโภคในบ้านท่าลาด เมื่อขยะที่เหลือจากการจำหน่ายสินค้าจำพวกถุงพลาสติก โฟม ขวดแก้ว ฯลฯ แล้วนำไปทิ้งตามข้างทางระหว่างป่าชุมชนกับถนนเป็นจำนวนมาก ซึ่งก็เป็นปัญหาใหม่ของชุมชนที่จะต้องหาวิธีการแก้ไขอย่างเร่งด่วน เพราะหมู่บ้านไม่มีระบบการจัดเก็บขยะตามบ้าน มีเพียงแต่หลุมฝังกลบที่ชุมชนจัดทำขึ้นและชาวบ้านต้องช่วยตัวเองในการกำจัดขยะของครัวเรือนตนเอง ซึ่งอาตมาจะนำเสนอในที่ประชุมหมู่บ้านเร็ว ๆ นี้ แม้ว่าในปัจจุบันทางกรมป่าไม้จะไม่ได้มาดูแลอย่างเต็มที่เหมือนในอดีต แต่ก็ได้วางระบบการบริหาร จัดการไว้ให้ชาวบ้านได้ใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาไว้แล้ว เพียงแต่ผู้นำชุมชน และชาวบ้านต้องลุกขึ้นมาจัดการเอง

นายทองคำ บุญจอง ผู้ใหญ่บ้านบ้านท่าลาด อายุ 54 ปี ที่อยู่ บ้านเลขที่ 40 หมู่ 10 ตำบลก่อเอ้ อำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี แม้ว่านายทองคำ บุญจอง จะเพิ่งได้ดำรงตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้าน บ้านท่าลาดได้ไม่นานมานี้แต่ในอดีตตนได้มีบทบาทอย่างมากในการผลักดัน สนับสนุนให้ เกิดป่าชุมชนของหมู่บ้าน และตนได้เป็นคณะกรรมการป่าชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน ในฐานะ ผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ซึ่งได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้านบ้านท่าลาดให้ทำหน้าที่เป็นผู้นำชุมชน และทำ หน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ มีภาระต้องรับผิดชอบทุกสิ่งทุกอย่างในชุมชน ต้องคอยแก้ไขปัญหาล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น น้ำไม่ไหล ไฟดับ ถนนพัง จนถึงปัญหาใหญ่ ๆ เช่น ปัญหายาเสพติด การลักขโมย อาชญากรรม ฯลฯ ล้วนแล้วแต่เป็นความรับผิดชอบของผู้ใหญ่บ้านทั้งทางตรงและทางอ้อมเมื่อ กล่าวถึงจุดเด่นด้านทรัพยากรธรรมชาติภายในบ้านท่าลาด ได้แก่ ลำเซบาย แม่น้ำที่ไหลพาดผ่าน หมู่บ้านเป็นแหล่งทำมาหากินของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมงได้หาปลาประกอบอาหารและ เหลือกก็ขายเป็นรายได้เสริมจากการทำนา อีกทั้งลำเซบายยังเปรียบดังสายเลือดหล่อเลี้ยงทุกชีวิตใน บ้านท่าลาด จากการทำระบบชลประทานเพื่อการเกษตร ซึ่งในขนาดนี้ระบบชลประทานกำลัง ดำเนินการให้ครอบคลุมทั่วทั้งหมู่บ้าน และยังสูบน้ำจากลำเซบายขึ้นมาทำประปาหมู่บ้านอีกด้วย หนองบัวขาว เป็นหนองน้ำขนาดใหญ่มีพื้นที่กว่า 10 ตารางกิโลเมตร ซึ่งในฤดูหนาวจะมีนกอพยพ ชนิดต่างมาพักอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะ นกเป็ดน้ำมีจำนวนมากนับแสนตัวในแต่ละปีทาง ชุมชนพยายามผลักดันให้หนองบัวขาวเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดในอนาคต

นายบุญชู บุญจง ชาวบ้านท่าลาด อายุ 50 ปี อยู่บ้านเลขที่ 19 หมู่ 10 ตำบลก่อเอ้ อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ อาชีพทำนา เป็นอีกคนหนึ่งให้เห็นเหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงของป่าชุมชนบ้านท่าลาดมาโดยตลอดนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นคนพื้นที่ที่เกิดที่นี่โตที่นี่ สภาพความเป็นอยู่ของคนที่นี่ไม่ต่างจากชาวบ้านชนบททั่ว ๆ ไป คือทำไร่นาพอประทังชีวิตไปวัน ๆ ไม่ค่อยมีเงินเก็บ แถมยังเป็นหนี้สินเกือบทุกราย รายได้ไม่แน่นอนแล้วแต่จะขายข้าวได้ ปีละ 30,000 – 40,000 ขึ้นอยู่กับราคาข้าวในแต่ละปีว่าจะสูงหรือไม่ และยังขึ้นอยู่กับน้ำฝนมากน้อยเพียงใดด้วย ส่วนตัวแล้วก็มีหนี้หลายหมื่นบาททั้งหนี้กองทุนหมู่บ้านและหนี้ธนาคาร ในช่วงฤดูฝนเมื่อว่างเว้นจากการทำไร่นาก็จะชวนกันเข้าป่าหาเห็ด หาหน่อไม้ในป่าชุมชน เพื่อนำมาประกอบอาหารเมื่อเหลือก็จะนำไปขายที่ตลาดในอำเภอก็มีรายได้เสริมบ้างในช่วงนี้ แต่หน้าแล้งในอดีตก็จะหาได้แต่พอกินไม่มากพอที่จะขาย นับได้ว่าอาชีพชาวไร่ชาวนาต้องพึ่งพาอาศัย ฝน พืช อากาศ เป็นอย่างมาก แต่ปัจจุบันนี้เริ่มมีระบบชลประทานทำให้พื้นที่ทางการเกษตรมีความชุ่มชื้น สามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง จากเดิมนั้นทำได้เพียงปีละ 1 ครั้ง และสามารถปลูกพืชอื่น ๆ ได้มากขึ้นนอกจากการทำนา ป่าชุมชนบ้านท่าลาดแบ่งออกเป็นป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอย ป่าใช้สอยนั้นชาวบ้านสามารถขออนุญาตตัดเท่าที่จำเป็นที่เป็นประโยชน์ทางตรง ได้แก่ ไม้ ซึ่งนำมาใช้ประโยชน์ในการปลูกสร้างบ้านเรือนและทำเครื่องเรือน เช่น เติง ตู โต๊ะ เก้าอี้ ฯลฯ ใช้ทำเครื่องมือกลกรรม เช่น แอก ไถ คราด ฯลฯ ใช้การขนส่ง เช่น ต่อเรือ ต่อตัวถังรถบรรทุก เกวียน เป็นต้น นอกจากได้ไม้มาใช้ประโยชน์ดังกล่าวแล้ว ยังจะได้ผลผลิตจากป่า ซึ่งเรียกว่า “ของป่า” เช่น กลอย หว้าน เห็ดต่าง ๆ สมุนไพร หวาย ไม้ไผ่ชนิดต่าง ๆ น้ำมันยาง ยางรัก ถ่าน ฟืน ฯลฯ เป็นต้น อีกด้วย ประโยชน์ทางอ้อม เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ช่วยป้องกันอุทกภัย ทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ป้องกันการพังทลายของดิน ช่วยทำให้ดินดี ช่วยป้องกันลมพายุ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า และเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจเป็นภูมิประเทศสวยงาม

ป่าชุมชนบ้านท่าลาดในปัจจุบันเสมือนเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้าน เป็นแหล่งยาสมุนไพร มีต้นไม้หายากให้ร่มเงาเขียวชอุ่มตลอดทั้งปี ชาวบ้านทุกคนช่วยกันดูแล รักษาป่าเป็นหูเป็นตาสอดส่อง เมื่อมีสิ่งผิดปกติเกิดขึ้นเช่น มีไฟป่า หรือมีคนต่างพื้นที่นำขยะเข้ามาทิ้ง เมื่อพบเจอต้องเขาระงับเหตุและแจ้งให้คณะกรรมการป่าชุมชนได้ทราบ เป็นหน้าที่ที่ทุกคนต้องร่วมมือกันเพราะเมื่อชาวบ้านได้ประโยชน์จากป่าชุมชน ก็จะต้องช่วยกันรักษาป่าชุมชนด้วย ตั้งแต่ได้จัดตั้งเป็นป่าชุมชนมา การใช้ประโยชน์จากป่าของชาวบ้านก็ถูกจำกัดลงเดิมนั้นตัดกันแทบจะไม่เห็นคุณค่า แต่ปัจจุบันป่าน้อยลงก็ต้องมีการอนุรักษ์ไว้

นายไพบูลย์ แสงนาม อายุ 51 ปี อาชีพหลัก เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลก่อเอ้ และเป็นกรรมการป่าชุมชนบ้านท่าลาดชุดก่อตั้ง อาชีพเสริม ทำนา อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 11 หมู่ 10 บ้านท่าลาด ตำบลหนองเหล่า อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี โดยนายไพบูลย์ กล่าวว่าบ้านท่าลาดนี้ในอดีตเป็นบ้านที่ขาดทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนหมู่บ้านตกลำร่ว เพราะสาธารณูปโภค เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ไม่เพียงพออาศัยอยู่ในป่าในดง แต่ชาวบ้านที่นี่ก็ใช้ชีวิตกันอย่างมีความสุข ทามกลางทรัพยากรอันมั่งคั่งทั้งป่าที่สมบูรณ์ ดินดีเพาะปลูกอะไรก็งามไปหมด และอยู่ติดกับลำเซบาย ซึ่งเป็นลำน้ำที่มีน้ำตลอดทั้งปี มีปลาชุมชุมมาก ทำให้ชาวบ้านที่นี่ในอดีตก็ใช้ชีวิตอย่างมีความสุขตาม ทัศนภาพของชาวชนบททั่วไป จนเวลาล่วงเลยมาถึงปัจจุบันชาวบ้านที่นี่ก็มีความเปลี่ยนแปลงไปบ้างแต่เปลี่ยนแปลงช้า วิถีชีวิตโดยส่วนใหญ่ก็ยังเหมือนเดิม คือ ทำนา ทำสวน ทำการประมง จะมีอยู่บ้างก็ แต่คนหนุ่มสาวสมัยใหม่ที่ไปทำงานต่างถิ่นและส่งเงินกลับบ้าน และก็มี การเปลี่ยนแปลงด้านการคมนาคม การไปมาหาสู่สะดวกสบายขึ้น มีไฟฟ้า มีน้ำประปาหมู่บ้าน ถึงแม้จะไม่ค่อยดี ติด ๆ ดับ ๆ อยู่บ้าง แต่ก็ยังดีที่มีใช้ ที่มีการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดคือเมื่อประชากรในหมู่บ้านเพิ่มขึ้นแบบก้าวกระโดด มีการขยายของจำนวนครัวเรือนมากขึ้นจากไม่กี่ครัวเรือน ปัจจุบันมีเกือบร้อยครัวเรือน ลูกบ้าน 400 กว่าคน ทำให้สิ่งที่เริ่มหายไปคือพื้นที่สีเขียว คือป่านั่นเอง ผู้เฒ่าผู้แก่และผู้นำชุมชนเกิดความตระหนักถึงเรื่องนี้เป็นอย่างมากเพราะเมื่อป่าน้อยลง อาหารก็น้อยลง บรรยากาศที่เคยชุ่มชื้น กลับแห้งผาก เกิดไฟป่า น้ำตามห้อย หนอง หรือในไร่นาแห้งลง จนได้มีการประชุมหมู่บ้านด้านผลักดันให้เกิดป่าชุมชนบ้านท่าลาดขึ้นนับว่าเป็นสิ่งที่ดีที่ชาวบ้านตระหนักถึงป่าที่กำลังจะหายไปและร่วมมือกันอนุรักษ์ป่าไว้ให้หมู่บ้านอย่างดีที่สุด

ป่าชุมชนบ้านท่าลาดก่อตั้งมาแล้ว 3 ปี มีกรรมการป่าชุมชน 15 คน กรรมการทั้งหมดเป็นตัวแทนของชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่โดยไม่มีค่าจ้าง หรือผลประโยชน์ใด ๆ ทั้งสิ้น ทั้งหมดทำด้วยใจที่จะรักษาผืนป่าของบ้านท่าลาดให้คงอยู่ต่อไป การทำงานของคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านท่าลาดจะไม่มีวันหยุด ไม่มีกำหนดระยะเวลา คือว่าถ้าใครว่างจากงาน ว่างจากภาระก็จะช่วยกันเป็นหูเป็นตา ดูแลสอดส่องป่าอย่างสม่ำเสมอ จนบ้านท่าลาดได้รับรางวัลป่าชุมชนตัวอย่างในระดับจังหวัดอุบลราชธานี โดยมีกรมป่าไม้เป็นผู้กำกับดูแล พร้อมกับสนับสนุนทั้งทางด้านงบประมาณ สนับสนุนและทั้งอบรมให้ความรู้แก่คณะกรรมการป่าชุมชนและชาวบ้าน และที่ผ่านมาก็ได้มีการปลูกป่าเสริมไปแล้ว 2 ครั้ง โดยประเภทไม้ที่ปลูกเสริม อาทิ ไม้ยูคาลิปตัส ไม้ยางนา ไม้พยุง ไม้ประดู่ ไม้พะยอม เป็นต้น และสามปีที่ทำโครงการมาก็เริ่มเห็นผลแล้วคือ ป่าสมบูรณ์ขึ้น สัตว์ป่าที่เคยหายไป เช่น กระรอก, กระแต, บ่าง นกชนิดต่าง ๆ ก็มีปรากฏให้พบเห็น ชาวบ้านหาของป่าไม่มากขึ้น อาทิ เห็ด หน่อไม้ สมุนไพร และแมลงต่าง ๆ มีอย่างชุกชุมในป่าบ้านท่าลาด แม้ว่าปัจจุบันทางกรมป่าไม้เองจะไม่ได้เข้ามาสนับสนุนอย่างเต็มตัวเหมือนเช่นเดิม แต่ก็เชื่อว่าได้เกิดการวางรากฐานของการอนุรักษ์ป่าชุมชนไว้เป็นอย่างดี ชาวบ้านบ้านท่าลาดได้กำหนด กฎ ข้อบังคับต่างเพื่อใช้ดูแลรักษาผืนป่าชุมชนแห่งนี้ เช่น ห้ามตัดไม้ทำลายป่าในเขตชุมชน ห้ามทิ้งขยะบริเวณป่าชุมชน ห้ามจุดไฟเผาป่าและล่าสัตว์ เป็นต้น จะมีโทษตั้งแต่กล่าวตักเตือน จนถึงปรับเพื่อเป็นการลงโทษมิให้กระทำอีก แม้ที่ผ่านมาจะไม่เคยมีกรณีดังกล่าวเลยก็ตาม แต่กฎเหล่านี้ก็จะยังบังคับใช้อย่างเข้มงวดในชุมชนบ้านท่าลาดตลอดไป ตามเจตนารมณ์ของแกนนำชาวบ้านผู้ชักชวนชาวบ้านก่อตั้งก่อตั้งป่าชุมชน คือนายบุญทัน บุญจง อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านท่าลาด (เสียชีวิตแล้ว) และ นายทองคำ บุญจง ผู้ใหญ่บ้านบ้านท่าลาด คนปัจจุบันรับช่วงต่อก็ได้รับร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดี ทั้งชาวบ้านบ้านท่าลาดเองก็เป็นคนว่าง่าย สอนง่าย ปกครองง่าย มีจิตสำนึกที่ดีจึงไม่ค่อยมีปัญหาเท่าใดนัก การดำเนินงานของคณะกรรมการป่าชุมชนก็ยังเป็นปกติ คือมีการตรวจป่าแทบทุกเดือน กรรมการและชาวบ้านยังช่วยกันสอดส่องดูแลอยู่อย่างสม่ำเสมอ

ชาวบ้านบ้านท่าลาดจะมีฐานะค่อนข้างยากจนพร้อมกับมีภาระหนี้สินเหมือนชาวบ้านชนบททั่ว ๆ ไป มีรายได้เฉลี่ยต่อคน คนละ 5,000 บาท ต่อเดือน แต่ก็พบว่าค่าใช้จ่ายก็มีเพิ่มขึ้น แทบไม่มีเงินเก็บออม ปัจจุบันรัฐบาลกำหนดค่าแรงขั้นต่ำ 300 บาทต่อวัน ดูเหมือนว่าจะเป็นประโยชน์ต่อชาวบ้าน แต่กลับพบว่าเมื่อมีการว่าจ้างเกี่ยวข้าว ดำนา หรือการว่าจ้างอื่น ๆ ในชุมชน ปัจจุบันต้องจ้างไม่ต่ำกว่า 300 บาท ทำให้มีภาระค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น รายได้เท่าเดิม แต่กำไรน้อยลง

นางลำไผ่ บุญจง อาชีพ ทำนา อายุ 45 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 16 หมู่ 10 บ้านท่าลาด ตำบลหนองเหล่า อำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี นางลำไผ่ บุญจง อาศัยอยู่กับลูกชาย ลูกสะใภ้ และหลานสาว ส่วนสามีตนได้เสียชีวิตไปนานแล้ว ชีวิตของนางลำไผ่เหมือนชีวิตชาวบ้าน ชนบททั่วไปคือ ทำไร่นา รับจ้างทั่วไปบ้างตามแต่จะมีผู้จ้างวานให้ทำ อยู่บ้านเลี้ยงหลาน ทำงานบ้าน หุงหวกกับข้าวไว้ให้ลูกหลานได้กิน ส่วนลูกชายและลูกสะใภ้ประกอบอาชีพทำนา รับจ้างกรีดยาง และรับจ้างก่อสร้างตามแต่จะมีผู้จ้าง ครอบครัวมีฐานะค่อนข้างยากจนไม่มีรายได้ประจำ มีหนี้สินกว่า 20,000 บาท จากการกู้เงินกองทุนหมู่บ้านมาลงทุนทำนา ซื้อเมล็ดพันธุ์ ซื้อปุ๋ย นางลำไผ่จึงพยายามทำงานทุกอย่างให้มีรายได้จนเกือบครบครวลดภาระของลูกชายและลูกสาวลงบ้าง ทั้งครอบครัวมีรายได้รวมกันแล้วประมาณ 7,000 บาทต่อ หนึ่งเดือน บ้านของนางลำไผ่อยู่ใกล้พื้นที่ป่าชุมชนบ้านท่าลาดเพียง 50 เมตร ป่าชุมชนบ้านท่าลาดมีลักษณะป่าที่แตกต่างจากป่าชุมชนที่อื่นเพราะเป็นป่าบุ่งป่าทาม ผสมกับป่าดิบแล้ง และป่าละเมาะ มีความหลากหลายของพืชพันธุ์ และชนิดของสัตว์ป่า ป่าชุมชนบ้านท่าลาดมีทั้งหมดสองผืน คือ ป่าพรหมโลก และป่าวัด

โดยป่าวัด คือเป็นป่าที่เป็นพื้นที่ของวัดเกือบทั้งผืน ส่วนป่าพรหมโลกเป็นป่าชุมชนโดยแท้เหมือนป่าชุมชนทั่วไปคือมีคณะกรรมการป่าไม้ 15 คน เป็นผู้ดูแล ส่วนป่าวัดมีเจ้าอาวาส และพระลูกวัด วัดบ้านท่าลาด เป็นผู้ดูแลโดยชาวบ้านทุกคนก็มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่าเช่นเดียวกัน แต่จะไม่มีหน้าที่โดยตรง ที่ผ่านมามันก็เคยเข้าร่วมโครงการปลูกป่าเสริมแล้ว 2 ครั้ง ในเขตป่าชุมชนที่มีกรมป่าไม้และหน่วยงานทุกภาคส่วน เช่น วัด โรงเรียน อบต. และชาวบ้านเข้าร่วม ตนเข้าร่วมด้วยความสมัครใจไม่ได้คิดค่าแรงแต่อย่างใด เพราะที่พูดแล้วคนที่ได้ประโยชน์โดยตรงก็คือทุกคนใน

หมู่บ้าน ประโยชน์ที่ได้จากป่า เช่น เก็บเห็ด แห้วไข่มดแดง เก็บผัก เช่น ผักกระโดน ผักเม็ก ผักหวาน ป่า เก็บมากินบ้างเก็บขายบ้าง ตนและชาวบ้านให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ปฏิบัติตามกฎหมาย ข้อบังคับ ของกรรมการที่ได้กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด พร้อมกับยังช่วยดูแลสอดส่องเป็นหูเป็นตาช่วยอีกด้วย ที่ ผ่านมาตนก็ยังช่วยแจ้งเหตุที่บุคคลภายนอกนำขยะมาทิ้งภายในเขตป่าต่อกรรมการป่าชุมชนอีกด้วย

ภาพประกอบการเก็บข้อมูลบ้านท่าลาด

แบบสรุปโครงการวิจัย
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัญญาเลขที่	ว.๐๕๕/๒๕๕๖
ชื่อโครงการ	ศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี
หัวหน้าโครงการ	พระใบฎีกาสุพจน์ ตบสีโล (เกษนคร) วิทยาเขตอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โทร ๐๘๐-๔๘๕ -๔๔๖๒ Email. bob๒๕๒๙@gmail.com
ความเป็นมาและความสำคัญ การวิจัยเรื่อง “ศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี” เกิดจากผู้วิจัยสนใจศึกษา การพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนเพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมกันของประชาชนในชุมชนในการแก้ไขปัญหาและฟื้นฟูทรัพยากรที่หลงเหลืออยู่ เนื่องจากไม่สามารถแก้ปัญหาด้วยระบบราชการได้ จึงได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และกระบวนการเรียนรู้ในการแก้ปัญหาที่ชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีกำลังเผชิญอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนในลักษณะเครือข่ายอย่างเป็นระบบต่อไป	
วัตถุประสงค์โครงการ ๑) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี ๒) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัฒนธรรมองค์กรชุมชน ในจังหวัดอุบลราชธานี ๓) เพื่อเสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี	
ผลการวิจัย ประเด็นที่หนึ่ง : กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี มีรูปแบบวัฒนธรรมองค์กรดังต่อไปนี้ ๑) องค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีมีกลุ่มที่ถือได้ว่าเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงขององค์กรชุมชนในประเทศไทย นั่นคือ กลุ่มแม่มนม้นยีน ที่เป็นการรวมกลุ่มประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการต่าง ๆ ของรัฐบาล เรียกร้องเงื่อนไขต่าง ๆ คอยประสานงานการประสานเครือข่ายระหว่างชาวบ้านปากมูลกับกลุ่มปัญหาอื่นๆ ได้แน่นแฟ้นมากขึ้น จนกระทั่งมีการก่อตั้ง	

“สมัชชาคนจน” ขึ้นมาอย่างเป็นทางการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นจุดศูนย์รวมในการรณรงค์เคลื่อนไหวยื่นข้อเรียกร้องของกลุ่มเครือข่ายปัญหาต่าง ๆ ถึง ๑๖ กรณี อาทิ เครือข่ายปัญหาเชื่อน เครือข่ายปัญหาป่าไม้ กำกับดูแลกิจการขององค์กรเพื่อแสดงถึงทิศทางและกรอบการดำเนินการเพื่อยื่นข้อเสนอต่อรัฐบาลในนามสมัชชาคนจน

๒) วัฒนธรรมองค์กรการจัดการทรัพยากรธรรมชาติขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี จะมีส่วนที่มองเห็น (Visible) สิ่งที่แสดงออกชัดเจนก็คือ การแต่งกาย รูปแบบการจัดตั้งองค์กร และส่วนที่อยู่ลึกลงไปเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น (Invisible) ส่วนใหญ่อยู่ในลักษณะวัฒนธรรมองค์กรดังนี้ การมีส่วนร่วมในการทำงาน การยึดมั่นในอุดมการณ์ การวางแผนการทำงาน การเปิดโอกาสในการแสดงความคิดเห็น การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงาน

๓) ลักษณะการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัฒนธรรมองค์กรชุมชน ในจังหวัดอุบลราชธานี จำแนกเป็นรายชื่อไว้ดังนี้

(๑) การมีส่วนร่วมในการทำงาน สำหรับองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีพบว่าการดำเนินงานแต่ละภารกิจ เมื่อมีการมอบหมายจะมีการแบ่งงานออกเป็นกลุ่ม เพื่อกระจายหน้าที่ในการทำงานโดยจะมีจุดมุ่งหมายเดียวกันและมีการทำงานเป็นทีม (Team Work) แต่ละคนจะมีหน้าที่ประสานงานกันระหว่างกลุ่ม มีผู้นำชุมชน คอยควบคุม ที่จะช่วยให้สมาชิกสามารถทำงานตรงตามวัตถุประสงค์ขององค์กร

(๒) การยึดมั่นในอุดมการณ์ องค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีมีมาตรการที่สมาชิกชุมชนได้ร่วมกันกำหนดเป็นข้อปฏิบัติร่วมกัน นอกจากนั้นที่สำคัญคือความซื่อสัตย์สุจริต เนื่องจากเป็นองค์กรที่จะมุ่งเน้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งสำคัญที่สุดคือ ความซื่อสัตย์สุจริตและต้องยึดมั่นในอุดมการณ์ และที่ความตั้งใจในการทำงาน เพื่อให้ทำงานได้อย่างถูกต้อง

(๓) การวางแผนการทำงาน การกำหนดเป้าหมายในการดำเนินงานแต่ละปีจะมีการจัดทำแผนงานประจำปี เพื่อเป็นแนวทางและกำหนดเป้าหมายในการทำงานในแต่ละปี รวมทั้งตัวชี้วัดการทำงานในแต่ละปีจะมีความชัดเจนโดยจะวัดจากเป้าหมายความสำเร็จที่กำหนดไว้ในกิจกรรม/โครงการโดยเทียบผลการปฏิบัติงานกับมาตรฐานหรือเป้าหมายที่ตกลงไว้

(๔) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน วิสัยทัศน์ขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี คือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าว องค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี จึงมุ่งมั่นมาตรการต่าง ๆ เพื่อให้สมาชิกเห็นความสำคัญและวางแผนทรัพยากรธรรมชาติ ในชุมชน องค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี จึงมีการกำหนดวิสัยทัศน์เพื่อให้ได้ดำเนินงานไปในทิศทาง

เดียวกันและจะบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย

(๕) การถ่ายทอดแบ่งปันและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ภายในองค์กร มีการถ่ายทอดความรู้ การทำงาน ประสบการณ์ในการทำงาน เป็นการสอนงานในชุมชนโดยอาศัยองค์กร หน่วยงานในชุมชน เช่น วัด โรงเรียน เพื่อถ่ายทอดวิถีของวัฒนธรรมขององค์กร

ประเด็นที่สอง: แนวทางพัฒนาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี

เนื่องจากองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีเป็นองค์กรขนาดใหญ่ มีสมาชิกเป็นจำนวนมาก แต่ละองค์กรแต่ละบุคคลจะมีความคิดและทัศนคติที่ต่างกัน จึงทำให้เกิดปัญหาจึงอาจทำให้การรับรู้แตกต่างและไม่เท่ากัน เกิดความขัดแย้งในองค์กรได้ ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมข้อคิดเห็นต่าง ๆ เพื่อเสนอเป็นแนวทางพัฒนาองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีดังนี้

๑) เน้นการทำงานเป็นทีม (Team Work) การรวมกลุ่มที่มีกิจกรรมร่วมเพื่อใช้ข้อมูลร่วมกัน และช่วยในการตัดสินใจให้แก่สมาชิกในกลุ่มที่จะทำงานภายในขอบข่ายที่รับผิดชอบของแต่ละคนนั้น ในการทำงานของกลุ่มไม่จำเป็นที่จะต้องส่งเสริมซึ่งกันและกัน ดังนั้นจึงไม่มีการเชื่อมโยงทรัพยากรและใช้ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพในทางบวกนั่นคือเราใส่การทำงานของแต่ละคนเข้าไปผลงานที่ออกรวมกันแล้วจะได้เท่ากับที่ใส่เข้าไปหรืออาจจะน้อยกว่าก็ได้การทำงานแบบทีม (Work teams) เป็นการทำงานร่วมกันและส่งเสริมกันไปในทางบวกผลงานรวมของทีมที่ได้ออกมาแล้วจะมากกว่าผลงานรวมของแต่ละคนมารวมกัน

๒) ความคิดสร้างสรรค์ (Creative) เนื่องจากองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีเป็นองค์กรเอกชนที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจึงต้องมีกฎเกณฑ์และระเบียบการปฏิบัติมาก สิ่งนี้จึงเป็นกรอบในการทำให้สมาชิกภายในองค์กรขาดความคิดริเริ่มใหม่ ๆ ทำงานอยู่ในระเบียบการทำงาน หากไม่ได้แรงกระตุ้นจากผู้นำชุมชนก็มักจะไม่มีเกิดแนวคิดใหม่ ๆ ทำแต่งานที่เป็นงานประจำของตัวเอง ยังคงยึดมั่นกับระบบการทำงานที่เป็นแบบดั้งเดิมตามที่เคยทำมา จึงทำให้การที่จะเปิดรับและการคิดริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ เป็นไปได้อย่างเชื่องช้าและยาก

๓) เพิ่มศักยภาพสมาชิกในองค์กร จากการศึกษาการพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่าองค์กรจะสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นอยู่ที่การประพฤติปฏิบัติตัวของสมาชิกในชุมชน ดังนั้นสมาชิกทุกคนจะต้องเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน มีความสามารถและมีทัศนคติที่สอดคล้องเข้ากันได้กับวัฒนธรรมองค์กรเป็นสำคัญ ควรมีการจัด

ฝึกอบรมเพิ่มพูนความรู้ ทักษะการทำงาน หรือการจุดประกายความคิดในการทำงานให้กับสมาชิกทุกคน จึงเป็นแนวทางในการนำไปสู่ความสำเร็จ สร้างความเชื่อมั่นให้ผู้ปฏิบัติได้และนำไปสู่การมุ่งมั่นในการให้งานและก้าวหน้าในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน

๔) เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานภายในองค์กร จากการศึกษาองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี สมาชิกในแต่ละองค์กรที่มีอยู่จำนวนมาก มีปัญหาในการสื่อสาร จึงมีกฎระเบียบมาก และกฎระเบียบก็จะสะสมเพิ่มพูนมากขึ้นเรื่อย ๆ จนสมาชิกมักจะชอบทำงานตามกฎระเบียบ มุ่งแต่ส่วนที่ตนรับผิดชอบ ขาดการมองภาพรวม เมื่อทำตามกฎระเบียบไปเรื่อย ๆ ก็กลายเป็นงานประจำ (routine) จึงขาดความคิดใหม่ ๆ สมาชิกทุกคนต้องทำงานตามระเบียบคำสั่งขององค์กรอย่างเคร่งครัด และมีความเชื่อมั่นในองค์กร เพื่อให้มีคุณภาพที่ดีในการบริหาร และความถูกต้องในการบริหาร

๕) การเรียนรู้และการเปิดรับวัฒนธรรมองค์กร จากการศึกษาพบว่าองค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี มีคนที่แตกต่างทั้งวัยวุฒิ และคุณวุฒิผสมผสานอยู่ภายในชุมชนเดียวกัน ซึ่งความแตกต่างทางด้านทัศนคติ ธรรมเนียมปฏิบัติแบบเก่า ๆ จากชุมชนดั้งเดิม ดังนั้นผู้นำชุมชน จึงต้องจัดกิจกรรมการศึกษาดูงานทั้งภายในและภายนอกองค์กร มีการประชุมเพื่อเปิดแสดงความคิดเห็นในการทำงาน จดการฝึกอบรมการเพิ่มพูนความรู้ ความชำนาญงาน และทัศนคติ ของบุคคลให้เหมาะสมกับการปฏิบัติงาน ไม่ได้ให้ความสำคัญแค่พูด หรือบรรยายแต่เพียงอย่างเดียว

๖) การเสริมแรงพฤติกรรม หน่วยงานราชการ ผู้นำท้องถิ่น จะต้องมีการส่งเสริมให้สมาชิกได้ประพฤติ ปฏิบัติตามวัฒนธรรมอย่างกว้างขวางและทั่วถึง กล่าวคือ หน่วยงานราชการ ผู้นำท้องถิ่น ควรมีการมอบรางวัลสำหรับองค์กร และสมาชิกที่ปฏิบัติตามวัฒนธรรมองค์กรที่ได้ตั้งไว้อย่างโดดเด่น ต่อเนื่องเป็นที่ยอมรับขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีอื่น ๆ โดยทั่วไป แต่หน่วยงานราชการ ผู้นำท้องถิ่น ควรพึงระวังว่าการมอบรางวัลไม่ควรใช้กรอบความคิดวัฒนธรรมเดิม ๆ ขององค์กรชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี กล่าวคือรางวัลที่สมาชิกจะได้รับกำหนดโดยหน่วยงานราชการที่ได้รับการยอมรับจากสังคม เพื่อให้เข้าใจถึงรูปแบบแนวทางเพื่อพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรในจังหวัดอุบลราชธานี

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. อาจารย์ นักวิชาการ นิสิต ในจังหวัดอุบลราชธานี สามารถนำเรื่องราวบทบาทและการมีส่วนร่วมขององค์กรภาคประชาชนด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในจังหวัดอุบลราชธานี ไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้

๒. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมป่าไม้ สามารถไปเป็นข้อมูลในการวางแผนจัดการและ

กำหนดยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในจังหวัดอุบลราชธานี

การประชาสัมพันธ์

มีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยทางอินเทอร์เน็ต <http://www.mcuubon.ac.th>
หนังสือเผยแพร่กำลังดำเนินการ

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ พระใบฎีกาสุพจน์ ฉายา ตปสีโล นามสกุล เกษนคร
๒. ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ วิทยาเขตอุบลราชธานี
๓. หน่วยงานที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตอุบลราชธานี, โทรสาร ๐-๔๕๔๐-๕๓๓๖ มือถือ ๐๘-๐๔๘๕-๔๔๖๒
E-Mail bobb๕๒๙@gmail.com
๔. ประวัติการศึกษา
สำเร็จการศึกษา (วุฒิปริญญา) น.ธ. เอก
สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษา
-ปริญญาตรี คณะ ครุศาสตร์ สาขาวิชา เอกการสอนสังคมศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
-ปริญญาโท คณะ ศึกษาศาสตร์ สาขาวิชา เอกการสอนสังคมศึกษา
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
๕. ผลงานด้านวิชาการ
ร่วมเขียนตำราเรียนรายวิชา พระวินัยปิฎก
ร่วมเขียนตำราเรียนรายวิชา คณิตศาสตร์
เอกสารประกอบการสอนรายวิชา เศรษฐกิจพอเพียงกับการศึกษา
เอกสารประกอบการสอนรายวิชา สมาธิศึกษา
๖. ผลงานด้านการวิจัย
- ๒๕๕๐ ความพึงพอใจของนิสิตที่มีต่อสิ่งแวดล้อมในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ สนับสนุนทุนวิจัย)
- ๒๕๕๑ บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของอุบาสิกาบงกช สิทธิพล (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ สนับสนุนทุนวิจัย)
- ๒๕๕๒ ขบวนการพุทธใหม่ในประเทศไทย (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ สนับสนุนทุนวิจัย)
- ๒๕๕๓ ศึกษาวิธีการเผยแผ่แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานี ยโสธรและนครพนม (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย)